

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Historiske Fortællinger

om

Skeby og Otterup Sogne

og til Dels deres nærmeste Omegn,
især i ældre Tid.

af

E. V. Lose,
Sognepræst.

1900.

Fyns Tidendes Bogtrykkeri, Odense,
ved Th. Vennervald.

Forord.

Det allermeste af disse Fortællingers Indhold har aldrig tidligere foreligget trykt. Men naturligvis er her, saa vidt det var gørligt, ogsaa medtaget Oplysninger fra de ældre og yngre historiske Tidsskrifter og fra f. Eks. Holms, Lunds og Fridericias Værker. Møgen Tak skylder jeg ogsaa Rigsarkivet, det fynske Provinsarkiv, Godsarkiver og Præstekaldsarkiver. Men ogsaa fra selve Skeby-Otterups Beboere har jeg faaet værdifulde Oplysninger, som det vilde have været vanskeligt, til Dels endog umuligt, at erhverve undtagen paa Stedet selv. Jeg takker mine kære Sognefolk for den Redebonhed, hvormed man har hjulpet mig i mine Undersøgelser og overhovedet støttet mig i denne Sag. Nutiden er af mange Grunde næsten uomtalt. Paa Grund af Afstanden fra Trykkestedet ere nogle Trykfejl i Tal, Ord og Tegn blevne staaende, hvoraf nogle enkelte af de mest meningsforstyrende dog ere anførte i Trykfejlslisten.

Skeby Præstegaard 27. December 1899.

E. V. Lose.

Henvisninger,

alfabetisk ordnede. (Tallene angive Siderne.)

Agnete Skinkel 32, 42, 44, 147, 149. Allesø 2, 92, 96, 126, 138, 157, 192. Apotek 199. Bebyggelses-Tæthed 123, 129, 130, 143, 153, 168, 200. Blaaholm 84, 105, 108. Chr. Sehestedt 51, 52, 155. Chr. Sehestedt 49, 98, 155, 160. Daaes Torn 55. Egense 84, 85, 96, 97, 102, 105, 138, 157, 178. Eghoved 27, 30, 41, 68, 83, 174. Elias Møller (den ældre) 98, 103, 106, 124. Enemærket 48, 55, 202. Engestød 146. Eskelund 31, 43. Familien Høst 123. Familien Schebye 67, 78, 101, 115. Fattigvæsen 129. Fællesskab 85, 145, 146. Fæstementar 94, 140. Gjerskovgaard 6 (Beskrivelse 1671 36), 61, 63, 68, 70, 92, 101, 159. Hasmark 84, 103, 157, 178, 191, 192. Hessum Skole 110, 165. Hjørlev Degne og Skole 23, 55, 69, 86, 120, 121, 124, 158, 162. Hjørlev store Gaard 50, 61, 65, 70. Hofmangsgave 100, 102, 145, 147. Hospital og Legat 71. Hoveri 31, 44, 65, 72, 86, 205. Hr. Knud i Ølund 110. Hundehul 62. Inddæmning 101, 144, 176. Jernbane 199. Kakkellovn 36, 119, 125, 193. Kirke-Ejendom 10, 48, 70, 87, 96, 120, 156. Klintebjerg 72, 177. Korsvejen i Skoven 208. Lillestuen 191, 195. Lunde 59, 71, 95, 110, 126, 152, 157, 191, 192. Maler 109, 170. Mejeri 199. Mølle 81, 206. Nislev By 61, 64, (Flytningen 67), 186, 192. Nislevgaard 40, 47, 80, 181. Norup 2, 76, 102, 126, 157. Otterup Kirke 51, 52, 69, 77, 89, 113, 149, 158. Pavelige Præster 110, 112. Priser 19, 31, 49, 88, 93, 94, 119, 123, 128, 143. Skeby Kirke 4, 8, 18, 20, 27, 29, 77, 110, 113, 116, 121, 133, 153, 157. Skeby-Hjadstrup 5, 9. Skeby Præstegaard 109, 159, (Brand 114), (Beskrivelse 119, 122, 125, 131). Skeby Matrikel Nr. 3, 88, 105, 139. 198. Skeby Matrikel Nr. 4, 87, 99, 133, 158, 173. Skibstedet 3, 75, 97, 176. Skolevæsen 124, 128, 163. Stednavne 2, 139, 170, 175. Storstuen 189. Sulhuse 184. Tinget (Herredets) 135. Tokkendrup 2. Tvillinggaarde 188. Udflyttere 129, 182, Udskiftning 104, 146, 169. Veje 174, 202. Vexlund 81, 84, 92, 100, 105, 174. Ølund 43, 45, 103, 111, 141, 181, 187. Ørkeby 2, 58. Ørridslevgaard 26, 46, 61, 75 (Beskrivelse 79 og 90), 142. Østrupskinkler 7.

Trykfejl.

Side	7, Linie	10 fra neden:	ndgøres læs udgøres.
—	18, —	4 —	: gennem læs gennem.
—	39, —	6 —	: Morten læs Mogens.
—	64, —	3 —	: ubekvem læs ubekvent.
—	89, —	12	: Taarn læs Torn.
—	138, —	6 fra neden:	Chrf. læs Chr.
—	170, —	8 —	: naurligvis læs naturligvis.
—	182, —	14:	Otterup læs Ølund.

Indledning.

Uagtet der om Skeby-Otterup Sogne kan fremdrages et Par Enkeltheder, der ligge 500 Aar og endda flere tilbage i Tiden, maa det meste, der kan berettes, skrive sig fra en langt senere Tid, fordi der her ikke er sket store historiske Begivenheder, ligesom der ej heller her har levet fremragende Mænd, eller i alt Fald kun meget faa, hvis Liv kunde i ældre Tid have fristet til Optegnelser.

Det ældste, der vides om Jordbundsforholdene, er kommet frem ved en Brøndboring ganske tæt ved Østrupgaards nuværende Hovedbygning. Her traf man efter omtrent 40 Fod Ler et Lag Flyvesand, 22 Fod tykt, men fra omtrent 70 Fods Dybde ned til 350 Fod under Overfladen fandtes en gentagne Gange af Tang afbrudt fin Lermasse. Lagene af Tang vare hver Gang omtrent $\frac{1}{4}$ Fod tykke. I dette Lerlag fandtes der Vand, der i Saltholdighed omtrent svarede til Odensefjords.

Om Forhold i den egentlige Oldtid er der ej heller Anledning til at tale meget.

Nordfyens Kyst fra Hindsholm Vest paa laa oprindelig bagved en Række af Øer, der nu ere landfaste. Hindsholm selv var Ø. Derefter kom Øerne Hals, Knyle, Hasmark, Jørgens-Ø, Baardes-Ø, Tørres-Ø og den Ø, hvorpaa Einsidelsborg nu ligger. Bag disse Øer have Egensefjord og Fjorden oppe ved Næraa Strand og Klinte formentlig rakt hinanden Haanden, saa at Odense Fjord havde mange Aabninger til Havet. Og inden for disse var der igen en Mængde vildsomme Vandveje mellem nye Rækker af Øer, ikke mindst i Skeby Sogn indtil helt op bag om Skoven, op i Vi-Engen. Moser var her ej heller Mangel paa, og

Sump var her nok af. Otterup var i det hele det højst liggende af de to Sogne. Af Skeby Sogn vilde ved en Oversvømmelse paa 10 Fod kun lidet være synligt. Saa-danne Naturforhold kunde i Oldtiden ikke tilstede nogen tæt Bebyggelse.

Med Hensyn til Oldtids-Bebyggelsesforholdene i Almindelighed er det ikke uden Interesse at lægge Mærke til, at der i hele Lunde Herred har været saa faa oprindelige Selvejerbyer, Adels- eller Odels-Byer. De kendes paa, at de bære Navnet By, og der var kun 4 af dem, Skeby, Ørkeby, Brandsby og Lumby. Dette kunde minde om den bekendte Inddeling af Herreder i Fjerdinger. Af Byer, som ere et »lev«, var der 5. Endelsen »lev« er tydet som det »overladte« — det en Person tilstaaede — eller som »Levning« — eller som »Arvegods«, og disse Landsbynavne paa »lev« siges som deres første Led altid at have et Mandsnavn. Mærkeligt nok i et Herred, der selv bærer Skovnavn (Lunde Herred), fandtes her kun 5 Byer med Skovnavn. Derimod havdes her 12 Torper, det er Udflytterbyer, beboede ikke af Odelsbønder, Selvejere, men af Bryder (nærmest det samme som Forvaltere) eller af Landboere, der svarede Landgilde til Adels- eller Odelsbyens Bønder. Navnene kendes let paa, at »Torp« i Tidens Løb er blevet til strup, drup eller rup. Deres første Led er ofte et Mandsnavn (Otterup: Ottes Torp)*.

I selve det Sogn, der har givet Herredet Navn, ligger der ingen »By«, saa lidt som i Sognene Norup, Østrup, og Allesø. (Otterup Sogn havde den nedlagte Ørkeby.)

Kæmpehøje, Stendysser og andre større Oldtidsminder skal man ikke søge i Skeby-Otterup. En sjælden Gang opgraves et Stenredskab; ved Kulsbjergs Fod er der i 1896 fundet en Begravelse i ødelagt Tilstand; en enkelt Ager eller to paa Hessum Jord kan vise sig at indeholde

---

*) Om Oprindelsen til Navnet Tokkendrup er der Usikkerhed. Tokkendrups nuværende Huse ere ikke Rester af en gammel Torp. De ere Udflyttere fra Hjorslev; men det ældste, Nr. 22, er bygget i Aaret 1800. Hvis der nogen Sinde her har ligget en »Tokes Torp«, er denne gaaet under for saa lang Tid tilbage, at alt Spor eller Minde om den er tabt. Paa Sjælland er eller var »Tokke-Jord« Betegnelse paa mindre, kun halvt opdyrkede Agerskifter i Skov, Kær eller Mose, Strækninger, som ved den egentlige Bolsinddeling lodes upaaagtede.

Askeurner; men i alt Fald hidtil er der i disse to Sogne ikke fremkommet noget af Betydning fra Oldtiden. Nabo-sognene gaa i saa Henseende forud.

I Tankerne at aflægge et Besøg paa Nylund kunde dog maaske svare Regning. Nylund er fra gammel Tid Navnet paa en Banke, der vel er mellem 50 og 60 Tdr. Land stor og skyder ud i Egense Fjord som en Halvø Nordost for Ørridslev By. Rimeligvis var den oprindelig en Ø og maa i ældre Tid, da Vandet stod højere, have været noget mindre, maaske kun godt 40 Tdr. Land. Men da den i 1590 ikke nævnes i Listen hos Jacob Mad-sen over »Udøer for Skeby Kirke«, maa den allerede mindst dengang være bleven landfast. Fjorden nærmer sig Byen baade Nord og Syd om Nylund, og man behøver kun at tænke sig en ringe Forhøjelse af Vandstanden i den gamle Fjord for at se Nylund som en Ø. Mod Nord skiller en Vig af Fjorden Nylund fra Norup Sogns Øster-lunde. Begge disse »Lunde« have efter Navnet været Skove; men begge ere forlængst bleve til Agerland. Min-der om Nylunds fordums Skovherlighed findes dog endnu. Svære Egebjælker, som Nylund har leveret Træ til, have siddet i Loftet i Stuehuset i Nr. 4 a. Og endnu staar der i Nr. 5 a vældige Suler af Eg fra Nylund, 39 Tommer i Om-fang i Brysthøjde. En Sidegren af den nordlige Vig fører langs Sydvest-Siden af Østerlunde og har gaaet Nord om Ørridslevgaard og Blaaholm, hvor der endnu er Punkter, som kun ere 4, ja endog kun 1 Fod over Havet. Selve Nylund er nu paa sit højeste Punkt 15 Fod, Østerlunde 13 Fod. Her inde, godt gemt i Vigen, lige over for den-nes nordlige Sidegren og Østerlunde, fjernt fra Egense-fjordens Hovedsejlløb, der gaar Nord om Bogø og Lindø, hvilke to Øer med deres Oldtids-Skove aldeles skjulte Vigen og dens Hemmeligheder for de forbisejlende: her inde ligger det Sted, som endnu den Dag i Dag hedder Skib-stedet, en rigtig afsides, hemmelig Krog, et glimrende Sted som Smuthul for Skibe, der søgte ind til Skibbyen (Skeby) eller til Ørridslev i helt eller halvt ulovligt Ærinde, lidt vikingeaagtigt eller lidt smugleragtigt. Sagnene vide at fortælle om gamle norske Ovne her paa Egnen, som al-drig passerede Odense Toldsted, men kom fra Skeby. Dybdeforholdene i Egense Fjord maa rigtignok dengang have været en god Del anderledes end senere. Selve

Skibstedet ser nu om Stunder slet ikke romantisk ud. Skovrydninger, Afgravninger og Pløjninger og til sidst Inddæmning have forenet sig om at forandre Stedets Karakter. Den stejle Kyst, som Skibstedet endnu vides at have haft, er forsvunden. Hvad Indløbet til denne lille Havn angaar, da er det nu til Dags omtrent 200 Alen bredt. Med Oldtidens højere Vandstand kan det vel nok have været noget bredere, men dog næppe mere, end at de store Ege paa begge Sider kunde gøre meget til at skjule det for uindviede. Og selv om Indløbet var fundet, havde en Angriber eller fremmed ikke uden videre aaben Vej til et Fartøj, som laa derinde. Thi saa lille som Havnen var, saa kroget og bugtet var Løbet fra Munden ind til Ankerpladsen, saa at en fremmed havde al Udsigt til at komme paa Grund i Stedet for at komme frem, hvorved man inde paa Ankerpladsen fik al ønskelig Tid til at berede uvelkomne Besøg en varm Modtagelse — eller til at ty op i Nylundens Egeskov og skjule sig der, hvis man foretrak dette. I lige Linie ligger Skibstedet 1900 Alen fra Skibby, 1200 Alen fra Ørridslev By. Paa det højeste Punkt mellem Byerne, men, vistnok i alle Maader ret forstaaeligt, langt nærmere ved Skibstedet end ved Skibbyen, ligger Skibstedets og dets to Byers Skibsfartskapel, indviet til St. Anna, de skibsfarendes Helgeninde, nu »Skeby Kirke«. Naar man sammenholder disse tre Ting, Skibstedets Beliggenhed, Kirkebakken som Egnens højeste Punkt og Skibbyens Forrang som Odelsby, haves Forklaringen paa, hvorfor Kirken kom til at ligge paa Ørridslevs Jord og dog hedder Skeby Kirke. — Paa den Side af Nylundsbanken, der vender bort fra Skibstedet, altsaa paa den sydlige Side, synlig fra Skibby, men ikke synlig for Skibstedet, i Oldtiden adskilt fra Skibstedet ved Egeskoven, ligger en meget gammel Gravplads, der ikke er bleven opdaget før i 1898 og ikke er fuldt ud undersøgt. De Skeletter, der hidtil ere fundne, laa i ikke mere end et godt Plovskaers Dybde under den nuværende Jordflade, umiddelbart paa det Sandlag, hvorpaa Muldet hviler. Hovederne laa mod Vest, Ansigterne drejede mod Nord (Skibstedet), Hoveder og Skuldre hvilende paa Stene. Alle Knogler vare i høj Grad møre, hvorfor de synes at skrive sig fra en tidligere Tid end Skeletterne paa Kirkebjerg. Ogsaa en rund Stensætning fra Oldtiden har Nylund haft. Den var dog meget lille.

og Stenene ere for flere Aar siden førte bort. — Man behøver efter alt det foregaaende ikke stor Indbildningskraft til at udmale sig et Billede af et i alt Fald lejlighedsvis kraftigt Røre i fordums Tid paa det nu saa stille og nøgne Nylund, hvor dengang de mægtige Ege fra begge Sider af Havnen strakte deres knudrede Grene ud over Vandet, medens Skibstedet genlød af Skibsfolkenes Arbejde og Sang og Hammerklang og Vaabengny, og de faldne bares til Hvile paa Skovbankens søndre Side.*) Men ogsaa for omtrent et Hundrede Aar siden blev der Røre paa Banken. Det var vistnok 1798. Da tilhørte Nylund en Justitsraad, og han lod dens gamle Havnemunding afspærre (se videre herom under Ørridslevgaard).

Skeby og Otterup Sogne danne nu een Kommune og eet Pastorat; men de have ikke altid hørt sammen. I ethvert Tilfælde var det i Slutningen af Pavetiden ikke Otterup, men Hjadstrup Sogn, der var Anneks til Skeby. Der er Bevis for, at det f. Eks. var Tilfældet i 1520. Desværre mangler der Oplysning om, hvorlunde det paa den Tid forholdt sig med Otterup. Til saa fjern en Tid gaar der ellers kun meget faa Efterretninger om disse Sogne tilbage. I Almindelighed er Kristian den 4des Tid eller højst Frederik den 2dens det ældste, der kan naas hen til, for saa vidt der kræves nogen Sammenhæng af Enkelthederne.

Men forinden der gaas ind paa disse, kan det være godt at kaste et Strejflys hen over Beskaffenheden i Almindelighed af de Tider, hvori disse Fortællinger for største Delen bevæge sig. Der findes en Bestemmelse af 1584, som er godt skikket til at lyse op for os. Ved den blev det udtrykkelig tilladt Præsterne at føre Sværd med sig i Vognen paa Vejen til Kirken. At sligt kunde være nødvendigt som en aldeles almindelig Forholdsregel, kaster et grelt Lys over Tidens Lovløshed, Usikkerhed og Raahed. Endnu et Aarhundrede senere var det nødvendigt at være godt bevæbnet, naar man færdedes paa Vejene. Ja, i selve Gudshuset kom det ikke saa sjælden til Slagsmaal, f. Eks. i Nørre Næraa 1697, i Bederslev 1702, hvor det endda var Kvinderne, der sloges, o. s. v.

---

*) Om en uhyggelig Tildragelse paa Skibstedet i Aaret 1729 se længere henne i Bogen.

Gjerskovgaard.

Tidligste Tid.

Allerede 1336 nævnes Gjerskovgaard iblandt det Gods, som Grev Gert afhændede til den holstenske Herremand Detlev Wensin. Derefter nævnes »afgangne Oluf Jensen af Gjerskov« 1386 og Erik Poulsen 1391. I et Vidne af »Fynbo Landsting« (hvad der vil omtrent svare til, hvad der nu maatte kaldes Fyens Overret, hvis en saadan eksisterede) nævnes der i Aaret 1405 en adelig Ejer af Gjerskov ved Navn Pawell Nielssen van Gjerskwe (Poul Nielsen af Gjerskov). Maaske han er den samme, der i 1412 i en Dom, som blev afsagt i Odense Graabrødrekloster, hedder »lille Pouell Nielszønn«. Han synes at have ført en Stjerne i sit Vaaben og er vel Svigerfader eller Morfader til den Hans Jensen, som i 1468 ejede Gaarden og vistnok er den første Skinkel, der ejede den. Han var ikke Ridder, men Væbner var han; og han nævnes desuden i 1483 i et Skøde, ligesom der ogsaa er en Hans Jensen i Fyen, der i 1496 sættes i Ekstraskat af 160 Mark.

I Aaret 1505 nævnes Poul Skinkel til Gjerskov, gift med Karen, som ogsaa var af Skinkelslægt, af de Skinkler med et Vaaben af en rød Rose, omsat med tre Sølv-Søblade i blaat Felt.

Om denne Poul siges det ogsaa, at han er Stamfader til de Skinkler, hvis Vaaben er en blaa Lillie i Sølvfelt og paa Hjelmen en blaa Lillie, mellem to af blaat og Sølv vekselvis delte Vædderhorn — hvilket Vaaben netop er det, der førtes af Gjerskovskinklerne. En Slægtbog paa Fyens Stiftsbibliotek giver hans Frue Karens Slægtforhold saalunde: Otto Skinkel — var den første af Navnet, kom herind fra Holsten 1350. Hans Søn Bernicke Skinkel, † 1406, gift med Karen (Sture?). Hans Børn 1) Otto, 2) Bernicke, 3) Niels til Gerholm, 4) Hilleborg, gift med Knud Henriksen Gyldenstjerne. Nielses Børn med Inger Kolde af Nielstrup: a) Anne, som var gift med Erik Andersen Blik til Rostrup, b) Karen, gift med Poul Skinkel med Lillien.

Om de mange Skinkler, dels af Søblad-Linien, dels af Hjortelinien, skal der ikke tales her. Deres Vaabner kunne for Resten ses paa Ligstenen i Skeby Kirkes Vaabenhush. Thi Hans Tegenhus (Skinkel) til Rolfsted af Hjorte-

Linien havde med sin Frue, der var af Slægten Jernskæg, en Datter Anna, altsaa af Hjortelinien, som blev gift med Poul Skinkel (af Lillien). Denne Poul er død før 18. Maj 1528; thi den Dag udstedte Fru Anna i Odense som »Poul Jensens Efterleverske i Gjerskov« et Skøde til St. Laurentii Gilde i Odense. Andet Steds kaldes hendes Fader Poul og ikke Hans. Familien Tegenhus og Gjerskovskinklerne førte samme Vaaben, og da Fru Anna ikke benævner sin Mand med Skinkelnavnet, har man ment, at det først var hendes Børn, som efter deres Moder optog det Navn.

Østrup-Skinkler.

Disse Børn vare Hans Skinkel til Gjerskov og Poul Skinkel til Østrup. Østrup-Skinklerne kunde nok fortjene at faa deres Historie skrevet; men i Fortællinger om Skeby-Otterup er der kun Plads til nogle faa Bemærkninger om dem.

Pouls Ligsten staar i Østrup Kirke. Han faldt ved Varbjerg 1565 (nordisk Syvaarskrig 1563—70). I 1546 havde han tillige med sin Broder og flere »gode Mænd« afgjort en Voldgift. I 1561 forsøgte han at faa Godset afrundet ved et Magelæg med Kongen. I Januar 1587 døde hans Frue efter tre Aars Sygelighed. Af hans 12 Børn overlevede de 7 hende. Af disse flyttede 5 Piger til Odense i 1601, hvor den sidstlevende døde i 1638, 88 Aar gammel, og blev begravet i Frue Kirke, uagtet Ligene af de 4 andre gamle Jomfruer vare førte til Østrup. Aaret derefter, 20. Juni 1639, forærede deres Broderdatter, som havde plejet dem, Frue Kirke den Prædikestol, som endnu bruges. Hun ejede den store Gaard, der nu for Tiden ndgøres af Nr. 34—36 paa Overgade, og ogsaa hun døde som gammel Pige.

Af Familiens øvrige Historie medtages her kun, at Pouls Søn, Morten, til Østrup, havde en Sønneson Morten, der blev en fornem Mand. Efter sin Fader Niels (begravet i Kjøng 16. August 1671) arvede han Søholm, tilkøbte sig desuden Krængerup (nu Frederikslund) og Brahesholm og døde som Gehejmerraad 1691 efter under Griffenfelds Vandring op ad Magtens Stige at have været Griffenfelds Fjende. Det allerfineste Rygte har han ikke efter-

ladt sig, og han er kun taget med her, fordi han senere vil komme frem i Gjerskovskinklernes Historie.

Hans Skinkel til Gjerskov.

Det er denne Mands Ligsten, som staar i Skeby Vaabenhus, hvor han er fremstillet sammen med sin sidste Frue, Ane Bild. Stenen laa oprindelig i Kirkegulvet foran Alteret og bærer da ogsaa Spor af meget Slid. Som den nu er indmuret, kan der ikke gaa Slid paa den, ja, der kan ikke engang læses Indskriften paa den. Med Hans Skinkel flyttes man paa ny tilbage i Grevefejdens Dage. Den 24. Marts 1535 maatte han og de andre adelige hylde Hertug Kristian (som Konge, den 3die), efter at dennes Sag 4 Dage i Forvejen havde sejret ved Faurskovs Banker (Joh. Rantzau). Den Hylding gik de sagtens glat nok til; thi Hertugens Sag var Adelens Sag. Mindre glade i Hu gik Bønderne vel til det, da deres Tur kom. Men der var ingen Redning. Tirsdagen i Paaskeugen blev Eden aflagt. Skeby-Otterup var ved den Lejlighed repræsenteret af Herredsfogden Knud Doke og af Peder Laurssen fra Ørridslev. Saa var den Krig forbi. Men Hertugen, der nu var Konge, trængte til Penge. Det fik de »oprørske« Bønder at fornemme; men Adelen slap da rigtignok heller ikke. Naar Konger i de Dage vilde have Penge ud af Folk, kaldte de det ofte pænt »et Laan«. Saaledes mente Kongen i 1545, at Hans Skinkel saa passende kunde »laane« ham 100 Mark, og at Poul Skinkel nok kunde afse 60 Mark. Gjerskovmanden blev dengang altsaa anset for at sidde varmere inden Døre end Broderen. Næste Aar hjem-søgte Kongen f. Eks. Gejstligheden, og hver Præst maatte ud med en Fjerdedel af sine Indtægter, og hver Kirke med Halvdelen af sine o. s. v. Om det nu var de kongelige Laan eller andre Aarsager, hvorfor Hans og Poul vare om sig for Penge, faar at staa hen. I alt Fald gik de i det Aar selve Rigens Marsk, Erik Banner, paa Klingen for at faa deres Indtægter forøgede. De stævnedes ham. Der var to Gaarde i Aggerup (Agedrup), som de havde fundet i deres Faders Skiftebrev, men nu ogsaa havde fundet i Marskens Eje. Og det vilde de gerne have Rede paa. Marsken maa paa en eller anden Maade have klaret Sagen fra sig. Men i næste Aar, 1547, faldt saa Brødrene

over deres gamle Biskop, Knud Gyldenstjerne, som nu efter Reformationen ikke var Biskop længere. Nu sad han inde med de to Gaarde, og Brødrene Skinkel sendte ham en Stævning til at møde dem i Kolding tredie Ny-aarsdag med sit Adkomstbrev. Hvad Ende Sagen fik, vides ikke. Det maa erindres, at Skøde- og Pante-Protokoller dengang saa omtrent vare en ukendt Ting. En lille Kende for gridske vare de to Brødre dog maaske. I 1553 vilde de gerne tilegne sig to Gaarde fra Frands Brockenhus og en Gaard fra Fru Sidsel til Glorup; men i begge Retssager maatte de finde sig i, at Dommene gik dem imod.

I 1548 var Hans Skinkel ude om nogen Jord med Præsten i Østrup og skaffede sig ogsaa et Magelæg i Stand med ham. Denne Præst er Hr. Jørgen*). Han siges at høre til »de Papistiske«, hvad der kan betyde, at han var en af Pavetroens Præster, der vare gaaede over til den nye Tro. Det synes, som om han er den første Præst, der var Præst i Østrup med Hjadstrup som Anneks, en Ordning, der altsaa næppe skulde være ældre end Reformationen. I alt Fald kendes der i den sidste Del af Pavetiden to Præster, der afløste hinanden som Præster til Skeby-Hjadstrup, nemlig Hr. Jesper Drage og Hr. Peder. Om Hr. Jesper Drage siges det udtrykkelig, at han »boede i Skibby Præstegaard« og i 1521 bortfæstede Hjadstrup Anneksgaard til Peder Markussen, og at efter Hr. Jespers Død tjente (o: var Fæster) samme Mand Hr. Peder i Skibby. Det kan have været Omlægningen af Sognene, der har gjort Hr. Jørgen utilfreds. Eller maaske Magelægget med Hans Skinkel har været ham imod. I ethvert Fald frasagde han sig Kaldet to Aar efter Magelægget.

De to Brødre, Hans og Poul, forekomme, som fortalt er, ofte i Forening. Saaledes vare de, med flere, i 1549 ved Eskebjerg for at syne et Skovskifte og i 1551 med 4 andre i en Synsforretning om en Mølle, som Claus Bryske havde opsat og hvorom han laa i Trætte med Eyler Rønnow. At begge Brødrenes Underskrift findes paa Fyens Vedtægt i 1550, er omtrent en Selvfølge. Næsten

---

*) »Hr.« brugtes foran et Navn kun, naar man var enten Ridder eller Præst; men det var da Fornavnet, der blev brugt, og ikke Slægtsnavnet.

hele den fynske Adel underskrev, deriblandt ogsaa Jørgen Daa til Østrup (det er: Gl. Østrup, Østrup Skovgaard) og Jørgen Skinkel til Lammehave.

1551, Aaret efter, den 9. Februar, kom Gjerskovgaard første Gang i Besiddelse af Kirkegods, og at dette ikke skete før, og at det opnaaede var saa lidt, vidner om, at man som Ejer af Gjerskovgaard kun hørte til den ringere Adel. Men at en Herremand i det hele kunde faa Kirkens Gods — at det overhovedet kunde tænkes muligt — dette kom af, at Konge og Adel efter Reformationen vare i den skønneste Forstaaelse om at plyndre Kirken. Af det Bytte, som Kongen rev til sig, skabte han sig dels Venner ved sin uretfærdige Mammon, dels greb han i en snæver Vending til Kirkens Ejendom for at betale — ikke Kirkens Gæld, men sin egen. Hans Skinkel fik da ogsaa lidt af Kongens uretfærdige Mammon. Han fik hin Dag en Forlening »indtil videre«, bestaaende af 5 Kirkegaarde. Dette vil dog ikke sige, at han fik 5 Gravpladser. Det er 5 Bøndergaarde, der kaldtes Kirkegaarde, fordi de vare Kirkens Ejendom og deres Beboere Kirkens Fæstebønder. Disse Gaarde laa en i hver af Byerne Otterup, Hjørsløv, Nislev, Ørridslev og Ølund. Forleningen var dog mindre end det synes; thi Gaardenes Landgilde skulde vedblive at følge Kirkerne, og Hans Skinkel skulde blot have Hoveriet og »Herligheden« (o: Jagten, Øvrighedsretten, Fiskeriet o. s. v.) samt hvad uvis Indtægt, der kunde falde af (f. Eks. ved nye Indfæstninger).

Hans Skinkels Segl var lille, viste en Lillie i Skjoldet, ingen Hjelm, havde som Overskrift H. S.

Det var ret almindeligt, og blev det efterhaanden mere og mere, at Kongerne »gjorde Bryllup« for en eller anden. Saa trommede de sammen en Hoben Mennesker alle Vegne fra til at være med til Lystigheden. Det var jo en Ære at blive bedt med. Men meget dyr var Æren; ofte var Rejsen besværlig, og en kold Tur blev det ofte. I 1553 i December og ligeledes i 1556 i December fik Hans Skinkel og Frue saaledes Bud om at møde, hver Gang den paafølgende Februar, henholdsvis i Kolding og i Kjøbenhavn. Saasom disse Ture i det næste Slægtled stege i en foruroligende Grad baade i Antal og i Bekostning, maa Skikken siges at have hidraget til Ødelæggelsen af de ældre danske Adelslægter. Det fejler ikke, at Hans Skinkel er

mødt i sin bedste Stads; men dermed er det ikke givet, at han har haft en Lærredsskjorte paa Kroppen; thi Lærred var dyrt dengang.

Før der nu berettes om Hans Skinkels huslige Liv, kunde det være behageligt nok at faa lidt at vide om det Sted, hvor det Husliv førtes. Hans Borgs Beliggenhed kendes jo. I Haven ved den forreste Gaard i Gjerskov opgraves der endnu engang imellem en Murstensbrokke af den. Men om Borgens Størrelse, Befæstning, Udseende o. s. v. vides der ikke engang saa meget, som der ellers mangen en Gang kan udfindes, hvor i det mindste et Voldsted er bevaret. Thi af Gjerskovgaard er der intet som helst tilbage. Det var unægtelig paa Hans Skinkels Tid, efter Grevefejden (1533—36), at de befæstede Herreborge skøde op af Jorden som Paddehatte. Man havde i Fejdens Tid følt sig saa utryg. Volde og Grave om sin Gaard vilde hver Herremand have, naar han blot kunde. Men om Hans Skinkel kunde, det er netop dette, som ikke vides. En Borggrav var til ingen Nytte, hvis den var under 4 Alen dyb. Borgens Mure gik det ikke an at have mindre end 2 Alen tykke. Skulde Taget være sikkert mod Brandpile, maatte det være tækket med Kobber eller Bly. Sligt kostede Penge. At Hans har ønsket sig Besiddelsen af disse og lignende Herligheder, betvivles ikke. Men der var mange Herremænd, der maatte lade det blive ved Ønsket. Mange Steder stod der klinede Vægge med Straatag inden for noget, som bar det stolte Navn af Borggrav uden at kunne gjøre Fyldest for Navnet. De nuværende store Damme ere ingenlunde Rester af Graven om Gjerskovgaard.

Om Hans Skinkels Husliv er nu at berette først dette, at han var tre Gange gift. Hans første Frue var en Datter af Mikkell Pedersen Akkeleje til Skinnerup (Ulriksholm) og Fru Magdalene Drage. Med hende havde han haft en Søn, Gabriel, der ligesom sin Fader var gift tre Gange. Gabriels sidste Bryllup stod paa hans Ejendom Søholm i Maj 1587. Ved hans Børns Død kom Søholm til hans yngre Broder. Gabriel døde forgældet. Om Skinklernes Besiddelse af Søholm er der nogen Uklarhed. — Anden Gang var Hans gift med Helvig Ulfeld, Datter af Anders Ebbesen Ulfeld og Ellen Markvarsdatter Tegenhus. Fru Helvig fik en Datter, der kom til at hedde som

sin Moder. Hun blev gift med Anders Kaas († 1599) til Kiilsgaard (nu Østergaard) i Munkebo, Søn af Erik Kaas og Ane Emiksdatter. De unges Bryllup stod i Odense 15. Maj 1577. En Broder til Anders Kaas ved Navn Hartvig var slem til at paaføre Gabriel Skinkels sidste Kone Rets-trætter. — Det tredie Ægteskab, som Hans Skinkel indgik, var med Ane Bild, født paa Ravnholt 24. Juni 1528, Datter af Niels Bild til Ravnholt og Berte Eggertsdatter Ulfeld. Efter sin Mands Død fik Berte i Juni 1547 Kronens Skøde paa en Bondegaard i Gjerskov. Berte selv døde i Marts 1555, saa at hendes Datter Anes Børn i det Aar kom til at begrave baade en Fader og en Mormoder. Naar Ane døde, kan ikke siges med Bestemthed. Men da hun i 1559 fik som frit Len de førnævnte 5 Kirkegaarde og disse faldt tilbage til Odensegaard 29. Oktober 1610, er det rimeligt, at dette Aar er hendes Dødsaar. At hun var fra Ravnholt, bør ikke vildlede til at tænke paa den Forbindelse mellem Ravnholt, Gjerskovgaard og Nislevegaard, som indtraadte langt senere, over et Aarhundrede efter. Med Ane havde Hans Skinkel 6 Børn, Niels, Ane, Karen, Dorte, Berte og Lisbet. Da Niels er den, hvormed Fortællingen kommer til at beskæftige sig mest, vil der blive fortalt om Søstrene først.

Berte og Lisbet bleve Pebermøer og kom i Kloster. Thi efter Reformationen var der eet Kloster, som vedblev at bestaa en god Tid. Dermed hang det saaledes sammen: At gøre en Datter til Nonne var i Pavetiden en billig og derfor yndet Udvej for en adelig Fader, der vilde slippe for at forsørge hende. Nu, efter Reformationen, gik alle disse lange Piger hjemme og vare en daglig Udgift. Adelen havde beriget sig ligesom Kongerne ved Kirkeran og Klosterran, men erklærede sig dog brøstholden ved Ophævelsen af Nonneklostrene og forlangte Alderdomsforsørgelse for sine Døtre — ja, egentlig Ungdomsforsørgelse med. Saa hittedes der paa den Udvej, at man lod Maribo Kloster opstaa igen fra 1556. Her var det altsaa, at blandt mange andre ogsaa Berte og Lisbet droge hen. Men det blev til Skandale efter Skandale. Disse Lediggængerinder vare en Bunke rygende Brande. Der var aldrig Fred. Til sidst maatte Bunken splittes i 1620. Jomfruene fik Lov til at bo, hvor de vilde, og bleve forsørgede af Klosterets Midler. Berte og Lisbet

samt Sophie Lindenow fik i Forening anvist Indtægterne af 15 fyenske Bøndergaarde, saa længe de levede ugifte.

Niels Skinkel til Gjerskovgaard.

Gjerskovgaard kom efter Hans Skinkels Død 1555 til Sønnen Niels. Dennes Fødselsaar kendes ikke. Men i 1575 var han i alt Fald gammel nok til at tages i Tjeneste af Frederik den 2den som Hofsinde, hvorefter han i 1576 blev sendt til Livland, hvor hans Konges Broder Magnus var indsat som en Slags Skyggekonige af den russiske Czar, en Ære, som Magnus dog kun nød til 1577, og som blev Danmark dyr nok, saasom den blev Medaar-sag til den nordiske Syvaarskrig (1563—70) og saaledes ogsaa blev Skinklerne dyr, eftersom den kostede Nielses Farbroder Livet. Niels kom altsaa hjem igen fra Livland, blev atter Hofsinde, kom paa Kronborg i 1578 (Kronborgs Opførelse var fuldendt 4 Aar i Forvejen) og blev som den øvrige Adel den 24. April 1580 opfordret til at hylde Frederik den 2dens ældste Søn, Hertug Kristian, til Konge efter Faderens Død. Niels har naturligvis siden deltaget i det Bryllup, som Kongen samme Aar gjorde i Kolding for hans Søster Dorte, da hun blev gift med Gotslaf Budde til Rødslet.

De sønderjydske Forhold bleve i det Aar truende. Hertug Adolf, som var Frederik den 2dens Farbroder, vilde nemlig nu, ved sin Broder Hans den Ældres Død, tilegne sig hans Lande, hvorfor Kongen den 15. Juli 1581 opbød Adelen, deriblandt Niels Skinkel, til at møde i Kolding med Folk, Heste og Harnisk, saasom det tegnede til Krig. Skyerne dreve dog over, og Ophuddet blev afsagt 17. August.

Nyaarsdag 1583 udnævntes Niels til Søofficer. Hans Lønning var aarlig 200 Daler og sædvanlig (o: den reglementerede) Hofklædning til sig, selvanden, Underhold for de Folk, saa mange som han tager med sig til Skibs, og indtil videre skulde de bespises paa Slottet. Derefter fulgte Indkaldelsesordre 21. Marts til at møde i Kjøbenhavn 8 Dage efter Paaske. Han kom til at gøre Tjeneste i Orlogsskibet «Prinsebarken» under Kaptajn Durham, der udsendtes for at hindre de Engelskes Sejlads og Handel paa Norges Kyster. I December fik han (og Morten til Østrup med flere andre) Bestalling som Skibshøvedsmand — efter

at have gjort et eneste Orlogstogt. Men at være Skibshovedsmand var i hin Tid noget andet end nu. Nu er Chefen Hovedet for alt om Bord, skal forstaa sig paa alt og have Tilsyn med alt, mere eller mindre direkte. Dengang krævedes der ikke med Nødvendighed, at han skulde forstaa sig paa -- Sejlads. Skibet var jo et flydende Krigsredskab. Hvad der angik Kamp, angik Hovedsmanden. Men at faa Krigsredskabet til at flyde derhen, hvor det skulde, angik en ganske anden Mand, der kaldtes »Skipperen«.

I 1584 i Juni skulde Niels beordres til Søs efter Trefoldigheds Søndag, men blev i den Maaned Lensmand. Det Len, han fik, var i øvrigt Bevis nok paa, at han ikke hørte til Landets store og mægtige Slægter. Det var lille; det laa afsides; det var ubekvemt; det var slet lønnet. Man kunde faa en Forlening paa mere end een Maade. Man kunde faa det »kvit og frit«, som hans Søstre fik de 15 Gaarde. Man kunde faa det paa Regnskab, eller som Pantelen, eller »paa Afgift«, eller, som Niels, »paa Genant«, d. e. en fast, aarlig Løn.

Nielses Lensbrev lød paa Færøerne. Han skal aarlig med Kongens Skibe lade Øerne besejle og have Tilsyn med Kronens Rettigheder og Renter og opskrive Indtægterne af hver Bonde med Navn, og gjøre Rentemesteren (nu Finansministeren) Regnskab hver Midfaste, og saa længe Kongen selv lader Landet besejle med Købmandsvarer, skal han have Tilsyn med Købmanden, at Almuen ikke bedrages. Han skal have i Sold paa sit eget Liv (o. for sin Person) 200 Daler og Hofklædning paa sig selv-tredie, og naar han kommer til København for at rejse derop, skal han paa Slottet have sin Underholdning paa sig, selv-tredie. — Disse Bestallinger, som Niels efterhaanden fik, give et Indblik i den store Forskel mellem dengang og nu. Skibenes Officerer medbringe deres egne Folk om Bord, og disse private Tjenestefolk faa Løn af Staten. Kongen oplæder Officererne og Embedsmændene og disses Karle, og alle disse faa Mad paa Slottet.

Nielses Søster Ane blev gift i 1587 og gjorde et ganske godt Parti. Hendes Mand, Hans Pedersen af Slægten Little († 1602), var Herre til Foss og Semb og var Norges Kansler og Lensmand i Bergen. Brylluppet stod paa Gjerskovgaard den 6. August. Det vides ikke, om Niels var

til Stede. Hjemme var han i alt Fald næste Aar. 1588. Da var han med til Frederik den 2dens Begravelse. Niels, Morten paa Østrup og nogle andre fik Ordre til at møde i Slagelse 21. Maj for at være med i Ligtoget 5. Juni. Der var 30 Adelsmænd, som til Fods skulde bære Lys omkring Kisten. Niels og Morten vare iblandt disse. Toget skulde gaa til Roskilde. — En kongelig Begravelse var forbi. Et kongeligt Bryllup forestod. Den afdøde Konges fjortenaarige Datter Anna (Søster til Kristian den 4de) skulde giftes med Kong Jacob den 6te af Skotland, ham, der maaske er bedre kendt som Jacob den 1ste af England. Hun naaede da ogsaa at blive gift med ham og blev ved ham Stammoder til de ulykkelige Stuarter og Moder til den henrettede Konge Karl den 1ste. Med selve Brylluppet gik det ikke saa glat, som ønskeligt kunde have været. Jacob vilde have stor Medgift og Brudens Moder vilde have stort Udstyr, og Regeringsraadet vilde ikke ud med nogen af Delene. Men der kom det, som var værre. Anna skulde nemlig paa en dansk Flaade føres til Skotland. 16 Skibshovedsmænd, deriblandt vor Ven Niels, fik i Marts 1589 Ordre til at møde i Kjøbenhavn den 1. Maj. Men det blev ikke før langt hen i August, at Niels fik Ordre til at overtage sin Kommando. Flaaden, af hvis 11 Skibe under Rigsadmiral Munk Nielsens Skib »Josva« var det ene, kom ikke til at lette Anker fra Kronborg før den 1. September. Og saa skete der dette mærkelige, at Orlogsmændene bestandig havde Modvind og Storm, medens til begge Sider af dem alle Slags Købmandsskuder sejlede ind og ud af Kattegat i dejligt Vejr. Den ene Gang efter den anden maatte Flaaden søge Havn. Selve Admiralskibet sprang læk. Skibene kom til sidst i en saadan Tilstand, at man maatte opgive Rejsen. Tre af de største Skibe gik ind til Oslo med Bruden. Og derhen kom saa Kong Jacob ganske uventet, og Brylluppet kom til at staa der. Resten af Flaaden, deriblandt »Josva«, søgte til Kjøbenhavn, som de naaede den 12. Oktober. Den lille, nygifte Dronning naaede over Land hjem til Moder igen i Kjøbenhavn. — Saa-danne Bedrifter af en dansk Flaade fandtes ogsaa dengang skandaløse. Men man var saa heldig at komme til Bunden af Hemmeligheden. Der var 6 gamle Kællinger paa Fejø, som vare Skyld i det hele. De vare saa onde, at de havde forgjort Flaaden ved Trolddom med nogle Ler-

potter, som de havde sat paa et Bord i Karen Vævers Hus. En Djævel havde de sendt af Sted til Flaaden i en tom Øltønde, og han havde taget 2 andre til Hjælp. Naturligvis bleve alle 6 Hekse brændte til Straf. Det var jo Overtroens Tid, og desværre varede den længe. Mon der ikke endnu er Folk, der ere bange for den natlige hvide Hest ved Skeby Led? At faa sligt udryddet tager Tid. Af Opbrænding af Hekse ifølge Højesteretsdom er der dog ingen sket siden 1693.

Niels Skinkel kom altsaa efter udstanden Møje og Besvær hjem i Oktober 1589. Men han kom ikke alene. Hans Søster Karen havde været med paa Turen. Der er endnu opbevaret et Brev, dateret Kronborg den 9. Februar 1590, til deres Moder, Fru Anna, Hans Skinkels Efterleverske, fra Enkedronning Sophia, hvori denne minder Fru Anna om et tidligere Løfte at lade Jomfru Karen følge Frøken (o: Prinsesse) Anna til Skotland og tøve der et Aar. »Nu er Rejsen jo falden anderledes ud, end vi havde ventet,« skriver Dronningen; men hun haaber, at Fru Anna alligevel staar ved sit Løfte. Jomfru Karen skal blive hentet tilbage fra Skotland om et Aar. Og i et andet Brev, dateret Frederiksborg den 14. Marts 1590, skriver Hendes Naade Enkedronningen til den gamle Frue paa Gjerskovgaard, at nu ere de 4 Uger snart forløbne, hvori Vi gave Eders Datter Orlov. Enkedronningen haaber, at Fru Anna ikke vil nægte sin Datter Tilladelse til Rejsen. »Vi vente Jomfru Karen hertil senest den 25. Marts 1590.« Se, dengang vare Gjerskovskinklerne ikke til at kimse ad. Kristian den 4des Moder, Kongeborgens højeste Dame, Frederik den 2dens stolte Enkedronning, der trodsede sin Villie igennem stik imod Regeringsraadets, er lige over for Gjerskovfruen en haabende og en bedende. Et Slægtled til — og Gjerskovslægten var borte. Dens Gaard laa i Grus. Vi bygge os Borg og Fæste og er' dog kun fremmede Gæste, siger det gamle Ord. Efter hine Breve har Jomfru Karen altsaa været i »Enkedronningens Jomfrukammer« (nu Hofdame) og er af denne bleven sendt hjem med det første Brev for at tage Afsked og paa ny faa Udrustning til Rejsen. Af den indtrængende Tone i Brevene ses det, at Karen maa have staaet i høj Gunst enten hos Dronning Sophia eller hendes Datter, den unge Skotlands-Dronning, eller hos dem begge. Denne Yndest, hvori Karen stod,

ses ogsaa derved, at den skotske Dronning beholdt Karen hos sig i ikke eet Aar, hvad jo var Aftalen, men i hele tre Aar, uagtet Enkedronningen holdt sit Løfte og fik sendt Karens egen Broder, Niels, med Orlogsskib til Skotland efter hende, efter Løfte i 1591, og tillige i 1592. — Men i 1594 var Jomfru Karen Brud i Danmark. Hun ægtede Landsdommer Anders Nielsen (af Slægten Dresselberg) til Vognserup, døde barnløs i 1624 og ligger begravet med sin Mand i Kundby Kirke.

Hermed er rigtignok Historien om Niels og Bryllupsrejsen midlertidig bleven skubbet til Side. — Niels var altsaa kommen hjem til Gjerskov i Oktober 1589. Den 7. Marts 1590 var der Visitats i Skeby Kirke, og der vare han, hans Moder og Søsteren Berte (Klosterjomfruen) til Stede og fik af Biskoppen det Skudsmaal, at de vare fromme Folk. Karen var jo ogsaa paa den Tid hjemme i Danmark; men i Kirke var hun ikke. — Endnu i samme Aar, men lidt senere, prøvede Flaaden atter Lykken, og til alt Held var der nu ingen gamle Kællinger, der ødelagde Orlogsmændene med Lerpotter. Der blev udrustet 12 Skibe. Niels førte Kommando om Bord paa »Gabriel«. Kongen havde Besøg af Hertugen af Brunsvig. Denne gjorde den 18. April en Tur ud paa Skibene, hvor der blev gjort stor Stads af ham, hvilket han betalte ved til Afsked at forære hver Skibshøvedsmand 30 Rose-nobler (omtrent af 18 til 20 Kroners Værdi Stykket). Den 21. April lettedes der Anker. Alting føjede sig. Paa 9 Dage var man i Skotland. Den 6. Maj førte Kong Jacob sin Dronning til Holyrood, hvor hun den 17. Maj blev kronet. Om Indtoget i Edinburg den 19. Maj og de mange Festligheder er det her ikke Meningen at tale. Med rige Gaver drog Flaaden hjem. Den 5. Juni vare Skibene igen i Kjøbenhavn, og efter hvad der var passeret Aaret før, var det kun naturligt, at der blev forordnet Takkebøn hele Landet over. Niels var ilet hjem med Lommerne fulde af brunsvigske Rosenobler og skotske Sterlings. Det er nemlig rimeligt, at han havde Lommer. Den Behagelighed var netop dengang i sin Morgenrøde. Men endog blot 30 Aar i Forvejen vare Lommer en forbuden Ting endog i Frankrig og kunne vel næppe have været i almindelig Brug i Danmark. Ved Takkegudstjenesten i Skeby lille, taarnløse Kirke maa den guldbeslaede, vidt berejste Sø-

officer, Sognets eneste Adelslægts Hoved, have stukket Pigerne svært i Øjnene, da han kom op ad Kirkegulvet i sin straalende Hofklædning.

De følgende Aar viste Enkedronningen, som før meldt er, Familien paa Gjerskov en udsøgt Høflighed ved at sende netop Niels som Skibshovedsmand efter Jomfru Karen, hvorved han vel kom som Gæst til det skotske Hof. I 1592 var han Hovedsmand paa »Den hvide Due« i Admiral Bockholts Flaade paa 6 Skibe, der skulde holde Vestersø ren for Sørøvere. Den 13. August 1590 havde Niels endog faaet Lønningstillæg, saa at han nu fik 400 Daler og to Klædninger. I Unaade var altsaa hverken han eller hans Slægt. Han blev endog indbudt til at være med til Predbjørn Billes Bryllup, som den lille Kong Kristian gjorde for Predbjørn i Kjøbenhavn. Men de gamle Regeringsraader fandt, at der var for mange Sø-officerer, og gave 4 af dem Afsked, deriblandt Niels.

Saa traf det sig Aaret efter, i 1594, at Bispen kom paa Visitats i Skeby, og at han samtidig holdt Konvent her. I Kirken saa ikke alt saa pænt ud, som det helst skulde. Kirken var kullet, og Klokken havde hængt i et aabent Skur paa Kirkegaarden. Klokkegalgen var nu falden sammen af Ælde, og Klokken var sat hen i en Krog i Kirken. Niels indbød Bispen og alle Præsterne til Frokost hos sig, og ved den Frokost lovede han — som altsaa maa have haft Kirketienden i Fæste — at bygge Kirken et Taarn. Det Løfte holdt han. Taarnet stod der fiks og færdigt i Sommeren 1595, Aaret efter, men var rigtignok blevet ikke af de anseligste. Et andet Løfte, som Niels gav ved den Frokost, at give Kirken en Klokke til, fik han ikke opfyldt. Taarnet blev ham da i og for sig dyrt nok. Hele Kirkens Formue beløb sig til 432 Mark. Endnu i 1598 skyldte Kirken ham 1030 Mark, og Gælden blev aldrig helt afbetalt.

Samme Aar, 1595, maatte Niels til Kjøbenhavn, hvor han var tilsagt til at være til Stede ved Kristian den 4des Kroning. Den 2. Maj lød Ordren paa at møde »uden Hest«, hvad dog ikke betød et Forbud mod at tilbagelægge Vejen gennem Fyen og Sjælland ridende, men kun en Underretning om, at han ikke skulde være til Hest i Kroningstoget. Den 3. Juli fik han at vide, at han skulde give Møde den 19. August, og endelig, ved en tredie

Ordre, fik han at vide, at det, han skulde, var at »bære Mad paa Kongens eget Bord«.

Det var slet ikke saa ringe et Arbejde. Hvad Mængder af Foderstoffer, der gik i Folk i de Dage, var forbausende. Bønder, Præster, Herremænd, Konger aade og drak om Kap. Mad var unægtelig efter vor Tids Priser billig. Mellem 1576 og 1586 kostede i Nutidspenge 1 Pund Oksekød 6 Øre, $\frac{1}{4}$ Lam 36 Øre, 1 fed Høne ved Midsommertid 25 Øre, en Snes Æg 25 Øre. Men Billigheden har dog intet at gøre med, hvor meget et Menneske kan rumme. Og den Masse Mad, der blev ædt, blev puttet i Munden med Fingrene. Det kan ikke paavises, at Kong Kristian den 4de ejede nogen Gaffel før i 1621, og da købte han — een. Mærkeligt nok er det eneste, hvoraf der nu fortæres lige saa meget som dengang, Smør. Af Øl bruger en Mand nu aarlig 220 Potter, dengang 1680 Potter; nu spises der i Gennemsnit af hver om Aaret 365 Pund Rug, Byg, Ærter og Gryn, dengang 1072 Pund; nu 137 Pund Kød og Flæsk, dengang 274 Pund. Mærkeligt er det ogsaa, hvor hurtigt Æderiet tog af. Ved Aaret 1600 regnede man til en Mands Fortæring paa Kongsgaarde omtrent 11 Sider Flæsk aarlig, men omtrent 50 Aar derefter kun $6\frac{1}{2}$ Side. Kaffe og Te kendtes kun i de allerrigeste Huse. Hvis der forekom Sukker, var det kun som et Slags Slikkeri og kun hos Velhavere. Det kostede pr. Pund 50 Øre. Til Madlavning brugtes Honning i Sukkerets Sted. — Hvad der gik med ved en Fest som Kroningen er svimlende: 1040 Okser, 150 Kalve, 3550 Lam, 100 Svin, 400 Grise, 19200 Pund Flæsk, 3100 Gæs, 54000 tørrede Fisk, 42 Tønder Laks og Makrel, 48 Tønder Eddike, 45000 Brød o. s. v., o. s. v. Al denne Vægt af Foder kom naturligvis ikke paa det ene Bord, hvorved Kongen selv spiste. Men Niels Skinkel kan alligevel have faaet Brug for sine Armkræfter. Dybe Tallerkener slap han for at bære. Den Vare kendtes nemlig ikke. Man søbede endnu ved Kongens Bord sin Skemad fra Fadet, flere om eet Fad. Heller ikke flade Tallerkener vare rigtig i Brug saadan som nu. Ogsaa af Sulet tog man som oftest sin Del fra et Fad, med en Kniv eller med Fingrene. Fade var der stadig mest Brug for, og man havde flere af dem end af Tallerkener. Men begge Dele vare som oftest tunge, saasom de vare af Metal, Tin eller Sølv. Dog havdes ogsaa

Trætallerkener. — At bære Glas bort fra Bordet faldt næppe i Niels Skinkels Lod. Det var nemlig en yndet Lystighed at kyle Glas omkring, saa de gik i Stykker. Man havde derfor ogsaa med klog Forsynlighed indkøbt 35000 Drikkeglas til Kroningen, ikke just fordi der var 35000 Gæster, men blot for at have en Beholdning at tage til.

Efter Kroningen fik Niels blot endnu engang, i det følgende Aar, Tilsigelse til at møde ved Hoffet, men havde ellers Tiden til sin Raadighed. Saa tænkte han da først paa at skabe sig et Lejested, hvor hans Legeme engang kunde fange Hvile. Hans Fader og Moder laa foran Alteret i Skeby Kirke. Maaske har Niels ikke kunnet lide at se Skarerne ved Ofringer og Altergange træde paa Ligstenen. I alt Fald bestemte han sig til at ville ligge bag ved Alteret. Men saa maatte der bygges. Altsaa byggede han — det var i 1599 — den Tilbygning, som Skeby Kirke har den Dag i Dag mod Øst bag ved Alteret. Nu, da Bygningen bruges til Materialhus og Kalkekule, er alt derinde forandret. Hvælvingen og de ydre Gavlpyrdelser vidne dog om, at han havde baade Villie og Evne til at gøre sit Hvilested smukt, uden dog at kunne naa ud over en vis Tarvelighed. Han havde altsaa nu faaet sig indrettet saa bekvemt og hyggeligt efter Døden, som han ønskede sig det. Men at have det lidt hyggeligt allerede i levende Live var dog heller ikke af Vejen. Og saa giftede han sig. Det var i Aaret 1600, Aaret efter Gravbyggeriet. Han kan dengang ikke have været under, snarere over, 45 Aar gammel.

Ved sit Ægteskab kom Niels paa en vis Maade i et rigtignok vidtløftigt Slægtskab med Søbladskinklerne paa Lammehave. Dermed hænger det saalunde sammen. Borkvard Skinkel til Lammehave (omtrent 1450) havde en Datter Mette, der blev gift med Tielluf Eriksen og blev barnløs Enke 1522. Da hun nu selv døde 1546 som den sidste berømte Dame af de engang saa mægtige Skinkler, arvedes hendes Gods af hendes Søsken eller deres Børn, Brodersønnen Jørgen til Lammehave († 1650) og Broderdøtrene 1) Ane († 8. Maj 1586), gift med Peder Straale til Torpegaard, som altsaa ogsaa blev Medejer af Lammehave, 2) Kirstine († 1572), gift med Bent Norby, og en tredie Søster. Ane, den første Søster, fik to Sønner,

Otto og Laurids. Laurids Straale havde den 25. August 1588 Bryllup med Mette Bilde, Datter af Sten Bilde til Kjærsgaard (i Brænderup) og Helvig Ulfeld, og ejede Torpegaard tillige med vistnok en Del af Lammehave til sin Død den 17. Marts 1596. Fru Mette sad nu i 4 Aar i en, som det dengang hed, »vemodig og bedrøvelig Enkestand«. Men den 1. Juni 1600 stod hendes og Niels Skinkels Bryllup paa Gjerskov, hvorved Niels blev Svoger til Karl Bryske til Margaard, som 17 Aar i Forvejen havde ægtet Fru Mettes Søster Else. Biskoppen kom selv rullende for at ægtevie det unge Par, men blev ikke Gildet ud; thi han kørte hjem samme Aften. Man skal tage Hatten af for den Bedrift. Med mindre end fire kraftige Hingste kom man ikke nogenlunde frem paa Datidens ubanede Veje. To Timer om en Mil: mindre gjorde det ikke. Og hertil kom Datidens Vognes Indretning. Vognfjedere kendtes ikke. Vende kunde Vognene kun maadeligt. Fortøj, som kunde drejes, var ukendt. Alle fire Hjul vare lige store.

Niels Skinkel og Mette Bilde fik tre Børn: Laurids, der maa være født 1601, saasom hans første Søster, Helvig, var født i Januar 1602, samt Dorte, hvis Fødselsaar ikke vides, men som døde 1658. Om Niels vides der saa godt som intet i Eftertiden. I 1606 kom han i Trætte med Knud Bilde om nogle Skovparter (ikke i Skeby Sogn), hvorfor Kongen udnævnte en Besigtigelses-Kommission, hvori Morten Skinkel til Østrup havde Sæde. I 1614 var Skeby Kirkes Taarngæld bragt ned til 500 Mark, hvilke Niels Skinkel saa eftergav Kirken, hvad han næppe havde gjort, hvis han kunde have forudset, hvad Tider der kom over hans Enke og Søn. I 1621 klagede Herluf Daa til Valdbysgaard til Kongen over, at Niels ikke betalte, hvad han var ham skyldig. Niels fik jo Paalæg om at betale, men naaede det ikke. Den 22. September samme Aar, 1621, holdt Fru Mette Skifte med sine Børn af andet Ægteskab.

Fru Mette Bilde, Niels Skinkels Enke.

Sin Enkestand maatte Fru Mette begynde med Rettergang. Hun og hendes Broder, Erik Bilde til Kjærsgaard, fandt sig i 1622 forurettede af Trude Bryske til Langesø. Johan Friis til Ørridslevgaard (han, der gav Otterup Kirke Prædikestolen) fik tilligemed tre andre Ordre om at ende

Trætten. Værre var det, at Herluf Daa ikke var bleven betalt. Han lod sig to Aar efter indføre i (o: gjorde Ud-læg, gjorde Indførsel i) Nielses Herregaard Søholm, hvori for øvrigt ogsaa Fru Karen Grubbe, Vilhelm Dresselbergs Efterleverske (Enke), var indført. — Adelslægterne vare meget ofte i indviklede Familieforhold. Her et Eksempel. Anders Dresselberg havde haft to Børn, Niels og Ide († 30. Januar 1587 i Odense). Ide fik med Poul Skinkel til Østrup († 1565 ved Varberg) mange Børn, til Dels allerede nævnte. Hendes Broder Niels († før 1572) fik tre Sønner: 1) Anders, hvis anden Kone var Niels Skinkels skotske Søster Karen († 1624), 2) Folmer, 3) Vilhelm (til Vindinge), gift med Karen Grubbe, en Søster til hans Broders første Kone.

Søholm gik altsaa tabt. Men selv Gjerskovgaard maatte Familien forlade. Fra 1626 boede Fru Mette og Børnene paa Lammehave. Fædrenegaarden gik over til en kort før indvandret tysk Æt og beboedes af Claus Ucke († 1651). Fru Mettes og hendes Kreditorers Sag skulde for paa Herredagen i Kolding 1626, og baade det Aar og flere Gange senere fik hun og hendes Søn kongelig Tilladelse til at undersøge, hvad Retspapirer der fandtes paa hendes forrige Herresæde Torpegaard. Hendes Søn af første Ægteskab, Peder Straale, var død og havde bragt hende i stor Vidtløftighed ved uheldige Kavtioner, han havde indgaaet for andre. I Marts 1627 blev der da nedsat en Kommission i Skiftet mellem hende og hendes Kreditorer, baade paa hendes og Peder Straales Vegne. Under disse Forhold kan det næppe have været til stor Glæde for hende, at hun har modtaget en kongelig Tilsigelse, der blev sendt hende, om at være til Stede tillige med sine Jomfruer ved Grev Frederik Kristians Begravelse i St. Knud den 19. September, en Begravelse, som i øvrigt slet ikke kom til at finde Sted den Dag. Og fattig, som hun ustridig var, fik hun igen i 1631, og kun med en Maanedes Varsel, Ordre til at møde i Roskilde den 4. November ved Enkedronning Sophias Begravelse og fik igen i 1633 og 1634 Ordre til at møde ved fyrstelig Begravelse og Bryllup, stadig »med sine Jomfruer«. Men saa døde hun omsider i 1636. Hvor hun har boet i sine sidste Aar, vides ikke. Gjerskovgaard var kommen tilbage til hendes Søn i 1632, og Lammehave var samme Aar solgt. Hun skrives i den kongelige Tilsigelse i 1633 »til

Gjerskov«; men i 1634 skrives hun »til Lammehave«, hvilket vel maa være en Fejl fra Kansleriets Side. Hvor hun døde, det vides dog. Det var paa Nørholm hos hendes Dattermand, Iver Vind, hvem hendes faa Efterladenskaber tilfaldt ved kongelig Bevilling, »da efter Aar og Dag ingen har meldt sig noget at fordre« — og at ingen meldte sig, var selvfølgelig, i alt Fald saa nogenlunde; thi hendes Arvinger havde fragaaet Arv og Gæld.

Anm.: Hans Mikkelsen, Biskop i Fyen 1616—1651, har gjort en Indførsel i sin Dagbog den 13. Oktober 1640 om en Hustru til (ikke Enke efter) Ridder Niels i Skeby, at hun havde indsendt en Klage over, at Degneboligen anvendtes uskikkelig. Der er i disse Sogne kun eet Sted, der kunde kaldes Degnebolig. Det er den i Hjørsløv. Hvo Degnen var, er ogsaa sikkert. Det var Peder Hansen († 1671, 93 Aar gl.), om hvem der vil blive talt i en senere Fortælling. Men hidtil er det uopklaret, hvo Ridder Niels i Skeby og hans Hustru vare. Niels Skinkel og Mette Bilde var det ikke. De vare i 1640 begge hedengangne. Niels havde desuden aldrig været Ridder.

Niels Skinkels Døtre.

Niels Skinkel havde i alt tre Børn, hvoraf de to yngste vare Piger. Den ældste af disse var født 12. Januar 1602, døde 28. Juni 1667 og hed Helvig. I 1621 blev hun gift med Iver Vind, en anset Adelsmand, der havde været brugt meget i Statstjenesten og været sendt en Del omkring. Han havde f. Eks. været Gesandt i Moskov, en Tur, som dengang var livsfarlig. Nu vilde han, som han siger i sin Dagbog, slaa sig til Ro og lod derfor med sin »Moders og andre gode Venners Samtykke« bejle til Helvig. Det var i 1620. Næste Aar gjorde Brudens Moder deres Bryllup i Odense midt i sin trange Tid i Skiftet efter Niels. Iver Vind havde efterhaanden flere betydeligere Forleninger og døde i Odense midt i Krigsbulderet 1658 som Rigsraad, Ridder og Lensmand paa Dalum. Efter Krigen fik Helvig »Kvittans« for hans Lensregnskab. Han var Søn af Jacob Vind til Grundet, hvor han ogsaa boede i Begyndelsen af sit Ægteskab. I 1624 flyttede han til Ribe; men allerede i 1626 var han igen i Statstjeneste som Oversekretær, blev Kannik i Aarhus og Kantor i Vi-

borg (!!), naturligvis uden Forpligtelse til nogen Prædiken eller Sang, fik Len i Norge og Danmark, blev Rigsraad 1644 og blev i 1648 slaet til Ridder af Kong Frederik den 3die. Baade han og hans Frue ligge begravne i Dalum. Sit Gods Nørholm, omtrent $1\frac{1}{2}$ Mil N.-O. for Varde, udvidede han og skaffede Birkeret; og paa Nørholm var det, at hans Kones Moder i 1636 drog sit sidste Suk. I 1627 købte han sin Konemoders gamle Herresæde, Torpegaard, som han i 1731 ombyggede. Ogsaa Nabogaarden Ringstedgaard ejede han. De gik i Arv til hans Børn.

Den yngste af Nielses to Døtre hed Dorte. Hendes Broder var hendes Værge fra 1626—35. Paa en eller anden Maade var hun kommen til nogen Formue. I 1636 solgte hun to Gaarde i Drigstrup til Kristian den 4de, som var i Færd med at samle Jordegods paa Hindsholm for sin i 1630 fødte Søn med Vibecke Kruse, Ulrik Kristian Gyldenløve, der døde under Kjøbenhavns Belejring 1658. Endnu i 1638 ansloges Dorte Skinkel til at eje $33\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn. I 1656 solgte hun sin Broder to Bol i Ørridslev og var dengang Ejerinde af Lindved i Stenløse. Hun døde 1658, altsaa forholdsvis ung.

Laurids Skinkel til Gjerskov.

Denne, Niels Skinkels ældste Barn og eneste Søn, maa være bleven født i 1601 i Aarets første Maaneder. Der vides ellers intet om ham før i Aaret 1624. Og da er det saa kun en af disse Tilsigelser til at møde ved højtidelige Lejligheder, som allerede kendes fra hans Faders og Farfaders Tid, kun at Pragtlysten steg efterhaanden, som Rigets Velstand dalede. I 1624 gjaldt det en Begravelse af Frederik den 2dens Søn Ulrik, der paa een Gang var Hertug og Biskop i to Stifter. I 1627 var det Grev Frederik Kristian, der skulde begraves. I 1633 blev det en Frøkenbegravelse. (Kun kongeligt Blod gav Frøkennavn. Det er efter Enevoldsmagtens Indførelse, at Prinsesse-navnet førtes ind. Adelen opsnappede begærligt det fine Navn, som Kongehuset opgav, og nu er Stadsen aldeles gaaet af Ordet.) Tilsagte vare til Frøken Anna Cathrines Begravelse den 16. Oktober 1633 at møde med deres Hustruer og Jomfruer, Folk og Heste, »saa mange, som Du af Dit Arvegods er takseret at holde« — Niels Skinkel til

Søholm, Laurids Skinkel til Gjerskov, Fru Mette Bilde, Fru Anne Lycke, salig Fr. Quidtzows til Quidtzows-holm (Hofmangave) og mange andre. Aaret efter, den 25. Maj, kaldtes han til Prinsebryllup, der skulde staa den 12. August i Kjøbenhavn. Iblandt de mange andre, der skulde med, vare hans Moder, som i denne Tilsigelse, vistnok af en Fejltagelse, skrives »til Lammehave«, Johan Friis til Ørridslevgaard og Anne Lycke. Naturligvis skulde de, der havde Hustruer og Jomfruer, have disse med. Brudgommen var Kong Kristian den 4des Søn Kristian, der var udvalgt til Konge efter Faderen. Derefter fik Laurids Skinkel Ro i 13 Aar. Men saa gik det løs igen. Den samme Prins, til hvis Bryllup Laurids havde været tilsagt, skulde nu begraves. Ordren lød paa: i Oktober at rejse til Assens og der vente paa Gesandter fra Oldenborg, som skulde til Stadsen. Dem skulde han saa følge fra Assens til Kjøbenhavn og under Vejs sørge for, at de i alle Maader fik det godt med Befordring og Kost og Herberge. Dengang var saadan en Tur ikke gjort med, at man paa Assens Banegaard løste en 1ste Klasses gennemgaaende Billet til d'Hrr. Gesandter og saa var i Kjøbenhavn med dem 7 Timer efter. Rejsen var dengang meget dyrere, varede meget længere, var meget besværligere. Sæt, at der var Modvind, naar man skulde over Bæltet. Man kunde faa Lov til at vente i mange Dage paa at komme over. Naar Laurids Skinkel nu var naaet frem med sine Gesandter, saa skulde han med omtrent 80 andre bære Liget, og de skulde have deres Tjenere hos sig, »Støtter at sætte under, naar det behøves« — og — da Begravelsen var forbi, fik han i November Ordre om at føre Gesandterne samme Vej tilbage. Dette ene Eksempel kan give tilstrækkelig Forestilling om, hvad Udgift, Tidsspilde og Ulejlighed en fyrstelig Lejlighed kunde volde. I de paafølgende 4 Aar maatte han hvert Aar af Sted igen, Kroning i 1648, Frøkendaab i 1649, Hylding i 1650, Bryllup i 1651. Saa kom der Barselordre i 1653 og Hyldingsordre i 1655.

Fra 1626—32 var han ansat i Kancelliet, men ikke saa uafbrudt bunden til Kjøbenhavn, at han jo dog nok f. Eks. den 12. August 1627 kunde være med paa Langesø ved en Indførselsforretning for Frederik Markdanner. Ophøret af hans Embedsstilling i 1632 falder sammen med,

at han og Claus Ucke i det Aar byttede Gaarde, saa at Claus opgav Gjerskovgaard og fik den halve Del af Lammehave, som Laurids hidtil havde haft. Og i samme Aar giftede Laurids sig. Claus Ucke, der altsaa kun fra 1626—32 vedkommer Skeby Sogn, døde før den 24. Juli 1651, og hans Enke, Anna Eylertsdatter Quidtzow, døde 1669 (begravet i Ringe Kirke). — En Kornskat, der paa-lignedes i 1627, kan tjene til Sammenligning mellem nogle af de Formuesforhold, som angaa Adelen paa denne Egn. — Gottsche Rattlow til Østrupgaard blev sat til 2 Tønder, Johan Friis til Ørridslevgaard til 21 Tønder, Claus Ucke til Gjerskovgaard til 20 Skæpper, og Laurids Skin-kels Andel af Lammehave til 11 Skæpper.

Det er allerede kommet frem i forrige Fortælling, at Lauridses Søsters Mand blev baade Kannik og Kantor, skønt han var Statsmand og Rigsraad. Laurids selv blev ogsaa Kannik. Det var i 1629, medens han endnu var i Kancelliet, og det var ved Ribe Domkirke, at han fik An-sættelse. Paa samme Vis var Tyge Brahe jo Kannik ved Roskilde Domkirke, og en Rytterofficer var Provst i Assens. Meningen var ikke, at disse adelige Herrer skulde gøre Præstegerning. Det var bare Indtægterne, de skulde have. Det var en af de Maader, hvorpaa Staten efter Reforma-tionen anvendte Kirkeformuen til »gudeligt« Brug. I øvrigt var det foreløbig ikke selve Kannikedømmet i Ribe, som Laurids fik. Det, han fik, var Løfte om det, naar det engang i Tiden blev ledigt. Saadanne Løfter vare yderst almindelige. Deraf kom det, at Embeder saa ofte bleve næsten arvelige. Embedsmanden sørgede i Tide for, at hans Søn fik »Ventebrev«. I Skeby Præstegaard sad der-saaledes een Slægt fra 1625—1741 og en anden Slægt fra 1741—1812.

I 1632 holdt Laurids Skinkel altsaa Bryllup. Fra i Maj det Aar var hans Fædrenegaard paa ny i hans Eje. Men til et Adelsbryllup hørte, at der skulde Vildt paa Bordet. Og det kneb det mange Gange med. Rigtignok gik der Harer i enhver Bondes Kaal og Hjorte eller Raa-dyr i Rugagrene; men ingen turde skyde dem. Adels-manden havde rigtignok Jagtret i sin Skov; men Bonde-skov og Adelskov gik ofte ud i eet, som f. Eks. i Skovene i Skeby-Otterup. At skyde Vildt i en Fæstebondegaards-Skov var at skyde Bondens Herskabs Vildt, og sæt nu,

at den Bonde ulykkeligvis var Fæster paa en Gaard, der tilhørte Kronen! Saa kunde det gælde 1000 Kroner for en Hjort, 200 for en Agerhøne, hvis det var Herremanden selv, der havde skudt. Var det hans Skytte, kunde det koste Livet. I mange Tilfælde foretrak Adelen derfor at købe Vildt fra en kongelig Vildtbane. Det gjorde Laurids Skinkel ogsaa. Der stod derfor kongeligt Vildt paa hans Bryllupsbord ifølge kongelig Ordre af 28. Juni at lade Laurids Skinkel mod Betaling faa 3 store Dyr, 4 Raadyr og 10 Harer. Det ser ud til, at der har været mere end just et enkelt Par Gæster ved det Gilde. Hans Brud var Jomfru Helle Grubbe, Datter af Laurids Grubbe til Røgla i Skaane og Agnete Thott (Skaane var jo dansk Land endnu). Med hende fik han tre Børn, Niels, Ane Helvig og Agnete. Men allerede i 1637, den 6. Maj, begravede Biskoppen hende i St. Knud i Odense. Inden hun døde, havde hun dog haft den Glæde at se sin Mand som virkelig Kannik i Ribe, udnævnt den 1. November 1634.

Samme Aar dukker Eghoved op. Paa Lauridses Begæring bevilgede Kong Kristian den 4de, at »den Jord, Eng og Skovkrat, som kaldes Eghof« og tilhørte kongeligt Bøndergods i Ørridslev, maa tilhøre Gjerskovgaard, mod at der udlægges til Ejendom for Kongen anden tilsvarende Jord, Eng og Skovkrat ved Ørridslev. I 1657 stævnedes Ørridsleverne Laurids Skinkel for Hegns Brøstfældighed mellem deres Mark og hans Enemærke Eyghoffuet (Eghoved), hvorved deres Kvæg bliver optaget i hans Skov. Der blev fremlagt en tidligere Dom over Claus Ucke at »ham bør at hegne Eghoved«. Efter denne Dom over Claus synes det, at Eghoved maatte have hørt under Gjerskovgaard allerede i Claus Uckes Tid, altsaa før 1632. Det synes dog kun saaledes. Sagen har en anden Sammenhæng, der senere vil komme frem. Ogsaa Gjerskoverne stævnede Laurids Skinkel. Hans Hyrde lod sit Kvæg bede deres Eng og Græs og Korn i Strandengene, og det yndede de ikke. Og Ret fik de.

I 1637 blev Laurids Skinkel altsaa Enkemand. Hvorfor begravede han ikke sin Kone i Familiens Ligkapel ved Skeby Kirke? Det lod sig ikke gøre. Kapellet var »baade af Vand og anden Forfaldenhed fordærvet«. Der er vel næppe mere end een Forklaring mulig. Hvis Laurids nogen Sinde kom i Kirke, maatte han vel have set det.

Herskabet paa Gjerskov kom vel altsaa ikke i Kirke. Men det er der i de Tider igen næppe mere end een Forklaring paa. Hvis de havde boet i Sognet, maatte de være komne i Kirke. Altsaa boede de vel ikke i Sognet. I Virkeligheden vides det ogsaa, at de endog i langt senere Tid ikke boede paa Gjerskov til Stadighed. Laurids Skinkel var nemlig ikke blot fynsk Herremand, men ogsaa jydsk. Han ejede ikke blot Gjerskovgaard, men tillige Møllerup (mellem Grenaa og Æbeltoft) og Hersomgaard i Rinds Herred, omtrent midtvejs mellem Hobro og Viborg, og paa Hersomgaard have de i alt Fald til sine Tider boet. Gravkapellet i Skeby stod saaledes uden regelmæssigt Tilsyn, ja, det forfaldt i den Grad, at Laurids Skinkel skaffede sig Tilladelse fra Kongen til at bygge et helt nyt Kapel, der skulde ligge Nord for Kirken; men Tanken kom ikke til Udførelse.

I 1641 blev Laurids Skinkel Værge for den tidligere (Side 7, sidste Stykke) nævnte Morten Skinkel, der døde som Gehejmeraad. — I 1642 maatte Laurids paa Grund af nyt Ægteskab skifte med sine Børn. Han fik kongelig Bekræftelse paa den Kontrakt, han havde indgaaet med Børnenes Morbroder, Jacob Grubbe til Kabell, om hvad Sum der skulde betaales dem for det Gods, som Laurids i Fru Helles levende Live havde solgt. Eet Sted skulde Pengene jo anbringes og de bleve staaende som Prioritet i Gjerskovgaard tillige med anden Børnenes Mødrenearv.

Den nye Brud var Jomfru Sophie Parsberg, Datter af Werner Parsberg til Linderup i Vendsyssel og Agathe Sefeldt. Men det Uvejr, hvormed de politiske Skyer vare ladede, brød løs. Krigen var der. Laurids Skinkel havde i 1643 paa Ansøgning faaet Udsigt til større Indtægt af sit Kannikedom, men skulde saa ogsaa gøre lidt Gavn for Føden, skulde bo i Ribe, sidde i Tamperretten o. s. v.; men nu forbød dette sig af sig selv. Det blev ikke Kong Kristian den 4de, men Svenskerne, der herskede i Ribe, og Laurids Skinkel fik endog af selve sin egen Konge Ordre, der gjorde et Ophold i Ribe umuligt. Han fik nemlig i 1644 Strækningen fra Midskovgab til Bogense for sin Del af Fyens Kystbevogtning og skulde — et Vidnesbyrd om Rigets Usselhed — besøge den med sine egne Folk. Medens Gjerskovgaardens Hovbønder altsaa skulde ride omkring ved Nordfyens Strand — om de gjorde det, er

vel en anden Sag —, stod Slaget paa Kolberger Heide. Freden i Brømsebro blev en forsmædelig Nødvendighed. Landet laa i Vaade. — Under Krigen havde Adelen dog haft Tid til andet end just at forsvare Landet. Man holdt ogsaa Bryllupper. Til et saadant havde Gjerskovfruen været med i 1644 og havde endog haft den Ære at være »Bruderederske«. En Ære var det, men ogsaa et Besvær og et ofte slemt Ansvar. Alle de for os utrolige Bunker af Guldstykker, som efter Datidens Mode skulde hænges paa Brudene, og hvis Vægt kunde være saa stor, at Bruden besvime under den, havde en Brud aldrig selv. Det var Bruderedersken, som skulde skaffe dem. Og da hun heller aldrig ejede et saadant Læs af gyldne Kæder og Spange, maatte hun skaffe sig dem til Laans. Nu skete det for Gjerskovfruen, at et af Birgitte Juels Smykker, som Fru Sophia havde laant, ikke var kommet i hendes Skrin hjem med efter Brylluppet. Til Lykke kunde det opspores. Det var kommet i Dorthe Friises Skrin, og dette var blevet staaende i Odense. Og Laurids Skinkel skrev til Kristian den 4de om Hjælp, midt under Krigsbulderet, i Marts samme Aar, som Kolberger Hejde Slaget stod i Juli, medens Kristian den 4de jog Landet rundt for at bringe Forsvaret i Stand. Og Kristian den 4de bevilgede, at Dorthe Friises Skrin maatte forsegles og staa hen, indtil Smykket kunde afleveres. Men Kristian den 4de fandt rigtignok Tid til at tage sig af de utroligste Ting. Aaret efter, endnu midt under Krigsbulderet, lyttede han efter, om Folk snorkede i Kirken. Saa fik han da ogsaa lavet en Forordning om, at der i hvert Sogn skulde beskikkes Mænd, som under Prædikenen skulde gaa op og ned i Kirken og med lange Kæppe give Synderne Dunk i Hovedet. For Skeby-Otterups Vedkommende er det beroligende at vide, at Skebypræsten Jørgen Hansen var en berømt Prædikant og netop dengang i sin bedste Alder, saa at de, der bleve dunkede i disse Kirker, forhaabentlig have været faa.

I 1650 skænkede Laurids Skinkel Skeby Kirke en ny Prædikestol. Det kan efter Stilen nok være den, som nu staar i Kirken; men der siges rigtignok, at den, som han gav, bar hans og Fru Sophias Navne, og disse findes ikke. Det er ikke blevet oplyst, at deres Prædikestol siden er bleven afløst af en nyere. Dengang, da de

skænkede Kirken deres Gave, boede de ikke i Sognet, men paa Hersomgaard. Det kan være, at Pengene til Prædikestolen vare bragte til Veje ved Laan. Rigtignok saa det i 1649 ud, som om Laurids Skinkel var ved Penge; thi da afbetalte han 80 Daler af et Laan paa 100 Daler til 6 pCt., som han havde gjort 9 Aar i Forvejen. Men Aaret efter, altsaa netop Prædikestolens Aar, laante han 500 Daler til 6 pCt. hos Jomfru Margrethe von Ahlefeld til Østrupgaard paa et Aar med Forpligtelse til, hvis han ikke betalte, at gaa i Indlager (en Slags adelig Stuearrest). Han betalte ikke, gik heller ikke i Indlager, men formaaede Jomfru Margrethe til at give ham et nyt Laan paa 150 Daler. Disse Summer lyde saa smaa for en Mand med tre Herregaarde; men det maa erindres, at en Tønde Havre paa den Tid kostede en halv Daler, hvorefter Laanenes Størrelse maa vurderes.

Laurids Skinkel lod i August 1651 optage Syn over Gjerskovgaards Gods. Her kan kun anføres den Del af Godset, som laa i Lunde Herred; men det har vel ogsaa været den største Del. Han havde: i Gjerskov 5 Gaarde (i 1664 laa der i alt i Gjerskov 7 Helgaarde og $\frac{1}{4}$ Gaard, og Laurids Skinkel ejede dem alle), endvidere i Gjerskov 9 Huse (i 1664 laa der i alt i Gjerskov 11 Huse og Bol); desuden laa i Gjerskov hans Hovedgaard, som med Skov, Lykker og nogen Kirkejord ansloges til 50 Tønder Hartkorn, men i Virkeligheden kun var 32 Tønder 6 Skæpper 3 Fjerdingkar 2 Album. I Ølund havde han en Gaard, i Ørridslev en Gaard, i Østrup en Gaard og et Hus, i Bladstrup en Gaard (som dog ikke tilhørte ham, men hans toaarige Søn Johan), i Eghoved et Hus, i Hjorslev en Gaard, i alt 10 Bøndergaarde og 11 Huse. Senere kom hertil flere, f. Eks. i Eskelund og Ørridslev. Stort var dette Gods ikke, og saa stode endda Børnenes Penge i det. Der var adskillige meget brøstfældige Gaarde paa Godset; men der var dog ingen, som var øde, og der var ogsaa Gaarde paa Godset i saa god Stand, at deres hele Brøst takseredes til 1 Daler. Lindeskov laa til Gaarden allerede mindst 1653. — Om hans Forhold til Fæstebønderne kan det siges, at der vides en hel Del. Men det meste er disse Stævninger for ubetalt Landgilde eller forsømt Hovning, som paa en Maade hørte til hver Dags kære Plage paa hvert eneste af Datidens Godser, store saavel

som smaa, en Plage, der var af gammel Datum allerede, men ligesom andre gamle Skader blev værre og værre med Aarene. — Justits holdt Laurids Skinkel paa Godset og paa Gaarden. »Gaardsretten« var haard, og mod de Tilfælde af Usædelighed, der forekom paa Gaarden, bragte han den i Anvendelse, først og fremmest, naar det var en Pige, der havde »Husbondens Laas og Nøgler«. — Drikkeri holdt han heller ikke af. En Hovbonde i Gjerskov holdt Smugkro. Men det kostede ham 10 Daler ved Herredstinget. — Niels Olsen i Eskelund, hvis Gaard kom under Gjerskovgaard i 1654, fik i August næste Aar Lyst til at prøve, hvad Stof hans nye Husbond var gjort af. Altsaa lod han være med at møde paa Gaarden til Kirkeægt efter Tilsigelse og gav tilmed Budet Ukvemsord. Det skulde han ikke have gjort. Det indbragte ham en Stævning til næste Tingdag til Fæstets Forbrydelse. Det havde Niels dog ingen Lyst til. Saa gav han gode Ord. Da han fik Budet, var hans Hest kommen løs, og det havde været ham umuligt at faa den fat saa betids, at han kunde naa til at komme til at age Hans Velbaarenhed og hans Folk til Kirke. Naa, saa var »den gode Mand paa Gaarden« da heller ikke gjort af værre Stof, end at han ikke tog Dom over ham. — Mads Jørgensen i Hjorslev vilde have sin Faders Gaard i Fæste, og saa vilde han endda have Afslag i Landgilde. Til alt dette fik han Nej, og det blev Niels Knudsen, der fik Gaarden. Derimod fik Mads Jørgensens Fader en Stævning paa 40 Daler, fordi han havde gjort sin Gaard øde i den travleste Tid, saa Herskabet maatte ende Arbejdet med sine egne Bæster og havde mistet baade Hovning og Ægter. Til Bedømmelse af Fordringens Størrelse og Belysning af den ovenfor omtalte Mulkt for ulovligt Krohold, kan tjene dette, at en Daler, hvad man kaldte en Sletdaler, gjaldt 4 Mark, og at man fik en Kalv for 3 Mark. Odensepriser i samme Aar, som Madses Sag forefaldt, vare følgende: Et Par Hestesko 24 Skilling, en Tønde Øl 9 Mark, et Pund fedt Oksekjød 2 Skilling, et Pund røget Flæsk 4½ Skilling, et Pund Smør 9 Skilling, ¼ Pund Hvedebrød 1 Skilling, et Pund Rugbrød 2 Skilling, et Par Sko 3 Mark, Skrædderløn for en Frakke 28 Skilling og for Benklæder 1 Mark, en Tønde Byg 8 à 10 Mark, 1 Tønde Rug 11 à 14 Mark. At leje Hest og Vogn til at køre et Læs Korn fra Skeby til Nyborg kostede 1 Daler.

I 1652 var det atter galt med Landets Forsvar, og blandt dem, der fik Kyststrækning at bevogte, var Laurids Skinkel. I 1653 gik Rigsraadet ind paa at bevilge, at Adelen hjalp Kronen. Det Tilbud, som i den Anledning var det laveste, kom fra Øllegaard von Ahlefeld paa Østrupgaard. Men hendes Nabo i Gjerskov stod ikke meget højere paa Listen. I 1654, den 31. Marts, kom endelig Skiftet i Orden, i alt Fald paa Papiret. Laurids var paa Nørholm, og der udstedte han Pantebrev til Fru Helles Børn for deres mødrene, deres Mormoders og deres Morbroders Arv, at betale med 6 pCt. i 5 Terminer, med Pant i Gjerskov Hovedgaard og saa meget Bøndergods, som kan beløbe sig til 150 Tønder Hartkorn.

Med de nu ikke fjerne Ødelæggelsens Aar i Tankerne kan der være Grund til at lykønske Laurids Skinkel til, at han fik solgt sine jyske Herregaarde, inden Fjenden ødelagde dem paa ny. 1655 solgte han Hersomgaard med Mølle, Aalegaard og Fæstegods til Anders Bille. Hvad Gods han ellers havde i Ulvborg og Vadum Sogne, fik Hofmester Jørgen Rosenkrands. Derimod er der ingen Grund til paa hans Vegne at være glad over, at han samme Aar købte Tønne Billes Gaard i Graabrødrestræde i Odense, nærmest Klosteret, uagtet han jo nok ved mangan en Lejlighed, ligesom andre fynske Adelsmænd, kunde ønske at have Tag over Hovedet i Byen; men efter 1660 var enhver Ejendom i Odense omtrent værdiløs. I sine Velmagtsdage holdt Laurids Skinkel mindst i to Aar Huslærer til sine Børn. Det var Jens Povelsen Bang. Han blev siden Præst i Skydebjerg og døde 12. November 1690. Hvis det er ham, der har været Jomfru Agnetes Lærer, har han ikke megen Ære deraf. Hun skrev en gyselig Haandskrift, og sit Navn stavede hun Angenete.

Men den Tid var nu kommen, da der ikke længere kunde tales om Velmagtsdage for noget Menneske i Danmark. Kong Frederik den 3die vilde have Krig, og han fik sin Villie. Men Landet maatte betale det med sin Ødelæggelse. Karl Gustavs Skarer oversvømmede Landet. Fra den 31. Januar til den 4. Februar 1658 opslug han sit Hovedkvarter i Odense hos Borgemester Thomas Brodersen Riisbrigh paa Overgade Nr. 11, hvor han fik den bekendte Næsestyver af en forgyldt Træklods, der faldt ned fra Loftet i Stuen. Fyen var i hans Magt og

blev udsuget til Marven. Dagene fra den 6. til den 8. November det næste Aar maa man i Miles Omkreds om Odense have været i endnu værre Angst end nogen Sinde før. Det vidstes, at to danske Hærafdelinger vare landede og fra Kjerteminde og Middelfart droge mod Odense for at klemme Svensken inde. Der har været meget lidt Søvn i Øjnene i Nordfyen i de Dage. De indkvarterede Fjender havde rigtignok forladt Egnen med alt det, som de havde plyndret Beboerne for, og havde samlet sig ved Odense; men hvo kunde indestaa for Slagets Udfald? Hvis de kom tilbage, dobbelt hovmodige efter at have sejret, og ophidsede af den Modstand, de havde mødt, vilde det sidste blive værre end det første, hvis det ellers var muligt. Og den Egn, hvor Sammenstødet kom til at staa, eller hvor Forfølgelsen af den slagne Part fandt Sted, var under alle Omstændigheder sikker paa sin Ødelæggelse. Det blev dog ikke ved Odense, at det blodige Møde kom til at ske. Svensken var meget for klog til at lade sig klemme. Han drog ad Nyborg til, saa at Slaget kom til at staa der (den 14. November). Med hans Nederlag der var Fyen befriet fra Fjenden. Men udplyndret, brandskattet, tyndt befolket, forhungret, lignede det ikke det Fyen, der nu kendes. Borger, Bonde, Præst, Adel, alle sultede. Redskaber, Kvæg, Heste, Fødekorn, Sædekorn, alt manglede. Den i Forvejen forgældede Adel kunde ikke hjælpe Bønderne. Det vrimlede tværtimod af adelige Fallitter og Opbudsboer. Det blev en sørgelig Lod for mangan en Adelsmand, deriblandt ikke saa ganske lidt for Laurids Skinkel, at være Skifteforvaltere for Standsfællerne, medens de selv maatte spænde og strække deres egen Kredit til det yderste for at holde Livet oppe. Alle-rede den 20. December 1660 vare Jørgen Kaas og Laurids Skinkel som Gældskommissærer paa Dallund, hvor Eyler Høgs Børn vare gaaede fra Arv og Gæld, og af den Art Forretninger var der mange. I 1661, straks efter Freden, saa snart det blot var muligt at faa en Mønt til Laans, gjorde Laurids Skinkel den første Kraftanstrengelse. Mod at pantsætte Gaardene i Eskelund og Ølund samt to i Ørridslev lykkedes det ham at opdrive 1144 Daler. Mod Pant i en tredie Gaard i Ørridslev og Gaarden i Hjorslev laante han 200 Daler. I 1664 maatte han sælge to Gaarde i Østrup til sin Søster og pantsætte 3½ Gaard i Gjerskov,

hvor han endnu ejede alle Byens ca. 8 Gaarde. Og saaledes blev det ved, Pantsætning efter Pantsætning, Salg efter Salg. Og saa, da der ikke var mere at sælge eller pantsætte, begyndte Indførslerne. Men det er hverken mindre trættende eller mindre sørgeligt at nævne alle disse end at nævne alle Laanene og Panterne. Nogle faa Eksempler af den store Bunke faa at være nok. I April 1666 fik Odense Borgemester Th. B. Riisbrighs (se Side 32, sidste Stykke) Arvinger Indførsel for 941 Daler 3 Mark 4 Skilling i Laurids Skinkels Gods og Gaard med alt Tilliggende og al Ejendom. I Marts 1667 var hin tidligere nævnte Gæld af Aaret 1640, stor oprindelig 100 Daler, atter løbet op til 70 Daler ved ubetalte Renter; dog indrømmede Kreditor, at der burde afdrages 4 Daler for noget Smør, han havde faaet forrige Sommer. I samme Maaned blev en Gaard i Eskelund taget fra Laurids Skinkel for 480 Daler. Laanene hos Margrethe von Ahlefeld vare med Renter løbne op til 756 Daler, og der blev gjort Indførsel i Niels Olsens Gaard i Eskelund. Jens Pedersens Gaard i Gjerskov var saare brøstfældig og slet besat og næsten at anse for øde; men da der ikke var anden Fyldestgørelse at faa, blev den taget for 225 Daler 5 Mark, uagtet Fru Karen Grubbe havde Pant i 5 Tønder af Landgilden. Næste Maaned blev der gjort Udlæg i Resten af Hovedgaardens Bygninger og dens Haver, hvor som helst de findes rundt omkring den ganske Gaards Bygning, og endvidere i Eghoved med dets Bol, i Billeskov og i Lindeskov. — Lauridses Søster Helvig havde aldrig forlangt af sin Broder Udbetaling af sin Fædrenearv. Til Uheld for ham døde hun nu i 1667. Skiftet forlangte straks Betaling eller Udlæg. Hin kunde ikke præsteres. Altsaa gik de for Arven pantsatte Gaarde i Gjerskov, en for 365 Daler, en for 161 Daler 4 Mark, og da Pantet altsaa viste sig at være forringet med 201 Daler 12¹/₂ Skilling, blev der for det Beløb taget en tredie Gaard i Gjerskov. Det var Søsterparten. Men Børneparterne? Der maatte gøres noget for at redde disse ud af Skibbruddet. Saa maatte den ældste Søn Niels i 1669 stævne sin Fader for Mødrenearv 2500 Daler med Renter og Omkostninger. Laurids lod ikke møde for sig. Niels paastod Dom og fik sig tildømt Pantet, nemlig Hovedgården med omliggende Fæstegods. Disse ere kun nogle faa, meget faa, Eksempler paa den Række, den meget lange Række af

Jordskælv, der rystede Laurids Skinkels brøstfældige Tag. Under Uvejret sov han hen, den 27. November 1670, og blev begravet i sit Familiekapel ved Kirken om Aftenen den 19. December. Nu var der ikke Tanke om at vrage det Hvilested, lige meget i hvad Stand det saa var. Det var jo gaaet her, som med saa mange i den Tid, at Gravkapellet var det eneste, Adelen havde beholdt af alle sine Ejendomme, det eneste, som ikke kunde pantsættes, fordi ingen brød sig om det. Hvorfor Laurids ikke allerede med saa mange andre var kastet paa Landevejen, vil det følgende vise.

Gjerskovgaard 1671.

Laurids Skinkels Frue, Sophia, viser sig mere end een Gang i sit Liv som et upraktisk Menneske. Det gjorde hun ogsaa nu. Hvorfor gjorde hun ikke som adelige Enker i Mængdetal gjorde dengang, fordi de saa, at der ingen anden Udvej fandtes? Hvorfor fragik hun ikke Arv og Gæld øjeblikkelig ved Mandens Jordefærd? Det er aldeles umuligt, at hun ikke kendte Sagernes Stilling. Men vilde hun ikke sikre sig, saa var der andre, som vilde. Straks efter Herredstingets Juleferie, i Januar 1671, lode hendes Svigersøn, Mogens Kaas til Toftum i Thy, Henrik Gyldenstjerne og Dr. Christopher Balslev tinglæse deres Ret til Gjerskovgaard med alt Tilliggende, og da de havde bevilget den afdøde »for hans Livstid Husværelserne at nyde og at lade ved deres forstrakte Midler drive og indavle forgangen Aars Sæd saa vel som ogsaa dette Aars Vintersæd at udsaa«, saa forbyde de alle at befatte sig med Gaarden. — Af Naade og Barmhertighed hos sine Kreditorer havde han altsaa haft Husly og Føde paa sin Fædrenegaard som deres Prioritetsforvalter. — Nyheder fløj dengang ikke Landet rundt paa Avisernes Vinger. Følgelig varede det en Stund, før alle Kreditorerne fik at høre om Dødsfaldet. Endog flere Aar efter vedbleve Fordringer og Udlægsdomme og Udlæg i pantsatte Dele af Godset at komme ind. Men Krigen havde gjort sin Gerning, og der var ikke et Pant, der ikke var forringet. Kreditorerne maatte endda være glade, hvis der i det hele endnu fandtes lidt Bygning og lidt Besætning paa en Gaard, lige meget hvordan Levningerne af Bygning og Besætning vare, naar Gaarden blot

ikke var slet og ret øde. — Uagtet selve Bunken af Udlægsforretninger i Laurids Skinkels Bo altsaa lades uomtalt, er der dog en, som ikke kan forbigaaes.

Der kom ridende op til Gaarden Christopher Korff til Østrupgaard og B. H. von Buchwald til Langesø. De vare ved den Lejlighed, hvad stakkels Laurids selv havde været ved saa mange lignende, nemlig »Ridemænd«, adelige Indkrævere, udmeldte af Retten. De forlangte Gældens Betaling. Intet at faa. Det vidste man i Forvejen. Altsaa: Udlæg! Betegnende nok for Ridemændenes Kendskab til Forholdene paa Stedet er dette, at de ikke kræve sig Jordegods udlagt. Den Slags var tydeligvis ikke til at faa paa det Sted. De forlangte Løsøre, Kvæg eller »andet«. Mærkelig nok havdes der andet. Men det var kun en Anpart i en saare brøstfældig Gaard i Byen. Det var hele Herregaardens Gods. Og selv om den Fæstegaard udelt havde været i Familiens Eje, og selv om den havde betalt al sin Landgilde i rette Tid, vilde dette ikke have beløbet sig til mere end 76 Daler og 20 Skilling. Den Fordring, som Ridemændene bragte, løb derimod op i Hundreder af Dalere. Saa var der ingen Redning. Den adelige Dørtærskel maatte overskrides. Det gjaldt Indbo og Udbo, de sidste Rester. Det blev Datteren Agnetes tunge Lod at paavise Forældrenes sidste Stumper. Vi ville følge med og se efter, hvad der fandtes.

I »den store Stue« (det hed den Gang ikke »Storstuen«, men »den store Stue«) et Bænkehynde paa 8 Alen med gammelt Skind under. Vurderedes til 3 Daler. Et kort ditto (2 Daler), et gammelt grønt ditto med Skind under (3 Daler), en Fyrrebænk (1 Daler).

I »den anden Stue« en Jernkakkellovn*) samt tre beslagne Skrin, som ikke aabnedes (18 Daler).

---

*) Vi benævne nu om Stunder med Ordet Kakkellovn en Ting, der slet ikke er en Kakkellovn. En Kakkellovn er en Ovn af Kakler. Kakler ere Lerpotter af Udseende noget nær som vore Urtepotter, dog uden Hul i Bunden. Saadanne Potter muredes op med den aabne Ende udad, saa mange i Bredde og Højde, som man vilde have Ovnen stor til. Den havde ingen Dør, var altsaa en Bilæggerovn med Indfyring bagfra. Men da Kaklerne bleve skøre af Heden og tilmed, naar der ragedes op i Ilden, let bleve stukne itu, fandt man senere paa at bepansre dem indvendigt med Jernplader. En saadan Ovn, der altsaa var, ligesom vore nu, en Jernovn, og desuden var en Kakkellovn, hed en Jernkakkellovn.

I »et Kammer« tre gamle Bænkehynder (2 Mark), en Egeskive (et Bord) (3 Daler), et lidet ottekantet ditto (5 Mark), en gammel Fyrretræs Himmelseng (3 Daler), en Tinflaske (1 Daler 2 Mark), et Krus med en lang Hals (3 Mark).

Paa Loftet i et Kammer en gammel Jernkakkellovn (12 Daler).

Saa er der i »Pigernes Kammer« to Dyner og tre Hovedpuder (i alt 10 Daler).

I Gaarden 8 Svin, 8 Grise, 5 Spædekælve, 4 Faar med 4 Lam, 1 gammel Trævogn*) (6 Mark), 1 lille vrinsk Hest, 1 gammel Hoppe.

I Kælderen en Melbing (Melkasse), to Øltønder.

Paa Loftet en Plov med Jern (ikke en Plov — af — Jern, men en Plov af Træ med noget Jernbeslag) og en ny og en gammel Bagplov.

I Kammeret (som formentlig har været i et Udhus, saasom Vurderingsmændene havde endt deres Gerning i Stuehuset og vare begyndte med Vurdering af Kvæg o. s. v.) to Kufferter, en Sadel, en Skydegrime. Summa: Boets Ejendom af Løsøre og andet: 105 Daler 5 Mark 2 Skilling.

Der er meget mere, som man gerne vilde lære om Gaardens Indre; men det, som denne Udlægsforretning fortæller, er dog ikke saa ganske lidt. Ikke umuligt er det, at Enken kan have forudset og ventet det uvelkomne Besøg. Hvis hun har staaet paa en god Fod med sin Nabo paa Østrupgaard, var det ham jo en let Sag at lade et Rygte om, hvad der forestod, komme hende for Øre. Saa var der jo nok blandt Hovbønderne mere end een, hos hvem lidt af det forrige Herskabs Sager kunde stikkes til en Side, indtil Stormen var ovre. — Men selv om saa var, saa er der dog her paa Adelsgaarden et umiskendeligt Præg af Fattigdom. Og det maa ikke vække Mistanke, at der hverken findes Skabe, Stole, Sofaer, Gardiner, Spejle, Bøger, Ure, Vandfade eller en Mængde andre Ting, som nu findes i enhver Gaard, men som det slet ikke er afgjort, at Familien har ejet. I de Dage kunde et adeligt Hjem godt føre et behageligt Liv uden at kende til Bekvemmeligheder, som nutildags findes hos mangan Ind-

*) En Trævogn er en Vogn uden Hjulringe eller Jernbeslag. De fleste Vogne vare Trævogne.

sidder. Man havde Skrin — hvad skulde man saa med Skabe? Og Bænken traadte med sit Bænkehynde prægtigt i Stedet for Stole, Sofaer, ja, til Nød Seng. En Del Bænke paa Gjerskovgaard have tydelig nok ikke hørt til Løsøret, men været faste, saasom Hynderne, men ikke Bænkene vurderes. [Udenrigsministeriet havde paa Kronborg i alt kun een Stol. Paa hele Slottet i Kjøbenhavn fandtes kun 9 Gardiner. Sligt kunde dengang undværes.] Men lad det nu ogsaa været lykkedes Enken at proppe en Del Sager i de Skrin, der ikke aabnedes, og lad det være lykkedes at flytte et og andet ud til Nabobønderne — og det er mistænkeligt, at hun ikke ejede en Skaal eller et Fad eller en Gryde — saa staar det lige fuldt fast, at selve Stuerne kunde hun ikke flytte. Stuerne have været der alle sammen. Desværre er Beskrivelsen ikke klar. Det er tilfældigt, at der ved Hjælp af det ene Bænkehydnes Længde kan vides noget om, hvor lang i det mindste den ene Væg i »den store Stue« i alt Fald maa have været. Saa meget er om Borggaarden i det hele tydeligt, at der i alt i Hovedhuset kun fandtes: Paa Hovedgulvet to Stuer og et Kammer, paa Loftet et Kammer — samt et Pige-kammer. Kun eet Rum fornedet og eet foroven kunde opvarmes, hvoraf der kan formodes, at Loftskammeret var oven over »den anden Stue« for Skorstenens Skyld. Bemærkes kan Jernets Kostbarhed i den Tid, hvor en endog gammel Jernkakkellovn kunde vurderes saa højt. Hvor vidt Borgen — om den ellers kan kaldes saaledes — har været større før Svenskekrigen — hvor vidt de Stuer, vi nu have været inde i, kun vare et Ly, som var blevet klinet op i de sidste fattige Aar, efter at Svenskerne havde jævnet ældre og større Bygninger med Jorden — eller hvor vidt det var de Par Stuer, som Svenskerne havde levnet, da de ødelagde det øvrige — hvor vidt Murene vare af Sten eller Bindinger med Murtavl eller lerklinede — hvor vidt der var højt eller lavt under Bjælkerne — om alt dette vides der intet. Naar man husker, med hvor kneben en Plads man lod sig nøje dengang og det i alle Stænder, men maaske ikke mindst i de smaa Herresæder, i alt Fald forholdsvis, saa er der i og for sig ingen Grund til at tro, at Gjerskovgaard nogen Sinde har været ret større end i 1671. At ikke alle Bygningerne endnu stode som før, er der dog lidt, der tyder paa. Der er 1) den store

Stues ringe 8 Alens Længde, 2) at der, rigtignok 15 Aar efter, nemlig i 1686, tales om Dele af Borggaardens Bygning som nedfaldne eller nedtagne, hvorved man dog lades i Uvished om, hvorvidt det nedfaldne eller nedtagne maaske netop var de Stuer, vi kende, hvortil dog igen maa bemærkes, at ubeboet stod Huset ikke, i alt Fald ikke til Stadighed; men der blev ved at bo Adelsfolk i det, først Mogens Kaas, f. Eks. i 1672, 74, 75 og 76, senere Lauridses Søn Niels, f. Eks. i 1683, saa at det i alt Fald til en vis Grad maa have været holdt i beboelig Stand; 3) at i 1684 Skeby og Otterup Kirker købte Tagsten fra Gjerskovgaard, hvilke Sten kunde tænkes at være dem, der vare blevne overflødige, da de ovenfor nævnte færre Stuer vare blevne opførte i Stedet for et større, i Krigen til Dels ødelagt, Hus, samt endvidere 4) at det vilde være let forstaaeligt, netop dette, at Svenskerne havde ødelagt en Del af Husene. Herved maa dog ikke indflyde nogen Tanke om, at dette kunde være sket under en Belejring med paafølgende Erobring. At formene en fjendtlig Hærafdeling Adgang, har Gjerskovgaard næppe nogen Sinde kunnet tænke paa. Det er tydeligt nok, at Gaarden, saaledes som vi nu have lært den at kende, ligner Modellen af den Tids Bøndergaarde i høj Grad.

Gjerskovgaard 1671—1685.

Arvinger sfter Laurids Skinkel var der nok af. Han efterlod en Enke og havde haft 12 Børn, hvoraf 10 vare i Live. Niels, den førstefødte, hvem der tillige med hans to Helsøskende var sket et stort Tab paa deres Mødrenearv, klamrede sig med Fortvivlelsens Haardnakkethed til Gaarden. Han skaffede sig — det var 3 Maaneder efter Fadrens Begravelse — »en kongelig Skiftning« om hans og Søstrenes Arv, fik udnævnt en kongelig Kommission i Sagen, fik Højesteretsdom for en Likvidation mellem Arvingerne og Kreditorerne. Men hvad hjalp det alt sammen? Det var jo tinglæst, at hans Svoger Morten Kaas den 21. Maj 1675 havde paa sin — ikke Nielses — Bopæl Gjerskovgaard givet Skøde til Landsdommer Otto Riisbrigh paa sin Andel af Hovedgaardsjorden, som var $11\frac{5}{8}$ Tønder Hartkorn, samt i Bygningerne i Borggaard og Ladegaard samt i Bolet i Eghoved, efter Udlægsdom,

stadfæstet ved Højesteret, og desuden givet Riisbrigh Skøde paa en Stump af Hovedgaardsjorden, stor $4\frac{7}{8}$ Tønde Hartkorn, som hans Myndling, Laurids Skinkels Datter Karen, havde faaet foræret af Claus Urne til Søbysøgaard — hvorfor Riisbrigh da heller ikke aldeles med Urette skrev sig i 1680 »til Gjerskov«. Ja værre endnu! Den 13de Juni 1684 vare $47\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn af Hovedgaardsjorden blevne tildømte selve Kongen! Men saadanne Smaating anfægtede ikke Niels og heller ikke hans Frænde Morten, Gehejmeraaden paa Søholm, der handlede paa hans Vegne. I 1685 gav Niels sin Søster Agnete Skøde paa »min Gaard Gjerskovgaard med al dens Bygning og alt Tilliggende i alle Maader, saa vidt jeg selv dertil og derudi berettiget er efter Højesteretsdom; dog at hun skal betale alle resterende Skatter«. Hvad det Skøde egentlig skulde betyde, er det nu ikke saa nemt at sige. Niels, Agnete, Gehejmeraaden, alle tre, vidste saare godt, at hun ikke kunde betale de Skatter, og at det netop var for Restancerne, at Gaarden var tilfalden Kronen. — Aaret efter, den 15. Juli 1686, gav Kong Kristian den 5te Christoffer Sehestedt til Nislevgaard Magelægsskøde paa de $47\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn med Tilladelse til at indlemme dem i Nislevgaard saa vel som den øvrige Part, af $2\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn, som afdøde Landsdommer Riisbrigh er berettiget til og som Sehestedt maa afkøbe hans Arvinger, da efter snart to Aars Forløb ingen har efter kongelig Befaling af 11. December 1685 meldt sig for at betale Skatterne. — Efter vor Tids Penge vare Restancerne for Resten ikke overvældende. De vare f. Eks. for 1685, i Penge 45 Daler 5 Mark (hvoraf der fragik for Græsningsleje 16 Daler), Okse- og Flæske-Skat 6 Daler 1 Mark 8 Skilling, Sogne-rytterpenge 6 Daler 1 Mark 8 Skilling, Kornskat Rug 9 Tønder 3 Skæpper, Byg 3 Tønder 1 Skæppe, Havre 6 Tønder 2 Skæpper, altsaa efter den Tids Kapitelstakst kun omtrent 104 Daler i Skat for 50 Tønder Hartkorn. Men der er lidt at bemærke derved. 1) Pengene betøde noget ganske andet end nu. De vare meget mere værd. 2) Det var ikke blot eet Aars Skat, som der krævedes Restancer for. 3) Efter den Tids Driftsmaade var Gaarden saa noget nær ikke til at drive uden Hovbønder; men Bøndergodset var jo splittet for alle Vinde, og det vilde have krævet betydelige Summer at faa et tilstrækkeligt

Antal Gaarde og Huse indkøbt igen, Summer, der laa uden for Nielses og Agnetes Rækkevidde.

Det ovennævnte Køb af de 2¹/₂ Tønde Hartkorn gik i Orden den 23. Juli, 8 Dage efter hint kgl. Magelæg. Christoffer Sehestedt fik sit Skøde af Dr. Christoffer Balslev til Fraugdegaard og Prof. Jacob Birckeroed, og det lød paa hele deres Anpart, nemlig et Bol, kaldet Eghoved »og er 2¹/₂ Tønde Hartkorn, samt al Borggaardens Bygning som den nu er, være sig den, som endnu bestaaende er, saa og nedfalden eller nedtagen kan være, med det paa Stedet værende Tømmer, Mursten og Tagsten.«

Dermed kunde Gjerskovgaards Historie vel nok siges at være ført til Ende. Jorden og Bygningsstumperne vare i Nislevgaards Eje. Men ikke engang de Bjælkestumper fik Ro. Ligesom Jorden allerede var indlemmet i Nislevgaards Jord, bleve de gamle Bjælkestumper indlemmede i Nislevgaards Bygninger. Dette skete dog ikke før i 1696. Foreløbig ordnedes det saaledes, at Ruinerne bleve, hvor de vare, og at Jorden blev drevet af en Ladefoged.

Laurids Skinkels Enke og Børn.

Enken stod blottet for alt. I 1673 fik hun 126 Daler til Laans hos sin Mands Farfaders Broders Sønnesøn, hendes Stedsøn Nielses ufine Ven, Gehejmeraaden paa Søholm, som hendes Mand havde været Værge for. Men hun maatte sætte i Pant derfor alt sit rørige og urørige Gods fremfor alle andre Kreditorer. Hendes Dattermand Mogens Kaas skrev ogsaa under og skrev sig da »til Toftum«. Den 18. December Aaret efter, altsaa 1674, stævnedes Niels Skinkel til Nørholm hende for de 126 Daler. Gælden var stiftet paa Nørholm 30. August og skulde været forrentet med 6 pCt. Mogens Kaas, nu med Titel »til Højris«, men »boende paa Gjerskovgaard«, blev stævnet for et Pantebrev, udstedt af ham paa Højris den 7. April 1668, til enten at betale eller afstaa Pantet, nemlig Eghoved, Billeskov og Lindskov. En anden Gæld, som han ogsaa blev stævnet for i samme Aar 1674 tillige med sin Frue, Agathe, og hendes Moder, nægtede han at ville have at gøre med. Gælden var gjort i Viborg 1664 og var paa 161 Daler. Det var længe før han blev gift med Agathe, som tilmed dengang var umyndig. Den Erklæring afgav

han i November paa Gjerskovgaard, hvor hans Kone samme Aar fødte ham Sønnen Werner, som de dog mistede, ogsaa paa Gjerskovgaard, i 1676. For hans eget Vedkommende gav Retten hin Erklæring Medhold; men Fru Sophia blev dømt til at betale baade de 161 Daler og en anden Gæld af 1663 til samme Mand paa 503 Daler og for 2 $\frac{1}{2}$: Alen Klæde 7 Daler, dog at der i 1665 var afbetalt 40 Daler. En tredie Gældspost paa 28 Daler, af 1663, slap hun for at betale ved at have fragaaet Arv og Gæld; thi denne Gæld havde ikke hun, men Laurids gjort.

Om Adelen forbandt nogen Ceremoni med Fragaael sen af Arv og Gæld, vides ikke. Hos Bønderne er der Eksempler paa, at det skete over Graven ved dens Jordefærd, hvis Arv og Gæld man fragik. Man slog med det samme Husets Nøgle paa Graven, og at dette var gjort, blev siden tinglyst. Saaledes gik det f. Fks. til i 1656 ved Jep Dinesens Begravelse i Hjadstrup og nogenlunde ligesaa, da Niels Bertelsen i Ølund døde 1655.

Laurids Skinkels Børn af første Ægteskab.

1) Niels og Ane Helvig.

Altsaa først den tit omtalte Niels. Naturligvis var det umuligt at holde paa Stumperne af Mødrenearven. To Gaarde i Gjerskov havde han dog i fri Besiddelse til Januar 1683. Saa maatte han pantsætte dem, først for 68 Daler, siden for 150 Daler til, og — i 1688 sad hans Ven Gehejmraaden inde med Gaardene. I 1681 blev en tredie Gaard Pant for 300 Daler. I 1688 var ogsaa den gaaet i Gehejmraaden. En fjerde Gaard i Gjerskov opnaaede at havne samme Sted. Derimod endte tre Fæstehuse i Gjerskov hos Nislevgaard. Det ene af dem var jordløst, det største af dem paa $\frac{1}{2}$ Fjerdingskar Hartkorn. — Dermed var Niels færdig i Skeby Sogn.

Om Ane Helvig kan det være nok at berette dette, at hun var bleven gift med Hartvig Kaas og ved at dø 5 Aar før sin Fader slap for at se det værste.

2) Agnete.

Hun er det af Laurids Skinkels Børn, der længst vedblev at være knyttet til Sognet, hvor hun ligesom Niels.

havde for Mødrenearv faaet nogle faa Gaarde. Ved Faderens Død maa hun have været mindst 34 Aar gammel. Niels Knudsens Gaard i Hjorslev ejede hun endnu i 1675; men den kom i Jørgen Vickmanns Hænder, og i Juli 1680 solgte dennes Arvinger den til Landsdommer Otto Thomassen Riisbrigh, som i 1685 solgte den til Jens Rosenkrantz. Den beboedes dengang af Oluf Andersen. I 1683, det Aar, da ogsaa hendes Broder Niels maatte rejse Penge, nødtes hun til at sælge 22 Tønder Hartkorn til Østrupgaard, maaske paa Grund af Misvæksten 1681. Med hendes smaa Midler var det jo endnu værre for hende end for større Ejendomsbesiddere, naar Landgilden for en Gaard helt eller delvis udeblev. I 1676 skyldte hendes Gaard i Ølund hende f. Eks. 88 Daler 2 Mark 8 Skilling for Landgilde, udlagte Skatter og andre forstrakte Penge. Hun, den fattige, havde lagt Penge ud for Fæsteren for at holde ham ved Gaarden. Den Art Ofre maatte der mange Gange bringes i de Dage og i Dage, der kom efter dem, og vistnok mange, Gange som hos hende, med tungt Sind. I 1683 boede Niels endnu paa Gjerskovgaard og skrev sig »til Gjerskov«. Agnete havde drømt sine Gjerskovdrømme til Ende. Hun boede i og kaldte sig »til Eskelund«. Altsaa flyttes Fortællingen nu derhen.

Eskelund.

Nu er Eskelund By og dens Navn opslugt af Hessum, lige som Hjorslev om kortere eller længere Tid maaske kan blive slaaet i Hartkorn med Otterup. Men Eskelund har virkelig indtil 1844 været en selvstændig By, rigtignok med Oldermænd og Lag fælles med Skeby og Hessum. Den laa lige op ad Hessum, havde 4 Gaarde, efter gammel Matrikel henholdsvis paa omtrent $8\frac{3}{24}$, $8\frac{5}{8}$, $8\frac{3}{4}$ og $6\frac{7}{8}$ Tønde Hartkorn. Hessum havde 5 Gaarde og 3 Huse, men mindre Hartkorn, nemlig omtrent $26\frac{5}{8}$ Tønde imod omtrent $32\frac{3}{8}$ i Eskelund. I 1510 fik Niels Kotte, Raadmand i Odense, Kvittans af Dronning Christine paa 30 Mark for et Stykke »ledisk« (Klæde fra Leyden), som han havde lovet hende for den Del og Rettighed, hende var tilfalden i »Eskelund Gaard og Grund«, og i 1514 nævnes han »til Eskelund«. Dette kunde udlægges, som om der dengang laa en Adelsgaard der. Det kan udlægges saaledes; men det ligger ikke deri

med Nødvendighed. Laurids Skinkel og Frue have ogsaa engang boet i Eskelund, og Agnete boede der siden ogsaa. Men det var i den ringeste af Bøndergaardene, at Agnete boede; og at hendes Forældre engang søgte Ly der, kan have været under en Reparation paa Gjerskovgaard. Bolig og daglig Levevis var ofte ikke saa forskellig hos Bønderne og den lavere, især den lavere gamle danske Adel, som man maaske er tilbøjelig til at tro.

Den Eskelundgaard, som, efter hvad vi nu kalde den gamle Matrikel, var Nr. 3, var rigtignok ikke den, Agnete boede paa; men der knytter sig en god lille Fortælling til den, saa det er bedst at tage den med. Den tilhørte Kongen. Men Kongen havde ingen Glæde af den; thi der var hverken Folk eller Fæ paa den. Den var bleven ødelagt i Svenskekrigen som saa mange andre. Bertel Kristensen var der ikke mere. Saa lykkedes det dog i Januar 1662 Kongens Ridefoged at faa en Mand til at tage den i Fæste. Han hed Oluf Nielsen. For at faa ham til at tage den, havde man rigtignok været nødt til at tilstaa ham Frihed baade for Skatter og Landgilde i de første fire Aar. Oluf klarede sig ret godt og sad endnu i Gaarden i 1688. Men da havde Gaarden faaet nyt Herskab og tilhørte Ørridslevgaard. Siden kom den til Bøttighersholm (Hofmansgave) og var ved dette Gods Salg til Hofman i 1783 beboet af Knud Hansen. I 1721 tilfaldt der Manden paa denne Gaard en net lille Ægt. Han maatte køre til Odense for at hente en Dragkiste og en Pige. Naa, det var endda ikke saa slemt. Men saa skulde han køre dem (Dragkisten og dens Pige) til Vester Skjerninge, derfra til Faaborg, og saa skulde han komme hjem. Det blev en Tur paa 5 Dage.

Fortsættelse om Agnete.

Til Eskelund var det altsaa, at Agnete flyttede. Hendes Fader havde ejet Gaarden Nr. 2 (Niels Olsen, Side 31, Linie 10) paa $8\frac{5}{8}$ Tønde Hartkorn og Nr. 4 (Jørgen Hansen) paa $6\frac{7}{8}$ Tønde Hartkorn; men den største af dem var allerede i hendes Faders Tid gaaet i Mette von Ahlefeld, saa kun den mindste var bleven tilovers til Agnete. Der sad hun nu og havde Undertag hos Jørgens Eftermand Niels Hansen. Men i hendes store Salg i 1683 var ogsaa Nielses

Gaard indbefattet. Der gik ved samme Lejlighed i Ørridslev en Gaard og et Bol. Fruen paa Østrupgaard, Christoffer Korffs Enke, blev hende 660 Daler skyldig ved den Handel. Det hjalp dog ikke Agnete længere end til næste Aar. Da gik hendes Gaard i Ølund til Jens Rosenkrantz (Roseneje, Hofmansgave), som ogsaa afkøbte hende et Bol i Ørridslev. Og da hun i 1687 havde solgt to Huse i Gjerskov, var der intet mere at sælge eller pantsætte. Og saa døde hun i sin Fattigdom 1692 ugift. — Hvor kunde det være, at Ejendomme, der før hendes store Salg udgjorde henad 40 Tønder Hartkorn, ikke kunde ernære een gammel Jomfru, som dog, naar hendes Faders Omstændigheder i hans senere Leveaar erindres, ikke kan have været overvættets fint vant? Var hun begyndt at slaa stort paa det i sin Residens hos Fæstebonden i Eskelund? Svaret er givet i Tidsalderens Elendighed. Hendes Gaard i Ølund kan atter her byde sig frem som et passende Eksempel, da den alligevel maa frem igen senere hen i Fortællingen. Hun solgte den jo i 1684. Og lige til 1691 havde dens nye Herskab nærmest kun haft den Glæde af den at betale Bondens Skatter for ham. Ikke eet Aars Landgilde var bleven betalt ordentlig. Restancerne for de mellemliggende Aar beløb sig til 10 Daler i Penge, 13 Tønder 5 Skæpper 2 Fjerdingkar Byg, 7 Fødenød*). Den Gaard, der kunde fremvise saadan Restancer, var endda kun paa omtrent $3\frac{5}{8}$ Tønde Hartkorn med omtrent 25 Tønder Land og aarlig Landgilde 3 Daler 3 Mark, 3 Tønder Byg, et Lam, en Gaas, to Høns.

Laurids Skinkels Børn af andet Ægteskab.

Sønnen Werner maa være død omtrent to Aar efter Faderen.

Hans blev Major ved det trondhjemske Artilleri og døde 1710 uden Børn.

Johan fik en Gaard i Bladstrup i Faddergave af Fru Helvig Bilde, salig J. Brokkenhuses til Lerbæk; men den var ham til liden Glæde; thi den laa ofte øde, saa Johan ingen Indtægter fik, men kun fik Skatter at betale. Han

---

*) Fødenød er Kvæg, som Bonden gratis opfødte for Herremanden.

var gift første Gang med Helveg Evertsarter Banner, uden Børn, anden Gang med Elisabeth Sophie Clausdatter Juell af Hundsbæk. Af dette Ægteskab havde han 6 Børn, hvoraf 3 Sønner. I 1671 var han i sin Konges Tjeneste i Spanien, i 1683 var han stegen til Kommandør-Kaptajn i Flaaden og forstrakte det Aar sin Søster, Axel Walkendorfs Enke, med 200 Daler, som han i 1684 sikrede sig Pant for i en Gaard i Fløjstrup. Ved sin Død var han naaet til Schoutbynacht (en nu afskaffet Rang i Flaaden, omtrent Viceadmiral).

Sten var født paa Gjerskov i 1652. I 1687 vare hans Pengeforhold saa godt i Orden, at han var i Stand til at udlaane 1900 Daler, der saa stode i Tarupgaard til 1693. Han døde i 1711 som Oberst og Ejer af Bækkeskov N.-V. for Præstø. Af hans to Ægteskabers 5 Børn var der 3, som vare Sønner, af hvilke den yngste, Rudolf, overtog Bækkeskov efter Faderen.

Fru Sophias ældste Barn, Agathe, blev gift med Mogens Kaas, allerede ofte nævnt foran, født 1627, død 1694 som Kaptajn. Fra 1664—69 ejede han Højris paa Mors, i hvis gamle Mure der i 1816 opdagedes hemmelige Rum, hvor der ble fundet Knokler af indemurede Mennesker. Deres ældste Søn Iver, født 1666, døde i Irland som Ritmester. I 1672 stod Agathe Fadder i Skeby Kirke, maa vel altsaa have boet paa Gjerskov, hvor hun og hendes Mand, som foran meldt, ogsaa boede senere. At de toge til Takke med Husly der, vidner ikke om nogen Rigdom hos dem.*)

Med Fru Sophias Datter Helle Sophie flytted Tankerne hen paa den anden Herregaard i Skeby-Otterup, Ørridslevgaard, hvor hun dog aldrig var Frue. Hendes Mand, Axel Walkendorf, havde solgt den i 1663 og boede nu paa Tidselholt. Med ham fik hun i Marts 1672 en Datter, der i 1696 blev gift med Friherre Frederik Trolle til Brahetrolleborg.

Om Ingeborg vides intet at berette.

Mette blev gift med Major Brandt i Faaborg.

Karen døde ugift 1682.

Anm. Skinkelnavnet er uddød. Den sidste, der bar det, var Generalmajor Joh. Skinkel, som døde i December 1790, ca. 60 Aar gammel. — Rigtignok levede Kammerherre

*) Se Personallhist. Tidsskrift 5, 260.

Frederik Skinkel til Hald Kloster, Landsdommer, endnu lidt senere. Han var født 1717 og døde 1794. Men Familien ansaa ham for uberettiget til at bære Navnet.

Nislevgaard.

Forhistorie.

Det er Sogdenes yngste Herregaard, der nu kommer paa Tale. Fra først af var den vel kun en jordegens (Selvejer) Bondegaard. Men i 1588 var den dog allerede bleven Herregaard. Dengang ejedes den af Hans Mule, Borgemester i Odense. — Mulerne vare i 1440 blevne adlede. Ellers kunde de heller ikke have ejet Herregaard i 1588; thi det var først i 1682, at uadelige fik Ret til at eje »fri« Jord, en Ret, der næppe gaves dem af Kærlighed eller Frisindethed, men kun for at holde Godspriserne oppe. — At Gaarden har ligget i Nærheden af Byen Nislev, som gav den Navn, er sikkert nok; men for øvrigt vides der intet om dens Bygninger, hverken om deres Beliggenhed eller Udseende, ej heller om Arealet. — Mulerne vare store Købmænd og dreve især udstrakt Studehandel: Hans Mule købte engang i een Handel 905 Stude. Familien nævnes allerede 1433 og ejede dengang store Bygrunde i Overgade. Ikke nogen af Mulerne naaede dog den Højde som Hans, hvis Frue, der begribeligvis ogsaa var af Adel (tysk), hørte til et andet af Byens rigeste Handelshuse. Han var en trodsig, myndig Mand, som endog engang kun af sær kongelig Naade slap med at gøre Afbigt for sin Optræden mod Lensmand og Magistrat samt betale en stor Mulkt. Det var i 1580. Fire Aar efter, altsaa i 1584, fik han Skøde paa Kronens Rettighed i en jordegens Bondegaard i Hjorslev med Ret til at tilforhandle sig Ejendomsretten. I 1580 var for Resten hans Bolig i Odense saa fin, at Kongen ved den slesvigske Lenshylding anviste sin Farbroder Hertug Adolf Bolig der, medens han selv tog ind til Oluf Bager. — Af Hans Mules († 1602) 8 Børn arvede Claus Nislevgaard. Han boede i Nr. 26 paa Overgade, men til Leje; thi det var den bekendte Caj Lykke, der ejede Huset. I Clauses Tid var Nislevgaard allerede ikke lille. Den havde lidt

over 35¹/₂ Tønde Hartkorn, hvori for Resten ogsaa kan være indbefattet, hvad Fæstegods der kan have hørt til den. Næste Ejer var Hans Jensen, hvis Fader, Dr. med. Jens Mule, var en Broder til Claus. Gaarden var i Mulernes Tid næppe anlagt paa andet end Studedrift. Om den har haft nogen Hovedbygning, kan ikke engang siges med nogen Sikkerhed. — Til at forebygge Misforstaaelse er det maaske lige saa godt her at tilføje den Bemærkning, at Mulernes Skole i Odense er fra en Tid, der ligger 120 Aar efter, at deres Besiddelse af Nislevgaard var ophørt.

Fra Hans Jensen kom Gaarden vistnok til Rigsraad, Statholder Breide Rantzau, som ejede den i 1614, og hvis Svigersøn, den rige Hans Lindenov, ejede den i 1638. Ved dennes Død i 1642 kom den til hans Enke, Lisbeth Sophie Rantzau († 1652). Denne forærede i sit Dødsaar sin Datterdatter den, og hun fik Lov til at beholde den i Fred, da den øvrige Slægt ikke vilde rokke ved Gaven, men i 1656 gav fuldstændigt Afkald. I Skødet af 1652 henvises til et Søskendskifte af 1618 (Claus Mules Tid), hvor Gaarden er sat for omtrent 36 Tønder Hartkorn, ejer Østrupgaard og denne Gaards Enemærke (med en Del underliggende Bøndergods, hvoraf Østrup Enemærke drives under Nislevgaard), som anslaaes til 8¹/₂ Tønde Hartkorn, desuden Nislevby med 4 Gaarde og 3 Gadehuse, dog at den ene Gaards Landgilde gik til Østrup Kirke. Desuden 4 eller 5 Gaarde i andre Sogne. Altsaa ingenlunde nogen særlig stor Gaard. — Samme Dag, som hint Gavebrev blev tinglæst, udstedte Rigens Kansler Fæstebrev til Merte Urne paa Otterup Kirketiende, stor 9 Ørte Rug, 13 Ørte Byg, 1¹/₂ Ørte Havre mod en Fæsteafgift af 11²/₈ Tønder Rug, 18 Tønder Byg, 3⁶/₈ Tønder Havre (1 Ørte = 1¹/₂ Tønde i Byg). Af dette Fæste havde Kirken stor Skade; thi Fæsteafgiften saa Kirken i mange Aar intet til.

Der var i 1653 en Huslærer paa Gaarden. Det maa have været en Forvalters eller Forpagters Børn, han læste med. Men i Nislevby var der en Bonde Ole Knudsen, som var en fremmelig Mand. Han vilde gerne have sin Søn gjort lærd, saadan ganske ualmindelig rigtig lærd. Saa gjorde han Aftale med Skolemester paa Gaarden og fik ham til at love at lære Drengen baade at læse og tillige at skrive samt ogsaa at regne. Skolemester skulde for den Bedrift have 10 Daler, og det var i de Tider

mange Penge. En hel Tønde Havre kunde jo faas for een Daler. Det lykkedes ogsaa at faa Bogstaverne ind baade i Hovedet og i Fingrene paa Drengen; men Tallene vilde ikke. Saa forlangte Skolemester 5 Daler af Faderen, halv Betaling for halvt eller rettere to Trediedele Arbejde. Men Oluf var en fremmelig Mand, og han mente, at Aftalen var 10 Daler for det hele. Der havde ingen Aftale været om andet.

Christopher Sehestedt.

Nislevgaards egentlige Skaber er den Mand, hvis Navn staar som Overskrift over dette Afsnit. Han var paa fædrene og mødrene Side af holstensk Slægt; men Tidsomstændigheder førte det med sig, at han blev født paa Lolland. Hans Fader, Cai Sehestedt (død i Lybæk 1644, 43 Aar gammel), havde nemlig i 1628 for Krigsurolighedernes Skyld sendt sin Frue, Anna Ahlefeld, til deres langt ude beslægtede paa Aasmark (Knuthenborg), hvor hun saa fødte sin Søn. En Stedsøster til Christopher var gift med Henning Walkendorf til Glorup; en af hans Helsøstre var Hofdame hos Sophie Amalie.

Christopher Sehestedt slog ind paa Hoftjenesten og blev Hofmarskalk hos Kong Frederik den 3die. Under Kristian den 5te blev han Amtmand i Skanderborg, Krigskommissarius, Admiralitetsraad, Gehejmeraad og Ridder. I 1694 traadte han ud af Statstjenesten med en Pension af 1500 Daler. Det maa ved Bedømmelsen af dette Pensionsbeløb ikke overses, at 1 Daler dengang havde samme Værdi som 10 Kroner nu, men ej heller overses, at man nu altid faar sin Pension, og dengang udeblev den ikke sjælden. Til yderligere Sammenligning kan anføres, at en Stiftamtmands Løn dengang var 1000 Daler; Lønnen for det Embede er nu om Stunder højst 7200 Kroner og Bolig, Pensionen højst 5333 Kroner.

Christopher Sehestedt kom i det hele ikke til at indtage saa høje Stillinger som sin Søn; men betydningsfulde nok vare dog hans Hverv. Et Ekstrahverv, som han i 1676 fik, bør medtages. I det Aar nedsatte Kong Kristian den 5te en Kommission, der skulde undersøge Statsregnskaberne fra 1660 indtil 11. Marts 1676 (Dagen før Griffenfelds Fald), og som altsaa vel nok for en Del skulde

ramme den faldne Stormand. Fra dens Domme var der ingen Appel, ikke engang til Højesteret. Af denne mægtige Domstol var Sehestedt Medlem. Landsdommer og Admiralitetsraad Jens Lassen († 1706) var den første, som det gik ud over. Og da Kommissionen fire Aar efter fik sit Omraade endnu yderligere udvidet, endog i den Grad, at den i paakommende Tilfælde kunde erklære Kongens egen Underskrift under Bevillinger ugyldig, beholdt Christoph. Sehestedt sin Plads i den. Den ophævedes i 1685. Jens Lassen var f. Eks. bleven dømt til at udrede 163,028 Daler; men der var Folk, hvis Dom lød paa endnu mere. Landsdommeren ejede dog Gods endnu i 1688, endog blot i Skeby-Otterup f. Eks. $39\frac{5}{8}$ Tønde Hartkorn, hvoriblandt tre Gaarde i Hessum og den største Gaard i Hjorslev (Side 61. Var endnu i 1664 Selvejrgaard), og Regeringen vedgik i det Aar, at han havde 35,000 Daler til gode. I 1693 skødede han til O. P. Himmelstrup en Anpart i Ørridslevgaards Hovedgaardstakst, stor ca. 6 Tønder Hartkorn, saa at de 163,028 Daler ikke havde taget alt Vejret fra ham, og i 1702 vilde han behandle Lunde Herredsfoged som Fæstebonde, men fik dog Dom imod sig. Forknyttet ham havde det store Tab altsaa heller ikke. I 1703 tog han sig en liden Hævn over Sønnen af den Mand, der havde været med til at fradømme ham de mange Penge. Nislevgaard krævede Landgilde-Restancer for Otterup Kirke af Niels Knudsens Kirkegaard, og det var jo i sin Orden. Men de bleve opkrævede efter den nye Matrikel (den af 1688). Nu havde Kong Frederik den 3die i 1664 givet Jens Lassen Skøde paa St. Hans Klostergoods, og Nielsens Gaard laa ogsaa under St. Hans. Saa optraadte Hr. Admiralitetsraad Lassen som Bondeforsvarer, hvad han just ikke altid var, forbød denne Forhøjelse fra 6 Tønder Byg til 10 Tønder 2 Skæpper, saa at den skyldige Landgilde kun skulde være 24 Tønder, og han fik sin Villie sat igennem. I øvrigt kunde Lassen selv godt trænge til mere Landgilde, end han fik. Af hans Gaarde var der 12, som f. Eks. i 1706 skyldte ham over 3000 Daler til en Kapitelstakst af Havre 3 Mark pr. Tønde, altsaa omtrent 20,000 Kroner nutildags, uden at han havde Udsigt til at faa dem. Af de 3000 skyldte tre Gaarde i Otterup Sogn ham 1336 Daler i Landgilde-Restancer o. s. v.

Christopher Sehestedt var 66 Aar gammel, da han

gik af med Pension. Sine fem sidste Leveaar tilbragte han rimeligvis til Stadighed paa Nislevgaard, indtil han døde den 31. Maj 1699; men længe før den Tid var det følt og erfaret paa Egnen, at Gaarden var kommen i Hænderne paa en Mand, der vilde en hel Del og kunde, hvad han vilde. Gaarden havde han faaet i 1658, da han var 30 Aar gammel, ved sit Ægteskab med den før nævnte Datterdatter af Hans Lindenov, Merte Urne. Hun var lidt yngre end han, født paa Malmøhus i 1631, overlevede ham i 7 Aar, døde paa Nislevgaard i April 1706 og blev lige som han begravet i Otterup Kirke. Af deres 8 Børn blev kun en Søn gift, og han døde barnløs. Børnene vare:

Mogens, Kommandør i Søetaten, født i Kjøbenhavn 1661, † 1710, begravet i Otterup Kirke.

Sophie Amalie, født 1662, Klosterdame i Itzehoe Kloster, men stadigt boende paa Nislevgaard, hvor hun førte Husholdningen, † 1717, begravet i Otterup Kirke.

Anne Margrethe, Klosterdame i Preetz Kloster, levede endnu i 1730.

Tvillingerne Frederikke Vilhelmine (døvtum), født 1668, død paa Nislevgaard 1730, begravet i Otterup Kirke — og — Christiane Charlotte, † 1710 i Itzehoe, begravet i Otterup Kirke.

Christian, født i Kjøbenhavn 22. Februar 1666, † 19. April 1740, begravet i Otterup Kirke.

Jørgen, født 1671 paa Skanderborg Slot, † 1700 i Kjøbenhavn, begravet i Otterup Kirke.

Frederik, død som Barn i Kjøbenhavn 1680, bisat med stor Pragt i det Walkendorphske Kapel i Odense St. Knuds Kirke, begravet i Otterup Kirke.

I Begravelsen i Kirken ligge desuden Hedevig Sophie van der Wisch samt Christopher Sehestedt og Merte Urne.

Af disse Børn voldte Jørgen og Mogens ikke ublandet Glæde. Jørgen var Fændrik i Fodgarden, fik Lov til at rejse til Flandern for at se Krig, men voldte Faderen meget Bryderi med sine Pengesager. Det samme var Tilfældet med Mogens, der maatte købes ud af Arrest i Amsterdam i 1692 for en stor Gæld og i 1696 var i Klammeri med sin Fader, saa at Jørgen maatte lede ham op, og han fik kun ved Dronningens og Baron Juels Indflydelse sin Plads i Søetaten tilbage.

Frederikke Vilhelmine (den døvtumme Datter) var

flink i Haandgerning og Maling. Hun broderede et Alterklæde til Otterup Kirke. Hendes Portræt, malet af hende selv, fremstiller hende med et livligt Ansigt, blaa Øjne og lyst Haar.

Sophie Amalie gik til daglig Brug under Navnet Pfiche (Fikke). Hun var efter Faderens Død i Færd med at rejse bort under en Familietvist paa Gaarden, men lod sig dog af Christian bevæge til at blive.

Begravelseshvælvingen i Otterup Kirke havde Christopher Sehestedt faaet færdig fra November 1695. Den var altsaa noget af det første, han tænkte paa, da han flyttede ind paa Gaarden. Oven paa Hvælvingen staa Sønnen Christians og dennes Frues Marmorkister samt en Kobberkiste, der gemmer Liget af et 11 Aars Barn, Ove Juuls Datter, der døde 1748. Christopher Sehesteds, Merte Urnes og deres andre fornævnte, i Kirken begravede, Børns tarveligere Kister staa inde i selve Hvælvingen.

Christian Sehestedt.

Denne senere saa højt staaende Mand begyndte sin Embedsbane som Kammerjunker, en Stilling, han i alle Maader var for god til. Allerede 24 Aar gammel var han dog deputeret i Søetatens General-Kommissariat, blev 1695 sendt til Frankrig med Kristian den 5tes uægte Søn Ulrik Kristian Gyldenløve, var 1697—98 med vore Gesandter i Haag i Anledning af Freden i Ryswick, var dernæst Gesandt 1698—1700 i Stokholm, hvorfra han i et Brev til Fikke klagede over Pengeforlegenhed, fordi alle hans med stor Møje opdrevene Penge vare gaaede med til at forsyne hans Folk og ham selv med Sengklæder. Fra 1700—1707 og atter fra 1708 i en Række Aar, under yderst pinlige politiske Forhold, var han Obersekretær i det tyske Kancelli (en Stilling, der nu om Stunder nærmest vilde svare til Udenrigsminister) og havde fra 1708 ogsaa Sæde i Kongens snævrere Raad, Konsejlet. Under Frederik den 4des italienske Rejse var det overdraget ham selvanden at lede Regeringen herhjemme. Da Kongen i 1711 flygtede fra Kjøbenhavn i Juli af Frygt for Pesten, fik Sehestedt selvtrædie Ordre til at lede Forholdene i Byen, som Pesten havde gjort meget vanskelig. Det bør ogsaa noteres, at da han sad i den Kommission, der skulde

forhandle om Vornedskabets Ophævelse (1702), var han en af dem, der stemte derfor. Han gjaldt ikke for at være en Mand med overlegne Aandsgaver; men om hans Karacters Renhed, Paalidelighed og Elskværdighed var der kun een Mening. Hans Embedsskrivelser vidne om en vis sund Sans og om noget djærvt hos ham. Dertil kom, at han var en i Sandhed religiøs Mand, og at han i skærende Modsætning til Moden ved den gennemtyske Frederik den 4des Hof havde varm dansk Følelse, saa at han endog af og til skrev til Kongen paa Dansk. I sin lange Ministertid maatte han høre til Krigspartiet, fordi han holdt paa Forbindelsen med Peter den Store af Frygt for, at Karl den 12te vilde støtte Hertugen af Gottorp mod Danmark, hvis det lykkedes Sverige at knække Rusland. Derfor maatte Sehestedt falde som Udenrigsminister, da Freden blev sluttet 1720. Men hans sidste Ministergerning blev betydningsfuld nok. Det blev Affattelsen af to vigtige Dokumenter, det, hvorved Sønderjylland indlemmedes i Kongeriget, samt den Hyldingsed, som Sønderjyderne kom til at aflægge til Kongen. Hans Afsked hang dog vistnok ogsaa sammen med Forandringen i Forholdene ved Hoffet. Dronning Louise døde 15. Marts 1721, og allerede den 4. April giftede Kongen sig igen. De fleste højeststaaende, deriblandt Christian Sehestedt, misbilligede baade hele Forholdet til Anna Sophia og det upassende Hastværk. Men nu havde Anna Sophias Slægt og Venner Magten, og de gamle Ministre maatte vige. I December fik Sehestedt sin Afsked og blev gjort til Stiftamtmand i Fyen, en Retrætepost, der skulde synes ret taalelig for en fyensk Godsejer. Det var ham dog imod at bo i Odense, som han i et Brev af den 3. December til Kongen kalder et Sted, der er fuldt af Rænker og Bagvadskelse, og hvor det tilmed er dyrt at leve. Som Sukker paa Pillen fik han saa Elefantordenen i Marts 1722. Det kan vel ikke forundre, at der i hans Dagbog ikke findes et ærbødigt eller velvilligt Ord om Anna Sophia. Som Stiftamtmand havde Fyen, ogsaa de fyenske Bønder, Grund til at være tilfreds med ham. — Der blev i 1728 afholdt en Kongres i Soissons. Det var tydeligt, at Gottorperen havde mægtige Venner der, saa det kunde blive til Danmarks Skade. Frederik den 4de maatte se at skaffe sig en Ambassadør i Paris, som under de Forhold maatte være baade fornem

og dygtig. Og dog var dette endda ikke nok. Ambassadøren maatte ogsaa være rig; thi Kongen brugte til sig selv og Hoffet mellem en Femtedel og en Sjettedel af Danmarks og Norges Indtægter tilsammen og kunde derfor ikke betale en Ambassadør en Løn, der stod i Forhold til Udgifterne ved en Rejse til Paris og Opholdet der. Tog man imod Udnævnelse til den Post, maatte det blive med Udsigt til at tage et godt Greb i sin egen Lomme. Valget faldt paa den fynske Stiftamtmand. Det var jo meget smigrende. Men af gode Grunde krympede han sig ved det og vilde endda kun paatage sig det for eet Aar. Ikke desto mindre kom han til at forblive der en Del længere. Han havde Afskedsforetræde hos Kongen den 31. Marts, men forhastede sig ikke paa Rejsen. Ravnholt forlod han ikke før den 28. Juni; i Altona forblev han i 12 Dage, og til Paris kom han ikke før den 5. August. Opholdet der blev baade ham og hans Frue særdeles behageligt; men hans Arbejde var ret vanskeligt. Han skulde baade drive Frankrig til at rykke ud med store Summer, der skyldtes til Danmark, og tillige bevæge Magterne til at lade Gottorperen falde. I begge Henseender viste han sig sin Plads voksen. Han blev da ogsaa senere brugt i vanskelige Tilfælde. I 1734 og 35 var han igen Ambassadør, denne Gang i Stokholm, hvor Danmark og Sveriged den 24. September 1734 indgik en gensidig Forsvarspagt; men i det hele vedblev han sin Gerning som Stiftamtmand i Fyen indtil 1640 og døde samme Aar, 74 Aar gammel. Hans Forhold til Nislevgaard, Kirken og Hospitalet, hvilket sidste han stiftede Aaret efter sin Minister-Afsked, ville finde deres Omtale senere. At han i 1729 købte og i 1733 atter solgte Rønningesøgaard, nævnes her kun i Forbigaaende.

Da han var 35 Aar gammel, giftede han sig med Charlotte Amalie Gersdorff, født i Kjøbenhavn 1685, † 1756 paa Ravnholt, Datter af Frederik Gersdorff til Tølløse og Ravnholt og Elisabeth Sophie Scheel. Hun var en udmærket begavet Dame med megen Aand og med et fint Væsen, i høj Grad skikket til at hævde den fremragende Stilling, hun senere kom til at indtage i Paris som Ambassadørfrue. De levede meget lykkeligt sammen. Med hende fik han Ravnholt. 12 Aar efter hans Død oprettede hans Enke den 25. Februar 1752 af Godserne Nislevgaard og

Ravnholt et Stamhus for sin Søsterdatter Sophie Hedevig Friis, en Datter af Grev Kristian Friis til Friisenborg og Øllegaard Gersdorff, født 1717, gift 1736 med Ove Juul af Villestrup. Deres Efterkommere have siden ejet Nislevgaard, som Familie med Navn Sehested Juul.*)

Efter Levnetsskildringen af Sognets to fremragende Mænd, Christopher og navnlig Christian Sehestedt, Fader og Søn, kan Fortællingen igen vende sig til Sogneforholdene og, om end ad Omveje, naa tilbage til Nislevgaard.

Daaes Torn.

I Lindenowernes Gavebrev af 1652 til Merte Urne nævntes jo som hørende til Nislevgaard ogsaa Østrupgaard med dennes Enemærke. Det Østrupgaard er dog ikke det, som nu er blevet til Stamhuset af det Navn. Det er derimod det saakaldte Gammel-Østrup, hvilken Benævnelse nu rigtignok er fortrængt af Navnet »Østrup Skovgaard«.

Lidt af denne Gaards ældre Historie maa skaffe sig Plads i disse Fortællinger. Efterat Gaarden i 1503 og 1504 havde været ejet af Jørgen Friis (af Egern) og siden, i 1588, hørt til Rentemester Christopher Walkendorfs Besiddelser, kom den til Daaerne.

I 1671, længe før Christopher Sehestedt oplog sin Bolig paa Nislevgaard, lod han optage et Tingsvidne om Gl.-Østrup (d. e. han lod Folk afgive Forklaring for Retten). Da vidnede paa Tinge gamle Peder Hansen, over hvem der i 1640 var bleven klaget til Biskoppen (Side 23, Anm.), at Gl.-Østrup har fra Begyndelsen været en Herregaard, som han kan mindes for 80 Aar siden, og »de Adelsfolk, da der boede, vare af de Daaer« . . . . »og blev samme Herrefolks Søn skudt ihjel af de Herrefolk, som da boede paa Dallund, . . . eftersom de kom i Trætte paa deres Jagt«. — Og Hans Hjerens af Østrup vidnede, at da han for 27 Aar siden kom til Østrupgaard (det viser sig senere i Vidneforklaringen, at Manden mener, at han dengang blev Fæster af Gl.-Østrup, der altsaa nu blev drevet som Bondegaard), da stod der et stort, to Loft højt, Hus i Borggaarden. I samme Hus paa Skorstenen (Manden mener

---

*) Til Stamhuset høre 975 Tønder Hartkorn af alle Slags.

maaske: over Kaminen) i Fruerstuen stod de Daaers Vaaben, hvilket Hus han efter Øvrigheds (d. e. Ejerens, Herskabets, Nislevgaards. Herskabet var virkelig i mange Maader Fæstebønders Øvrighed) Tilladelse, formedelst han det ej kunde holde ved lige, nedtog og . . . . Saavid Tingsvidnet. Den til Fæstegaard nedsunkne Adelsgaard vedblev at bære Spor af sin fine Herkomst, saa skrækkelig forfalden den ogsaa senere blev. Hans havde indsat Herregaardens blyindfattede Ruder i sin Fæstegaard; men uagtet de næppe have været ret store, saasom de i 1697 kun kostede en Skilling Stykket, manglede der i det Aar dog de fleste af dem. Stuehuset var kun 9 Fag langt, men havde dog Bagerovn. Den vestre Lade var paa 22 Fag og — deri et Portrum, hvad der paa den Tid var en Sjældenhed. Men det var vel Adelsgaardens gamle Lade. Det var jo kun det høje Stuehus, som Hans havde faaet Lov til at nedtage og flytte længere ind i Gaarden. Om Hans har sat Skorstenen op paa ny i det Stuehus, han selv byggede, kan hverken bekræftes eller benægtes. Kakkellovn havde han i alt Fald ikke. Men da der intet Loft var i Huset, har dette vel haft Røgstue (se længere henne).

Christopher Sehesteds Hensigt med at tage hint Tingsvidne er klart nok den, at hævde Hovedgaards-Rettighed for den nu som Bondejord drevne Ejendom. — Men Tingsvidnet har Interesse ogsaa ad anden Vej. Der turde her for første Gang være kastet Lys over den »Daaes Torn«, der staar ved Gjerskov og skal angive Stedet, hvor en Daa fra Østrup faldt for et Skud i en Tvekamp med en Skinkel fra Gjerskov. I Tingsvidnet af 1671 findes i saa Henseende følgende Ting at mærke. 1) En Kamp med Skudvaaben og med dødeligt Udfald. 2) En Kamp her paa Egnen, saasom Hjorslevdegnen kunde huske den, dog ikke en Kamp just i 1591, hvilket Aarstal svarer til de 80 Aar, som Degnen opgiver. Han siger ikke, at Drabet fandt Sted for 80 Aar siden, men at han kan huske 80 Aar tilbage, og at Gl.-Østrup dengang beboedes af Daaer. Dallund tilhørte i lange Tider Bryskerne og fra 1614—1660 Eyler Høg. 3) Den ene af de stridende var en Daa. 4) Denne Daa var fra Gl.-Østrup. — Alt passer undtagen dette ene, at Modparten var fra Dallund. Og dog tvinges man ved Degnens Tale til at tænke paa Daaes Torn; thi der er intet andet Sted paa Egnen, hvortil

noget gammelt Minde om en Begivenhed i Lighed med Degnens Beretning kan henføres. I sig selv er der heller ingen Urimelighed for, at Sagnet kan være kommet til at sætte en Skinkel ind i Kampen i Stedet for en Adelsmand fra Dallund. Man vil gerne i saadanne Sager have bestemte Navne at holde sig til. Skinklerne kendtes nu af hvert Barn paa Egnen; men disse Dallundfolk vare saa fremmede, at Degnen ikke har Navnet paa dem. Desuden kunne Gjerskovskinkler jo have været med paa hin Jagt, der blev holdt saa at sige uden for deres egen Borgport. Hvis nu oven i Købet en Skinkel har plantet Tjørnen til et levende Minde at have for Øje fra selve sin Gaards Vinduer eller Rosenlund, saa er Sagnet straks paa Gled. Stod Tjørnen ikke mellem Østrup og Gjerskov? Maatte Kampen da ikke ogsaa have staaet mellem Gjerskovfolk og Østrupfolk? Der er saa meget større Grund til at holde sig til Tingsvidnet af 1671, som der ellers ikke lader sig paavise en eneste Kilde til Sagnet tidligere end 1755, hele 84 Aar senere, altsaa Begivenheden langt fjernere. — Denne senere Kilde findes i Vedel Simonsens Od. 2. 2. 32. — Hvor længe før 1671 Kampen har staaet, bliver det ellers maaske svært nok at udrede. Hvad der ingen Tvivl er om, er dette, at den dræbte var en Daa fra Gl.-Østrup. Af saadanne kendes der kun to som Ejere af den Gaard. Disse ere:

1) Herluf Daa, født 1565 i Bergen. Var tre Gange gift. Hans anden Kone var Hilleborg Poulsdatter Skinkel fra Østrup (ikke Gl.-Østrup), en Broderdatter til Hans Skinkel til Gjerskov. Hun var født paa Østrup 1558, døde 1612 paa Snedinge, begravet i St. Peter i Næstved. Hendes Mand er ikke bleven skudt i Nordfyen. Han døde paa Snedinge 1630, og da han var barnløs, kan Sagnet ikke gælde nogen Søn af ham.

2) Jørgen Daa til Østrup og Hestholm (Baag Herred). Han var med iblandt dem, der i 1533 beseglede Afslaget til Kristian den 2den om igen at blive Konge. I 1555 blev der paa selve Østrup skrevet et Skøde af Jørgen Daa til Østrup og beseglet af hans Broder Jesper Daa til Enggaard og Poul Skinkel til Østrup. Jørgen var død i 1558; saa at Degnens Beretning ikke passer paa ham. Hans Enke, Fru Ane Stisdatter Ulfeld, boede endnu i 1573 paa Østrup, muligt med nogle Sønner. Det kan

maaske nærmest være en af disse, om hvem Sagnet melder. En Søn af hende, Hans, boede i 1588 paa Hestholm. Med disse Sønner kan der saaledes naas stærkt henimod det af Degnen opgivne Aar 1591, som altsaa dog maaske omtrent er Kampens Aar. Han siger jo desuden udtrykkelig, at det ikke var Herremanden paa Østrup, der blev skudt, men at det var hans Søn, og han synes at sige, at der ikke boede en Adelsmand, en mandlig Ejer, paa Gaarden (Jørgen Daa var jo ogsaa død), men at der boede en Adelsmands Familie, Enke med Sønner, »de Adelsfolk, da der boede, — vare af de Daaer«.

Ørkeby.

En By, af hvis Jorder Christopher Sehestedt fik en Del, fandtes længe før hans Tid ikke mere. Det er Ørkeby, som, hvis en Runesten, der indtil 1652 laa i Aalebæk, er bleven læst rigtigt, er en nyere Skrivemaade for Eurkaby.

Naar og hvorfor denne By har ophørt at være til, kan tilnærmelsesvis siges. Hvor stor den var, vides ikke. Med Nøjagtighed lader selve dens Beliggenhed sig ikke bestemme. Men dens Jords Beliggenhed er der ingen Tvivl om. Dog ogsaa selve Byens Plads kan med nogen Taalmodighed nok lade sig udfinde. Der kan saaledes lægges Mærke til, at der paa Matrikel Nr. 7 Hjorslev er Jord, hvis Farve er i den Grad paafaldende, at Jorden har faaet Navn deraf og kaldes Sortendil, og at Matrikel Nr. 3 og 4 paa sine Steder have Muld af en ejendommelig, mørkere Farve, end Muld ellers har, lige som der ogsaa findes Sten, som ere skørnede af Ild. Nu var det netop ved at lægge Mærke til saadanne Tegn, at man i sin Tid kom efter, hvor det gamle Kongesæde Lejre har ligget — og — at det er gaaet til Grunde ved Brand. Det i lange Tider saa uhyre fint fordelte Kulgrus raadner ikke. Men det giver Muldjorden en mørkere Farve.

Saa fremsættes da den Gætning — thi uden kemisk Undersøgelse af Mulden er det kun en Gætning, hvor sandsynlig og rimelig den saa bliver, dels ved Muldfarven, dels ved de skørnede Sten — at Byen har ligget der, hvor den sorte Muld er, hvilket netop er paa »Ørkeby-markerne«, og at den er gaaet under ved Ild.

Men naar? Derom har man heller ikke vidst andet

end dette, at da den ikke nævnes i »Landgildeskyldsætningen« af 1664, maa den være forgaaet før 1664. Man kan dog komme det en hel Del nærmere. Den er for det første ikke forgaaet før 1484. Thi saa længe der eksisterede Ørkebygaarde, gaves der en Ørkeby, og i 1484 magelagdes en Gaard i Ørkeby til St. Hans Kloster i Odense. Ikke heller før 1509. Thi da skødede Johannes Bjørnssen en Gaard i Ørkeby, ogsaa til St. Hans. Men før 1555, den 5. Marts. Thi den Dag skrev Kristian den 3die til Lensmanden paa Odensegaard, Jørgen Skinkel*), at da han efter Kongens Befaling har udskiftet mellem Per Knudsen og Mikkel Jyde i Hjorslev, Mads Andersen og Mads Nielsen i Nislev, Søren Persen i Otterup, Oluf Andersen i Davstrup og Hans Jespersen i Østrup de Jorder paa Ørkeby Mark, som de have til deres Gaarde, og som de altid skulle fæste af Odensegaards Len, saa maa disse Jorder nu altid blive ved deres Gaarde saaledes, som Jørgen Skinkel har udskiftet dem, og skulle kun fæstes paa ny, naar Gaardene blive ledige og sammen med dem. Men Landgilde til Lenet skal der svares af dem. — Naar nu hertil lægges, at der netop Aaret forud, altsaa 1554, havde været Klage fra hin Mads i Nislev, fordi St. Hans Kloster havde taget Jord fra hans Gaard — og fremdeles, at i Juni 1651 havde 11 Davstrupmænd meget store Græsbed i Ørkeby Mark — saa forstaas der dette, at denne Ordning under Jørgen Skinkel er noget helt nyt, der var blevet lavet, efter at der havde ramt Ørkeby en stor Brand, større end Beboernes Evne til at bøde Skaden og større end Nabobyernes Lyst eller Evne til at hjælpe, hvorfor man med de tomme Hænder var gaaet derfra for at søge sit Brød paa andre Steder, hvis maaske ikke de fleste Beboere vare indebrændte.***) Dermed er saa en

*) Var Søbladeskinkel. Ejede Lammehave. Var Lensmand paa Odensegaard 1552—57. Underskrev et Dokument tillige med Jørgen Daa til Østrup, Jesper Daa til Enggaard, Hans Norby til Uggerslevgaard, Brødrene Poul Skinkel til Østrup og Hans Skinkel til Gjerskov og mange flere. Døde 1560. Er forekommen tidligere i disse Fortællinger (f. Eks. Side 10 foroven og 20 forneden).

**) Ved Aar 1500 blev Ulkendrup By, der skal have haft 5 Gaarde, ligeledes øde paa Grund af Brand og udskiftedes blandt Nabobyerne. Men her kender man Ophavet til Ulykken. Branden var paasat af Høvedsmanden paa Næsbyhoved under Kamp med en Røverbande, der havde overfaldet en af Gaardene Juleaften.

Mængde af Byens Jord som herreløst Gods hjemfalden til Kronen; men sligt øde Gods var det svært at holde Tilsyn med: Nabobyerne rapsede til sig, lode deres Kvæg græsse paa de øde Marker o. s. v., hvilke Aarsager da naturligvis havde som Virkninger Trætter og Klammeri og til sidst Klager som hin i 1554, og det er saa al denne Lovløshed og alt dette Vrøvleri, som Fordelingen i 1555 gjorde en Ende paa for det herreløse Gods, nu Krongodsets, Vedkommende. Thi kun med dette kunde Lensmanden jo befatte sig. — Der er ved alt dette altsaa vundet Holdpunkter for, 1) at Byen er brændt, 2) at det er sket imellem 1509 og 1554. Men at det er sket nærmere ved 1554 end ved 1509, følger vel med nogen Rimelighed af, at de mange rovgridske Naboers ulovlige Fællesskab paa den øde Jord næppe kunde fortsættes i henved 40 Aar, uden at det kom til Riverier og Klager. — Godsejerne, der havde haft Gaarde i Ørkeby, beholdt naturligvis deres Jord; men opbyggede paa ny kunde disse enkelte Gaarde ikke blive; thi paa øde Mark vilde ingen flytte ud og være ensom, en Ulyst, der holdt sig endogsaa længe ind i vort Aarhundrede. Men St. Hans Kloster f. Eks. havde sin Ejendom i Behold; dog hedder det nu i 1558 i Klosters Jordebog ikke »Gaarde i Ørkeby», men Jorder paa Ørkeby Mark.*)

I 1667 havde Østrup Præstekald 35 Skæpper Land paa forskellige Steder paa Ørkeby Mark. — Endnu i 1754 gave Ørkebymarkerne Anledning til Strid, og Overretten (Landstinget) dømte, at Rørslykken har i over 30 Aar ligget i Fællig med alle andre i Ørkebymarken lodtagne Byers Jorder og ikke derfra er indhegnet, og Østrupgaard ligesom andre berettiget til fælles Græs overalt i Ørkebymark.

Nislevgaard fra 1658 til 1689.

Den store Ejendom, som vi kalde Nislevgaard ($59\frac{3}{4}$ Tønde Hartkorn), er skabt af Christopher Sehestedt, og han ejede den fra 1658; men Nislevgaard blev ikke skabt paa een Dag. Til Stadighed boede han da heller ikke der før fra 1695, og faa Aar efter var han død. Som

*) St. Knud havde paa denne Egn mindre Gods end St. Hans. Dog kan der f. Eks. nævnes i 1548 en Gaard i Nislev og en Gaard i Østrup, denne sidste med et Skovskifte, som hed Gudskov.

Embedsmand i høje Stillinger var han vant til at styre. Kendt var han desuden med de andre styrende Herrer, og af Kongen var han kendt og skattet. Alt dette kom hans Planer med Gaarden til gode. Den var ingenlunde, hvad der forstodes ved en komplet Sædegaard. Han vilde drive den op dertil, og han naaede det.

Den første ordentlige Matrikel fik Danmark netop i hans Tid, i 1688 (den stod i Kraft indtil 1844). Efter den havde i det Aar det nuværende Østrupgaard af Hovedgaardsjord $36\frac{7}{8}$ Tønde Hartkorn, Gjerskovgaard $32\frac{6}{8}$ Tønde, Nislevgaard $31\frac{1}{2}$ Tønde, Ørridslevgaard $24\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn. Gl.-Østrup var en kolossal Bondegaard paa $13\frac{5}{8}$ Tønde Hartkorn, Østrup Præstegaard havde $10\frac{6}{8}$, Skeby Præstegaard $7\frac{5}{8}$. De to største Bøndergaarde i Skeby-Otterup vare en i Hjorslev paa $14\frac{6}{8}$ og en i Otterup By paa 14 Tønder Hartkorn. Det var i 1688. Men ved det Lag 1716 havde adskilligt forandret sig. Da vare de andre Gaarde ikke komne op paa mere Hovedgaardstakst end i 1688; men Nislevgaard var kommen op paa omtrent $72\frac{6}{8}$ Tønde Hartkorn fri Hovedgaardsjord — og — Gjerskovgaard var bleven opslugt af Nislevgaard. Hertil endda at lægge Gl.-Østrup, $13\frac{5}{8}$ Tønde Hartkorn, og Tiender, der regnedes til 122 Tønder Hartkorn. Og hvorledes saa det ud med Bøndergodsets Fordeling? Deraf havde Ørridslevgaard 215 Tønder, Østrupgaard 200 Tønder, men Nislevgaard $504\frac{4}{8}$ Tønde (i 1719). — Den vældige Rigdom paa Nislevgaard klang dog ikke af Sølv alt sammen. Der var en Del mindre fint Metal. Ved et retsligt Syn paa Nislevgaards Gods i Lunde Herred i 1670 fandtes der af 13 Gaarde og 4 Huse kun 1 Gaard (i Fremmelev) i god Stand. Det var en daarlig Trøst, at det ikke saa bedre ud paa de andre Godser. I Nislev var der en Gaard, hvori det ene Hus var rent borte og de andre fuldt færdige til at gaa deres Vej. Det var dog ikke den Gaard, som var Christopher Sehestedt den værste Torn i Øjet. Den, som pinte ham, var Niels Mortensens Gaard, som var den, der laa nærmest ved Herregaarden. Den var i 1670 rigtignok daarlig; men allerdaarligst var den ikke. Niels stod dog paa svage Fødder og har vel haft en Tanke om, at det mægtige Herskab havde et godt Øje til ham, og saa gjorde han, hvad der i hans Stilling maaske var det bedste, hvis det bare lykkedes — han rømte. Han kunde ikke have gjort

noget, der var Herskabet kærere. Niels kunde være ganske tryg. Sehestedt lod straks tage Tingsvidne paa, at Nielses nu altsaa fæsteledige Gaard laa i brandfarlig Nærhed af Herregaarden, saa at den ikke uden stor Ildbrandsfare kunde blive staaende. Det var just den samme Tingdag, da ogsaa Tingsvidnet om Gl.-Østrup blev taget, og det blev til to værdifulde Papirer i Sehestedts Skuffe. Imod den Fordel, som de Papirer kom til at yde ham, var det af meget mindre Betydning, at han Aaret efter kunde lægge ved Siden af dem et Skøde fra Dorte Skinkel til Lindved (se Side 24, andet Stykke) paa en Eng i Hjadstrup Sogn. Mogens Kaas til Gjerskov underskrev som hendes Værge, og pudsigt nok kom samme Mogens Aaret efter til Nislevgaard som »Ridemand« efter Loven for at inddrive en Gældsdom, altsaa i 1673. Til Fremme for Planen med Byens Nedbrydelse var et Køb i 1682 af et Hus i Nislev, 7 Skæpper Hartkorn.

En Sag i 1677 er for betegnende for den Tid til at kunne forbigaaes. Sehestedt lod stævne til Herredsting en sølle Fyr: Niels Knudsen hed han og var Gaardmand, eller rettere, havde været det. At rømme som hin forrige Niels fik denne Niels hverken Lov eller Lejlighed til. Han var fra Nislev, men sad i god Behold i Hundehullet*) paa Herskabsgaarden. Og hans Kone, der havde fundet Husly i Hjorslev, blev ogsaa stævnet. Hvad havde de da gjort? De havde haft en Søn, som var rømt fra Hundehullet paa Rugaard. Saa var Stymperen tyet hjem til den fædrene Arne, og der var han død, sagtens af Savn og Fængselslidelse, men i alt Fald saa hurtigt efter sin Hjemkomst, at denne ikke var kommen ud iblandt Folk, hvorfor det var lykkedes Forældrene i al Hemmelighed at grave hans Lig ned i Huset. Paa den Hemmelighed i al dens Uhygge bare de i seks samfulde Aar. Men hvad der saas i Sne, kommer op i Tø, og nu var paa en eller anden Vis Sagen bleven kundbar. Saa kom Faderen i Hundehullet. Og Herredsfogden dømte. Dommen lød paa, at Forældrene selv skulde — efter seks Aars Forløb — grave Sønnens Lig op igen og bære ham til — Galgen

---

*) Den Udenomsbekvemmelighed kunde en Herregaard ikke undvære. Hofmangsgave havde sin, og det havde saa nogenlunde enhver vel indrettet Herregaard.

og grave ham ned der. Den Historie taler for sig selv. Men man behøver slet ikke at faa onde Tanker hverken om Herremanden eller om Herredsfogden. Dommen var aldeles i Tidens Aand. Bonden Peder Andersen i Otterup førte f. Eks. i 1651 sin Tjenestedreng (han var fra Gjerskov) for Retten. Drengen havde stjaalet Klæder til Værdi 8 å 9 Mark. Dommen lød paa, at han inden tre Solemærker skulde rømme Fyens Land, og hvis han nogen Sinde atter fandtes her, da at »straffes til Galge og Gren«. — Et Kotyveri paa Stensby Mark i 1675 medførte Dødsdom. — En Sag med en Gaardmand i Vedby i 1692, af samme Slags som Niels Knudsens, fik samme Ende og endda en Bøde paa 28 Daler 4 Mark.

Nislevgaard fødes.

Endnu bestandig sad Christopher Sehestedt som Embedsmand i Kjøbenhavn. Kong Kristian den 5te havde i 1670 foræret ham 300 Tønder Hartkorn, men paa et fraliggende Sted, og han tilbyttede sig Endelave for dem. Men Endelave stod kun for 146 Tønder Hartkorn, og Sehestedt syntes ikke om Beboerne. Den 10. August 1685 fik han en ny kongelig Gave. Han fik Lumby, Skeby og Otterup Kirker med jus patronatus, d. e. disse tre Kirkers Tiender, disse tre Kirkers Gods, mindst 10 Gaarde eller Gaardparter og 6 Huse foruden nogle ubebyggede Jorder, Ret til at udnævne disse tre Kirkers Præster og Degne, samt — thi det blev en Selvfølge — Ophævelsen af hans Frue, Merte Urnes, meget betydelige Gæld til Otterup Kirke, hvis Tiende hun havde haft i Fæste i 33 Aar uden i mange Aar at have betalt Afgiften fuldt ud. Den 15. Juli næste Aar 1686 fik han af Kongen i Magelæg for Gods i Riberhus Amt hint forhen omtalte Skøde paa Gjerskovgaard med Ret til at indlemme denne i Nislevgaard.

Nu var Nislevgaard bleven til en stor Gaard. Men endnu manglede der noget. Saa kom Nislevgaards Fødselsdag den 28. December 1689. Den Dag tilstod Kongen nemlig paa Sehestedts Andragende, at Endelave skulde han have 10,000 Daler for, og at det desuden maatte forundes ham, at hans Gaard Nislevgaard med underliggende Gjerskovgaard samt en ham tidligere tilstaaet Frihed paa 50 Tønder Hartkorn »og de straks ved Hovedgaarden,

ndog i brandfarlig Nærhed, beliggende 5 Bøndergaarde og nogle Huse, som kaldes Nisleby«, saavel som en Gaard i Østrup, som kaldes Østrupgaard, tilsammen $54\frac{7}{8}$ Tønde Hartkorn, maa lægges sammen til een Hovedgaard, dog at han skal flytte Nisleby hen »paa andre af Hovedgaardens Ejendom belejlige Steder«. — De to, nu 19 Aar gamle, Tingsvidner om Gl.-Østrup og Brandfarligheden havde faaet gjort, hvad de skulde: Nislevgard var nu en Gaard paa 119 Tønder 5 Skæpper 3 Fjerdingkar 1 Album Hartkorn. Maalet var naaet, om der ogsaa endnu i det enkelte var meget at udrette.

At Nisleby blev jævnet med Jorden var saaledes ikke en Gerning, Christopher Sehestedt foretog paa egen Haand. Han havde sin Konges Haand for det. For os vilde det jo rigtignok have ligget nærmest først at undersøge, om det var Bønderne, der havde lagt deres By i den for Herremanden saa frygtelige Nærhed, eller om det var Herremanden, der havde lagt sig saa tæt op ad Bønderne, og da det historisk ikke kunde være tvivlsomt, hvo der her var den skyldige, saa vilde efter vor Tids Tankegang Herremanden blive den, der kom til at flytte hen paa »andre af Hovedgaardens Ejendoms belejligere Steder«. Men Datiden tænkte anderledes. Og Nutiden vilde have tænkt, at den, der ønskede, at andre skulde flytte, for at han kunde have Fordel deraf, maatte blive den, der kom til at bære Omkostningerne. Naar det nu tvært imod dette blev Nislevmændene, der selv maatte rive deres Gaarde ned og selv bygge dem op andensteds efter selv med egne Heste og Vogne at have slæbt Materialierne fra Sted til Sted, saa fandt Datiden den Sag saa aldeles ligefrem og i sin Orden. Hoveri var Hoveri, og Ægt var Ægt, og en Ekstrasnaps faldt der jo altid af ved saadan en ekstra Lejlighed.

Brandskiltet, som var hængt ud, var dog næppe andet end et Skilt. Usandt var det ikke, at Bondebyen laa saa tæt op til Herregaarden, at det var farligt i Tilfælde af Brand, hvad enten Branden opstod paa Herskabsgaarden eller i Bondebyen. Men det var dog maaske heller ikke usandt, at Byens Jord laa Herskabsgaarden uhyre ubekvem som Bondejord, medens den vilde være Gaarden af overordentlig Værdi som Herregaardsjord. By og Jord laa Vest for Gaarden. Jorden gik i Kileform

med den spidse Ende mod Øst, altsaa mod Herskabsbygningerne, ned mellem tre af Herregaardens store Lykker, Stenlykken og Aalelykken mod Nord, som Bondejorden fuldstændig afskar fra Hylkelykken mod Syd. Byen laa Syd for Vejen, der fra Gaarden gaar Vester ud, og netop lige for Skellet mellem de to nordlige Lykker, hvilket Skel gik i Nord og Syd. Spidsen af Kilen naaede ned forbi Gaardens sydlige Lade lige hen til Borggaardens Indkørsel, og Byens Hartkorn var 40 Tønder 2 Skæpper 2 Fjerdingkar. Ved at faa denne vældige Kile bort opnaaedes straks, at Herregaardens Jorder bleve afrundede, hvad de aldrig kunde blive, saa længe Kilen adskilte dem. Men der opnaaedes tillige noget andet, der ikke var mindre vigtigt. Der opnaaedes, at Hovmarken fik en Udvidelse af over 40 Tønder Hartkorn.

Paa den anden Side kan det ikke nægtes, at naar Sehestedt gerne vilde have den Jord, hvad der i Grunden var ret naturligt, saa stode Nisleverne sig i Grunden ogsaa ved det hele Foretagende, vel at mærke, naar først det forfærdelige Slid, der var forbundet med Flytningen, var overstaaet. Det var slet ikke morsomt at bo i Nislev. Man boede der lige under Ladefogdens Øjne. Ridefogdens Pisk knaldede dem uophørlig om Ørene. Træhesten inde i »Gaarden« vrinskede uophørlig ad dem. De boede saadan, at det laa snublende nær at kalde fra »Gaarden« netop paa en Nislever, naar man i en Fart vilde have fat paa en Mand til et eller andet. Men nu skulde de slippe bort. De skulde udensogns. Til at slippe fuldstændig for at kaldes til Hov, kom de rigtignok ikke tilstrækkelig langt bort. En Hovedgaard havde lange Arme, hvormed den drog Hovbønder ind i sin Favn. Fra Hjorslev (den store Gaard, da Nr. 2, nu Nr. 11) kunde man f. Eks. i 1707 godt blive kaldt til Hov paa Harridslevgaard. Det var en lang Vej. Saa hittede de gode Folk paa en Genvej, og at den førte dem og deres Vogne gennem Kornet paa Skamby Mark, voldte dem ingen Betænkelighed. Saa fandt Skambyfolkene med deres Skolelærer i Spidsen da heller ingen Betænkelighed ved at prygle dem godt igennem og fratage dem Dele af deres Seletøj som Pant for den Bøde, de forlangte af dem. Men trods Hovedgaardenes vide Favn kunde Nisleverne dog ikke, naar de boede i Gjerskov, blive saadan rigtige »Ugedagstjenere«, som da de boede i Nislev. De fik som

Kolonister i Gjerskov ganske anderledes god Tid til at røgte deres egne Sager. Og saa fik man i Stedet for de gamle, yderst brøstfældige Rønner i Nislev de fra nyt opførte Bygninger i den nye Koloni, som kunde taale Vanrøgt i lange Tider, før man forbrød sit Fæste for sine Huses Brøstfældigheds Skyld. — Det maa vistnok siges, at i Længden stode Nisleverne sig i alle Maader ved Flytningen. Men hvem der ikke stod sig ved den, det var det gamle Nislevs Naboyer. Paa den med 40 Tønder Hartkorn udvidede Hovmark var det nu dem, der bleve »Ugedagstjenere« efter udvidet Maalestok. Rømninger vare derfor heller ikke saa sjældne. Der haves Eksempel paa, at en Gaardmand i Hjorslev, hvem Herskabet udtrykkelig havde udløst af Landmilicen, for at han kunde overtage Gaarden, rømte efter to Aars Forløb og i den Tid havde drevet det til at skyldte Herskabet 150 Daler. Det var Følgen af Ugedagshoveri. Inden Nisleverne kom til at flytte, var der en af dem, som i 1692 forbrød sit Fæste. Gaarden var brøstfældig for over 113 Daler. Desuden skyldte han Herskabet Restancer for 9 Aar samt Laanekorn, til Beløb af 110 Daler, og saa bød han i Betaling omtrent 35 Daler i det hele.

Nislevgaard forandres.

Nislevgaard var bleven en »komplet Sædegaard«. Men der stod meget tilbage. Christopher Sehested var aabenbart en Mand, der vidste, at Herrens Øje er det halve Arbejde. Og han lod alt angaaende Forandringen hvile, saa længe han endnu som Embedsmand havde tvungent Ophold i Kjøbenhavn. Han kunde give Tid. Han havde jo Kongens Underskrift. Og kunde han give Tid, saa kunde Nisleverne ogsaa. De vidste, at de skulde udvandre. Og den Begivenhed fik de fire Aar til at forberede sig paa. De have næppe foretaget store Bekostninger paa Husene i den Tid. Deres nye Gjerskov-Fæstebreve vare allerede bragte i Orden i 1691; men Herren sad endnu i Kjøbenhavn, Aar efter Aar, og intet skete. I 1694 fratraadte Sehestedt omsider Statstjenesten med sin gode Pension, der efter Nutids-Forhold var større, end nogen Embedsmand nu vilde faa. Et Spørgsmaal var det dog, om den virkelig kom ham i Hænde; thi baade Løn og Pension udebleve ofte i de Tider.

Fra Paaske 1695 tog han fast Ophold paa Nislevgaard. Saa vidste alle, at nu vilde der ske noget. Og der skete endda mere, end de ventede. Sehestedt var kommen netop i et belejligt Øjeblik. Vel var han 67 Aar gammel; men aandsfrisk og virksom var han. I Maj blev den nybyggede Uggerslevgaard udbudt til Nedbrydelse. Ved den Avktion mødte ogsaa de to Herremænd fra Otterup Sogn. Begges Gaarde trængte til Forbedring. Sehestedt købte Stuehuset og gav 112 Daler for det. Det var en ny Bygning, 10 Fag lang, med to Udskud, Tegltag, Flisegulv, Jordkælder under 7 Fag. Udhusede købtes af Otto Pedersen Himmelstrup til Ørridslevgaard. — Og nu begyndte og fortsattes i to Aar en Rumsteren, der i Skeby-Otterup staar uden Mage. To Herregaarde holdt Indtog i Otterup Sogn; en Bondeby drog bort derfra og drog til Skeby Sogn. Der kom det nye Uggerslevgaard rullende og lagde sine Flisegulve under Ekszellensens Fødder. Der kom Uggerslevgaards Lader og Stalde buldrende og drejede om forbi Kirken ad Ørridslevgaard til. Saa kom, dog maaske mere beskedent, de sølle Stumper af Gjerskovgaard luntende og snoede sig ad Datidens bugtede Veje hen til Nislevgaard, hvad Provst Hans Jørgensen i Skeby, ham med de i Svenskekrigen mishandlede Hænder, vel nok har set paa fra sine lave Vinduer med sære Tanker om Verdens Omskiftelighed. Han var en gammel Mand, var født i 1628, havde levet samtidig med Fru Mette Bilde, var selv kun 27 Aar yngre end Laurids Skinkel, havde kendt alle dennes Børn i deres Velmagtsdage og i deres Fattigdom; Gjerskovfamiliens Medlemmer havde været Faddere for hans Børn og holdt dem over Daaben; Laurids Skinkel havde han for 25 Aar siden fulgt til Jorden. Og nu, nu var alt dernede paa Gjerskov forbi. Selve Gaarden blev udsløttet af Jorden. Thi nu, i Maj 1696, tog Sehestedt fat der. Først kom Turen til, hvad der kaldtes »det store Ladehus«. Det blev revet ned; men paa Nislevgaard opstod det igen. Den udvidede Hovmark krævede udvidede Udhuse. I August gjaldt det den 29 Fags Lade paa Gjerskov. Den blev Stald paa Nislevgaard til 14 Heste. Men Vognene behøvede jo ikke at gaa tomme den ene Vej. Sehestedt overlod Nislevbønderne det gamle Tømmer fra sine kasserede Udhuse. Saa toge Vognene da med sig til Gjerskov en Stald fra Nislevgaard. Den blev til to Huse

paa 17 Fag. Et Øksenhus paa 30 Fag vandrede fra Gjerskov til Nislevgaard; et Fæhus i Nislevgaard spadserede til Gjerskov og blev til to Ladebygninger o. s. v. Der blev leget »at bytte Gaarde«. Men Legen var sur Alvor for de smaa Udgangsøg, der Vogn efter Vogn slæbte Syld og Stolper og Aase og Suler. Til sidst var det da kommet dertil, at Nislev ikke var brandfarlig længere. Nu laa den paa Skinklernes gamle Grund.

Endnu kan det hændes, at der af den gamle Skinkelgaard dukker en sodet Murbrokke op i Haven ved den nordligste Gaard i Gjerskov. En emaillet Fingerring, som vel engang har prydet en adelig Damehaand, og hvis Tab dengang kan have voldt Kval nok, er engang stegen op af Mulde i Nabogaarden. Den ualmindelig store og indstenede Have ved de forreste Gaarde vidner ogsaa tillige med Aborredammen og de andre store fordums Fiskedamme om, at der ikke altid har set ud her som nu. Engenes Damp paa en Sommeraften kan ogsaa endnu vise, hvor i sin Tid de brede Vande gik, som tvang Skinklerne fra Østrup og Gjerskov til at ride om ad Hjørsløv, naar de vilde besøge hverandre. Ikke engang Vejen, som fører forbi, løber som før. Den blev lagt om ved Udskiftningen 1796.

Der findes nu paa Gjerskovgaards Grund fire Gaarde og fire Huse (samt Eghovedhuse). Ved Flytningen var der fem Gaarde og to Huse (samt Eghoved). Men allerede ikke længe efter Flytningen vare de fem svundne ind til fire, og i 1761 siges det, at der af dem og Bolet i Eghoved tilkommer Nislevgaard alle tre Tiender, men at Præsten faar den ene som Refusion for den nedlagte Nislevby.

I 1696 stod Nislevgaard altsaa færdig. Den var uimodsigelig en mægtig Besiddelse, 119 $\frac{5}{8}$ Tønde Hartkorn fri Hovedgaardstakst, Kirketiender, der regnedes lige med 112 Tønder Hartkorn, og Fæstegods paa 266 Tønder Hartkorn.

Christopher Sehesteds Tid var en Tid, da det flød med Mælk og Honning ved Hoffet, medens Landet skreg i Vaande. Landet var mindre, betydeligt mindre, end i Kristian den 4des Tid, og det af Landet, som var levnet, var fattigere. Og dog kostede Hoffet mere end dobbelt imod før. Det var Kristian den 5te, der lavede os det fordærvelige Rangsvæsen, ham, der først skabte Grever

og Baroner i Landet, ham, der gennemtyskede Danmark med tysk Adel, alt sammen til Hoffets Forherligelse, medens Skatter og Statsgæld voksede som Nælder og Paddehatte, rigt gødede med Bondeplageri. Ved den gyselige Forordning af 28. Januar 1682 blev Fæsteren gjort til Slave, i den Grad, at der var sat haard Straf paa ikke at lystre Herskabets Ordre til at gifte sig. Det var jo lettere for en ugift Karl at rømme. Intet Under, at over en Femtedel af Kronens Gods laa øde, at det saa endnu værre ud paa de private Godser, og at Landsdommerne i Fyen klagede over, at Tyverier og Røverier toge uhyre Overhaand, og at Indbrudstyre bandt Folk, medens de plyndrede dem. Hvad skulde en sølle Bonde, der var rømt fra Ridefogedpisen og Hundehullet, leve af uden af Rov? Han var jo fredløs. At det saa endda saa værre ud i andre Lande, var sandt nok; men det hjalp ikke os herhjemme.

Nisløvgaard fra 1696.

Alting stod færdigt. De utaaelige Ægter med at flytte to Herregaarde, tilintetgøre en Landsby og opføre en ny, vare til Ende. Alle havde fuldendt deres Værk, ogsaa de styrtede Øg og de udasede Hovbønder. Kun eet var ikke færdigt: Christopher Sehesteds Grav. Hvelvingen i Otterup Kirke havde fra 1695, da den stod opmuret færdig, stirret ham og Menighed og Præst i Møde med aabent Gab og vidtopspilede Øjne, unægtelig kun til liden Pryd og Hygge i Kirken. Nu først, da den Tilstand havde varet i tre Aar (!), fik han Stunder til at give Dødshulen Øjenlaag — men de stode aabne — og lukke dens Mund.*) Det var i November 1698. — Et halvt Aar derefter modtog Graven hans Lig. Han blev 71 Aar gammel. Tre Maaneder efter døde hans Konge.

Frands Ibsen, Degn i Hjorslev, var stædig og ubehagelig, og saa var han en gammel Mand, 68 Aar gammel. Ham vilde man ikke betro at støbe Lys til Naadigherrens Begravelse. Det blev Degnen i Østrup, som fik den Fortjeneste, fem Mark for de fire Par Lys, der brugtes.

*) Først i 1893 lykkedes det at faa Øjenlaagene lukkede, hvorved der søgtes at bøde lidt paa den Gravkulde, som gennem dem strømmede ind i Kirken.

Den lange latinske Indskrift, der staar over Hvælvingens Dør, er forfattet af Christian Sehestedt, der tiltraadte Gaarden efter Faderen. — Paa et saa bredt Grundlag, som Faderen havde lagt, lod der sig jo nok bygge videre. Paa den store Avktion 1718 over kongeligt Ryttergods lod Christian Sehestedt sig tilslaa 238 Tønder 6 Skæpper Hartkorn i Bladstrup, Hjadstrup, Vesterlunde, Fremmelev og Hjorslev Byer, saa at Jordebogen 1719 fremviste $504\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn Fæstegods, smukt afrundet, idet kun $4\frac{2}{8}$ Tønde laa i Assens Amt, Resten i Odense og Rugaards Amter, og dertil fire Kirketiender, beregnede til $122\frac{1}{8}$ Tønde Hartkorn (Lumby $37\frac{1}{8}$, Lunde 33, Skeby $20\frac{4}{8}$, Otterup $31\frac{1}{8}$) samt Hovedgaardsjord Ager og Eng $119\frac{1}{8}$ Tønde Hartkorn, Skov $4\frac{1}{4}$ Skæppe; Gjerskovgaards gamle Jord havde dengang endnu sine fem Gaarde. Kongelige Bevillinger hjalp ogsaa fremdeles. Kongen tog fra de fattige for at hjælpe de rige. I 1572 (maaske 1571) havde Frederik den 2den skænket en Afdeling af Odense Hospital, det saakaldte Kommunitet, 43 Kongekorntiender m. m.; men af dem bleve siden hen de 12 overdragne til Herregaarde imod en ringe Afgift til Kommunitetet. I Følge kongelig Bevilling af 1727 gik saaledes Otterup Kongetiende, omtrent $160\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn, over til Nislevgaard mod aarlig Afgift af omtrent 32 Tønder Korn; i 1772 fik Hellerup Rolfsted Kongetiende, omtrent $281\frac{1}{8}$ Tønde Hartkorn, for aarlig Afgift omtrent $19\frac{1}{2}$ Tønde Korn; i 1783 fik i Følge kongelig Bevilling Nislevgaard Lumby Kongetiende, omtrent $387\frac{7}{8}$ Tønde Hartkorn, mod aarlig Afgift omtrent $44\frac{6}{8}$ Tønde Korn. Og imedens forbedredes Nislevgaards Gods jævnt hen ved Magelæg, ved Køb, ved Salg. Alle disse er det nok for vidtløftigt at medtage.

Kun eet Magelæg bør dog ikke forbigaaes. Mærkeligt nok tilhørte den største Gaard i Hjorslev se (Side 61, Linie 15, og Side 65, Linie 12 franeden) ikke Nislevgaard. Den var efter gammel Matrikel Nr. 2, er efter ny Matrikel Nr. 11. Den havde længe trodset Tidernes Ugunst og holdt sig som Selvejergaard (jordegen Gaard). Engang før Reformationen maa vel en af dens Ejere have givet Otterup Kirke en Gave af en Part i den, stor $1\frac{1}{2}$ Skæppe Hartkorn, og Gaarden svarede deraf aarlig til Kirken en Skæppe Byg. Da nu Reformationskongen ranede Kirkegodset, tog han naturligvis den Bid

af Hjorslevgaarden med, uagtet det sikkert aldrig havde været Giverens Hensigt med sin Gave til Kirken, at han dermed vilde berige Statskassen — eller — som Tilfældet senere blev — Nislevgaard. Men naar disse $1\frac{1}{2}$ Skæppe Hartkorn undtages, vedblev Gaarden at være Selvejergaard ned forbi 1664. Men Hans Jørgensen blev den sidste Selvejer der. Hans Søn Anders Hansen maatte sælge. Landsdommer Jens Lassen købte Gaarden, og Anders sad som Fæster paa sin forrige jordegne Gaard og havde to Herrer, Landsdommeren og Nislevgaard; thi Kongen havde jo foræret Christopher Sehestedt Otterup Kirkes Ejendom. Siden overgik Gaardens store Hovedpart til andre. F. von Bardenfleth ejede baade Harridslevgaard og Bøttigersholm; og den fordums jordegne Hjorslevgaard hørte med til hans Fæstegods. I 1783 solgte han Bøttigersholm til Hofman og lod da den for Harridslevgaard ubekvemt beliggende Gaard i Hjorslev gaa ind under Bøttigersholms Jordebog. Og den 3. Marts i det følgende Aar tilbyttede Nislevgaard sig denne Gaard samt tre Huse i Hjorslev, hvilke Ejendomme vare de eneste, som Nislevgaard hidtil ikke havde ejet i den By. Hidtil havde Manglen af dem ikke haft saa meget at sige. Men nu nærmede Udskiftningen sig. For at lette denne var det Godsejerne om at gøre at blive Ene-Ejere i deres Landsbyer, da det kun derved blev muligt at faa Gaardene lige i Hartkorn. Da Lars Nielsen i 1787 fæstede den her omhandlede Gaard, blev dens Hartkorn da ogsaa nedsat fra $14\frac{7}{8}$ til $8\frac{3}{8}$ Tønde Hartkorn.

Det er allerede nævnt, at Christian Sehestedt i Aaret 1722 oprettede Otterup Hospital, eller, som dets rette Navn er, Frelserens Hospital. Et ordnet Fattigvæsen fik Landet først 1803, saa at der i 1722 var rigelig Trang til Stede til en Stiftelse som denne. Han gav Bygningen og Rente 5 pCt. af 2500 Daler D. C. og til hver af de 8 Lemmer 4 Læs Tørv med Forpligtelse for Nislevgaard til at vedligeholde Bygningen, alt med Sikkerhed i Nislevgaards Gaard og Gods. De 8 Lemmer skulle fortrinsvis tages fra Otterup, Skeby, Lumby, Lunde og Herrested Sogne. I 1748 stiftede hans Enke det Gersdorffske Legat, hvoraf 5 fattige (fortrinsvis Enker) i hvert af Skeby-Otterup Sogne nyde en Rigsdaler om Aaret. Andre Portioner i Legatet anvendes paa anden Maade. Ogsaa for dette Legat er der stillet Sikkerhed i Nislevgaard. — De mange,

til Dels kostbare, Prydelser, som Christian Sehestedt og hans Søstre skænkede Kirkerne, ville finde deres Omtale senere. Efter at Nislevgaards Ejere ere flyttede til Ravnholt, tilhører deres Slægts Historie ikke Skeby-Otterup Sogne.

Som et Minde fra Hoveriets blidere Dage kan her medtages lidt om Hoveriet i den Skikkelse, hvori det fandtes paa Nislevgaards Gods i Følge en Hoveriforening, som var indgaaet med Fæsterne 1791. Den var undertegnet af 46 Bønder, hvoraf 15 fra Skeby-Otterup, og der er ingen Grund til at antage, at den i mindste Maade var ufordelagtigere end andre Overenskomster af samme Slags. Disse 46 Mænds Gaarde skulde med egne Redskaber, Heste og Vogne gøre alt den omtrent 405 Tønder Land store Herregaards Arbejde af hvad Navn nævnes kunde, undtagen Kreaturrøgt, og desuden tærskes, rense og opbære Kornet af 7 Tiender, der leveredes i Straaet. Hver Mand var gaaet ind paa at afgive 25 Spanddage til Markarbejde, 30 ditto til andet Arbejde og Langkørsler, 126 Gangdage til Tærskning og Kornrensning, 52 ditto til Markarbejde, 28 ditto til andet Arbejde. Disse forskellige Arbejder vare nøjagtig nævnte enkeltvis. Hvor det var gørligt, og enten Nødvendighed eller Ønskelighed for Herskab eller Bonde medførte det, kunde flere Dages Arbejde ofte endes paa een Dag derved, at der sendtes flere Folk og flere Vogne fra samme Gaard. Ogsaa dette er paa hvert Sted nævnt enkeltvis. En Gaards Gødningskørsel kunde f. Eks. endes i tre Dage ved at gøres med to Vogne og to Karle o. s. v. Man faar et lille Indblik i, hvorledes Hoveriarbejde blev gjort, naar man ser, at det regnedes, at »et Tærskbud« o: en Karl, som var sendt fra en Fæster for at tærskes til Hovs, kunde om Dagen tærskes 32 Neg »Hovbind«, men af Tiendekornet kun 16 Neg. Desuden skulde han rigtig nok udtage Langhalmen, bære Halmen i Kostalden og udlægge et Læg Korn til næste Dag. Et »Rensebud« maatte i de lange Dage kunne rense 5, i de korte 3 à 4 Tønder Korn, bortbære Avnerne i de medbragte Sække til Koeller Hestestalden og bære Kornet paa Lofterne.

Klintebjerg.

Det stærkt bebyggede Sted, som nu i Almindelighed kaldes med eet Navn Klintebjerg, var i Kong Kristian den

4des Tid to Steder og havde to Navne, nemlig Klintør (d. e. Klinteodde) og Klingskov, men laa Aarhundrede efter Aarhundrede fuldstændig øde. Sejlløbet, der nu er Odenses Livsaare, kendtes ikke. Morten Skinkel til Østrup havde engang hittet paa at føre sit Korn til Flensborg over Klintør. Men det kunde Odense Bymænd ikke lide. De skaffede sig derfor i 1596 en Ordre fra Kristian den 4de om den ulovlige Handel ved Klintør. Og fra 1596—1604 laa Morten i Retstrætte med dem om den Sag. Stedet selv var Odense aldeles ligegyldigt; thi det var, saa underligt det lyder, Kjerteminde, som var Odenses Havn. Varer til og fra Odense bleve prammede over Odense og Kjerteminde Fjord og bleve slæbte over Landtangen. Anden Søvej til Odense kendtes ikke. Odense By ejede endog i lange Tider Vigelsø, men anede ikke, at det dybe Vand løb der lige uden for deres egen Dør. Derfor laa Klintør i saa dyb en Stilhed der ude i Fjorden. Der ude var der ingen, som havde Ærinde. Paa den øde Klingskovs Bakke-Ø kunde maaske af og til en Gjerskovbonde liste sig til et Stykke Tømmer eller lidt Brænde. Saa klang der et Par Øksehug i den stille, afsides Skovverden derovre. Men bagefter laa alt hen lige saa ensomt og stille som før. Det gjorde ikke engang nogen Forandring, da omsider langt ned i Tiden Sejlløbet ved et rent Tilfælde blev fundet. Det skete i 1682 derved, at en hollandsk Skipper havde Uheld med sig. Han var paa Vej til Kjerteminde for at losse Varer til Odense; men en Storm slog ham ud af den rette Kurs og tvang ham inden for Gabet. Og saa tog Strømmen ham og førte ham til hans Forskrækkelse ad sære Bugtninger tværs over det ham ukendte Vand, som han nu var i, længere og længere ind, hvor aldrig før var set en søgaaende Skude, ind mellem de skovgroede Øer — og omsider var han der. For Odense var det jo en stor Begivenhed. Men Træerne i Klintørskoven toge den Ting med stor Ro. At Odense-skuder sejlede forbi dem, voldte dem ingen Forstyrrelse. Senere hen fik Godtfolk i Odense dog Syn paa, at den Odde ved det dybe Vand i Snævringen ved Vigelsø var god til at losse og lade ved, naar Aaen ikke var sejlbare. Men heller ikke dette førte til nogen Bebyggelse. — Endelig, i 1746, skete det. Da lod Christian Sehesteds Enke bygge for Jens Danielsen, født i Gjerskov, 12 Fag Stuehus og

6 Fag Ladehus (nu Matrikel Nr. 6 Gjerskov) og lagde dertil $3\frac{7}{8}$ Tønde Sædeland af de 4 (nu var det ikke længere 5) Mænds Jord i Klingskov under Nislevgaards Hovedgaardstakst. Og i 1758 kom det første spæde Barneskrig til at lyde paa Klintebjerg. Forældrene maa mangan stormhylende Vinternat have faaet en fæl Fornemmelse af, at i Grunden boede de uden for Verden. Jens var Lods. I 1806 blev Lodseriet flyttet til Gjersø, som derved fik sine første Beboere. — I 1809 vadede man sidste Gang i Vand fra det ensomme Klintebjerghus til Gjerskov; thi Dæmningen var sat, og det, som man nu vadede i, var ikke Vand, men Mudder. Nu kom Skoleloven. Men af dens mange Bestemmelser var der navnlig kun een, som fik Betydning for Børnene i Klintebjerghus. Det var den om »ufremkommelig Vej«. Skolen laa i Hessum, og der var altid »ufremkommelig Vej« fra Klintebjerg, naar som helst man ønskede det, altid »lovlig Grund« til at holde Fridag. Af Kirkebogen er det ogsaa let at se, at Vejen tværs over Fjorden til Munkebo faldt Klintebjergfamilien behageligere end Muddervejen til Gjerskov, som ikke blev afløst af Køredæmningen før i 1860. Men længe forinden var der sket store Ting derude; thi det er Aaret 1843, som danner Vendepunktet, og som er Klintebjergs Fødselsaar. Dermed hang det saalunde sammen. Udskiftningen i 1796 havde tildelt den gamle Herregaardsjord i Gjerskov hele Klintør og Klingskov, fordi den ikke fik Lodder paa Gjersø. Det var et godt Bytte. Men allerede ved Opmaalingen, som i 1794 forberedte Udskiftningen, havde Nislevgaard med klog Fremsynethed forbeholdt sig Bjergelykken. Nu, i 1843, magelagdes en Del deraf (Matrikel Nr. 5 g) med den Gjerskov Bymænd tilhørende Losse- og Ladeplads. Det var et sumpet Stykke Land, der overskylledes af Stranden. Kun Odden selv var højere liggende. Vej førte der ikke dertil, og matrikuleret var hverken Grusgrav eller Losseplads. Naar, som jo af og til var sket, et lille Fartøj ladede der, saa kørte man ud i Vandet, saa langt man kunde. Og skulde det hændes, at der ikke kunde skibes den Dag, saa var Rasmus i Klintebjerghuset nok saa god at tage sig af Kornet, for at man kunde slippe for at køre to Gange. Han havde lejet Losseplads og Grusgrav for en Tønde Tjære om Aaret: det var den Tids Afgift af Skeby Sogns Esbjerg.

Men saa kom Magelæget af 1843, hvorefter den sumpede Grund med sin Odde straks overgik til Huset Ploug & Richardt i Odense. Nu kom der Liv. Der blev bygget. Pakhus rejste sig, og Hus efter Hus. Og i 1847 blev Landevejen fra Hjorslev anlagt, denne omstridte Vej, som blev tilbudt Skeby Sogn, men som Skeby Sogn ikke vilde have, og som saa Østrup Sogn var kisteglad ved at faa, denne i Danmark maaske enestaaende Landevej, der førte fra en Landsby ind i en Privatmands Gaard og endte der. En saa interessant Stump Vej kunde naturligvis ikke indvies af nogen ringere end Kronprins Frederik (Frederik den 7de).

Klintebjerg voksede. Fra 1864 blev der i 6 Aar udført 102000 Tønder Korn derfra. Bebyggelsen tiltog. Fabrik har rejst sig ved Siden af Fabrik. I et Aarhundrede som vort maatte et Aktieselskab naturligvis heller ikke mangle. Men det kom dog ikke før i 1898. — Det indtil 1843 saa øde Sted ved Odense Fjord har med sin Odde, sin Vej, sit Bolværk, sine Bropenge, sit Krohold o. s. v. givet Ministerium, Odense Byraad, Amtsraad og Aviser nok at bestille; men at følge dette i Enkeltheder, vilde her føre for vidt.

Ørridslevgaard og Ørridslev By.

Det første, der, Ørridslev angaaende, dukker op af Oldtidens Taager, er Skibstedet. Dengang, da ikke en eneste Skude kendte Klintebjerg, var Løbet ind til Skibstedet kendt, og her var dengang Skeby Sogns Esbjerg, og Ørridslev voksede sig stor og stærk paa Skibbyens Bekostning.

Længere ned i Tiden, hvor der kan blive Tale om Aarstal, er det ikke til at undres over, at noget af det første, der kommer frem, er et Gavebrev til et Kloster. Morsomt nok er det igen Skinkler, man støder paa, dog ikke de smaa Lillieskinkler fra Gjerskov, men den gamle, mægtige Skinkelstamme.

I 1427 indstiftede Katherine Kistesdatter (d. e. Kristensdatter) og hendes Søn Detleff Skinkel en Sjælemesse i Hr. Bærnic (se Side 6, forneden) Skinkels Kapel ved Helligkors-

Alteret i St. Mikkel's-Kirken i Odense St. Hans Kloster. Den skulde læses daglig for dem selv, »min Husbond Bærnic Skinkel og min Fader Jens Kistæ« (og flere), og til Bestridelsen af Messen gav for sin Del Ditlev »en gardh i Ottorp soghen (d. e. Sogn) i Øriæsløff«. Den giver i Landgilde «too øræ korn, een libisk (d. e. lybsk) march, een scæppæ smør, eet lamb, too gies (d. e. Gæs) och firæ høns, item i Skiby soghen i Esskelundh een øde gardh, han (d. e. den) giver eet pundh korn« (o. s. v.). Ørridslevs Navn staves i dette Gavebrev paa ikke mindre end tre Maader, f. Eks. ogsaa Orysløff. Klosteret var ikke rigtig tjent med den Gave. Gaarden i Eskelund laa jo øde og indbragte altsaa foreløbig ikke en rød Øre, og den i Ørridslev var pantsat, saa Landgilden ikke gik til Klosteret. Men et katolsk Kloster var ikke til at løbe med paa den Maade. Ditlev og hans Moder maatte smukt afstaa til Klosteret saa megen Indtægt af deres Gods i Egense, som den manglende Landgilde beløb sig til. — Skinkelslægten havde ikke udtømt sin Forsyning af Gods her paa Egnen ved at give de Par Gaarde bort. Bernickes Søster Hilleborg havde Gods i Ørridslev i 1479.

Af andre Adelslægter, der havde Gods i Ørridslev, kan nævnes Familierne Basse og Sommer. Sten Basse, der ogsaa ejede Gods f. Eks. paa Hindsholm, skænkede saaledes i 1427 tvende Gaarde i Yriesløff til et evigt Vikarie i det søndre Kapel i Vor Frue i Nyborg og fik i 1435 Skøde paa Gods af Jessæ Sommer af Ørresløff. Dette Ord »af« kunde tyde paa, at Jessæ har ejet en Adelsgaard i eller ved Byen, saa at der derved i 1435 vilde have det første Spor af en Ørridslevgaard. I 1437 fik Sten Basse endnu mere Gods paa Egnen.

I det næste Aarhundrede træffes Kong Hanses Dronning Christine her, tre Aar efter, at hun var løsladt af sit lange svenske Fangenskab, og ogsaa her have der Minder om hendes gode Sind. Baade i 1506 og 1508 viste hun sig mild mod Bønder i Østroppe, Ørsløff og Norderop. Som bekendt, boede hun i sin Enkestand fra 1513 paa Næsbyhoved og i Odense.

Senere i samme Aarhundrede, i den lutherske Tid, havde f. Eks. 1551 Sidsel Bryske til Margaard, gift med Eskild Gjøe, Gods i Ørridslev; men især er det Familien Mormand, der samler Gods her. Til den Slægt hørte

Mogens Eriksen til Bramslykke (Lolland). Han fik i 1563 kongeligt Pantebrev paa en Gaard i Ørridslev og fik i 1564 i Pant Kronens Rettighed i tre jordegne (Selvejer) Gaarde i Ørridslev og en jordeggen Gaard i Hjorslev for 500 Daler. Det kan være, at Mogens havde mere Gods her. Hans Brødre Claus og Christoffer Mogensen Mormand have ejet Ørridslevgaard 1580. Mogens havde i 1581 saa megen Interesse for Eggen, at han gav Skeby Kirke Kalk og Disk. Otterup Kirke havde tre Aar i Forvejen faaet Forsyning hermed af Hans Mule.

Navnet Ørridslevgaard træffes formentligt første Gang 1590. Da skrives Morten Mogensen, der antages for en Søn af Mogens Eriksen, udtrykkelig »til Ørsleffgord«; men uagtet Gaarden havde en god, teglhængt Lade, var »Adelshuset« lille og af ringe Værdi. Morten var til Stede i Kirken ved Biskoppens Visitats den 7. Marts Klokken 7 om Morgenen. At den Højtidelighed begyndte 20 Minutter efter Solopgang, da der altsaa kan have været ret skummelt i Kirken, hvis Himlen var overtrukken, og nødvendigvis maa have været rystende koldt, kan have haft sin uhyggelige, men gode Grund i, at højere op paa Dagen vilde Folk have været fulde, naar de mødte ved Kirken. Netop af den Grund var det ogsaa, at Rettergang altid skulde begynde om Vinteren senest Klokken 8.

Hvorledes den Adelsgaard, der altsaa fandtes ved Ørridslev i 1590, er kommen i Johan Friises Eje, vides ikke. Men at han ejede den i alt Fald nogen Tid før 1616, er vel sikkert nok; thi i 1616 gav han Otterup Kirke den ret kostbare, smukke Prædikestol, den endnu har, og Manden har sagtens ikke givet Kirken den Gave just den Dag, da han flyttede ind i Sognet. Han var født 1585, døde barnløs 1635, var Søn af Niels Friis (af Egern) og Wibecke Gyldenstjerne. Blev 1614, 24 Aar gammel, gift med den syttenaarige Jomfru Karen Krabbe, Datter af Tage Krabbe til Jordberg og Sophie Friis (af Skaktavl), hvorfor disse fire her nævnte Slægters Vaaben findes paa Prædikestolen. Johan er nævnt flere Gange i det foregaaende (Side 21, Linie 2 franeden, og Side 25, Linie 8). Han begyndte som Page, først hos Frøken Hedvig, Datter af Kong Frederik den 2den, da hun blev ført til Kursaksen som Brud, siden hos et Par tyske Grever, gik saa i Krigstjeneste i Nederlandene indtil Vaabenstilstanden i Antwerpen 1609, kom

saa i dansk Krigstjeneste, da Krigen udbrød 1611 mellem Kristian den 4de og Gustav Adolf. Blev derpaa Befalingsmand paa Tranekær og døde paa Løgtved, hvorefter Fru Karen, der ikke døde før 1662, giftede sig igen. Deres Gravmonument staar i Nyborg Kirke. Skinklernes Historie har vist saa talrige Eksempler paa Adelens Rejser til kongelige Fester, at Johan Friises Festrejser kunne forbi-gaaes her.

Det siges, at Johan Friis skal have bygget Ørridslev-gaard, og at det skal være sket 1620. Naar Vaanings-huset allerede 30 Aar før ansaas for at være lille og kun tillagdes ringe Værdi, saa var det efter en lang og lykkelig Periode for Landets Velstand unægtelig fristende for ham at bygge et nyt og større Hus. Der er i Tidens Løb sket ikke smaa Forandringer med Bygningerne. De Lader, der brændte i 1891, skreve sig fra en langt senere Tid end Johan Friises. Men der kan ikke være Tvivl om, at Johan byggede sin Gaard der, hvor Ørridslevgaard nu staar. Borggraven er Beviset. Om Johan Friis fore-fandt Borggraven, eller han selv er Fader til den, det er der ingen, som veed. Men at nogen senere hen i Tiden skulde have givet sig til at grave den og inden for den opført et helt nyt Hus med $1\frac{3}{4}$ Alen tykke Mure, er umuligt, tilmed da Gaarden straks ved Johan Friises Død blev udstykket, Tiderne bleve daarlige og Smagen for Borggrave som Herregaardsprydelse — thi andet vare de jo nu ikke — forsvandt aldeles. — Til Johan Friises Borg, som rigtignok ikke var bestemt til at være en Fæstning, førte en Vindebro gennem en Port i Borggaardens sydlige Fløj. Endnu kaldes en Bro ved Gaarden Vindebroen; men den er en fast Bro, den ligger ikke paa Vindebroens Plads, og begge Borggaardens Fløje ere blevne forkortede.

En Trætavle, nu opforgylt og indsat i Forstuens Væg, giver følgende Besked: »Anno 1789 lod Hr.*) Alexander Schebye til Ørritzlefsgaard og hans elskelige Hustru, Mad. Fridericha Østrup denne Bygning næsten fra Grunden af opføre.« Hvad betyder her det ubestemte Ord »næsten«? Omtrent i 1871 blev Murpudset afrevet for at erstattes med nyt; men uheldigvis blev der ikke foretaget en

---

*) Dengang var det for længe siden forbi, at »Hr.« foran en Mands Navn betegnede ham enten som Ridder eller som Præst.

historisk Undersøgelse af Murene. At Bygningen var skrækkelig forfalden netop 100 Aar før Alexander Schebye, vides med Bestemthed, og naar i 1712 den daværende velhavende Ejer gjorde et Bryllup paa Gaarden for et Medlem af sin Familie, kan Gaarden næppe have set ud i 1712, som det senere i Fortællingen vil vise sig, at den saa ud i 1689, og allerede i 1702 var der foretaget en ikke lille Istandsættelse. Om disse Forbedringer vide vi, at de maa have fundet Sted — uden at det dog vides, hvor omfattende de vare. Men lad det nu ogsaa tænkes, at de ikke ere gaaede ud over det allernødvendigste, hvilket i den trange Tid godt kan være, saa at der blev nok for Schebye at forbedre og forandre, saa er der dog dette at mærke, at selv i den gruelige Forfaldstilstand i 1689 er der saa at sige ikke den mindste Udsættelse paa Murene. De vare gode nok. Hvis der ikke senere i det mellem 1689 og 1789 liggende Aarhundrede er sket dem nogen nu ubekendt Skade, gjordes det i 1789 ikke fornødent, at de bleve nedrevne »næsten til Grunden«. Rigtignok er Muren kun i Kælderen lagt i Kalk, men højere oppe i Ler. Dette beviser imidlertid ikke med Nødvendighed, at Kælderen og Overbygningen ere fra forskellig Tid. Dunkle ere Forholdene dog, og kun en Undersøgelse af Murene vilde kunne opklare Sagen. Hvor meget af Johan Friises Bygning Schebye i det hele fik at gøre med, lader sig ikke sige; thi der vides ikke, hvor store Forandringer der var sket mellem 1689 og 1789. Johan Friis havde opført et Hus, der over Kælderen havde to Stokværk med Taarn og Spir. Schebye efterlod Huset med eet Stokværk og en Kvist.

Johan Friises Bygninger 1620.

Hovedfløjen i Borggaarden havde altsaa Kælder, derover to Stokværk, derover til den ene Side en Kvist, til den anden et Taarn med to Stokværk, derover et Spir, tækket med Spaan, var altsaa et anseligt Hus, alt, undtagen selvfølgelig Spiret, opført af tyk Grundmur. Det er ikke uden Interesse at sammenligne denne Gaard af 1620 med Christopher Sehesteds Gaard af 1696. Sehesteds Tid var endnu mere pragtlysten end Johan Friises, og rimeligvis har Sehestedt selv haft større Midler end

Johan Friis, og det er intet Under, at Nislevgaard sejlede strunk frem med strygende Hofvind i sine Sejl, netop da Ørridslevgaard var løbet paa Grund og lignede mere et Vrag end en Herregaard. Men med alt dette drev Sehestedt i Kong Kristian den 5tes guldbroderede Tidsalder det kun til en Bindingsværks-Bygning, lav og uanselig mod Johan Friises Hus. De to Huse vare Billeder af deres Tid, Kristian den 4des mest grundmuret lykkelige Tidsafsnit før de ulykkelige Krige og Kristian den 5tes glimrende, men hule og raadne Tid.

Var man nu ad Vindebroen og Borggaardsporten naaet ind i Borggaarden og var traadt ind ad Hoveddøren, som var under Taarnet og lige som nu midt paa Huset, havde man mod Vest Fruerstuen, en stor, kølig Sal, der gik lige ud i Gavlen. Mod Øst laa Vinterstuen og flere Værelser. En Vindeltrappe førte op til øverste Stokværk. Disse Vindeltrapper vare dengang, lige som Borggravene, kun en Mode, der havde overlevet sig selv som et Minde om den Tid, da selv en Borg med aaben Gaard, som denne, kunde tænke paa at forsvare sig. Vindebroer og Vindeltrapper vare ubekvemme; men de gavede Gaarden Anseelse, og saa blev man ved med dem. I øverste Stokværk var der en lang Gang med fire Vinduer. Fra den førte Døre ind til Riddersalen, som var oven over Fruerstuen, samt fem »Kamre«, der rigtignok vare større, end hvad vi vilde kalde med det Navn. Kammeret paa den søndre og østre Ende af Huset havde 8 Vinduer og havde et Forværelse paa 4 Vinduer; Kammeret lige ud foran til Borggaarden havde 7 Vinduer, det Kammer nærmest ved Taarnet ogsaa 7. Derimod var det Kammer over Vinterstuen det mindste og havde kun 4 Vinduer. Steg man højere op, op i Taarnets 2 Stokværk, saa var der her 33, men smaa, Vinduer. Selvfølgelig tjente overalt Bly i Stedet for Kit, og alle Ruderne vare smaa; men endog selve Køkkenet i Hovedbygningen havde Ruder. — Foruden Hovedbygningen laa der i Borggaarden et Bryggerhus paa 9 og et Borgestuehus paa 8 Bindinger, som var det nordre Hus. I Borgestuehuset, som var paa 2 Stokværk, var det store Folkekøkken, som gik gennem alle 8 Bindinger. Det havde en vældig Skorsten med dobbelt Skorstenspipe. Selve Borgestuen var paa 5 Bindinger og havde egen Kaminskorsten. — Ladegaardsbygningerne vare forholdsvis

smaa, til Dels teglhængte. En Del af deres Tømmer var fra andre Bygninger, maaske f. Eks. fra Morten Mogensens gamle Vaaningshus.

Johan Friises Mølle, Haver og Skove.

Til en velordnet Herregaard hørte en Mølle; det var en given Sag. Østrupgaards var en jordløs Vindmølle. At Ørridslevgaard havde Vandmølle, er et slaaende Eksempel paa, hvor meget vandrigere Moser og Vandløb vare dengang. Dog var Vandet ikke altid tilstrækkeligt, saa at Møllen var indrettet paa ogsaa at drives ved Hestekraft, og betegnende for Vandets stadige Aftagen er det, at Navnet »Hestemøllen« blev desto almindeligere, jo senere i Tiden det blev. Hvis det er Johan Friis, der har anlagt Borggraven, er det maaske ogsaa ham, der har anlagt eller forbedret Møllen. Opstemningen af Vandet til Brug for Gravene kunde godt komme ogsaa Møllen til Gode.

At Johan Friis har anlagt Have ved Gaarden, maa i hans, Kong Kristian den 4des, Tidsalder, som sværmede for Haveanlæg, anses for en Selvfølge; men om hans egen Have vides der intet. Derimod vides det, at hans Interesse for Havevæsen var saa stor, at han endog fik Fæstere til at omgive deres Gaarde med Haver, som vel ikke kunde taale Sammenligning med, hvad nu hver Gaard og endda Huse i Ørridslev fremvise, men dog altid vare et Skridt hen imod det, Pletter, beplantede med Pile og Frugttræer, samt Indhegninger til Dyrkning af Hør og Hamp. I Lumby Torup gjaldt det f. Eks. om fem af hans Fæstere. Kronens Delefoged, som saa disse nye Kunster og ikke vidste, hvorfra de skreve sig, sagsøgte de fem Mænd, formedelst at de havde formindsket deres Græsning; men de svarede, at de hellere vilde formindske deres Kreaturhold end miste deres Haver. Det kedelige ved den Historie er, at den kaster et Lys hen paa, hvor nøgent der i Almindelighed ellers maa have været rundt omkring ved Landsbyernes Gaarde.

Hvor laa Johan Friises Skov? Hvor stor var den? Hvad hed den? Ørridslevgaards Skovs Navn er Weyslund, hvilket Navn dog allerede i 1701 i en Retssag om et Skovtyveri skrives baade Vexlund og Weislund, men i Kirkebogen har beholdt sin gamle Skrivemaade lige til

1802. Allerede i 1636 laa der et Skovfogedhus; og endnu i 1792 tales der kun om eet Hus, der er »Ørridslevgaards Skovfogedhus Weislund«. Men hvor er saa denne Weislund, og hvor stor var den? I 1667 siger Skeby Præst, at Præstegaardens Skov, et langt, smalt Skovskifte, ligger Syd for Weislund. Og da nu Præsteskovens Beliggenhed er kendt nok, saa er det ogsaa derved erkendt, hvor Weislund ligger. Hvormed det ogsaa er afgjort, at den Indskrænkning, hvormed Navnet nu anvendes, er urigtig. Hvad Præsten skrev i 1667, faar sin Bekræftelse 160 Aar efter. Da hedder det i et af Fæstebrevene fra Ørridslevgaard for det omtrent 1798 byggede Enghavehus (nu Matrikel Nr. 36 i Ørridslev), at Elias Larsen nu i 1826 faar i Fæste »et Hus, beliggende ved Leddet ind til min Skov, Vexlund kaldet«. Elias skulde, som det i alle Fæstebreve for Vexlundhuse paalægges, have Opsyn med Skoven; men som særlig Fæstepligt havde han den »at røge det Kød, Flæsk og Fisk, der bruges her paa Gaarden«. Det vides altsaa nu, hvad Vexlund er. Det er, ikke blot i de her anførte Par Dokumenter, men i alle Dokumenter, Skøder, Fæstebreve o. s. v., lige fra kort efter Johan Friises Tid, hele den Skov, som fra gamle Dage indtil 1807 var Ørridslevgaards, (og — Ørridslevgaard nævnes aldrig i Forbindelse med anden Skov end den. Ogsaa Ahlefelderne paa Østrupgaard have dog haft Part i den. — Nøjagtig kan dens Størrelse i gammel Tid ikke angives. I 1701 regnes den til 12 Svins Olden, hvilket synes at være grumme lidt, saasom Gjersø, da denne var Skov, regnedes til 80 Svin. Men maaske var Vexlund i 1701 forhugget. — I 1807 var det, at Hovedforandringen i Skoven skete. Elias Møller den Ældre, der ejede saavel Østrupgaard som Ørridslevgaard, skar Vexlund igennem med en Skelgrøft, tillod Ørridslevgaard at beholde 12 Tønder Land af Skoven og lagde Resten ind under Østrupgaard. Efter en senere Maaling havde Østrupgaard taget over 23 Tønder og kun levnet Ørridslevgaard 10 Tønder. — Der ligger ved selve Ørridslevgaard i Forbindelse med dens Have en lille Lystskov, som dog ikke har eksisteret før ved det Aar 1800 eller lidt derefter.

Vexlund er altsaa Navnet paa Herregaardsskoven. Men ikke hele den samlede Skovmasse hørte til Herregaarden. Bønderne havde ogsaa Skov og have til Dels

bevaret deres Skovmaal endnu. I 1634 tilhørte, som tidligere (Side 27, 2det Stykke) paavist, Eghoved Ørridslev-Bønder. I 1704 havde Ørridslev Bønder 9 Skovparter i Hestehaven med i alt 394 Ege, 54 Espe, 5 Elme, og 9 Skovparter i Snaphaven med i alt 208 Ege og 1 Esp. Desuden var der Gærdsel. Al Overskov i disse to Skove var dengang ung. Hverken Hestehave eller Snaphave regnedes med til Vexlund. Ej heller maa Ørridslevgaards og senere, efter 1807, tillige Østrupgaards Skovfogedhuse forveksles med Skovfogedhuset for Ørridslev Bymænds Skovmaal. Det Hus var Snaphavehuset, som dog ikke skriver sig fra en tidligere Tid end lidt før 1765. Manden i Huset skulde tillige vogte Byens Kvæg i Vøjremosen. Kun Matrikel Nr. 7, 8, 27, 28, 29 have faaet købt Gaardene til Selveje paa en saa belejlig Tid, at de kom til at beholde deres Skovmaal.

Ørridslevgaard 1635—1663.

I Johan Friises Tid var Gaarden den vigtigste i disse Sogne. Men efter hans Død splittedes den. Hans Broder Tønne fik en stor Anpart. Tønnes Datter Anna (født 1630), gift 1650 med Axel Walkendorf, fik ved sin Faders Død 1639 omtrent 9 Tønder Hartkorn tillige med Bygningerne, men døde i 1665. Da havde Axel imidlertid solgt hendes Part allerede for to Aar siden, og de boede paa Tidselholt. Uagtet sin glimrende Afstamning som tredje Søn af Henning Walkendorf døde Axel temmelig upaaagtet. Hans Dødsaar sættes forskelligt; men i November 1683 kom der kongeligt Commissorium i hans Bo, saa at han ikke kan være død længe før. Helle Sophie, hans anden Kone, overlevede ham. Der er fra hans Tid paa Ørridslevgaard nogle Træk, som dog nok bør tages med. Ud til Gaarden kom ridende Mandag den 24. Januar 1653 fra Odense to Mænd, Købmandskarle hos Raadmand Jesper Hansen. Den adelige Junker Axel bød dem ind, og de spillede og drak, og Fru Anna var med. Det endte med Strid. Den ene af Karlene, Jesper Mathiesen, fjernede sig i Forbitrelse, fulgt af Junkeren. Imedens lod den anden Karl Fru Anna høre, at han dyrt nok havde betalt den Vin, han havde drukket hos hende, om det saa var 10 Kander, og derhos tvang han Fruen til at drikke. Jesper var imidlertid kommen til Hest og red op i Borggaarden

efter Axel, der maatte flygte for ham ind i Stuen, fordi Karlen truede med at skyde ham. Derefter sprang Jesper af Hesten, med Pistol i den ene Haand og Kaarde i den anden, udfordrede Axel og huggede i sit Fuldskab i Borgestuedøren og Trævinduet*), og da han omsider var kommen udenfor Porten, sigtede han efter Axel, der stod i Borgestuevinduet. — Det var i de Tider. Hvor mange af dem, der nutildags rejse mellem Odense og Otterup Sogn, møde frem med Pistoler og Kaarde?

Weislund var Axel haard ved. Der var i 1657 hugget 86 Ege, Espe og Elme. Dog har han maaske ikke været alene om det. I 1650 sagsøgte Ørridslev Bymænd deres Smed for Hjemmel til nogle Staver og Gærdsel, som man havde fundet paa hans Loft, da Bymændene for otte Dage siden gik omkring for at forfare, hvad Brændsel Husfolk havde. — De gamle Bylag, som nu lidt efter lidt miste deres Afpælinger, bleve dengang holdte stramt i Hævd. Der fandtes fra gammel Tid mange Bylagsvedtægter, og nye kom bestandig til. Saaledes fik i 1696 Hasmark sig en Bylov i 42 Afsnit. Uheldigvis kendte Bylovene næsten ingen anden Anvendelse for idømte Bøder end Drikkeri. Saaledes vedtog i Marts 1638 Otterup og Egense Mænd om Blaaholm, som laa til Otterup og Egense, at de inden Pinsedag ville forsamles og maale fra den Grøft Vest for Ørridslev Mark og ned ad den gamle Grøft til Raagelunds (Rovlund er en nyere Fordrejelse af Navnet) Gærde og skifte det i tre Dele, hvoraf de Otterup Mænd skulle hegne og holde ved lige de to. De skulle holde hverandre uden Skade ved forsvarligt Gærde, og næste Søndag efter Voldermisse skulle begge Byers Mænd syne Gærdet, og hvo ej møder, skal, om han ej er i Herskabets Forretning, give en Fjerding Øl, og vil han ej godvillig erlægge den, skulle samtlige Bymænd gaa i hans Gaard og pante ham og ikke derved forbyrde Vold eller Hærværk, og hvo ej gaar med at pante, han bøde en Fjerding Øl, om han ej er i lovligt Førfald. Og hvo ej inden Aftenvarsel lukker et Hul paa sit Gærde, han bøde en halv Fjerding Øl. Første Aars Bøder at levere til Otterup Oldermand, andet Aars til Egense o. s. v. — Og saaledes

*) »Trævindue«. Altsaa havde Borgestuen ikke Glasruder, men kun Vinduesluger.

var Retstilstanden i Landet, at saadanne Privatlove endog kunde tinglæses.

Til Belysning af adskillige Forhold tjene følgende Smaatræk. I 1650 udpantede Egense de 28 Bymænd i Ørridslev, fordi disses Kreaturer havde gaaet paa hines Fællede, og der fordres nu paa Tinge Vurdering af Pantet. Dette bestaar i to Jernkurve og anslaaes til noget over 5 Mark. Egense fordrede Dom, at Ørridslev bør enten overlade Egense Pantet eller -- og her kommer Drikkeriet — betale den Tønne Øl, som de have drukket. Egense tabte Sagen; thi der blev oplyst, at i 50 Aar har det været saaledes, at naar Ørridslev Nylundsmark og Egense Vesterlundemark have været i Fællede sammen, saa have begge Byers Kvæg gaaet sammen uden Hegn, og uden at der har været klaget. — Da Nylund og Vesterlunde kaldes Marker, synes Skovene i disse »Lunde« allerede at være borte dengang. Saltsydning af Tang og Tjærekogeriet have vel haft deres Del deri.

Bønderne vare dengang endnu ikke saa forkuede som senere under Enevælden. De toge paa ingen Maade alle Junker Axels Optøjer for gode Varer. Naar han stævned dem for Leje af Plovstude — dengang pløjedes der i Nordfyen med Stude — saa maatte de jo give Køb. Og naar man havde gjort det saa grovt som hin Niels i Ørridslev, der rent ud satte sig paa Bagbenene, ikke vilde gøre Hovning, ikke vilde drive Junkerens Kvæg til Assens og saa endda var uartig og sagde, at han blæste — ja, han sagde det, som var værre — ad Junker og Ladefoged og vilde ikke gaa med deres Kæltringebreve — ja, naar man gik saadan paa med Dødsforagt, saa fik man jo Svien af det, især da det var saa uheldigt for Niels, at han slet ikke eynede at oplyse, hvorledes fem af Fruens Ællinger vare kómne til at svømme i Hyndekær sammen med hans egne. Ligeledes gik det jo galt, da nogle af Bøndernes Hunde havde dræbt og halvt fortæret nogle af Junkerens Faar, hvad der for Resten ikke tyder paa, at Hundene bleve godt fodrede hjemme. Vel havde efter Loven Hundenes Forben været afhuggede; men løsgaaende havde Hundene været, uagtet det baade 1654 og 1655 var læst paa Tinget, at ingen maatte have løse Hunde. — Hvor Bønderne havde ren Halm i Træskoene, vare de dog ikke bange for at møde Junkeren paa Tinge. Hove-

riet var heller ikke endnu blevet til, hvad det var 20 Aar senere. Nu skulde Gaardene i Ørridslev til Hovs saa hver 4 Skæpper Rug, 4 Skæpper Byg, 4 Skæpper Havre, høste det og gøre, hvad andet Hoveri der kunde falde for. Men 20 Aar senere lød det paa 12 Skæpper Rug, 3 Tønder Byg, 4 Tønder Havre.

Paa Ørridslevgaard boede der i Axels Tid af og til en adelig Frue, hans Konemoder Lene, en Datter af den berømte Christen Bernekov; men baade i 1652 og Januar 1653 havde hun taget Ophold paa Tølløse og stævnedes derfra sine Bønder i Ørridslev for Restancer. Ogsaa Peder Hansen, Degn i Hjorslev, maatte ud med 20 Daler til hende som Kavtionist for sine Søstersønner, der ulovlig havde ført Arv og Gods ud af Lenes Gaard i Østrup.

Axels Historie, efter at han i 1663 havde solgt den Anpart i Ørridslevgaard, som han havde faaet med sin Kone, vedkommer os kun for saa vidt, at han efter hendes Død (1665) hentede sig en ny Kone, Helle Sophie, ud af Laurids Skinkels talrige Børneflokk (se Side 46, Stykke 4).

Ørridslevgaard 1663—1689.

Saasom det er Aarene lige efter Svenskekrigen, der nu komme for, kan man være belavet paa, om det saa skulde være, det værste. At Axel flyttede bort, var forstaaeligt nok. Krigen havde medtaget Gaarden slem.

Morten Mikkelsen, den næste Ejer, var født 1602, var altsaa, da han købte den ødelagte Gaard, 61 Aar gammel. Fra 1640—1654 var han Proviantskriver i Kjøbenhavn, en Stilling, hvis Betydning ikke fremgaar af Navnet, men snarere forstaaes, naar man erfarer, at han til at bestride Posten behøvede 12 Mand. I hans Bestyrelsestids Begyndelse var Corfitz Ulfeld hans foresatte. Det vidner godt for Proviantskriveren, at Ulfelds Fald ikke trak ham med. Saavel før som efter 1642 havde han desuden Lellingegaard i Forpagtning. — En Morgen i 1644 bebrejdede Kristian den 4de Ulfeld, at han lod Provianthuset staa tomt i disse Tider. Paa Ulfelds Svar, at Huset var vel forsynet, svarede Kongen, at derom vilde han selv forvise sig. Lidt efter gik han saa derhen. Og da kom han, stadig fulgt af Morten Mikkelsen, blandt andet til en Dør, som han ikke kunde faa op for den megen Rug, der

laa indenfor, derpaa til en anden, hele Huset igennem, og alle Lofter og Rum vare fulde. Da han saa klagede over, at der var for meget, trøstede Ulfeld ham med, at det saa godt kunde føres bort altsammen, da ikke noget som helst af det var betalt. Kristian den 4de skulde unægtelig have ondt ved at betale noget i sine sidste Aar. Hans kongelige Gældsbreve vare omtrent værdiløse.

Da Morten var fratraadt Proviantsgaarden, blev han Aaret efter Raadmand i Kjøbenhavn, og som saadan forærede han (og hans Kone Kirstine Jensdatter) Holmens Kirke en Lysekrone og gav 700 Daler til de fattige. I de haarde Aar efter Krigen kunde han i 1662 og atter i 1664 udlaane 2200 Daler og i det mellemliggende Aar ikke blot købe lidt Strøgods ved Hesselager, men ogsaa Axels Part af Ørridslevgaard samt tre Maaneder i Forvejen afkøbe to af Axels første Kones Søstre deres Parter, 17 Gaarde, Hestemøllen og noget af Weislund. Godset laa meget spredt; kun det mindste deraf laa indensogns. Otterup Kirke havde han i Fæste for 14 Pund Rug, 16 Pund Byg, 30 Skæpper Havre (se Side 48, Linie 14 franeden).

Kun i omtrent to Aar ejede han Gaarden. Døden kaldte ham den 13. Februar 1665 (begravet i Holmens Kirke). I September næste Aar skødede Enken Gaard og Gods til en anden Morten Mikkelsen. Denne førte Tilnavn Hardrup. Gaarden, som han skulde give 6600 Daler for, blev solgt ham endnu efter, hvad den var sat for i Søskendeskiftet efter Johan Friis, nemlig 27 Tønder Hartkorn. Dens Gods laa som før, spredt omkring, udgjorde 21 Gaarde og nogle Huse, hvoraf kun tre Gaarde i Ørridslev, Hans Madsens Gaard i Skeby Jens Laursens Gaard i Otterup, Resten udensogns. Han var Amtsskriver og Ridefoged paa Odensegaards Len, siden Assessor. Ridefogder plejede ikke at staa højt i Bøndernes Velvillie, og særlig i Krigsaarene 1657 og de næste Aar maa Odensegaards Ridefoged have haft en meget vanskelig Stilling. Desto glædeligere er det, at han i Marts 1661 paa Odense Herredsting baade af Herredsfoged og Bønder fik et rigtig godt Lov paa sig. Han ejede Ørridslevgaard til sin Død; men da Skiftet efter kongelig Befaling af 10. Juli 1682 begyndte i Maj 1683, saa det lidt fælt ud. Af de 6600 Daler, som han havde givet Obligation for til Kirsten den 3. Oktober 1666, resterede der endnu 1798 Daler, som der saa blev gjort Udlæg for i Hovedgaardens

Bygninger og hele Jordtilliggende samt 12 Fæstegaarde. Det var nu den Tids Godspriser. Tiderne vare slette. Men at Morten Mikkelsens Bo saa ud, som det gjorde, og at hans Enke kom i den yderlige Fattigdom, hvori hun endte, det bar han dog for en god Del Skylden for. Ulykken var, at han forslugte sig paa Hartkorn. At han i 1667 indkøbte Tønne Friises næst yngste Datters Part af Godset, havde ikke grebet dybt i hans Pung; thi det drejede sig væsentlig kun om to besatte Gaarde (∅: Gaarde med Besætning af Folk og Fæ) og en Andel i øde Jord. Et Køb i 1669 var allerede større. Da købte han af Henr. Lindenov 6 Gaarde i Ørridslev og 1 i Ølund; men hans Pengeforhold bidrog det ikke til at forbedre. Alt det Hartkorn, han nu havde inde, skulde jo betales. Men Pengene havde han ikke. Saa maatte der laanes, vel at mærke, mod Pant i Hartkorn. Det blev i 1670 kun ca. 670 Daler, i 1671 steg et nyt Laan til 2000 Daler, i 1672 fik han 2500 Daler. Og denne Mand, hvis Gældsposter Aar efter Aar bleve større, indlod sig i 1672 paa et nyt Herregaardskøb. At Prisen lyder i Nutidens Øren som Røverkøb, har intet at sige. Dallund, som var den Gaard, han købte, og som havde $54\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn, kostede ham rigtignok kun $3488\frac{1}{2}$ Daler; men for Byg fik man dengang rigtignok ogsaa kun 4 Mark 8 Skilling pr. Tønde. Allerede Aaret efter maatte han paa ny laane Penge, og fraliggende Gaarde maatte han skille sig ved. Saaledes ejede han 8 Gaarde og nogle Huse paa Taasinge, hvilke Niels Juel købte af ham i 1678, Aaret efter sit Søslag i Køgebugt. I Matriklen af 1688 staa hans Arvinger opførte med 31 Fæste-Ejendomme udensofns, Dallund, samt 19 Gaarde og 4 Huse indensofns, deraf i Ørridslev 12 Gaarde, 4 Huse, og i Skeby By Præstegaardens Nabogaard, der havde et Skovskifte. Men i sine Navne paa Ejere og Fæstere er Matriklen ikke paalidelig, og Mortens Arvinger kunde have været glade, om der i 1688 var alt det Gods til Deling. Agnete Skinkel staa i Matriklen opført med Gaarde, som hun for længst havde solgt, og f. Eks. Dallund var udlagt med Bygninger, Sæd, Hovedgaardsjord og Fæstegods til Mortens forrige undergivne, nu Borgemester i Odense, Jens Eriksen allerede den 1. Juni 1683. I November 1669 havde Morten givet Jens Kwittering for 7 Aars Underskrivertjeneste.

Morten og hans Kone, Bodil Sørensdatter, boede, maaske ikke altid, men i alt Fald af og til, paa Ørridslevgaard, f. Eks. i 1674 og 1675, da Bodil flere Gange var i Otterup Kirke som Fadder. Men ingen af dem er død her. De havde en muret Begravelse i Kirken, og i den blev ogsaa deres Søns, Mikkell Mortensens, Lig nedsat ved Siden af Faderens, da Sønnen døde 1694, 25 Aar gammel. — Der gaar et Sagn om, at Morten mellem 1684 og 1687 skal have spillet tre Herregaarde bort, deriblandt Dallund. Det kan han nu ikke godt have gjort, for dengang var han død. Dallund ejede han desuden ved sin Død. Men allerede i Fortællingen om Daaes Taarn er det jo set, at man ikke i et og alt skal tage et Sagn gyldigt, selv om det har bestemte Navne og Steder at knytte sig til, og Aarstallene i Sagnet om Morten forholder det sig ikke bedre med. Men dette er sikkert nok, at spillede Morten end ikke Gaardene bort, saa spillede han i alt Fald svært op med dem. En Søn af ham, Søren, sagde i 1754, at hans Fader havde ejet tre Herregaarde og ikke efterladt sine Børn mere end seks Tønder Hartkorn, nemlig Købeskov i Veflinge.

Dog sad Bodil efter hans Død endnu paa Ørridslevgaard, hvor meget Sædet saa vaklede under hende. Men der knækkede et Ben paa Stolen, da Peder Hansen Feder i Aarhus havde faaet sig overdraget Kirstine Jensdatters Panteret. Fra den Stund, da han den 22. September 1686 gjorde Indførsel og satte en Fuldmægtig til at dyrke Jorden, havde Bodils Fred en Ende. Det regnede med Stævninger og haglede med Indførsler, hvor det desværre kom til at vise sig, at Gaarde nok kunde have været pantsatte til fuld Værdi til mere end een Mand. Altsaa nye Stævninger, nye Klager, nye Domme. Og vilde hun saa hente sig lidt Landgilde i en eller anden Gaard til Livsens Ophold, var straks denne Peder Hansens kedelige Fuldmægtig paa Pletten med Forbud. Og kom ikke han, saa skulde der nok indfinde sig en anden Panthaver. Det gik løs paa Edsaflæggelser og Højesteretsdomme, og Gaard efter Gaard blev der trukket fra hende.

Ørridslevgaard 1689.

Kun syv Aar før det store Byggeri paa Nislevgaard var det, at den store Forvirring herskede paa Ørridslev-

gaard. Der saa ikke rigtig hyggeligt ud her. — Paa Tærskeladen var Tømmeret brøstfældigt. Den havde jo fra Begyndelsen været opført af gammelt Materiale. Vægten af Datidens svære Tagsten havde bøjet den. Den stod i Fare for at falde ind imod Gaarden uden Varsel. Skulde den rejses igen, hvad dog ikke var tilraadeligt, maatte den helt igennem have nye Spær og nye Tagsten. Tavlene mellem Undertømmeret vare dels borte, dels halvt ude af Væggene. — Samme Sørgemusik istemmedes fra de andre Længer. De sang alle paa sidste Vers. Dog ikke alle. Thi der var Længer, som for længe siden havde naaet Enden paa sidste Vers og rent havde meldt sig fra Sangen. Nogle vare nemlig helt gaaede fra det, saa at der slet ikke var noget af dem at se uden hist og her en ringe Del af det største Tømmer, som laa paa Jorden hulter til bulter, itubrækket og knækket. Andre vare ikke komne saa vidt, fordi man havde naaet at stive dem op i Tide med Skraastøtter. Skredne ud af Væggene og brækkede vare Bjælkerne alligevel. Men nu Skillerum, Døre, Spiltov, Baase o. s. v? Hvad der af de Slags Ting var tilbage i Ladegaarden, kunde hurtigt tælles.

Men nu Borggaarden? Akkurat samme Melodi. Alle-rede det at komme derind var et Vovestykke; thi Vindebroen var raadden og Bropillerne upaalidelige. Og de mange Vinduer i Borgen? Det maa indrømmes, at ganske ens Lod havde ikke ramt dem. En stor Del af dem havde rigtignok naaet til at blive færdige med sidste Vers og vare klinede til med Ler, saa Munden var stoppet. Men en Mængde sang højt endnu, naar Stormens Susen fløjtede sine Toner ind gennem de store, tomme Aabninger, hvor nu i Aarrækker Sne og Regn havde fulgt Vindenes Indflydelse til at komme indenfor og opraadne Gulve og Bjælker. I de fem Kamre mod Øst havde der f. Eks. været 28 Vinduer. Disse fem Stuer manglede nu akkurat Halvdelen deraf. I de øvrige 14 Vinduer fattedes der 13 Ruder. Af disse Stuers Døre vare tre forsvundne. Spiret, Johan Friises Glæde, havde saa længe lyttet til Musikken nedenunder, at det nu var i Færd med at falde, og ulykkeligvis hældede det endda ind over Huset og ikke udefter. Kalkpuds var naturligvis borte inde og ude, Tømmeret i Taarnet raadent, Tagstenene laa paa Jorden, Skillerrummene vare for en stor Del borte, Laasene vare

frabrækkede, og hvad Døre der endnu fandtes, hjalp sig med Hængelaase. Der stod et Tørveskur tætved. Men hindre Tørvene — hvis der var nogle — fra at blive vaade, kunde det vist ikke. Det manglede Dør og fem Vægge.

Men nu Sidefløjene i Borggaarden? Akkurat samme Melodi, kun med den Forskel, at her lød Musikken endnu stærkere. Den vældige Skorsten havde, da den i 1682 væltede om, gjort, hvad Nederlag den kunde. Og siden vare baade den, og hvad den havde slaaet i Stykker, blevne liggende i Ro, hvor de laa. Den anden Skorsten stod endnu, men skelede fælt efter sin faldne Broder og var ikke god at komme for nær. Spandtræer, Hanebjælker, Loftsbjælker, Vinduer, Døre, Løsholter, Trapper, kort sagt, alt, hvad der var, var kassabelt. Men meget deraf var der slet ikke. Noget nær det meste var borte.

Gaarden var med eet Ord ubeboelig. Den var ubrugelig som Avlsgaard, ubrugelig som Beboelse, et Fotografi af det Land, hvor Svenske og Polakker og Brandenborgere og Hesser hverken havde skaanet Ven eller Fjende, hvor forarmede Stakler i Mængde snege sig bort fra deres Gaarde for ikke at fængsles for Skatter, hvor Herremænd ansøgte om den Naade, at de maatte faa Lov til at nedlægge deres Herregaarde og faa dem stillede i Klasse med Bøndergaarde, fordi de derved slap for at skulle svare til Bøndergodsets Skatter. Uggerslevgaard blev f. Eks. Bondegaard ved 1697 og skulde saa betale sin første Tiende. Det var derfor, at dens Flisegulve kom til Nislevgaard (se Side 67, Linie 6 og følgende).

Paa den ubeboelige Ørridslevgaard boede der alligevel Mennesker, oven i Købet Mennesker, der af Hjerte hadede hinanden. Man var i den Tid kun alt for ofte glad ved at have en Smule Tag over Hovedet og fandt sig i alt andet. Her residerede Bodil bag sine Hængelaase, skræmmet op om Natten, naar Fuldmægtigen skød Frugttyvene i Haven, hvad der rigtignok blev klaget over, da engang en Tyv blev skudt ihjel, et Uheld, som Herredsfogden dog ikke tog Fuldmægtigen fortrydelig op. Fuldmægtigen havde til eget Brug udvalgt sig et af de store Værelser foroven i den østre Gavl, hvor der var ligesom en lunere Krog bag det tilklinede Vindue. At der var en Del Ruder ude i de andre Vinduer, og at en Del Ruder var itu, fik at være, hvad det var. Frygtagtig kan Manden ikke have

været; thi Laas ejede Døren ikke. Men saa sov han jo ogsaa med ladt Bøsse. — I Haverne stod der af de fleste Træer kun Stubbene tilbage. I Weislund var der ikke eet stort Træ, kun Stubbe og Ris-Ege, der saa ud, som kunde de være en 20 Aar gamle. — Fuldmægtigen havde saaet 10 Tønder Rug, 22 Tønder Byg, 36 Tønder Havre, 2¹/₂ Tønde Boghvede. Af Hø ventede han at faa 58 smaa Læs. — Paa hele Godset var der kun een Bolig i fuldgod Stand. Det var hos en Husmand. Husmændene vare i det hele bedre farne baade dengang og senere end Gaardmændene.

Saaledes laa der nu i Skeby Sogn Gjerskovgaard og i Otterup Sogn Ørridslevgaard samtidig i Ruin, og hos Bønderne saa det ikke bedre ud. Fra Hjorslev foretoges der natlige Tog til Baardesø Mose efter Tørv; i Skoven paagrebes hyppig Vogne i Begreb med at blive læsede med Gærdsel.

Ørridslevgaard 1690—1704.

Bodil sad altsaa endnu paa Gaarden. I sine yngre Aar, da hendes Mand havde Penge, da havde hun Stads Aar og gode Ting. Men nu var det alt sammen gaaet. En af Ladefogderne havde, da han for mange Aar siden tog sin Afsked, fordi han ikke fik sin Løn, faaet med sig i Pant 80 Lod Sølv, Guldknapper med Diamanter, 18 store Tinfade, 12 Tintallerkener og en Slump Kobbertøj. I 1695 døde han, og hans Arvinger vilde hellere have lidt Penge. Saa bøde de hende det hele for 75 Daler, og den Fristelse kunde Bodil ikke modstaa.

Men skønt hun endnu sad paa Gaarden, var den ikke længere hendes. Hun havde maattet overgive Fæstningen allerede 1691. Aaret i Forvejen havde en Pant-haver taget tre Gaarde i Lumby Torup og tre i Allesø for 1745 Daler. Hvad hun havde af Ørridslevgaards Hovedgaard ud over Prioriteterne, kunde købes uden store Penge, og af Gods dertil ejede hun kun to Huse i Ørridslev, lidt Part i en Gaard og i to Huse sammesteds, ogsaa en Anpart i en Gaard i Serup og i to Huse i Vigerslev. En Fæstning med de Udenværker kunde ikke holde sig. Altsaa solgte hun det hele paa de to Huse i Ørridslev nær til Krigs- og Landkommissær Otto Pedersen Himmelstrup, der vel nok var for fin til at bo bag Hængelaasene og

derfor har givet hende Lov til at blive der, saa hun havde et Slags Tag over Hovedet. Aaret efter laante Østrupgaard hende 24 Daler paa de to Huse i Ørridslev. Men da hun i 1695 havde faaet Forstærkning ved den fordelagtige Indløsning af Guld- og Sølvstadsen, købte hun næste Aar Købeskov (i Veflinge) af Otto Himmelstrup og flyttede derhen, bort fra Skuepladsen for sin Lykkes Omskiftelser.

Den nye Ejer af Gaarden havde allerede tidligere tilkøbt sig Himmelstrupgaard (i Vigerslev) af Odense Hospital. Han havde tidligere været Ridefoged paa Ørridslevgaard; men da han fik den, var han allerede Ejer af to Herregaarde. Dermed var det gaaet til, som følger. Fyens Biskop, Niels Bang, havde to Aar før sin Død 1676 købt Hollufgaard, samme Aar, som hans Datter Maren holdt Bryllup med hin Odense Borgemester Jens Eriksen, ham, der havde købt Dallund. Da Biskoppen saa døde, arvede Maren ham, og da Borgemesteren døde (1689), sad Maren altsaa som Enke med to Herregaarde. Det kunde jo ikke gaa i Længden. Saa blev Otto hendes Mand og hendes Børns Stedfader. Et af disse Børn, ved Navn Maren, blev Præstekone i Skamby, hvor hun døde 1754. Af Sønnerne, Erik Westengaard og Niels, døde denne sidste i 1702, og da Erik nu var Ejer af tre Fjerdedele af Dallund, vilde han overtage sin Ejendom og lod Syn optage 1703. Gaarden var i høj Grad forfalden. Var det ogsaa ikke saa galt som paa Ørridslevgaard, saa fandtes der dog ogsaa paa Dallund tilklinede Vinduer, og Murtavl fattedes mange Steder. Men Otto var vred, og Følgen blev uhyggelige Retstrætter mellem Stedfader og Stedbørn.

I 1693 tilbagekøbte Otto 6 Tønder Hartkorn af Ørridslevgaards Gods og siden flere Dele. Dengang Christopher Sehestedt købte Uggerslevgaards Hovedbygning, købte Otto Kornladen, 22 Fag Hus, og, sandt nok, paa Ørridslevgaard kunde Bygningerne nok trænge til en Forfriskning. — Hovedpanthaveren i Gaarden, Peder Hansen Feder, døde samme Aar. Der blev holdt Avktion over, hvad der af Ejendele, ham tilhørende, fandtes paa Stedet, og ved den Avktion betaltes 1 Tønde Rug med 7 Mark, 1 Tønde Byg med 5 Mark 10 Skilling og 1 Skæppe Boghvede med 8 Skilling.

Otto Pedersen Himmelstrup var Gaardspekulant. Han købte og solgte idelig. I 1702 satte han Ørridslevgaard

til Avktion. Den blev opraabt med 24¹/₂ Tønde Hartkorn Ager og Eng, 2 Tønder Hartkorn Skovskylld og endvidere af »fri« Jord Hestemøllen med 1¹/₂ Tønde Hartkorn, Weislundshuset 1 Tønde Hartkorn. Desuden af Bondejord i Ørridslev 8 Gaarde, 9 Huse, i Otterup 2 Gaarde, i Egense 1 Gaard og 1 Hus, i Skeby By 1 Gaard (Morten Hansen), i alt 84 Tønder 3 Skæpper Hartkorn. »Det allerede paabegyndte nye Hus følger med i Budet, saaledes som det nu ligger«, staar der i Avktionsbetingelserne. Da fik Skeby-Otterup Sogne den fineste Godsejer, som de nogen Sinde have haft. Han var Greve. Det var Borchardt Rud, Greve af Holck, Generalmajor, Ridder, o. s. v., o. s. v., gift med en fin Adelsdame fra Femern. Han købte Gaarden for 8470 Daler, men døde Aaret efter uden at have udbetalt Købesummen. Gaarden kom saaledes tilbage til Otto, dog atter kun for et Aar. Hvad der af Grevens Ejendele fandtes paa Gaarden, udbragtes ved Avktion til 216 Daler.

Der kom i 1701 en kongelig Forordning om, hvad der skulde leveres af Herskabet, naar en Fæster overtog en Gaard, hvilket altsaa ogsaa skulde afleveres af ham, naar Fæstet ophørte. Den angaar jo hele Landet og hører for saa vidt ikke med til Fortællinger kun om Skeby og Otterup; men det er alt for oplysende at tage den med. Inventariet lød paa: 8 Heste, deraf 2 Vognbæster à 12 Daler, de andre à 6 Daler 4 Mark, 1 Plov 2 Daler, 1 Jernharve (d. e. en Træharve med Jerntænder) 2 Daler, 1 Vogn 8 Daler 4 Mark; af Sædekorn 6 Tønder Rug à 2 Daler, 4 Tønder Byg à 7 Mark, 7 Tønder Havre à 5 Mark, 4¹/₂ Tønde Blandkorn à 1 Daler, 4 Skæpper Boghvede à 1 Mark 8 Skilling. Tromle brugtes ikke. Hensigten var god; thi hidindtil havde al Slags Vilkaarlighed kunnet gøre sig gældende. Naar der fra 1701 af blev foretaget Skifter af Ridefogden, saa bleve Inventariet og Bygningerne vurderede, og Manglerne bleve godskrevne Herskabet. Thi det forudsattes jo, at Inventariet var leveret saaledes, at det svarede til de forordningsmæssige Priser, og at Bygningerne vare leverede i god Stand. Imidlertid: Loven er ærlig; men Holden besværlig, og meget ofte maatte Fæstebrevene gøre betydelige Indrømmelser, for at Gaardene ikke skulde komme til at ligge øde.

Ørridslevgaard 1704—1711.

I 1703 døde Holck, og Otto Himmelstrup blev paa ny Ejer af Gaarden. I 1704 gjorde Gæthusskriver*) Jens Ibsen Frøstrup, siden Landkommissær og Kommerceraad, Indførsel hos Otto, tog Ørridslevgaard fra ham og ejede den til sin Død 1713, den 18. November.

Der bør dog fortælles lidt mere om Otto, skønt han fra nu af ikke hører til Skeby-Otterup. I 1705 solgte han til sin Broder Jørgen sin Fjerdepart af Dallund; men i 1708 tilforhandlede han sig hele den Gaard, og det blev hans endelige Fortræd. Thi i den Anledning gjorde han hos Staldmester Haxthausen i Kjøbenhavn et stort Laan med Pant i Dallund, hvilket Pant skulde være forfaldent, hvis han ikke inden den 11. Juli samme Aar bragte Dallund op til 400 Tønder Hartkorn, hvilket den langtfra havde. Nu skulde der altsaa i stor Stil skaffes Penge til at købe Fæstegods for. Saa maatte stakkels Maren Bangs Hollufgaard springe. Frøstrup købte den (1708). Og nu begyndte Fæstegodskøbene. Af Frøstrup købte Otto f. Eks. omtrent 25 Tønder Hartkorn for omtrent 1300 Daler, af en anden Mand Beldringegaarden m. m., af Odense Gymnasium omtrent 64 Tønder Hartkorn for 2400 Daler i Kroner o. s. v. o. s. v.; men de 400 Tønder Hartkorn kunde han ikke naa, og saa gik Maren Bangs anden Herregaard. I April 1709 døde Otto Pedersen Himmelstrup paa Dallund efter en langvarig Sygdom. Marens Pengesager efter hans Død vare omtrent som Bodils, da dennes Mand døde. Ottos Bo sluttede med 735 Daler Indgæld samt 427 Daler uvisse Fordringer. Udgælden var paa 13603 Daler. Maren fik Bevilling til at holde Samfrændeskifte. Men dette afholdt hun ikke, og i April næste Aar fordrede saa hendes Børn af første Ægteskab Skifte, og Proklama blev udstedt i August. Otto og Maren boede for det meste i Odense. Deres Herregaaarde vare jo ogsaa til Dels ubeboelige.

Frøstrup havde en Fordring, stor 835 Daler, paa Ottos Bo. Denne Fordring havde Haxthausen købt, og der maatte nu føres Retssag; thi Haxthausen var fræk nok til at nægte Gælden, og Gældsbevis fandtes ikke. Det

*) Gæthuset (Giesshaus) var i 1671 blevet opført paa Kongens Nytorv i Kjøbenhavn til Kanonstøberi. Nedrevet 1872.

lykkedes dog Retten at komme til Bunds i Sagen. Det er muligt, at Frøstrup for en Del opholdt sig paa Hollufgaard, hvor han i alt Fald fik sin Helsot; men Ørridslevgaard maa dog have været sat i taalelig Stand; thi der gjorde han i 1712 sin Brodersøns Datters Bryllup med en Odense Guldsmed. Efter Frøstrups Testamente, som han under sin sidste Sygdom oprettede paa Hollufgaard, maa han have været en velstaaende Mand. Han ligger begravet i Fravde Kirke. Ørridslevgaard voksede sig i hans Tid større. Den havde i 1716 af Fæstegods 215¹/₄ Tønde Hartkorn, med 2 Album Mølle- og Skov-Skyld. Men Indtægterne vare uvisse. Af Gaardens 30 Fæstere i Lunde-Skam Herreder vare kun en Gaard og et Hus restancefri. De øvrige 28 Fæstere skyldte i 1709 omtrent 1470 Daler, svarende efter Priserne i Forordningen af 1701 til 1764 Tønder Havre, altsaa en Restancegæld efter vore Forhold af 12030¹/₂ Krone. Værst stod det sig i 4 Gaarde, der hver skyldte over 100 Daler (efter Nutidsforhold er det for hver en Restancegæld af 818 Kr. 40 Øre), to af dem skyldte endog henholdsvis 144 og 142 Daler. 10 Mænd skyldte over 50 Daler hver. Af disse 30 Fæstere boede 3 i Otterup, 12 i Ørridslev, 1 i Skeby, 1 i hver af Byerne Egense, Bladstrup, Glavendrup og Allesø, 2 i Skamby og 2 i Brønstrup. En Del Fæstegods laa ogsaa paa Æbelø. Af fri Hovedgaardstakst havde Gaarden 24¹/₂ Tønde Hartkorn. Til Sammenligning: Østrupgaard i samme Aar 36⁷/₈ Tønde Hartkorn fri Jord, 2³/₄ Skæppe Skovskyld, 4 Skæpper Mølleskyld, 200¹/₂ Tønde Hartkorn Fæstegods. — Hele Ørridslev tilhørte aldrig Ørridslevgaard. Præstegaarden havde et Hus der allerede fra før 1664; Otterup Kirke ejede, hvad der i 1664 kaldtes en kvart Gaard. Den havde 4¹/₄ Tønde Hartkorn i 1688 og fulgte med den øvrige kongelige Kirkegave til Nislevgaard. I 1664 havde Ørridslev 4 jordegne Gaarde; men i 1688 vare de alle blevne Fæstere. Jens Niensens Gaard i Ørridslev, Otterup Sogn, som 1664 havde været jordeggen, siden blev kongelig og i 1668 (Matrikel Nr. 6) med 5 Tønder 7 Skæpper Hartkorn tilhørte Ørridslevgaard, var i 1703 bleven delt af Jens med hans Søn Johan, for at denne skulde slippe for at være Soldat; men da laa den til Roseneje (Hofmangsgave). Johan gav 20 Daler i Indfæstning og gav en halv Tønde Øl til Byen for Igilde.

Frøstrups Enke havde altsaa ved hans Død 1713

allerede i 9 Aar været Ørridslevgaards Frue og vedblev at være det indtil 1755. Men i disse mange Aar boede hun der ikke, og de mange Stuer paa Gaarden stode øde. Fru Margareta Elisabeth Rosenvinge, sal. Frøstrups, var Datter af Matthias Rosenvinge Henriksen († 1714 som Landsdommer og Justitsraad. Hans Enke † 1752), der fra 1689 ejede Ørbæklunde. I 1715, den 11. Januar, fik hun af Birgitte Bircherod tilskødet Højby Kirke. I 1717 blev hun gift med Iver Andersen, der ligesom saa mange andre i de Tider havde begyndt en flot Karriere i en Tjenerfrakke. Han begyndte som Kammertjener hos Kong Frederik den 4de og endte som Amtmand og Etatsraad. I Følge med Anna Sophie gjorde Kongen, da han engang paa Gennemrejse var i Odense, sin fordums Tjener den Ære at tage ud til ham paa Holluf og overnatte hos ham. Iver Andersen var rig. Paa Ryttergodsavktionen 1718, hvor han for Resten selv var kongelig tilsynshavende, kunde han købe 120 Tønder Hartkorn. Desuden købte han, to Aar efter, andre 57 Tønder Hartkorn af Kongen, hvortil endvidere kom meget Jordkøb fra Privatfolk. Disse mange Bøndergaarde fordelte han iblandt sine Herregaarde. Iblandt disse Fæstegaarde var ogsaa det daværende Matrikel Nr. 1 i Ølund, som nu er indlemmet i Ølundgaard, men dengang var Gaard paa Ryttergodset. Det tidligere saa spredte Gods laa nu godt samlet, hvilket var en Nødvendighed for Hovningens Skyld, altsaa ikke en Fordel for Bønderne. I 1719 laa der til Ørridslevgaard 50 Gaarde og Huse, deraf 13 Gaarde og 9 Huse i Ørridslev, og af hele Resten laa kun 9 Gaarde og 1 Hus udensojns. Af det ny erhvervede kongelige Gods vare 10 Gaarde og 1 Hus lagte under Ørridslevgaard, nemlig 6 Gaarde i Øster-Egense, 1 Gaard og 1 Hus i Gjerskov, 3 Gaarde i Hessum. Iver Andersen døde 1726. Hans Enke beholdt Gaarden indtil den 5. Februar 1755.

I 1729, den 21. Juli, skete der i Ørridslev en Begivenhed, der, saa vidt ses, ikke siden har haft sin Lige i Uhyggelighed og formentlig heller ikke er sket mere end een Gang tidligere i Skeby-Otterup, nemlig et Drab. Det første var rigtignok endda værre. Det var en Gaardmand i Otterup, der i 1655 blev myrdet af sin Hustru og sin Karl, hvilke derefter flygtede, medtagende Konens Barn. De bleve ikke siden opsporede. Mordet var udført paa den afskyeligste

Maade. De havde søndertraadt hans Bryst, forsøgt at tage Livet af ham ved Hængning, hugget Hjerneskalen itu paa ham med Økse og forøvet endnu flere Grueligheder. — Mordet i 1729 var en Følge af et Skænderi. En uden-sogns Mand ved Navn Niels Pedersen havde ganske kort i Forvejen fæstet paa Ørridslevgaards Gods den Gaard i Ørridslev, som nu er Matrikel Nr. 21, saa kort i Forvejen, at hans Fæstebrev ikke endnu var naaet til at blive indført i Fæsteprotokollen. Han beholdt i Gaarden de Tjenestefolk, som allerede vare der, iblandt dem Peder Knudsen, født i Gjerskov, 17 Aar gammel. Disse to vare den 21. Juli ude ved Skibstedet paa Nylundsmarken for at tage Ler i Lergraven der. Drengen gav sin Husbond nogle Ord, som Manden ikke syntes om. Niels blev vred og slog efter ham med Spaden. Drengen styrtede, rejste sig dog igjen, men faldt atter om, og efter flere saadanne Forsøg paa at staa paa sine Ben faldt han til sidst med Hovedet ned i Lergraven og døde. Den 27. Juli blev han begravet paa Otterup Kirkegaard. Niels havde i sin Fortvivelse straks meldt sig til Herredsfogden og sad i Fængsel. Den 16. Januar 1730 blev han halshugget paa Barbjerg (maaske det er en Skrivefejl for Barnebjerg eller Bagnebjerg, som er Toppen af Otterup Kirkebakke; thi det synes ikke, at nogen nulevende i Sognet kender Navnet Barbjerg, som er det Navn, der staar i Otterup Kirkebog). Han var 35 Aar gammel. I Fængslet havde hans Trøstepsalme været »Naar jeg betænker ret den Stund«, og det vil vel ogsaa nok staa klart for enhver, som opmærksomt læser den Psalme igennem, at dens Ord indeholde meget, der maatte synes netop skrevet for en Mand i hans daværende Stilling. Da han blev halshugget, havde Gaarden allerede i tre Dage haft sin nye Fæster, Rasmus Jensen fra Østrup.

Den Art uhyggelige Begivenheder have naturligvis Nabosognene ogsaa kendt. Der er f. Eks. en lignende i Hjadstrup 1657. Men de forbigaa her. — Underligt nok er det, at Drabet og Henrettelsen i 1729 og 1730 aldeles ere forsvundne fra Folkeminde, medens fuldstændig grundløse Sagn om Godsejere (baade Christoffer Sehestedt og Elias Møller den Ældre) og om Præster haardnakket holde sig fast og gaa fra Mund til Mund. Nielses jordiske Rester bleve gravne ned paa Otterup Kirkegaard i en afsides Krog.

— Fra Begyndelsen af 1741 og indtil sin Død i 1754 optræder Niels Bang Himmelstrup, Justits- og Kommerce-raad, siden Etatsraad, Landsdommer paa Fyen og Langeland, som Ejer af Ørridslevgaard, hvilken Gaard hans Fader Otto Pedersen Himmelstrup havde mistet i 1704. Af og til var han paa Gaarden; men af de 27 Fæstebreve, han udstedte, ere de 15 daterede fra Odense, hvor han altsaa synes væsentlig at have boet. Han var gift med Iver Andersens Datter, Friderica Sophie Iver, men fik aldrig Skøde paa Gaarden af sin Svigermoder, Iver Andersens Enke. Først da han i 1754 var død, gav den gamle Dame sin Datter Ørridslevgaard (den 5. Februar 1755). Den havde da $235\frac{3}{8}$ Tønde Hartkorn Fæstegods. I 1751 havde den haft lidt mindre, nemlig 227 Tønder Hartkorn. Disse vare fordelte mellem 31 Gaarde, 5 Bol og 19 Huse, hvoraf i Ørridslev 12 og i Otterup 2 Gaarde, men desuden Gods i Skeby (den østligste Gaard i Byen) Brandsby, Bladstrup, Brøndstrup, Glavendrup, Stensby, Allesø, Søndersø, Vester-Ørridslev, Vedby og Kjeldby. Tvende i 1770 sammenlagte Halvgaarde i Ørridslev tilhørte Østrupgaard mindst fra 1759 til efter 1790. Fru Fridericas Moder havde foruden Ørridslevgaard arvet Hollufgaard efter sin Mand og arvet Ørbæklunde efter sine Forældre. Ørridslevgaard synes ingen af dem at have yndet. Den stod jævnt hen til Stadighed ubeboet, var altsaa prisgivet Ridefogedregering. Fru Friderica opholdt sig altid paa Holluf. I Begyndelsen af sin Enkestand kaldte hun sig »sal. Etatsraad Himmelstrøps«; men allerede i 1757 havde hun faaet sig besindet paa, at det dog lød meget nettere paa Fransk, og saa undertegnede hun sig »veuve de Himmelstrøp«. Det var jo paa den Tid, at Jean de France levede (Holberg † 1754). Og da hun efter sit Giftermaal 1757 med Viborg Stiftamtmand C. U. von Heinen igen var bleven Enke i 1767, var hun naturligvis »veuve de Heinen«, hvorved rigtignok det tyske Adelsmærke »von« var sørgeligen gaet tabt. Af sit sidste Ægteskab efterlod hun to umyndige Børn, en Dreng og en Pige. Pigen var den siden bekendte Karen, der var saa stærk, at hun med de blotte Hænder kunde rette en ny Hesteko lige ud. Et Aar før sin Død i 1770 havde veuve de Heinen solgt Ørridslevgaard. Hendes Bo sluttede med 133700 Daler Indgæld og 33200 Daler Udgæld. Lige-

som naragtig Forfængelighed blomstrede i hendes Titel, saaledes viste hendes Indbo denne Sjøleblomst i fuld Dyrkning. Rig var hun unægtelig, og høje Embeder havde hendes Mænd haft; men i den Grad rig og i den Grad fornem var hun dog ikke, at man vilde vente at se selve hendes Sovekamre skinne af Sølv. Men Sølvet omgav hende alle Vegne. Over sit Natbord saa hun i Spejlet sit Aasyn i Sølvramme; Sæben ventede paa hende i Sølvvæske; hendes Vadskevand faldt fra Sølvkanden med Klang ned i Sølvvandfadet. Et Sølvskrin paa 83 Lod og en Del mindre Sølvvæsker rummede adskillige Herligheder. Mærkeligt nok forefandtes der ikke Guldstads for mere end 670 Daler, hvad der næsten ser mistænkeligt ud. Maaske den elleveaarige Karen og hendes tolvaarige Broder, en Knægt, der allerede var Hofjunker og Løjtnant, ogsaa vadskede sig i Sølv. Der fandtes i alt Fald ikke eet, men flere Vadskestel af Sølv. I Boet blev Holluf vurderet til 72900 Daler, Ørbæklunde til 39000 Daler; for Ørridslevgaard havde hun faaet 36400 Daler. Sønnen, A. C. v. Heinen, arvede Holluf og blev Kammerherre.

Den nye Ejer, Niels Kragh Lange (død i København 1781. Var gift med Nicolette Hansine Stjernholm), solgte Gaarden efter halvandet Aars Forløb for 32000 Daler. I sin korte Regering opførte han to Huse i Hessem og et i Vexlund Lykke. Dette sidste fæstede han den 16. Juni 1771 til sin Ladefoged, og det fik al Hovedgaardens frie Jord i Lykken, tiendefrit og skattefrit, mod 8 Daler aarlig Afgift for Hus-, Hov- og Landgilde-Penge. I 1791 fik Henrich Hansen fra Østrup dette Hus, og i 1804 fik Rasmus Hansen det (nu Matrikel Nr. 46). I øvrigt har Lange sat sig sit varigste Spor i Ølund. Hans Fæster der benyttede sig af hans idelige Pengetrang og købte sin Fæstegaard (nu indlemmet i Ølundgaard) for 1400 Daler. Men hverken disse Penge eller de 500 Daler, som Lange fik for en Gaard i Bladstrup, gik i Langes Lomme. Prioritets-haverne, som havde 25000 Daler staaende i Gaard og Gods, toge dem fra ham. — Efter Salget af Ørridslevgaard forsvandt N. K. Lange dog ikke fra Egnen. Hans Brødre, Christian († den 18. Januar 1761 paa Krumstrup) og Johan Didrik, havde efter hinanden ejet Bøttigersholm (Hofmangave), hvor Johan Didrik Lange i 1756 havde foretaget den første Inddæmning her paa Egnen, idet han gjorde Bøttigers-

holm landfast ved Hjælp af to Dæmninger. Nu købte N. K. Lange i 1772 denne Ejendom af Joh. Didrik for 46500 Daler (27950 Daler var Joh. Didriks Prioritetsgæld paa den); men hans Kreditorer toge den fra ham i 1780 og solgte den til Bardenfleth, af hvem Niels Hofman († 1785) købte den. Som Godsherrer have Langerne efterladt sig Navn af haarde Tyranner, og heller ikke deres Familieforhold var pletfrit.

Ørridslevgaard 1771—1805.

Fra December Termin 1771 overgik Ørridslevgaard altsaa til en ny Ejer. Han hørte til den Slægt, der fra 1624 havde givet Skeby-Otterup Sogne deres Præster. Hans Oldefader, Bedstefader, Fader og Broder vare allesammen Præster i Skeby; hans Brodersønner bleve ogsaa Præster (dog ikke i Skeby). Han selv var i alle disse Slægtled den første, der vendte Kirkevejen Ryggen. Han hed Laurids (hyppig forkortet til Laurs) Schebye, var født i Skeby den 3. April 1711, døde 1787 som Krigsraad og var Herre til Østrupgaard og Ørridslevgaard. Han var først Foged paa Margaard, siden paa Raskenberg (Juelsberg) hos Kancelliraad Dreyer, som ogsaa ejede Ellegaard og Huse i Odense (Overgade 19 og 21). Dreyers Datter Valborg og han bleve Mand og Kone. Hun døde i 1761, længe før ham. Hans Broder, Skebypræsten H. A. Schebye, havde en Datter Marie Cecilie, der i 1781 blev gift med Degnen i Lumby og døde paa Ørridslevgaard 1796, 58 Aar gammel. Hun synes efter Valborgs Død at have boet paa Østrupgaard og styret Huset for Onkel Laurs.

I 1754 købte han af Generallojtnant Frølich for 18000 Daler Østrupgaard med 37⁶/₈ Tønde frit Hartkorn, 63 Tønder Hartkorn Kirketiende, 222 Tønder ufrigt Hartkorn, hvoraf i Eskelund 2 Gaarde, i Gjerskov 1, i Ørridslev 2 Gaarde, i Hjorslev 2 Huse. Af en Andel i den forrige Herregaard i Gjerskov maatte Nislevgaard betale Østrup Kirke aarlig Landgilde 1¹/₂ Tønde Byg. Forhandlingerne om Salget foregik skriftligt; thi Frølich var ansat i Norge. Hele den aarlige Indtægt af Østrupgaard havde i hans Tid været 900 Daler, hvoraf »Administratørerne« fik 100. Dog maa det saavel her som i det foregaaende og efterfølgende erindres, at 1 Daler indtil Pengeforandringen 1813 var 1

Daler Kurant, som i Sølvværdi svarede til 3 Kr. 20 Øre. Men selv med dette i Minde er denne Indtægt af over 259 Tønder Hartkorn (heri ikke Tienden) et Vidnesbyrd om, hvad Agerbrug den Gang var. I 1766 var der til alt det ovenfor nævnte kommet Uggerslev Kongetiende.

At Schebye, Ejeren af Østrupgaard, fra 1771 ogsaa ejede Ørridslevgaard, blev Anledningen til, at Skeby Præstegaards Nabogaard kom til den Slægt, der nu besidder den; thi han fæstede den til denne Slægts Stamfader, der var Stavnsbonde paa Østrupgaard. Schebye selv vedblev altid at bo paa sin første Ejendom. Ørridslevgaard havde jo den Vanskæbne, at dens Ejere tit og mange Gange ogsaa havde andre Herregaarde og saa næsten altid foretrak at bo paa en af disse.

Da L. Schebye døde 1787, 76 Aar gammel, efterlod han sig to Sønner og to Døtre. Efter hans Testamente skulde hver af Døtrene have 3400 Daler. Den ene af dem, Anna Marie, blev i sit Ægteskab med Claus Vedel Simonsen til Elved Moder til Historikeren Konferensraad Laurids Schebye Vedel Simonsen (f. 1780, † 1858). Sin hele Formue anslug L. Schebye til 68300 Daler, hvoraf Østrupgaard med 2 Kirker 32000 Daler, dens Besætning, Ind- og Udbo 2500 Daler, Ørridslevgaard 30000 Daler, dens Besætning o. s. v. 1500 Daler (men i denne Gaard indestode Prioriteter paa 25000 Daler). Af Sønnerne skulde Jens Dreyer Schebye have den største Gaard, men godtgøre Broderen Alexander 1500 Daler.*)

*) I disse Aar blev Stamhuset Hofmangsgave oprettet, nemlig 1784. Da denne Ejendom har haft saa meget Gods i Skeby-Otterup Sogne, samles her paa eet Sted lidt af dens Historie. I 1760 ejede den af Fæstegods i Norup 1 Gaard, 2 Huse samt en Pengeafgift under Officershuset, i Egense 1 Gaard, i Hasmark 22 Gaarde og 3 Huse, i Hessem 3 Gaarde med i alt $20\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn (deriblandt Tyge Hansens) samt 1 Hus, i Ølund 1 Gaard paa $3\frac{3}{8}$ Tønde Hartkorn, i Gjerskov 2 Gaarde med i alt $10\frac{2}{8}$ Tønde Hartkorn, i Ørridslev 1 Gaard med $1\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn, i Hjadstrup 1, Roerslev 1, Vellinge 1 Gaard (Degnen havde i Norup Kirkegaard 5 Skæpper Hartkorn og svarede deraf Byg $1\frac{1}{2}$ Tønde), i alt 35 Gaarde, 34 Huse. Tyges Gaard er endnu i hans Slægt. Den var i 1664 som alle andre Hessemgaarde kongelig, tilhørte i 1688 Morten Mikkelsens Arvinger og kom siden til Hofmangsgave. Det var gaaet Hofmangsgave som saa mange andre, at Svenskekrigen havde ødelagt den. I 1672 var der til Dækning af Gæld intet andet tilbage af Godset end — et Stykke Papir. Dette var endda ikke overmaade værdifuldt; thi det, som stod skrevet paa det,

Jens Dreyer Schebye, der var født 1755 og blev Krigsraad ligesom Faderen, fik altsaa i 1787 Østrupgaard, men døde allerede i 1796, kun 41 Aar gammel. Hans Enke Anne Elisabeth Ramus ægtede $\frac{3}{4}$ Aar derefter, i Februar 1797, sin Godsforvalter Elias Jørgensen Møller. De bleve siden, i 1805, ogsaa Ejere af Ørridslevgaard. Hun var født i 1769, døde 1832 af et apoplektisk Anfald, var Datter af Jacob Ramus, Biskop i Fyen 1762—1785, og mindes i Egnen som en streng, men dygtig og god Frue.

Alexander Schebye, som var født den 8. Januar 1761 og i 1787 fik Ørridslevgaard, er den Mand, som med sin »elskelige Hustru Madam Fridericha Østrup« foretog den store Forandring paa Vaaningshuset i 1789 (se Side 78 og 79). Men allerede den 2. Juli 1798 solgte han Gaarden (Skøde af 11. Juni 1799). Han var Søkendebarn til Østruppræsten Christian Carl Schebye, og Madam Fridericha var Søster til samme Præsts Kone Christiane (Døtre af Frederik Rasmussen Østrup, Hospitalsforstander i Odense, og Wibecke Feldhusen). Overmaade nidkær i at lystre de mange Landbolove (f. Eks. Stavnsbaandets Løsning den 20. Juni 1788), som i denne Tid udkom til Bondens bedste, har Alexander Schebye maaske ikke været. I det mindste sad der, da han solgte Gaarden, ikke mindre end 17 Fæstere rundt om paa Godset aldeles paa hans Naade og kunde ikke paa nogen Vis have faaet Ret over ham, saasom han i sine senere Aar snildeligt undlod at give

---

var kun en Liste over 8 Aars Landgilde-Restancer. Det gamle Navn paa Gaard og Ø var Knyle. Øen blev ikke landfast før 1756. Fra 1588 hed den Quidtzowsholm. Hasmark Sædegaard hørte til den, var mindre, men havde Skov (i 1636 dog kun 12 Svins Olden). Da Jens Rosenkrantz i 1683 havde købt den, kaldtes den senere Roseenje, og da Bøttiger fik den i 1718, gav han den Navnet Bøttigersholm. I Aaret 1781 (Skøde af 17. December 1783) fik Niels de Hofman den af F. von Bardenfleth til Harridslevgaard for 63350 Daler. Da havde den $357\frac{2}{3}$ Tønde Hartkorn Fæstegods, deraf i Hessum 3 Gaarde, i Gjerskov 2, i Ølund 2, i Ørridslev 1, i Otterup 2 Gaarde og 1 Hus, i Hjorslev 1 Gaard og 3 Huse. Gaarden i Hjorslev og de 3 Huse tilbyttede Nislevgaard sig i Marts 1784. Ved Stamhusets Oprettelse bestod Ejendommen af $55\frac{0}{8}$ Tønde Hovedgaardstakst med Skovskyl 1 Fjerdingkar 1 Album, Norup Kirketiende 41 Tønder Hartkorn, Bøndergods $437\frac{0}{8}$ Tønde Hartkorn, fordelte paa 50 Gaarde, 51 Huse. For Tiden har Stamhuset $126\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn af alle Slags, deraf $54\frac{1}{2}$ frit Hartkorn.

dem Fæstebreve. I alt Fald beviser dette en grov Forsømmelighed, selv om der ikke laa nogen Hensigt bagved.

Den nye Ejer, som Gaarden fik i 1798, var Kammerraad, siden Justitsraad og Etatsraad, Hans Jørgen Hansen († 1832), Birkedommer paa Gyldensten, Kørup og Einsiedelsborg*). Da han købte Ørridslevgaard, ejede han allerede Hamborggaard (i Vorgod Sogn, omtrent tre Mil Øst for Ringkøbing). I 1802 ejede han kun Ørridslevgaard, i 1803 ogsaa Marienlund, i 1804 Ørridslevgaard, Boltinggaard og Rynkebygaard. Ligesom Alexander Schebye boede ogsaa han paa sin Gaard her. Men heller ikke han beholdt den længe. Om den Inddæmning, han i sin korte Besiddelsestid naaede at udføre, se Side 5 Linie 11. Han var gift med Birgitte Cathrine Schrøder. De mistede paa Gaarden en trettenaarig Datter i 1804. Skoven strakte sig dengang endnu lige til det nuværende Hestehavehus Nr. 10 a, og oppe i Skoven havde han i 1804 bygget et nyt Hus, hvilket han saa til Minde om Datteren kaldte Sophiesminde. Et halvt Aar efter, men endnu i 1804, solgte han Ørridslevgaard. Den stod ham i 73000 Daler. Han solgte den for 120000 Daler. Herfra flyttede han til Bramstrup, som han ejede til 1827; men den nye Ejer af Ørridslevgaard overtog ikke Ejendommen før fra Maj 1805. Maaske vilde det have været heldigere for Sognet, om den med juridiske Forhold saa godt kendte Hansen, som desuden var en praktisk anlagt og energisk Mand, havde faaet Gaarden nogle Aar tidligere, end Tilfældet var. Udskiftningen var netop sket kort før hans Tid, og den vilde muligvis være bleven bedre ved Hjælp af ham. Dog var det ogsaa under A. Schebye lykkedes at faa Hartkornet ligelig fordelt i de fleste Byer: i Otterup og Ørridslev hver Gaard $7\frac{1}{4}$ Tønde, hvert Hus lidt over $2\frac{1}{4}$ Skæppe, i Skeby og Hessum hver Gaard $5\frac{1}{4}$ Tønde, hvert Hus lidt over $2\frac{1}{2}$ Skæppe, i Egense hver Gaard $8\frac{1}{4}$ Tønde, hvert Hus lidt over $3\frac{1}{4}$ Skæppe. I Gjerskov var man derimod ingen Vegne kommen, og overalt laa Markerne slet fordelte. Hansen var paa een Gang Birkedommer og stor Herremand, boende i Sognet. Dette vilde maaske kunne have faaet nogen Indflydelse.

*) Kørup og Einsiedelsborg Birker vare blevne forenede 1704.

Ørridslevgaard 1805—1810.

Salget i Aaret 1804 har særlig Interesse, især naar det ses sammen med det følgende Salg i December 1809. I 1804 er det den sidste Gang, at den gamle Gaard optræder i sin Velmagt ved et Ejerskifte. Ved næste Salg vare Fjerene plukkede af den. Den blev solgt i 1804 med følgende Fæstegods: i Otterup By 3 Gaarde, 1 Hus; i Ørridslev, Otterup Sogn, 7 Gaarde, 8 Huse; i Ørridslev, Skeby Sogn, 5 Gaarde, 5 Huse; i Gjerskov 2 Gaarde, 2 Huse; i Skeby By Præstens Nabogaard; i Hessum 3 Gaarde, 4 Huse (deri Lunde-huset); Vexlund 2 Huse (hvoraf 1 med fri Jord, 1 uden Matrikel); Snaphavehus; i Egense 8 Gaarde, 5 Huse; i Højsnæs 2 Huse. Desuden drev Hovedgaardens selv fra ældre Tid en Gaardpart i Egense paa $3\frac{5}{8}$ Tønde Hartkorn, hvilken Gaards mindre Del, $\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn, var en Husmandslod. I Ørridslev, Skeby Sogn, havde alle 5 Gaarde og i Ørridslev, Otterup Sogn, ogsaa 5 Gaarde hver sin Skovpart. I alt havde Godset 30 Gaarde og 34 Huse med Hartkorn $223\frac{1}{4}$ Tønde, hvoraf den samlede Landgilde beløb sig til: Byg 93 Tønder, Havre 61 Tønder, Smør 3 Fjerdinger, Lam 12, Gæs 46, Høns 36, Æg 220, Penge 215 Daler. Dette var, hvad den nye Ejer overtog i Maj 1805. Og i 1809 havdes af Fæstegods — $7\frac{3}{4}$ Tønde Hartkorn, i alt 23 Husmænd, ikke en eneste Gaard! Den var plukket til Gavns, den gamle Gaard. Den havde $7\frac{3}{4}$ Fjer tilbage af $223\frac{1}{4}$.

Og i de Par Aar var der sket mere. Ved Siden af den gamle var der skudt en ny Herregaard op af Jorden, et ægte Barn af sin Tid, en Paddehat, en Bindingsværks Kasse, til Dels endda med Tavl af ubrændte Sten. Blaaholm hed den: det var Markernes gamle Navn (se Side 84, Linie 23). Den var ikke engang saa rig paa Fjer som sin gamle Nabo. Den havde kun $4\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn Fæstegods og kunde heller ikke maale sig med Naboen, hvad Herregaardsjord angik. Den nye Ejer af Ørridslevgaard havde overtaget denne med $24\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn fri Hovedgaardstakst, $345\frac{5}{8}$ Tønde Land, og den gik fra ham med $14\frac{1}{8}$ Tønde Hartkorn, 140 Tønder Land efter gammel Matrikel. Resten laa til Blaaholm.*)

*) Efter nuværende Matrikel har Ørridslevgaard omtrent $20\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn, $164\frac{1}{2}$ Tønde Land Ager og Mose, 14 Tønder Land Skov; Blaaholm omtrent 16 Tønder Hartkorn, $171\frac{1}{2}$ Tønde Land Ager, Mose og Eng.

Saaledes var altsaa Herregaardsjorden skaaren over i to ulige Stykker. Men den var der dog. Fæstegodset derimod, alle de manglende 210 Tønder Hartkorn? De Fjer vare blæste over i Østrupgaards Jordebog, og deri forbleve de, til de bleve købte ud deraf til Selvejendom efterhaanden. Den Mand, der satte sit Navn paa denne Omvæltning i Sognene, var en stavnsbunden Husmands Søn.

Elias Møller.

I Djernisse boede en Husmand, hed Jørgen. Havde flere Børn, alle ligesom han selv stavnsbundne til Holstenhus. En af Drengene kom til at hedde Elias. Var født i 1761. Havde Dreng-Ærgerrighed, sigtede efter at blive Jæger hos Gehejmeraaden, skød en Dag Hjertet op i Livet, saa han tiltalte Naadigherren og fremførte sit Ønske. Afslag! Men der maa have været noget i de Barneøjne, som hjalp alligevel. Afslaget forsødedes ved Tilbud om at blive Tjener hos Herskabet. Den, der blev glad, det var Elias. Tjener var endnu finere end Jæger. Saa gik Elias i de blanke Knapper og vartede op. Da den ene af Herskabets Sønner skulde i Sorø Skole og derefter studere i Kiel, blev Elias den lykkelige, der blev sendt med ham som Tjener. Men det viste sig, at der stak mere i ham end Lyst til blanke Knapper. Da de kom hjem fra Kiel, havde han faaet lært sig baade Tysk og Fransk. Og saa kunde han bruges til mange Ting. Han kunde gøre Tjeneste som Skriver. Gehejmeraaden var nemlig Amtmand over Svendborg Amt, og somme Tider gik Amtmandens Skrivere bag Herskabsbordet og vartede op eller stode bag paa Vognen, og somme Tider sade Herskabets Tjenere bag Pulten paa Amtmandens Kontor og vare Skrivere. Som sprogkyndig Tjener fik han sig ogsaa en Rejse i Tyskland med Herskabet. Saadan gik nu Tiden, og Elias var bleven 27 Aar gammel. Da lød Frihedsbasunen hen over Landet til Fryd for Tusinder og atter Tusinder af stavnsbundne Trælle: Stavnsbaandets Knude blev løst. Elias følte Friheden; han havde Vinger, han fløj. Lykken fløj med ham. Ved et underligt Træf blev han Skriver paa Kørup, hvor han dog kun var et Aar, men længe nok til, at Jens Dreyer Schebye til Østrupgaard lærte ham at kende der. Et Par Aar efter var Schebye

bleven svagelig. Han huskede paa Elias Skriver og fik ham til sig som Forvalter. Det var han et Aar. Saa fløj han igen. Men da Schebye atter, i 1795, havde faaet ham til Østrupgaard, blev Elias paa ny stavnsbunden, om end ikke paa samme Maade som før 1788. Schebye døde nemlig 1796, og $\frac{3}{4}$ Aar efter, i Februar 1797, ægtede hans Enke Elias (se Side 103, øverst), som altsaa nu var Ejer af Østrupgaard. Det var en travl, en besværlig Tid, en byrdefuld Tid, vanskelig at have at gøre med for andre, men for Elias en saare belejlig Tid. Her kunde Jord magelægges og Huse i Massevis bygges o. s. v. Selve Gaarden ombyggede han, dog meget tarveligt*), Skov tilkøbte han fra Gyldensten for over 11700 Daler, Ørridslevgaard erhvervede han for 120000 Daler, Fæstegodset omlagde han, store Arealer købte og solgte han i Sognene i Nabolaget. Godset skulde afrundes, og Godset skulde forøges. Den 27. April 1828 stod det nye Stamhus Østrupgaard færdigt.***) En Indgriben i saa mange forskellige Forhold maatte skabe megen Modstand. Værst var Modstanden endda ved det af hans Foretagender, som Egnen den Dag i Dag glæder sig ved, Inddæmningen af Egense Fjord. Men med sin Humanitet og Retsindighed forbandt han en energisk Villie og en fremadskuende Klogskab, der overvandt Hindringerne.

Afslutning om Ørridslevgaard.

Elias Møller har selv udtalt, hvorfor han købte Ørridslevgaard. Han havde en Hensigt med Hovedgaardsjorden, og han havde en Hensigt med Fæstegodset. Det sidste skulde flyttes over i Østrupgaards Jordebog for at tjene til at bringe denne op til det Antal Tønder Hartkorn, som var nødvendigt for at faa Tilladelse til at ophøje Godset til et Stamhus. Hovedgaardsjorden, som ikke kunde tjene i dette Øjemed, havde han en anden Plan med. Der var to Mennesker, han gerne vilde skaffe en Herregaard

*) De nuværende Bygninger stamme ikke fra ham. De bleve i Aarene fra 1880 opførte af en anden Elias Møller, født 1834, † i Februar 1895, Stamhusbesidder af Østrupgaard fra 1870.

***) Stamhuset har for Tiden 142 $\frac{1}{2}$ % Tønde Hartkorn af alle Slags, deraf 50 $\frac{1}{2}$ % Hovedgaardstakst.

hver. Den ene var hans egen Broder; den anden var hans Kones Søstersøn. Derfor skulde Ørridslevgaard skæres over, saa der blev to Herregaarde ud af den. Det gik glat nok med Jordebogsflytningen. Bevilling til Herregaardens Sønderskærelse voldte heller ingen Vanskelighed. Den kom rigtignok ikke før i 1811; men det nye Blaaholm stod der allerede i 1807. Elias mærkede dog godt nok, at det vilde gaa galt, naar de to nye Herremænd skulde have hver sit. Det skulde ske ved Lodtrækning, altsaa i al Upartiskhed. Nu saa han, og desto mere, jo nærmere den Tid kom, da alt vilde være i Orden, at hvo som helst af dem, der fik Blaaholm, vilde føle sig utilfreds. Altsaa forandrede han sin Plan. Sin Hustrus Søstersøn skaffede han Aunslevgaard, beholdt for en Stund Blaaholm og solgte 1809 Ørridslevgaard (i plukket og oversavet Tilstand) til sin Broder Niels Jørgensen Møller for 33000 Daler, omskrevet ved Pengeforandringen til 6000 Daler. Der sad saaledes fra 1809 i de to Nabosogne to paa Stavn fødte Husmandssønner som Herremænd.

Niels Møller var født syv Aar efter Elias, altsaa 1768, men døde otte Aar før ham, nemlig 1838. Han blev i 1805 gift med Nicoline Margrethe, født Møller, født 1773 i Vester Aaby Præstegaard, † 1842.

Gaarden er siden gaaet i Arv i lige mandlig Linie. Blaaholm, som Elias Møller solgte i 1812, og som i 1875 købtes tilbage til Ørridslevgaard for 141600 Kroner, fejrede kun en stakket Stund en Tilværelse som Herregaard, og glædelig var den ikke just helt igennem. Forvalter Chr. Fr. G. Bang, som i Maj 1812 købte den af Elias Møller, solgte den i Juni samme Aar for 16333 Daler til en Købmand L. H. Klemme i Nyborg. Ti Aar efter var Klemme fallit, og Gaarden udlagdes til Justitsraad, Amtsforvalter i Nyborg, Crone den 16. August 1822. Bygningerne vurderedes til 2867 Daler, Jorden 5400 Daler, 10 Huse med deres Lodder omtr. 2900 Daler, i alt c. 11168 Daler Sedler = 8935 Daler Sølv. Den havde $9\frac{2}{8}$ Tønde Hartkorn fri Jord, $4\frac{6}{8}$ Tønde Hartkorn ufri Jord, samt 10 Huse med $5\frac{2}{8}$ Tønde Hartkorn. I November 1825 købte Forvalter Niels Friis den af Crone for 9000 Daler Sedler. Den havde da 12 Huslodder; men der var kun opført 7 Huse paa dem. Skøde fik Friis dog først i Crones Bo 1828, og derpaa kom Gaarden tilbage til Familien Møller. Fra

1896 er Gaarden med ministeriel Tilladelse atter indpodet i den gamle Stamme og drives under eet Brug med den. De Stumper Bygning, der staa tilbage, have i lang Tid været ret ejendommelige. Værelserne, for saa vidt de endnu ere til, bebos af Folk, der have Arbejde paa Ørridslevgaard.

Byen Skeby.

Som tidligere fortalt hedder Skeby egentlig Skibby. At Navnet senere fortyrskedes til Schibbye og Schebye, er lige saa lidt underligt, som at det gode danske Gjerskov blev til Gierschau og Ørridslev til Ørritzlef. At Skeby, saa lille som den er, har givet Sognet Navn, hænger sammen med, at den er Sognets eneste Odelsby, og at Præstegaarden ligger der. — Skeby Sognefolk fandt sig jo i Oldtiden omgivne af Vand overalt. Der var ikke en By i Sognet, som ikke hver Dag havde Vandet for Øje. Der var brede Vandløb. Der var store Moser — og der var Stranden. Og det er ikke uden Interesse at lægge Mærke til, hvad Tiltrækningskraft Vandet øvede paa dem. Alle tre Skebygaarde havde lagt sig saa tæt op til Strandkanten, som de blot paa nogen Maade kunde, og alle havde de deres »Strandport«. Præstegaardens gamle Have er fra gammel Tid ved Paafyldning ud imod Stranden hævet betydeligt og er indstenet til Værn imod Fjordens Vande. Den oprindelige, gamle Del af Gjerskov, der ligger paa »Store Malør«, har ogsaa lagt sig i en Halvkreds tæt ved Fjorden, og for saa vidt som de andre Byers Gaarde kunde komme til for hverandre, gælder det ofte om dem ogsaa. Ølund, der har lagt sig noget paa tværs, danner, efter hvad der nu kan dømmes, en Undtagelse.

Præstegaarden.

Naar denne Gaard blev Præstegaard, vides lige saa lidt, som der vides noget om Alderen af de fleste andre Præstegaarde i Landet. Dog findes der netop i dette Herred en Præstegaard, hvis Alder kendes. Det er den i Lunde. Det Sogn havde nemlig fra tidligere Tid ikke

sin Præst boende i Sognet, men maa have ligget som et Præbende (en Indtægt) til en Kannik i Odense. Det var i 1483, at der kom Præst i Lunde. Da skænkede Kong Hans Jord til en Præstegaard der, og i 1484 kendes Navnet Jeb eller Jacob Pabe som Navn paa en Kannik i Odense, der tillige var Præst i Lunde. (I 1483 var der en Claus Skinkel, som var Kannik i Odense; men han hørte hverken til Østrup- eller Gjerskov-Skinklerne). I Skeby laa Præstegaarden i sit Sogn utvivlsomt længe før 1483.

I den nuværende Matrikel staar Præstegaarden som Nr. 1, dens Nabo som Nr. 3 og dennes Nabo som Nr. 4, og Byen har ikke flere Matrikelnummere. Matrikel Nr. 2 har gemt sig i Hessum. Skolen i Hessum staar nemlig med 5 Skæpper 3 Fjerdingkar $\frac{1}{2}$ Album Hartkorn opført som Matrikel Nr. 2 i Skeby. Det er ikke langt fra at være komisk, at Skeby Kirke ligger i Ørridslev og Skeby Skole i Hessum. I 1844 bleve Skeby og Hessum matrikulerede under eet, med fortløbende Nummere, saa at Gaardene i Hessum begynde med Nr. 5. Skeby Skole har endda i Gjerskov Matrikel Nr. 1 med 3 Fjerdingkar $\frac{1}{2}$ Album.

Aarhundreder forud for Reformationen (1536) vandrede der papistiske Præster i Skeby Præstegaards Have. Men Navn paa dem vides ikke saa langt tilbage. I 1520 var det Hr. Jesper Drage og efter ham Hr. Peder (se Side 9, Linie 23). Efter dem have vi »Hr. Morten i Skibby«, som var Medlem af det saakaldte Elende-Gilde i Odense.

Rækken af de lutherske Præster i Skeby Sogn aabnes af en Mand, om hvem der ikke vides et Ord mere eller mindre end dette, at han var »Hr. Knud i Ølund«. Der gaar et Sagn om, at Skeby Kirke i sin Tid har ligget paa Kirkebjerg og er bleven flyttet derfra til sin nuværende Plads, fordi Sørøvere en Nat stjal Kirkeklokken. Tilliden til dette Sagn har hidtil intet andet Støttepunkt haft end Navnet Kirkebjerg og de Fund af Skeletter, som ske der. Hvis det havde været en almindelig Viden i Sognet, at dets ældste lutherske Præst var kendt som Hr. Knud i Ølund, vilde det have gjort Tilliden til Kirkebjergsagnet urokkelig, uagtet der jo nu ogsaa er begyndt at blive fundet Skeletter paa Nylund, og der dog vel næppe kunde have ligget Skebykirker baade paa Nylund og Kirkebjerg og siden paa Skeby Kirkebakke. Af disse tre Punkter er Kirkebakken det højeste, nemlig 24 Fod, Kirkeberget kun

18, Nylundsbanen kun 15 Fod. Saa lave som de ere, findes der dog ved Egensefjord ingen højere Punkter i Skeby Sogn, hvor de tilmed alle ligge lige ved Kysten, nogenlunde i en ret Linie af kun 3200 Alens Længde, og alle disse Smaahøjder have, hver til sin Tid, været tagne i Brug til Gravpladser. Selv om det nu ogsaa kan siges, at Nylunds Skeletter ikke behøve at svække Tilhiden til Kirkebjergsagnet, saasom Skeletterne paa disse to Steder rimeligvis stamme fra forskellige Tider, og de paa Kirkebjerg vistnok ere yngre end de paa Nylund — saa er det paa den anden Side sikkert, at Kirkebjergsagnet ikke kan begrundes ved, at Hr. Knud boede i Ølund. Han danner et Mellemed mellem papistiske Formænd og lutherske Eftermænd, som alle boede i Skibby. Præstegaarden er dog vel ikke netop i hans Tid gaaet paa Vandring baade ud til Ølund og straks efter hjem igen. Dertil kommer, at der ingensteds findes talt om et »Ølund Sogn« eller om et »Kirkebjerg Sogn« eller om nogen Kirke, der havde Navn efter noget af disse to Steder. Tværtimod kan Navnet »Skeby Kirke« forfølges tilbage langt ind i Pavetiden, tilbage til 142 Aar, før Hr. Knud levede, til den Tid, da Teze Podebusk var pavelig Biskop i Fyen og i 1394 skrev sit Brev om »Skibby Kirke«. Det er i Sandhed kunstigt nok, at Sognet hedder Skeby Sogn, uagtet kun Præstegaarden, men ikke Kirken ligger i Skeby. Men det vilde dog være endnu en Del kunstigere, hvis baade Præstegaard og Kirke laa i Ølund og ingen af dem i Skeby, og Sognet dog hed Skeby Sogn.

Men alligevel — der er og bliver noget, der taler for Ølund. Der er Navnet Kirkebjerg. Der er Skeletterne. Der er dette, at nuværende Matrikel Nr. 4 i Ølund langt ned i Enevældens Tid var i Kirkens, Præstens og Odense Hospitals Eje, hvad der er et ganske godt Bevis paa, at Gaarden i Pavetiden var gejstligt Gods. Der er dette, at man bag ved det Jordstykke, som er Have til nuværende Nr. 3 i Ølund, men som i gamle Dage godt kan have hørt til Nr. 4, for ikke mange Aar siden har fundet i dobbelt Plovskærs Dybde noget, som desværre ikke blev ordentlig undersøgt; men som siges at have været ligesom et Gulv af store røde Mursten »ligesom de, der sidde i Kirkerne«. Der er dette, at der endnu ved Midten af forrige Aarhundrede fandtes i Ølund — uvist hvor, dog hverken paa

Nr. 3 eller 4 — nogle saakaldte »Vicarii Jorder«, som tilhørte Odense Hospital. Og saa er der nu endelig dette, at Sognets første lutherske Præst var »Hr. Knud i Ølund«.

Hvor der er et Lys i dette Mørke? Præstegaarden laa aldeles utvivlsomt »i Skibby«; romerske og efter dem lutherske Præster boede »i Skibby«; Biskop Tezes Brev af saa gammel Datum som 1394 om »Skibby Kirke«; en anden romersk Biskop, Henning Thorkildsen Ulfelds, Visitatser i 1455 og 1457 »i Skibby Kirke« og hans Begravelse »i Skibby Kirke« 1460; hans Eftermand Mogens Krafses († 1474) Visitats »i Skibby Kirke« 1473 — alt dette kan der ikke tvivles om (undtagen muligvis Begravelsen). Hvad bliver det saa til med Ølund og Hr. Knud der?

Netop naar alt det, der vides, bliver taget i Sammenhæng, synes der at frembyde sig en rimelig Gisning: Et Odensekloster har haft en Gaard i Ølund (Nr. 4), kan have bygget et Kapel der (Gulvet), kan have holdt en Munk der til at læse Messe, og der kan til hans yderligere Underhold være blevet ved en eller anden Lejlighed tillagt nogen Jord (Vicarii Jorder), og Hr. Knud i Ølund kan have været netop tilfældigvis den, der var i Funktion som Messevikar ved Reformationens Indførelse. Den romerske Sognepræst, som da sad i Skeby Præstegaard, maaske Hr. Morten (se Side 110, Stykke 3), har maaske ikke, som hin Hr. Jørgen i Østrup (se Side 9, Stykke 2), villet slutte sig til den nye Tro og maatte altsaa fortrække. Har nu den romerske Vikar i Ølund været mere villig til at slaa om, blev han ganske naturlig hans Eftermand. Navnet »Hr. Knud i Ølund« kan saare let være blevet hængende ved ham, hvad enten han som Sognepræst flyttede til Præstegaarden eller maaske har foretrukket at blive, hvor han var. Maaske har han givet den afgaaede Sognepræst »Naadensaar«, givet ham Lov til at blive i Præstegaarden som en Hjælp til Udkommet, fordi han selv lige saa gerne blev i sin gamle Bolig i Ølund, hvor han var vant til Forholdene og til Naboerne. At hans Messekapel i Ølund efter Reformationen skulde lukkes, ogsaa hvis han blev boende der, var klart nok. Til luthersk Brug havde Sognet jo sin Kirke. Efter denne her forsøgte Forklaring vilde Kirkebjergskeletterne altsaa skyldes Begravelser, som i Pavetiden vare foretagne af Kapellets Munke, af hvem dog kun Navnet paa een er bleven opbevaret, hvad der endda kun

skyldtes hans Oprykning til Sognepræst. Det her forudsatte venskabelige Forhold mellem de tvende gejstlige Mænd, der indtil Reformationen havde boet i Sognet ved hinandens Side som Brødre i Troen, kunde, efter at de ved Reformationen vare komne til at gaa hver sin Vej, godt vedblive at bestaa. De første lutherske Præster i Landet vare ingenlunde altid saa ivrige imod den gamle Lære, og Menighederne ofte endnu mindre. Skeby Kirke havde f. Eks. sin pavelige Helgeninde paa Altertavlen endnu staaende 44 Aar efter Reformationen. Hverken Præster eller Menighed havde rørt hende. — Hvad enten ovenstaaende Gisning om Hr. Knud har truffet det rette eller ej, saa er i alt Fald saa meget en sikker og vis Sag, at iblandt mindst de tre sidste pavelige og de efterfølgende femten lutherske Præster indtil nu er han den eneste Sognepræst i Skeby Sogn, der har boet i Ølund.

Hans Eftermand nævnes ikke i Forbindelse med Ølund, maa altsaa have boet i Præstegaarden, men volder mindre Ulejlighed. Det eneste, der vides om ham, er, at han hed Hr. Dines.

Om dennes Eftermand vides der egentlig heller ikke mere end Navnet. Han hed Hr. Christopher. Der var paa den Tid en Præst, der førte Vranglære om Daaben og derfor sad arresteret paa Livstid, og man formoder, at det har været ham i Skibby.

Ham fulgte Hr. Poul Roed. Uagtet han allerede er den fjerde lutherske Præst i Skeby, falder hans Fødsel inden for Pavetiden, saasom han i 1590 var 56 Aar gammel. Men han er da ogsaa den sidste Præst her, som er bleven døbt med pavelige Daabs-Ceremonier. Han døde den 9. November 1602. Han var født i Fyen, var i andet Ægteskab gift med Catherina, en Søster til Magdalena, som var gift med Sognepræsten i Asperup, Hr. Hilarius. Der udgik i 1577 et Forbud imod, at fyenske Præstekoner maatte gaa med Fløjls-Krave. Forhaabentlig have de to Søstre ikke været saa forfængelige, at dette Forbud har græmmet dem alt for meget. Skønt, hvo veed? Forbuden Frugt smager jo bedst. Af sit første Ægteskab havde Hr. Poul en Søn, der i 1590 var gift; af sit andet Ægteskab havde han fem Sønner og en Datter. Den ene Søn, Johannes, var Lærer i Svendborg. Hr. Poul havde Bispevisitats den 7. Marts 1590 allerede Kl. 7 om Morgenen i Otterup Kirke.

Det har nok været lidt koldt paa den Tur og inde i Kirken. Man kan ligesom mærke det paa hans Prædikenudkast. Han begyndte med at fremsige de ti Bud og taledede dernæst om, hvad Gud er, og hvad det er at have Gud, hvad fremmede Guder ere, og hvad det er at have fremmede Guder, og til sidst om, hvi Gud nu paalægger os disse Bud, naar det dog er umuligt at overholde dem. Ved Visitatsen i 1590 var det, at de adelige Mænd, Niels Skinkel til Gjerskovgaard og Morten Mogensen til Ørridslevgaard, vare til Stede. Biskoppen benyttede sin Nærværelse hos Præsten til at betale ham en Gæld paa 10 gode Daler, som han skyldte ham for 2 Slagtestude og 1 Pund Blandkorn (1 Pund var i Almindelighed $3\frac{1}{2}$ à 4 Tønder Korn). Med den pavelige Altertavle i Skeby Kirke var Biskoppen ilde tilfreds. Hr. Poul havde hyppige Visitatser, foruden denne i 1590 ogsaa i 1594, 1595, 1600 og 1602. I 1595 blev han Provst og sad som saadan med i Retten i Odense for at dømme i Magister Niels Glads Sag. Ved den sidste Visitats, den 4. Juli 1602, fandt Biskoppen, at Hr. Poul, som ellers ikke var en daarlig Prædikant og havde godt Lov paa sig, trængte meget til Kapellan. Men der kom ingen Kapellan i Præstegaarden dengang; thi Hr. Poul døde fire Maaneder efter, 68 Aar gammel.

I 1583 havde han haft den Modgang, at Gaarden brændte. Det var en større Modgang, end det vilde have været nutildags; thi Brandforsikring var ukendt dengang. Brandforsikring for Landbygninger begyndte ikke før 1792, og saa er der endda f. Eks. for det store Nislevgaard-Gods intet Spor af forsikrede Gaarde før i 1822. Det holdt saa haardt med at faa den nye Indretning i Gang, at Herskabet endog bragte Ofre for at faa Bønderne paa Gled. Naar en Kirke eller en Præstegaard brændte, lod Biskoppen foretage en Indsamling hos de andre Kirker eller Præster, og en saadan fandt ogsaa Sted, da Hr. Pouls Gaard brændte.

I 1894, da Præstegaardens fleste Udhuse bleve ombyggede, blev den omtrent 26 Favne lange, meget snævre Længe mod Vest, hvori ogsaa Stalden var, ikke genopført; men Tomten blev lagt til Haven. Ved Gravningen fandtes der under Brolægningen i Staldene og under Lergulvet i de andre Dele af Huset utvivlsomme Spor af Brand, større

og mindre Stene, skørnede af Ild, samt større og mindre Stykker Trækul og et Lag, snart tykt, snart tyndt, af Kulgrus. Ved dybere Gravning fandtes under dette igen Brolægning og Lergulv, ja, paa enkelte Steder endog hvad der syntes at være en tredie Brolægning, men dog maaske kun var et Underlag af Sten, alt sammen Tegn paa, at Hr. Poul, da hans Gaard brændte, har fundet, at Strandens Højvande nok kunde gøre det ønskeligt, at de nye Bygninger kom til at ligge højere end de gamle.

Om hans Eftermand vides der kun dette, at han jo maa være kommen her i 1602 eller Begyndelsen af 1603, at han efter Kirkebogen hed Hr. Hans Lukassen og efter samme Kilde døde den 5. December 1624.

Familien Schebye.

Præsten Laurids Jespersen til Espe havde fem Sønner, der alle blev fynske Præster, deriblandt Hr. Hans Lauridsen i Kirkeby-Lunde Sogne og Hr. Jesper i Østrup-Hjadrup. Hr. Hans var gift med Magdalene Nielsdatter Juul. De fik i 1593 en Søn, Jørgen Hansen. Han gik først i Skole i Odense, siden i Svendborg, og har vel som andre Latinskoledrenge i hin Tid maattet tjene Brødet ved at synge for Godtfolks Døre. Men da han havde været Student i et Aar, kom han paa den grønne Gren, og det kunde han takke sin smukke, dybe Basstemme for. Baade i Danmark og andre Lande plejede Kongerne dengang at holde et Sangerkor, der hos os gerne bestod af 18 Personer. Fra Aar 1616 kom altsaa Jørgen i den reglementerede Sangerdragt, sort lang Klædes-Kjortel, foret med sort Damask, og sort Fløjls-Hat, spadserende med kongelige Klæder og kongelig Løn op til Slottet for at synge for Kong Kristian den 4de. Det blev han ved med i seks Aar. Da blev han, i 1622, den 16. November, ordineret til at være Medtjener (d. e. Kapellan) hos sin Farbroder i Østrup, hvor han var i to Aar, blev saa Sognepræst i Skeby, blev Provst den 3. September 1648 og døde den 24. August 1665, 73 Aar gammel. Nær kunde det være gaaet galt i 1635 med Skebys nye Præstegaard; thi da brændte det hos Niels Berthelsen (nu Nr. 4). Af de tre Børn, som Hr. Jørgen havde med sin Hustru Maren Bang, var Else bleven døbt i 1626 af selve Biskoppen og blev siden gift med

Præsten i Nørre Aaby; Sofie blev gift med Herredsfogden i Sunds-Gudme; og Sønnen Hans, som efter Kirkebogen er født 1628 og i 1638 blev sat i Latinskole i Odense, hvorfra han blev Student i 1651, 23 Aar gammel, blev den 3. August 1659 ordineret til sin Faders Medtjener og Eftermand. Stormen paa Kjøbenhavn skete den 10.—11. Februar samme Aar, og der sad altsaa i Præstegaarden under Svenskekrigen baade den 66 Aar gamle Fader og den 31-aarige Søn som Præster. Men saa lidt de som nogen anden dansk Mand vare i de Aar Herrer i deres egne Huse. En Tid var det en svensk »Fodermester« (maaske Overintendant) Adolf Gees, som laa i Kvarter i Præstegaarden; til en Tid var det andre Svenskere; men haarde og graadige Herrer vare de alle. At Hr. Fodermesteren forærede Skeby Kirke et Døbefad, tjener netop ikke til hans Anbefaling; thi Krigsfolk pleje ikke at drage mod Fjenden med Døbefade i Tornistret, saa det Fad har naturligvis været røvet fra en anden dansk Kirke. Og nu fandt Fyren vel, at saadan en Genstand var for besværlig at slæbe videre, især da Fadet kun var af Messing. De to Præster lede meget under Krigen. Gaarden blev to Gange udplyndret; den gamle Præst blev ynkelig pint, og flere Gange blev der skudt paa ham gennem Vinduerne. Hans Søn blev ogsaa underkastet Tortur. Svenskerne afskruede begge hans Tommelfingre, hvorfor han siden maatte hjælpe sig med udstoppede Tafteshylstre. Saa længe den gamle Provst, Hr. Jørgen, selv kunde bestride Gudstjenesterne, blev han anset for en god Prædikant.

Sønnen, Hans Jørgensen, som efter Kirkebogen døde i 1708, 80 Aar gammel (altsaa født i Præstegaarden 1628), var fra 1659 Kapellan hos sin Fader. At denne gamle Mand netop i den Tids tunge Trængsler kunde baade ønske og behøve en yngre Mands Kraft til at hjælpe sig mod de vilde Gæster i Gaarden, forundres ingen over. Ulykkeligtvis kom han derved til at nedkalde Uvejret ogsaa over Sønnen, saa denne blev Krøbling i samme Aar. Ved Faderens Død i 1665 blev han Sognepræst i Skeby. I 1684 blev han Provst. Det er ham, der har begyndt Rækken af Skeby-Otterup Kirkebøger. Før den 17. Maj 1646 var der ingen Forordning om, at der i det hele skulde føres Optegnelser over Daab, Vielser og Dødsfald, og i visse papistiske Lande er man ikke engang endnu

naaet saa vidt. De vilde svenske Gæster ødelagde de ældste Kirkebøger, der fandtes i Skeby Præstegaard. Fra den 14. November 1659 havde der rigtignok ingen Fjender været paa Fyen. Det er i al sin Ubetydelighed et betegnende Træk af den Forvirring, hvori Landet laa efter Krigen, at det tog fire Aar, før Hr. Hans kunde skaffe en Kirkebog til Veje.

I Kirkebøgerne indførte de gamle Præster engang imellem, hvad der nu ikke kunde faa Plads der. Hr. Hans Jørgensens Søn og Eftermand har f. Eks. skrevet, at Juleaften 1717 var det »et bedrøveligt og sorrigfuldt Vejr«. Han havde Ret, endog mere Ret, end han vidste af; thi det Vejr frembragte den gruelige Oversvømmelsesnat i Marsken og kan jo maaske ogsaa nok have presset Højvande ind i Egense Fjord, saa det gik ud over de lerklinede Vægge i Skeby, hvad der maaske netop kan have foranlediget Indførslen i Bogen. I 1739 indfører han en Begravelse af en tre Aar gammel »Skiftning« o. s. v. Med andre Ting, som Præsten nu vilde være meget nøjeregnende med, var man dengang mindre omhyggelig. Hr. Hans indfører f. Eks. aldrig en Kones Dødsfald med hendes Navn, men skriver f. Eks. blot »Berthel Atzersens Kvinde«, hvilket Hr. Hanses Eftermand dog vilde have skrevet f. Eks. »Bodild Berthels«. Ja, ofte indføres Begravelser, uden at de døde betegnes anderledes end »en stakkels gammel Kvinde« eller »et 10 Dage gammelt Barn«, uden at Dødsstedet eller Navnet eller Barnets Køn og Forældre eller nogen som helst anden Vejledning tilføjes — og dette vedblev indtil 1773. Moderens Navn indføres aldrig ved et Barns Daab før efter en udtrykkelig Befaling af Biskop Tønne Bloch (1785—1803) ved hans første Visitats her i 1787, den 17. Maj. Indtil da indførte man en Daab f. Eks. kun saaledes: »Jep Kaardis*) søn Madtz i Øriesløff døbt den 2den Søndag efter Trinitatis.« Fødselsdagen anførtes slet ikke; ej heller anførtes Maanedsdagen for Daaben. Dog indsniger der sig engang imellem en Fødselsdag, naar man kommer hen mellem Aarene 1680 og 1690. Men det er kun rent undtagelsesvis og staar sikkert nok i Forbindelse med Præstens Stjerne-Beregninger. — Om en Brudgom eller Brud har været gift før, skænkes

*) Kaardis er Ejeform af Kaare.

der ingen Opmærksomhed før i 1770. — Fra 1691 havde man den afskyelige Adskillelse, at den nordre Side, den kolde, Skyggesiden, der havde været den fattiges Lod i Livet, ogsaa skulde være hans Lod paa Kirkegaarden. Men i disse Sogne synes man dog at være kommen bort fra den Tanke efter 1739.

Hr. Hans Jørgensen var en endnu mere berømt Prædikant end Faderen og var tilmed lærd og velstuderet. Især var han stærk i Geografi og Stjernekyndighed. Man mente dengang at kunne læse Folks Livsgang ud af Stjernerne. Den Mening havde jo selv Tyge Brahe († 1601). Om Præstens Syslen med den Art Ting vidne Indførsler i Kirkebogen især mellem 1686 og 1699, hvor han ofte bemærker, at dette Barn er født under Vandmanden eller i Løvens Tegn, og hvor han saa ikke glemmer at tilføje Maanedsdagen. En kostbar Ting havde han tilmed anskaffet sig for den Fornøjelses Skyld, nemlig et Stueur, som endog havde Slagværk. Ure vare sjældne Sager i de Tider. Hr. Hanses Ur blev flere Aar senere, da det paa ingen Maade længere var nyt, vurderet til 6 Tønder Byg. Uden Ur kunde Stjerneberegningen imidlertid ikke foretages, saa Hr. Hans var nødt til at anskaffe sig et, naar han vilde have den Fornøjelse at kigge Stjerner. Men han var ikke alene klog paa Himlen. Han var en Mand med Dygtighed i mange Retninger, ogsaa i det praktiske Liv, saa at han, da han døde i 1708, 80 Aar gammel, for længe siden havde forvundet de Pengeudpresninger og Plyndringer i Svenskekrigen. Hans stakkels mishandlede Legeme forvandt dem aldrig. Med Alderen blev hans Skrift med den vanføre Haand næsten ulæselig. Men Pengetabene forvandt han. Han holdt en aldeles forbløffende Masse af Kreaturer: 23 Heste, 17 Køer og Stude, 10 Kvier og Kalve, 13 Svin, 25 Faar o. s. v. Det maa huskes, at den ene Gaard i Byen laa øde, og at dens Jord naturligvis har kunnet føde en Del Besætning for Naboerne. Til Præstegaarden hørte der Gods, Huse i Ørridslev, i Otterup, i Hessum, Skovfogedhuset, Anneksgaarden, og naturligvis gav det Kvaler her ligesom paa Herregaardene med Hovning og Landgilde. I 1689 havde Hr. Hans f. Eks. ikke faaet Landgilde af Anneksgaarden lige fra 1685; ej heller havde han faaet erstattet det Sædekorn, hvormed han i 1685 havde forstrakt Manden, 4 Skæp-

per Byg à 2 Mark og 4 Skæpper Havre à 14 Skilling. Men Hr. Hans fik dog sine Penge til sidst. Ligeledes var det i de Aar og endnu længe efter Krigen svært at faa Tienden ind. Der var dem, der skyldte Oste- og Brød-Tiende for 15 til 16 Aar. Ogsaa de Penge fik Hr. Hans ind, dog først i 1691, og det var i det hele lidt smaat med Tienden; thi øde Jord, udyrkede Gaarde, forladte Ejendomme havde der rigtignok været i lange Tider; men Krigen havde hjulpet godt til at forøge deres Antal.

Med alt det, at Provst Hans maa siges at være død som en for de Tider velstaaende Mand, der endog efterlod sig 300 Daler, hvad der til en Pris paa Havre af 5 Mark pr. Tønde jo endda ikke var saa lidt, maatte Præstegaarden dog have et for vore Øjne fattigt Udseende. Han havde drevet det til at eje Sølvskeer, dog næppe til Brug hver Dag, og tynde vare de. De vejede ikke mere end 36 Lod alle ti tilsammen. Sine fire Folkesenge havde han udstyret godt: hver med to Dynner, en Hovedpude og to Lagener, og desuden havde hans Kone paa Kistebunden elleve Par Lagener, tolv Duge og atten Servietter. Men i Stuerne var der lavt til det nøgne Bjælkeloft; Stuerne saa fattige ud med de hvidkalkede Vægge og deres Mangel paa Fjælle-gulv. Af de fem Stuer i Gaarden havde den ene af sin store Jernkakkellovn (naturligvis Bilægger), der var sine 12 Tønder Havre værd, faaet Æresnavnet »Kakkellstuen«. Den anden Jernkakkellovn i Gaarden var gammel og kun 8 Tønder Havre værd. De andre tre Stuer kunde ikke opvarmes. Der havdes hos Præsten fire Par Lysestager, og de vare af Kobber. Lamper havdes naturligvis ikke. Der var kun eet Skab og kun eet Spejl. Da hvert Menneske hver Dag gik med Kniv hos sig, havdes ingen Bordknive, og af Gafler havde hver Mand og Kvinde de to femfingrede, hvormed de vare fødte — alle havde dem undtagen stakkels Provsten selv. Vandfad — Vandkande — Sengepotte — Gardiner — Skildrier — Sofaer — Gulvtæpper fandtes ikke. Den lærde Provsts Bøger vare ikke mange. Alt i alt vare de 13 Daler værd. I selve Provstens Stue var der en Lænestol og syv Træstole, ellers i hele Huset kun Bænke. Gamle Provst havde rigtignok en fritstaaende Seng, og den var paa sin gammel Vis flot udstyret med Læderdynner*); men alle de andre

*) Lagener af Læder hørte endnu i 1567 med til adeligt Udstyr.

Senge vare i Alkover, og Provsten selv laa i Alkove. Man spiste fint hos Provstens. Man spiste paa Tin. Af Tintallerkener havde han en stor Forsyning, hele 37. Og af Tinfade dertil havde han 12, og desuden havde de en Tinskaal til Suppe og en Smørkande af Tin. Men af alle de Slags skøre Ting, som nu laanes hos Købmanden eller i »Brusen« til et Gilde, havde de intet. Paa god gammel Vis gik Provsten ud til Spanden for at vadske sig, og Haandklæder behøvedes der ikke mange af. Et Par Strøg, ned bagpaa, tørrede Hænderne hos ham som hos hans Fædre. Dog havde han to fine og seks grove Haandklæder; men allerede det, at de vare saa faa til de mange Menne-sker i Huset, viser, at de ikke vare til daglig Brug. — Saadan saa det ud hos en velhavende Provst i Skeby i Aaret 1708. Læg Mærke til, at Ting, som enhver Ind-sidder nu bruger hver Dag, ikke ere nævnte: hverken Tepotte eller Kaffekande eller Kopper eller Sukkerskaal (Sukkeret var for dyrt, kostede seks—otte Gange saa meget som nu, kunde heller ikke altid faas. Til Mad brugtes Honning). Et Lommeur, som nu hveranden Konfirmand møder op med, ejede Provsten ikke.

Hans Kone, Margrethe Alexandersdatter, døde i 1711, 76 Aar gammel. De havde to Sønner og to Døtre, Jørgen, født 1662, † 1725, Degn i Hjorslev fra Aar 1700; Alexander, født 1663, † den 28. Maj 1741, Præst i Skeby; Margrethe, født 1667, død 1741, gift med en Forvalter her paa Egnen; Maren, født 1672, † 1712 i Bogense, rimeligvis gift med Tolderen der i Byen.

Alexander Hansen var et Søndagsbarn, hvilket i hin overtroiske Tid havde meget at sige. Hans Gudmoder var Sophie Parsberg, Laurids Skinkels Frue. Han blev Student fra Odense Gymnasium 19 Aar gammel, blev 1690 ordineret af Thomas Kingo til Medhjælper hos sin Fader, fik i 1702 Løfte om at blive dennes Eftermand, var Sognepræst i Skeby fra 1708 til sin Død 1741, blev Provst 1725. Biskop Ramus holdt Ligprædiken over ham. Han blev altsaa 78 Aar gammel; men i sine sidste 9 Aar havde han haft sin Søn hos sig som Kapellan. I 1715 lod han sig ved Fæsteavktion tilslaa paa Livstid Skeby Sogns halve Kvægtiende for aarlig Afgift 1 (een) Daler, Indfæstning 5 Mark, Otterup do. for 1 Daler 3 Mark, Indfæstning 5 Mark 10 Skilling! I vor Tid vilde der kunne faas mere for de

to Tiender. Men der var saa store Bryderier og Tab ved sligt, og det var trods alt Bryderi og Stævninger og Udpantninger saa vanskeligt at faa Tienden ind, at Avktionsbudet maaske slet ikke er overdrevent lavt. I hans og hans Faders Embedsindberetninger anslaaes Offeret fra begge Sogne for alle tre Højtider til omtrent 50 Daler. I sit 62. Aar mistede Hr. Alexander sin Kone. Hun hed Anna Marie Lauridsdatter Hviid, var en Forpagterdatter fra Oregaard, døde den 18. April 1725 og blev begravet i selve Skeby Kirke. Disse Præstefolk sade lunt inden Døre, skulde det synes, saasom de havde Ejendomme baade i Harndrup og Indslev og ved Avktionskøb erhvervede det nuværende Matrikel Nr. 4 i Skeby. Men hvis de andre Ejendomme ikke vare mere værd end den i Skeby, kan man spare al Misundelse. Skeby Nr. 4 kostede ved Avktionen 24 Daler pr. Tønde Hartkorn, ialt 146 Daler.

Hr. Alexanders Børn vare følgende: Hans, født hos sin Farbroder i Hjorslev Degnebol »Nyaarsnat 1705«, blev Faderens Eftermand i Embedet, — Merte Charlotte, født i April 1706, ogsaa hos Farbroderen, viet 1726 i Otterup Kirke til Præsten i Gjelsted, begravet 1784. Havde 11 Børn. — Margrethe, født i Præstegaarden 1708, gift 1737 med Vinhandler Eierscheitel i Odense Overgade 4, — Laurids, født i Præstegaarden den 3. April 1711, død 1787 som Ejer af Østrupgaard og Ørridslevgaard, Krigsraad (se Side 101, Linie 2).

Hr. Hans var altsaa den fjerde Præst i Skeby af denne Slægt. Han blev i 1732, den 29. Februar (Skuddag) udnævnt til sin Faders Kapellan med Løfte om Embedet og blev altsaa Sognepræst 1741. I 1736 havde han købt Faderens Bondegaard i Skeby (Nr. 4) for det samme, som Faderen havde givet. Naar Kirkebogen siger, at han var født Nyaarsnat 1705, saa er det klart, at derved skal forstaas den 31. December 1704, saasom hans Søster fødtes i April 1706. Han blev Student fra Odense 1722, Kandidat 1725, blev ordineret den 30. September 1733. Som Kapellan var han her altsaa ikke saa kort, men som Sognepræst kun i 6 Maaneder, fra den 28. Maj 1741 til den 27. Oktober samme Aar. Da lod han sig af »Herskabet«, som jo havde Kaldsret, forflytte til det andet af samme Herskabs Præstekald, Herrested, og derpaa i 1761 til det tredie af Herskabets Kald, Lumby, og der døde han 1765.

Det er denne Mand, der optog Navnet Schebye som Tilnavn, dog ikke efter sin Fødeby, som var Hjorslev. Og hans tre Søskende toge ligeledes Navnet Schebye. At det allerede fordrejede Navn Skeby nu yderligere fordrejedes ved at fortyskes, faldt i den Tid saare naturligt. Præstens Navn efter gammel Skik skulde have været Hans Alexander- sen. Men han, som slet ikke var døbt med andre Navne end Hans, lod sig altid kalde Hans Alexander Schebye. Medens han var Kapellan hos sin Fader, fik han tre Børn, af hvilke Christian Carl, født 1737, af sin Farbroder, Krigsraad Laurids, blev kaldet til Præst i Østrup-Hjadstrup, og Alexander, født 1740, først var Kapellan hos sin Fader i Lumby og siden blev Sognepræst til St. Olai i Helsingør. I 1736 var Hans Alexander Schebye bleven gift med Jomfru Ellen Marie Holst, som var fra Randers, hvor hendes Fader var Bykirurg, men som han havde lært at kende paa Ørridslevgaard. De gjorde en Del af deres Bryllupsindkøb paa en Forpagters Avktion paa Uggerslevgaard, hvor ogsaa Fru Iver Andersens fra Ørridslevgaard var en stor Køber. Men Skebykapellanen i 1736 fik det meget finere end Skebyprovsten, hans Bedstefader, i 1708. Det nye Hjem straaledede med mange Skilderier, store og smaa, ikke Spor af de gammeldags Tintallerkener, men brunt, blaat og hvidt hollandsk Lertøj, deriblandt Spølkummer til at drikke Te af, og en Tinkaffekande, nymodens Ting, som Bedstefader Provsten ikke kendte. Og nu var der ikke Tale om at spise med Tolleknive. Paa Avktionen paa Uggerslevgaard fik man seks Par Knive med Messingskafter. Det skulde sagtens være rigtig fint med de blanke Skafter; men nutildags vilde man næppe synes om dem. Og Ellen Marie købte to Spejle, hvoraf det ene endda var stort og i en Ramme, der baade var forgyldt og forsølvet og havde Krone ovenover. Bedstefader havde i hele Præstegaarden kun haft eet Spejl. Ellen Marie vilde ikke som Bedstefader ligge i en Alkove. Hun købte sig to Himmelsenge med Omhæng og Kapper foroven og forneden, Olmerdugs-Dyner, Bolstre med Frynser, uldne Hovedpuder, Hampetovs-Underdyner, o. s. v., Natbækken o. s. v. Man mærker, at der er Forskel paa Tiderne. Men saa kommer dog det gammeldags frem i Kedelkrogene og Bradbukken til Brug i den aabne Skorsten, og, hvad der skurrer fælt og lyder saa fremmed, et fuldstændigt Brændevinsapparat. Kapel-

lanen købte fem Heste og to Føl; men han havde jo ogsaa to Gaarde at drive. Af Priser paa den Avktion i 1736 kan nævnes, at Byg betaltes med fra 4 Mark 8 Skilling til 1 Daler 1 Mark pr. Tønde, Havre gik i 4 Mark, gule Ærter 3 Mark, ny Rug 6 Mark, gammel Rug 5 Mark 5 Skilling, alt pr. Tønde. — Om Hr. Hans Alexander Schebye kunde der være en Del at fortælle angaaende hans Liv fra 1741 til hans Død 1765; men det Afsnit af hans Liv angaar ikke Skeby-Otterup.

Familien Høst.

Denne Præsteslægt i Skeby modtog som Arv fra den forrige Slægt en Skik, som var bleven indført af Hans Alexander Schebye i Begyndelsen af 1734, saa snart han var bleven Kapellan hos sin Fader. Det var den, at en Kvinde fra Præstegaarden, for Skeby Sogns Vedkommende, eller fra Degnebolet, for Anneksets Vedkommende, var med ved Daaben, naar Sognefolkene havde Barn i Kirke. Enten var hun Gudmoder, eller hun »stod hos«. De havde dog næppe holdt det gaaende ret længe, hvis der som nu blev døbt henad 50 Børn om Aaret. I 1745 var det f. Eks. kun 10; men deraf bar Præstekonen saa ogsaa de 8. Fra 1775 begyndte Skikken at tabe sig og forsvandt ganske fra 1790 efter i de senere af disse Aar at have ligget saa temmelig i Dvale. Den hang vel til Dels sammen med, at en Daabskjole burde faas fra Præstegaarden, stundom vel til Laans, stundom vel mod en Kendelse. Det var dog ikke Daabspynten alene, som man fik der. Ogsaa Brudepynt hørte det sig til, at Præstegaarden hjalp Folk med. Bruden skulde møde frem med en høj Krans paa Hovedet, sammensat af Perler, Baand, Tøjblomster o. s. v. Hr. Ude Høsts Kone var rigelig forsynet med disse Ting.

En anden gammel Skik fik derimod Dødsstødet derved, at der kom en ny Præsteslægt. Præsten gik nu ikke mere til Gilderne i Sognet. I ældre Tid havde det rigtig nok været drevet til Yderlighed. Da var det Præsten, der ved Gildet gik rundt med Skaalen, hvori Brudegaverne lagdes; han skulde træde Brudedansen med Bruden, og da det var ham, der paa Brudehusets Vegne skulde »af-takke« Gæsterne, var han omtrent nødt til at holde ud til det allersidste. Saaledes havde Hr. Jørgen Hansen i 1624

forefundet det, og det var saare svært for Sønnen, Sønnesønnen og Sønnesønnens Søn, der stadig voksede op under de samme Forhold og traadte ind i dem som deres Fædres Kapellaner, pludselig at sadle om — og — lidt efter lidt lod det sig ikke gøre. Nu kom der en Slægt, der var aldeles ny paa Egnen. Den Slægt kunde bryde overtvært, og den gjorde det. Der var en Skoleanordning af 1739, som i § 13 bestemte, at der ved Gilder skulde ske en Indsamling til Skolevæsenet. Denne morsomme Bestemmelse opfriskedes i 1808 af Hessum »Skolepatron«, Kancelliraad Elias Møller, og han anskaffede en Bøsse med Laas for til det Brug. Da nu hverken Degn eller Præst gik til Gilde, saa blev det vedtaget i Skolekommissionen, at de to andre Medlemmer af Kommissionen skulde gaa med Bøssen. I hele 1809 kom der kun 23 Skilling i den, og i 1810 gjorde de to Mænd Strike. Kancelliraaden maatte for en Gangs Skyld give tabt.

Familien Høst stammede fra Jylland, hvor Hr. Jens Høst var Præst til Havrum-Sal og Provst i Hovbjerg Herred. Her, i Njær Præstegaard, fødte hans Hustru, Dorthea Udesdatter Rølling, den 3. Marts 1713 en Søn, Ude Jensen Høst. Dette og følgende Tal findes i Skeby Kirkebog. I 1736 blev han Kandidat og i 1740 Huslærer paa Ravnholt hos Gehejmerraad Christian Sehesteds Enke. Da hun flyttede Hans Alexander Schebye til Herrested, satte hun den 4. Oktober 1741 Ude Høst i hans Sted.

Saa drog i Begyndelsen af 1742 den tiende Præst efter Reformationen ind i Skeby Præstegaard. Han var Ungkarl. Men nede paa Ravnholt sad hans Hjertenskær, Jomfru Judith Katrine Pedersdatter Trads, og syede paa Udstyr. Og Brylluppet stod paa Ravnholt den 31. Oktober 1742. Med hende fik han otte Børn. Hun døde i Juli 1763. Han var en Mand paa 50 og giftede sig igen det følgende Aar og blev samme Aar Provst. Hans nye Kone, Karen Andreasdatter Hyllerup, var 36 Aar gammel, født den 1. Februar 1728, † den 4. Juli 1792, Enke efter Præsten i Haarslev, Herman Peder Melhoff. Hun medbragte af første Ægteskab en Datter, som i 1770 blev Præstekone i Uggerslev; men med Ude Høst fik hun ingen Børn. Judith havde til Præstegaarden medbragt sin Søster Maren, som i 1756 blev Degnekone i Hjorslev. — Der var Kvægpest i Landet i 1745 og 1746, og Kvægsyge i 1770 og desuden Misvækst,

Dyrtid og Hungersnød, saa at Ude Høst, da han døde i 1797 som en 84 Aar gammel Mand, havde set nogen Modgang i sine Dage. Desuden havde han oplevet at se de store nye Landbolove komme frem (f. Eks. Stavnsbaandets Løsning 1788), og de gave store Forandringer for mange Mennesker. Men Ude Høst red Stormen godt af. Han kunde endda i 1761 laane Krigsraaden paa Østrupgaard 1200 Daler, og da hans ældste Datter i 1778 giftede sig med Skipper Mads Finsen i Stige, kunde han to Dage efter Brylluppet udbetale hendes Mødrenearv kontant med 132 Daler 2 Mark 4 Skilling.

Da man ved Hjælp af denne sidste Sum saa omtrent kan regne sig til hans Formuesforhold i 1763, synes han at have været en ret velstaaende Mand, og da det nu er omtrent 89 Aar siden, at vi kiggede ind ad Vinduerne i Præstegaarden 1708 til den ogsaa ret velstaaende Provst Hans Jørgensen, kan det maaske, hvis der paa ny kastes et Blik ind i Huset, vise sig ret slaaende, hvad Forandringer saadant et Tidsrum gør. Det er jo dog hen ved et Aarhundrede siden, at vi vare der sidst; thi Kapellanens Bryllupsindkøb 1736 kunde dog kun give halv Besked.

Allerede set udvendig fra er Stuehuset meget forandret. Det er blevet meget større. Det er tydeligt, at Folk i 1797 stille meget større Fordringer til en Boligs Rummelighed og Bekvemmelighed end i 1708. Der var ved Slutningen af det 17. Aarhundrede fem Stuer. Et Aarhundrede senere er der ti og desuden to Loftskamre. Ved Aar 1700 gjorde Stuernes Indre og Bohavet et Indtryk, der ret lod føle Afstanden fra Nutiden. Ved Aar 1800 vil Indtrykket blive det samme. Men tillige vil man faa en Følelse af, at Velstanden er større, og at vor Tids Forestilling om Hygge er i Færd med at komme frem. Ved Aar 1700 var der to Jernkakkelovne (se Side 36, Noten). Ved Aar 1800 var der fem, dels Jernbilæggere, altsaa uden Kakler uden om Jernet, dels Jernkakkelovne. Man var altsaa dog kun naaet til at kunne opvarme lige Halvdelen af Stuerne og havde dertil endda ikke faaet valgt netop dem, der vare i daglig Brug, men ogsaa andre, saa at der var Ovne, der ligesom Stuerne, hvori de stode, nærmest vare til Stads uden egentlig at gøre Nytte for Pengene. Af de Stuer, der daglig vare beboede, kunde Dagligstuen, Husjomfruens Stue og Kapellanens Stue faa

Varme. Men gamle Ude Høst sov i Kulden. Naa, det var jo en lun Alkove, han laa i, og hans tre Underdyner, syv Hovedpuder og gode Overdyne kunde vel nok varme ham, NB. naar han først havde varmet dem.

Saa var der i Præstegaarden i Sandhed kommet Fjællegulv!! Det var en ny Overdaadighed. Men det er da lige saa godt at sige straks til Undskyldning, at det kun var i een Stue. Morsomt nok var det tilmed hverken i Dagligstuen eller i Sovekammeret, hvor dog baade Sundhed og Hygge og Lunhed kunde have vundet saa meget ved det. Nej, betegnende for dansk borgerlig Forfængelighed var det i en Stadsstue, hvor man ogsaa havde opsat sin største og fineste Jernkakkellovn, som oven i Købet havde Ildklemme og Ildskuffe, altsaa ikke var en Bilægger. Og den Stue var endda ikke Storstuen.

En anden Ting, der vilde have været utænkelig i Præstegaarden ved det Aar 1700, havde faaet holdt sit Indtog ved Aaret 1800. Det er Gardiner. Og hele to Stuer af de ti havde drevet det saa vidt. Det var Dagligstuen og Sovekammeret. De havde nedhængende Gardiner af Netteldug — med Kapper — foran Vinduerne, og over Døren mellem de to Stuer var der smaa Dørgardiner. Men til daglig stod selv Fjællegulvstuen uden den Pryd.

En tredie Ting, der vilde være falden lærde Provst Hans ved Aar 1700 stærkt i Øjnene, var de mange Bøger, som Ude Høst havde ved Aaret 1800. Alle Provst Hanses Bøger havde jo ikke været mere end 13 Daler værd. Og dog havde Provst Hans været en lærd Mand, og hans Bogsamling havde langt overstraalet hans Nabo-præsters. Alle Bøgerne hos Præsten i Lunde, Hr. Christen, der døde 1688, bleve ved Avktionen efter ham solgte i eet Nummer. Bøgerne hos dennes Eftermand, Hr. Hans Allesø († 1694), vare i alt højst 1 Daler værd. Pastor Oluf i Norup havde 1698 slet ingen Bøger; Allesøpræsten Christian Brun i 1705 havde 41 Bøger, som duede noget, og 31, som i alt vare 2 Mark værd. I 1721 havde Hr. Hans Holst i Lunde drevet det til 10 Bøger, der duede noget, og 81, der bleve solgte i to Bunker og i alt vare 5 Mark og 6 Skilling værd. Men Ude Høst havde 112 Bøger, som vare Penge værd, foruden to Bundter af Bøger, der ikke duede stort. — Gamle Provst Hans vilde ogsaa have set forundret paa de mange Stole hos Ude Høst, hele to

Dusin i de ti Stuer, samt fire Lænestole. Tin-Tepotten med et tilhørende Fad, Tin-Sukkerskaalen, Kobber-Temaskinen vilde Provst Hans ikke have forstaaet Brugen af. Derimod vilde han have smilet ad Høsts Jern-Stueur uden Federal; for hans eget store Ur havde været finere. Hvad Messinglysesaksen var til, vilde han ikke have begrebet; thi han selv havde altid snydt sit Lys med Fingrene. Dragkisten i Dagligstuen vilde han vistnok have syntes om. Men at Pigen havde Alkoveseng i Køkkenet, var ikke Tilfældet i Præstegaarden i hans Tid. Og at der foruden Sovekammeret var seks Værelser med syv fritstaaende, opredte Senge, vilde han have syntes, var for meget. Men havde man ført ham ind i Fjællegulvstuen og aabnet det Egetræs-Skatol og vist ham Guldstadsen til 28 Dalers Værdi og Sølvtojet, over 440 Lod, og havde han saa set Himmelsengen der i Stuen med det forede Silkeomhæng, vatteret Katunstæppe, fire Overdyner, seks Underdyner, ti Hovedpuder og paa Bunden ikke Halm, men en Madras, saa vilde han have tænkt paa sine Læderdyner og rystet paa Hovedet. Naa, det var vel Oplaget af Husets bedste Sengetøj, som laa der i Reserve. Og de tre Skabe, hvoraf det ene var et stort Egeskab, hvor Hylderne bugnede af Haandklæder, indtil over fem Alen lange, og hvor der ingen Ende var paa Duge og Lagener og Pudevaar o. s. v., og inde i Storstuen alle Stentøjs-Kopperne og Stentøjs-Tepotten o. s. v., vilde alt sammen have forundret ham. Men kom han udenfor, vilde han have løftet Hovedet højt. Mod hans 23 Heste var der her kun 9, mod hans 17 Stykker Hornkvæg kun 12 og mod hans 25 Faar kun 16. I et og alt, inde og ude, var der Forandring. Om det saa var selve Præstegaardsjorden, ja, om det saa var Jorden i hele Sognet, saa var den forandret. Udskiftningen var jo sket og havde lavet om paa det alt sammen.

I 1777 havde Grevinde Sophie Hedvig Friis, Enke efter Generalløjtnant Ove Juul til Ravnholt og Nislevgaard, udnævnt Provst Udes Søn Peder til Faderens Kapellan og Eftermand. Han var bleven Kandidat i 1770 og var nu 30 Aar gammel. — I 1792, da Provst Ude havde naaet sit 79. Aar, mistede han sin Hustru den 4. Juli, og allerede den 8. September fik han Tilladelse af Kancelliet til at overgive sit Embede til sin Søn og Kapellan. Da Fader og Søn nu skulde træffe Afgørelser om deres indbyrdes

Forpligtelser og Rettigheder, erklærede den gamle Mand, at hvis Gud lod ham leve i et halvt Aar, vilde han have Peder anset for at have gjort ham godt for hele Naadensaaaret. Den 31. December betalte Peder første Gang den mellem dem aftalte aarlige Pension, 130 Daler. Gamle Ude Høst maa have været en Del svækket; thi først i Maj Aaret efter blev det afgjort imellem dem, hvorledes det skulde ordnes med Præstegaarden. Faderen forbeholdt sig Dagligstuen, hvor han fik Skatollet, Dragkisten og to Lænestole, samt Sovekammeret med Gardiner, tre Hængeskabe, Alkoveseng med Omhæng, sin Lænestol og to andre Stole, et Bord med Skab og to Borde med Korsfod, en rigtig rar Gammelmandsstue, hvor han saa boede indtil sin Død, Torsdag den 19. Januar 1797, 84 Aar gammel. Ved Begravelsen betalte Pastor Peder Høst »til Skeby og Hessum Byer til Afgang efter min sal. Fader 2 Daler 4 Mark«. Der blev spist og desværre ogsaa drukket godt ved den Lejlighed. Der blev brugt 16 Pund Skinke à 9 Skilling, 38 Pund Oksekød à 6 Skilling, 2 Kalkuner à 4 Mark, 6 Ænder à 1 Mark, 1 Halvotting Smør 2 Daler, 2 Læs Tørv à 3 Mark, $\frac{1}{2}$ Anker Brændevin 3 Daler, 18 Flasker Rødvin à 28 Skilling, 6 do. ung Vin à 24 Skilling, 3 Potter Akvavit à 24 Skilling, 14 Pund Kød, købt paa Torvet, à 4 Skilling, 9 Pund hvidt Sukker à 39 Skilling, $\frac{1}{2}$ Lispund Kaffe 3 Daler 2 Mark, et Faar o. s. v. Te synes ikke at have været yndet. Der blev kun brugt $\frac{1}{2}$ Fjerdingspund (9 Skilling). —

Peder Høst var altsaa 45 Aar gammel, da han blev Sognepræst. Han ægtede Birthe Kirstine Dyreborg. De fulgtes ad i Graven 1812 efter at have faaet fem Sønner og en Datter. Han fik Ting at sysle med, som ingen af hans ti Formænd i Kaldet havde kendt, og som, inden de kom rigtig i Gang, maa have voldt ham adskillige Bryderier. Det var Fattigvæsenet i Kraft af kongeligt Reglement af 1803 og Skolevæsenet i Kraft af et ditto af 1806.

Allerede fra 1741 var der her i Følge Kong Christian den 6tes Forordning af 23. Januar 1739 blevet oprettet Skoler; men da der intet Skolelærerseminarium blev oprettet før 52 Aar efter, i 1791, kunde Skolerne før den Tid ingen Betydning faa. Præsterne skulde besøge Skolerne hver fjortende Dag og bestandig anmærke i en særlig Protokol, hvorledes Tilstanden var. Biskop Tønne Bloch (1785—

1803) fandt ved sine Visitatser, at Peder Høsts Katekisation var »ganske vel«, Degnens var nogenledes, Hessumlæreren maadelig. I 1805 var Høst i Skolerne hver Maaned. Over fire Børn traf han aldrig; ofte var der slet ingen. I 1806 var der i fem Maaneder i Træk altid eet Barn i Skole; dog var der i Hjorslev i Februar virkelig to. Lidt bedre blev det jo i de følgende Aar. Da var der — oftest — »nogle« af de 31, der skulde være i ældste, og af de 35, der skulde være i yngste Klasse i Hessum (i Hjorslev henholdsvis 26 og 13 skolepligtige). Efter 1814 begyndte det at gaa op for Folk, at i Skole skulde de sende Børnene. Mulkterne, hvis virkelige Pengeværdi var langt større end nu, hjalp paa Forstaaelsen. Da kunde det hændes, at »de fleste« vare til Stede, ja — enkelte Gange — endog alle. Men det oplevede Høst ikke. For ham maa Arbejdet i Skolerne have været at øse Vand i et Sold.

Det var ogsaa i Pastor Høsts Tid, at Udflytterhusene begyndte at vokse i Tal. Alt, hvad der i 1774 laa ved Skoven, var kun seks Huse: Præsteskovhuset, som kan følges meget langt tilbage; Snaphavehuset, der er fra lidt før 1765; Matrikel Nr. 1 B og 1 C, samt de to Eghovedhuse paa Nr. 7 og 8 Gjerskov Jord, med andre Ord — ikke et eneste ud over de mest nødvendige Skovfogedhuse for de forskellige Skovparter. Desuden laa der fra 1760 et Hus paa Klintebjerg og fra 1772 Kokærshuset (Ørr. 45). Nu kom der foruden disse otte Udløbere nogle flere Knopper paa de yderste Grene, i 1796 nuværende Nr. 20 som Ledvogterhus paa Hjorslev Lergravs-Agre til at vogte de to Led mellem Hjorslev-Østrup og Hjorslev-Ørridslev, et Hus, Nr. 20 a, paa Lindø 1801, et paa Gjersø 1806, et paa Lammesø nævnes 1801, det første Bogøhus opføres 1808 lige for Bogøgyden, og Skovhusene toge Fart, Lundehus 1798, Enghavehus, Hestehavehus o. s. v., og Øhusene tiltoget i Antal. Hertil kom saa de mange Huse, som »den gamle Kancelliraad« Elias Møller byggede. Det kunde nu være saa meget godt paa andre Maader, naar blot alle disse nye Huses Børn ikke havde været skilte fra deres Skoler dels ved Vand og dels ved Veje, der ikke blot paa Forsømmelseslisten bleve skrevne som »ufremkommelige«, men ogsaa i Virkeligheden vare det.

Ogsaa Fattigvæsenet, som indrettedes i 1803, var Pastor Høst en ny og endnu værre Byrde. Præsten var pligtig

til at være Formand i Fattigkommissionen og fik derved et langt og besværligt Regnskab. Penge var der kun lidt af iblandt Folk. Hvor det var muligt, afgjordes alt med Naturalydelse. Alle disse skulde han 1) modtage — og passe nøje paa; thi nogle af Yderne vilde i Begyndelsen maaske helst knibe paa Varerne — og 2) udlevere til de fattige — og passe nøje paa; thi de fattige vilde helst ikke knibes, og baade Ind- og Udlevering gik oftest i besværlige Brøkdeler af hvert Maal. Der begyndtes med 19 Fattiglemmer, som i 1814 vare stegne til 25. I 1816 svarede der af hver Tønde Hartkorn til de 21 fattige i det Aar $9\frac{1}{12}$ Pund Rug- og Bygmel, $1\frac{1}{6}$ Pund sældet Bygmel, $1\frac{1}{6}$ Pund Byggryn, $4\frac{1}{4}$ Pund Malt, $\frac{1}{4}$ Pund Flæsk, $\frac{1}{4}$ Pund Smør. Kommunen havde omtrent 984 Indbyggere. Omtrent saa mange har nu hvert enkelt af Sognene.

Præster fra 1812.

Den sidste Præst med Udnævnelse fra Stamhuset Ravnholt var Hans Christian Hansen, der sad i Kaldet fra den 29. April 1812 til sin Død den 6. April 1851, altsaa ualmindelig længe. Han var født den 22. November 1770 i Odsherred, hvor hans Fader var Degn i Saaby. I 1794 blev han Kandidat, i 1801 residerende Kapellan i Dalum-Sanderum, hvorfra han i 1812 kom til Skeby, paa hvis Kirkegaard hans Grav er. Hans Kone, Ingeborg Petronella Andreasen, født 1780, † 1852, med hvem han blev gift i 1801, var en Præstedatter fra Søllinge. Sin Fader havde han mistet, da han selv var 6 Aar gammel; men sin gamle Moder havde han hos sig i Skeby, indtil hun lukkede sine Øjne i 1823 i en Alder af 84 Aar. Hansen var Haveelsker: han stod for Anlægget af flere Haver i Sognet, og selve Præstegaardshaven udvidede han med Jord Syd for Kørevejen, hvor der mindst indtil i 1815 kun var en Grønning til Blegeplet, der laa ved Siden af Dammen og fra Kørevejen ikke var bredere end Dammen. Den gamle Have havde tre snorlige Gange i Retning Øst til Vest og tre andre af samme Slags fra Nord til Syd. Med nogle enkelte Forandringer, som ikke alle vare praktiske og skønne, havde Haven samme Skikkelse indtil Ombygningen af Laderne i 1894. Da blev den udvidet med et Stykke bag ved den nye nordre Længe og med hele den

nedrevne vestre Længes Tomt, og af Havegangene var det navnlig kun dem i Lunden, som beholdt det Løb, de forefandtes med. — Kirkebøgerne, som af Ude og Peder Høst havde været førte paa den gamle Maade, men særdeles smukt, var Hansen den første, der førte skematisk. Men hans Maade at gøre det paa var i Begyndelsen jasket og uskøn i høj Grad. I August 1843 fik han til Kapellan den 26aarige Carl Chr. Lorentzen, som dog kun blev hos ham et Aar og da blev afløst af Langhoff, men 16 Aar efter kom tilbage som Sognepræst. Da havde Præstegaarden i Mellemtiden ved Ombygning skiftet Udseende i høj Grad. Ved sit 50 Aars Præstjubilæum blev Hansen Ridder af Dannebroke. Hans Hustru skildres som en dygtig og myndig Kone, der var noget forfængelig af at høre til en stor og udbredt Præsteslægt, medens hendes Mand kun var en Degnesøn. Hun klædte sig altid i temmelig iøjnefaldende Dragter. De havde tre Børn, af hvilke Carl Peter Mathias Hansen, født 1803, † 1879, steg til høje Poster i Lægeverdenen og døde som Etatsraad og Kommandør af Dannebroke. Deres yngste Søn, Frederik Andreas Hansen, født 1807, † 1890, sad i Folketinget paa vore tre første Rigsdage, var Sognepræst til Fravde indtil 1883. Familien blev meget udstrakt.

Hansens Eftermand i 1851 blev Jens Henrik Brandt, født i Odense den 1. Januar 1803, † den 30. Marts 1860 paa Sindssygeanstalten ved Vordingborg af Svindsot efter kun en Uges Ophold paa Anstalten, gift i 1833 med Elisabeth Kirstine Tommerup. Hans Kone overlevede ham i 21 Aar. De ere begge begravede paa Skeby Kirkegaard. Brandt omtales som en lærd, lidt sær, men velvillig Mand, optagen af mange Interesser, deriblandt Kemi, hvortil nogle Apparater endnu mange Aar efter hans Død laa paa Stuehusets Loft. Allerede i sine Drengenaar var han ikke som andre Børn. Før han kom til Skeby, havde han ombygget Præstegaardene i de to Kald, han allerede havde haft, og hans Byggelyst var det, der førte ham til Skeby, som han søgte om at faa, netop fordi Stuehuset var udsat til Ombygning. Han havde haabet at kunne opføre et højt, smalt Hus, som endda skulde have et Stjerneobservatorium knejsende over Taget, hvad han dog ikke fik Lov til. Han maatte nøjes med at bygge Huset i 1854 saaledes, som det nu staar, Kælder med Køkken, Folke-

stue, Vandmejeri (hvori en Bilæggerovn med Aarstal 1849) o. s. v., en Etage med to Forstuer, et Fadebur og ni Værelser, et meget stejlt Tag, tre Værelser paa Loftet. Men ved alle disse Byggeforetagender tilsatte han 10000 Daler, som han havde arvet. Brandt var høj, muskelstærk, dog ikke fed, havde et godt Organ. Blev aandsfraværende, glemte sine Forretninger og tog saa Kapellan, først Sophus Brummer, siden Rasmus Balslev. I Fasten 1860 blev han sindssyg, hvad der egentlig først viste sig paa Prædikestolen.

Hans Eftermand, den fjortende Præst efter Reformationen, blev den Carl Christian Lorentzen, der 16 Aar i Forvejen havde været Kapellan i Skeby og siden havde siddet i Nørre Næraa som Sognepræst. Han var en Skolelærersøn fra Taasinge, født 1817, † 1883 i Juli aandsfrisk, angreben af en pludselig Sygdom, han havde paadraget sig ved en Begravelse af en gammel Kone i Skeby By akkurat sy Dage i Forvejen. Hans Grav findes paa Otterup Kirkegaard. Lorentzen var en med praktiske Forhold godt kendt Mand, hvem det var en Glæde at sidde i Sogneraadet, hvis Formand han i mange Aar var. I en Del af hans Embedstid gik der en Højvandsbølge af Jordpriser hen over Landet. Lorentzen benyttede sig deraf og solgte Jord fra Præstekaldet. Dette ejede foruden Gaarden selv og dens Skov ogsaa Anneksgaarden og af Huse adskillige, spredte i Sognene. Selve Præstegaardsjorden formindskede han med 28 Tønder Land i 1873, og af Godset blev der kun Skovfogedhuset tilbage. Han var i 1845 bleven gift med Henriette Marie Cloos, født 1821, en Datter af en Skovrider paa Taasinge. De fik otte Børn. Efter sin Mands Død flyttede hun til Aarhus, hvor den ældste Søn er Adjunkt.

Lorentzens Eftermand blev Henrik Christian von Leunbach, født den 10. September 1837 i Ikast, Kandidat i Januar 1862, Kapellan pro loco i Taarnby paa Amager i Januar 1864, Sognepræst til Alslev-Hostrup i Februar 1870, Sognepræst i Kolding i Maj 1873, rejste til Italien 1882, Sognepræst til Skeby-Otterup 1883, Sognepræst til Tranekær-Tullebølle, siden Tranekær alene, 1887, Biskop over Lolland-Falster fra den 1. Maj 1899. I 1864 var han bleven gift med Caroline Adolfine Larsen, født i Bogense i Februar 1839, † 1899. — I Leunbach fik Skeby-Otterup en Præst, der var adelig. Han nedstammede fra Carl

Leopold Poulsen, der i 1765 var Major, senere steg til Generalmajor. Den 19. Juli 1765 blev denne adlet med Tilnavn: de Leunbach, med følgende adelige Vaaben: Feltet af Sølv, deri »en af Vand næsten opstaaende rød guldkronet Løve«; paa Hjælmen, som er kronet, en hvid Standard mellem to røde. Skjoldholderne ere to graaplettede Heste med Guldhalsbaand og nedhængende Sølvkæde.

Den sekstende Præst efter Reformationen blev Emil Valdemar Lose, født i Kjøbenhavn den 7. August 1834, som havde været Præst i Vestindien fra den 17. August 1866 indtil sin Udnævnelse til Præst i Skeby-Otterup den 5. Januar 1888.

De to andre Gaarde i Skeby.

Om Skibbyen i det hele vides der god Besked. Præstegaarden kunde jo følges tilbage lige til Aaret 1520, og de to andre Gaardes Historie kendes nøje lige fra 1562; men Fortællingen vilde blive for vidtløftig, dersom alt medtoges.

Om den østligste Gaard, gammel Matrikel Nr. 3, ny Matrikel Nr. 4, er der straks dette at mærke, at den efter gammel Matrikel havde 6 Tønder, 3 Fjerdingkar, 2 Album Hartkorn, men at den altid havde to Herrer, en privat Ejer, der i Tidernes Løb oftere skiftede — og Kirken. Skeby Kirke ejede nemlig en Part i den, og for saa vidt var Gaarden altsaa en »Kirkegaard« og leverede Landgilden heraf, 1 Ørte Byg (omtrent 12 Skæpper) til Kirken. Den øvrige Landgilde, 2 Pund Byg (å 3 eller 3½ Tønde), 1 Gaas, 2 Høns, gik til den anden Ejer. Det vilde være rart nok, om det kunde oplyses, naar og paa hvad Maade, ved Køb eller ved Gave, Kirken havde faaet Del i denne Gaard. Men der kan kun siges dette, at det ligger saa langt tilbage, at ingen veed det. Ved Reformationen erklærede Kongen uden videre, blot i Kraft af den stærkeres brutale Ret, alle Kirkers Ejendom for herreløst Gods, og herreløst Gods tilfaldt Staten, ret som om Sognefolkene ikke kunde med langt større Ret have sagt, at Kirken var rejst for deres Skyld, var deres Kirke og hverken et andet Sogns eller Statens Kirke, at altsaa ingen havde Ret, Lod eller Del i Kirken og dens Ejendom andre end Sagnet selv. Men den Dag i Dag fortsættes der i samme Spor,

og fra selve Biskop Leunbachs sidste Præstekald har Staten i 1899 borttaget Kirkegods.

I 1583 lød Brandraabet i Skeby. Det var Præstegaarden, der blev lagt i Aske. Den 30. Januar 52 Aar efter, i 1635, brændte det hos Niels Berthelsen i Nr. 4 (Gaarden er igen afbrændt i 1887). Endnu dengang havde man ikke hittet paa Brandforsikring. Naar en slig Ulykke ramte, stod man som Regel med tomme Hænder bagefter. Da Ulkendrup og da Ørkeby brændte, forsvandt Byerne jo med det samme. Naar Branden var mindre, gaves der dog Udsigt til, at man ved at gaa om som Tigger kunde faa samlet til en Smule Tag over Hovedet. Men saa maatte man oftest langt omkring, ogsaa til Steder, hvor man ikke var kendt, og saa gjaldt det om at kunne bevise, at man ikke var en slet og ret Landstryger. Det opnaaede man ved først at holde »Sognestævne« eller »Kirkestævne«, hvor man af Præst og Naboer lod sig give skriftligt »Sognevidne« paa, at man var brandlidt, og ved dernæst at lade Sognevidnet blive læst og paaskrevet paa Herredstinget. Med det i Haanden drog man saa ud i den vide Verden paa sin sørgelige Runde. Det gjorde Niels da ogsaa, og efter to Aars Forløb havde han faaet Gaarden rejst paa ny; men nogen Mønstergaard var den ikke. Akkurat Symaanedersdagen efter Kong Kristian den 4des Død solgte Hans Walkendorf den til Fru Anne Below. Men da var Niels gaaet fra den med Gæld, og i 1653 bjærgede han Livet som Tjenestekarl paa Hverringe. Jørgen Olsen, som fik den i Fæste i 1648, sad heller ikke fast i Sadlen. I 1650 var Gaarden fæstet af Hans Madsen, var stadig i daarlig Stand, men var nu kommen i gode Hænder. Thi Hans var en sikker Mand. I 1653 var han rigtig nok svært paa Kant med sin Nabo i Nr. 3, Chr. Pedersen; men det var Christen Skyld i; thi Christen vilde ikke »tage ret Omgang med at age Stakkarle og Stoddere af By«, og Hans fik da ogsaa Dom over ham. Hans var godt kendt med Herredsfogden; thi han blev brugt meget i offentlige Hverv, var meget ofte Sandemand og Synsmand. Men det bragte ham ikke til at forsømme sin Gaard.

En rigtig Ynder af alle de brødløse og tidsspildende Ting-Sager var han dog næppe. Man havde i Lunde Herred i den Henseende samme Tanker som Folk ellers i Landet.

I 1631 f. Eks. havde Lunde Herreds Sandemænd saa noget nær lavet Oprør. De paastode, at de havde kongelig Bevilling paa at være fri for Ægter, og de lavede en Fagforening, hvori de indbyrdes satte Bøder paa den, der brød ud af Rækkerne og ydede sit Herskab Ægter. Nu havde der virkelig været givet dem den Bevilling af Kong Frederik den 2den, og den var tilmed bleven bekræftet af Kristian den 4de; men Herskaberne kunde naturligvis ikke lide den og fordrede deres Ægter. Henning Walkendorf, som var Lensmanden paa Odensegaard (1628—1655), fik altsaa Ordre om at forfare i Sagen, og hvad enten det nu var med Rette eller Urette, saa gav han Sagen det Udfald, at Bevillingen var død og magtesløs, fordi den — saa sagde han — kun havde ment de Sandemænd, som dengang fungerede. Dermed var saa den Historie ude af Verden. Men saa hjalp Sandemændene sig ud ad en Bagdør. Kunde man ikke lade være at møde til Ægt, saa kunde man jo lade være at møde til Tinge. Og de Gange vare mange, da Retten ikke kunde gaa sin Gang i Lunde Herred, blot fordi d'Hrr. Sandemænd ikke gave Møde, ikke en eneste af dem. Især i Høstens Tid stod Loven i Herredet stille. I August 1650 gjorde Sandemændene Strike de tre af Maanedens Tingdage, i Maj 1652 de to Dage o. s. v. Endnu i 1697 stod Retten i Lunde Herred paa saa svage Fødder, at Herredsfogden altid sad ørkesløs i Retten fra Kl. 8 til 10, ja, undertiden til Kl. 12, uden at kunne sætte Retten, fordi Sandemændene kom drattende for silde, og saa blev endda en Del af dem rent borte. Dette, at skulke fra sin Pligt som Sandemand, var en gængse Svaghed hele Landet over og blev for Resten en af Grundene til, at flere Herreder maatte slaas sammen. En anden Grund hertil var den, at man i Retten helst vilde have Folk, som kendte lidt til Bogstaver; men saadan Lærdom var sjælden og fandtes lettere i flere Herreder hos otte Mænd end i et enkelt Herred. Hans Madsen behøvede ikke at trave til Albanigade i Odense for at udføre sin Tinggerning. Tinghuset laa ganske anderledes bekvemt for ham. Det laa i Otterup. Der havde unægtelig været nogle Aar — men det var for hans Tid og skete, da Axel Brahe var Lensmand fra 1585—1595 — da Lensmanden vilkaarlig havde flyttet Retten fra det rette Sted; men da Axel kom bort, kom Retten paa rette Plads igen, og Tinget laa atter i Otterup

indtil den 7. April 1687. Da bleve Lunde Herred, Skam Herred og Næsbyhoved Birk forenede, og Tinget flyttedes til Bladstrup. I 1697 havde Lunde Herred intet Tinghus. Vedligeholdelsen havde altid været daarlig. I 1652 trængte det til ny Klining, 1½ Tylt Fjælle til Tag, 3 Tylt til Gavlene, nye Fjælle til begge Sider ude og inde, og Rækker over, Laas til Døren, Kramper og Hængsler til Vinduerne. Det gamle Fjælletag kunde ved den nu forestaaende Istandsættelse bruges til Loft over den ene Ende. Bekostningen blev 9 Skilling af hver Helgaard, 6 af hver Halvgaard, 3 af hvert Hus. Hvor daarligt Huset saa ogsaa var, saa var Huset der dog. Men i 1697 var det rent blevet borte. Saa fandt man paa, at Skam Herreds Tinghus i Nørre Højrup jo stod ledigt siden Foreningen i 1687 og kunde flyttes til Bladstrup, hvilken snilde Udvej man dog maatte opgive; thi dels var Huset kun fire Fag langt, dels var det, som det stod, kun 12 Mark værd. I 1785 blev Odense Tingstedet, som dog i Mellemtiden havde været andre Steder. Tingstien gik over »Nislevgaards Enghave og Ørkebymark«, og da Lisbeth Sophie Rantzau (Side 48, Stykke 2) i 1650 lod afløse alle Stier over sin Jord, maatte hun udtrykkelig undtage Tingstien. Hist og her, f. Eks. paa Hjorslev Grund, ved Kokildedilen og andre Steder, havde Tinghuset Jord, hvorved det holdtes ved lige, saa vidt Indtægten strakte til.

Hans Madsen er et Bevis paa, at Bønderne dengang ikke vare ude af Stand til at slaa sig op, naar der var Dygtighed og Driftighed, men er rigtignok ogsaa et Eksempel paa Lykkens Omskiftelse. Han steg jævnt hen i Velstand. Gaarden havde han overtaget i slet Orden imellem 1648 og 1650. Endnu i 1650 havde han ikke faaet Bugt med den. Men i 1652 var der af de 83 kongelige Gaarde i Herredet kun 2, der vare lige saa gode som hans, og ingen, der var bedre, og i 1653, da Kongen ejede 85 Gaarde i Herredet, var Skebygaarden den allerbedste. Hans drev det endog til at have Penge paa Rente. For øvrigt var det saa at sige en Selvfølge, at han ikke mødte til rette Tid med sit Hø til Odense Hospital og ej heller med sin Skriverskæppe. Det var noget, som næsten hørte sig til, at man skulde lade sig stævne, før man gjorde, hvad man godt vidste, at man blev nødt til. Saaledes bleve baade han og hans Nabo med flere andre stævnedes i 1654, Aaret efter, af Delefogden til Betaling for Tømmer og

Arbejdsløn for deres Part af Vedligeholdelsen af Dalskovs- og Aalebæks-Broerne, hvilke Broer de naturligvis havde ladet skøtte sig selv og som Delefogden saa havde besørget istandsatte paa deres Regning. Og saa var Skæbnen saa drilagtig, at Hans i det næste Aar, i 1655, var baade Sandemand og Vejopsynsmand. Sin Gaard forbedrede han uafbrudt. I 1657 var der omtrent ingen Mangel at opdage ved den. Saa langt var alt ikke blot gaaet godt, men endog gaaet godt fremad. Men da det var i 1657, er der ikke megen Sandsynlighed for, at det næste bliver godt, og dog er Virkeligheden værre, end det maaske ventes.

Da de tre forfærdelige Krigsaar vare omme, var Hans borte og Gaarden øde. Hvad var der blevet af den vistnok uden Sammenligning driftigste og dygtigste Mand i Herredet, der i Løbet af mindre end 10 Aar havde drevet en forfalden Fæstegaard op til at blive en fejlfri Mønstergaard og havde samlet sig endog nogle Penge paa den? Var han under en Plyndring af Gaarden bleven dræbt i sit Hus under en forgæves Kamp mod de vilde Horder? Var Gaarden bleven svedet af over hans Hoved? Laa han indebrændt under Ruinerne? Laa hans Lig paa en Mark og raadnede mellem alle de andre, hvis Forraadnelse fyldte Luften med pestsvangre Dunster? Var han styrtet af Sult og Kulde i en Skov under natlig Flugt og havde der tjent Ulve og Ræve til Føde? Eller levede han endnu, snigende sig ligesom andre i Tusindvis fra Hus til Hus, ranende, hvor han traf Husene tomme, tiggende, hvor han i de udplyndrede Hytter traf en Beboer, omtrent lige saa ussel som han selv? Og hvad var der blevet af hans Husstand, hans Kone, hans Børn? Ingen veed det. De enkelte Menneskers Jammer og Elendighed ere druknede i den store Landekvides samlede Veraab.

Gaarden var øde! — Og øde blev den liggende. Det varede i 54 lange Aar! Før 1718 stod der intet Hus der igen! Skeby-Otterup Sogne vare ellers, takket være deres afsides Beliggenhed, deres ringe strategiske Betydning og de bundslette Veje, som førte dertil, ikke blandt dem, der bleve værst medhandlede under Krigen; men fem Gaarde laa dog ved dens Ophør aldeles øde. Paa Sjælland var der endnu 44 Aar efter Krigen et helt Gods, som kun havde en eneste Gaard, hvori der boede Mennesker. Af de fem øde Gaarde i Skeby-Otterup var endnu 30 Aar

efter Krigen ingen kommen i Orden igen. Men der var dog ingen, der var bleven medtaget saaledes som den i Skeby, hvor der 13 Aar efter Krigen hverken var »Stik eller Stage« at finde paa Tomten. Uden for Skeby-Otterup var det samme Tilfældet med en anden kongelig Gaard i Herredet, nemlig i Fremmelev. Af kongelige Gaarde i Lunde Herred var der i Egense to, som vare øde for saa vidt, at Jorden laa ubrugt; men der var dog saa meget Læ under et Par Tage, at Fattigfolk holdt sig til. I Allesø var der en Gaard saa ussel, at man ikke gad stævne Manden for Afgifter — men der var dog en Mand i Gaarden. I Skebygaarden var der hverken Mand eller Mus, hverken Stik eller Stage.

I den lange Tid, over et halvt Aarhundrede, i hvilken den Tilstand varede, maatte den Stund komme, som ogsaa kom, at Gaarden blev tildømt Kongen for Skatter. Den blev indlemmet i Ryttergodset. Men ve den Rytter, der fik anvist den Gaard til Kvarter, og ve hans Hest. I 1685 forærede Kongen, som fortalt er, Chrf. Sehestedt Skeby-, Otterup- og Lumby Kirker med deres Gods og Tiender. og saaledes bleve nu Kongen og Sehestedt Parthavere i Hans Madsens øde Gaard, hvoraf en Del jo tilhørte Kirken, altsaa nu Sehestedt.

Statens uafsladelige Pengetrang viste sig paa tusinde Maader. Et af de Midler, man greb til, var at sælge af Krongodset, hvad dog ikke gik saa glat for sig; thi Staten vilde have 50 Daler pr. Tønde Hartkorn, og det var Jorden ikke værd dengang. I 1686 havdes der i Danmark den Skandale, at der ved Plakater indbødes alle, der vilde købe Kirker, til at melde sig, og i 1710 opbød Frederik den 4de ved Avktion »alle sine beholdne Kirker«. Det havde dog vel næppe været Luthers Mening med Reformationen. — Men disse Salg gik den slunkne Statskasse for langsomt. Den store nordiske Krig slugte Penge, og disse skulde skaffes til Veje. Saa lavede man store Avktioner. Saadan en blev holdt 1718 over Ryttergods. Chrf. Sehestedt købte paa den Avktion over 238 Tønder Hartkorn, Iver Andersen 120 Tønder Hartkorn o. s. v. Ogsaa den øde Ryttergaard i Skeby blev raabt op. Pastor Alexander Hansen i Skeby fik den for 24 Daler pr. Tønde Hartkorn, hvilket i alt blev 146 Daler 72 Skilling. Kongelige Tilsynsmænd ved den Avktion vare Iver Andersen og

Krigsraad, Land- og Krigskommissarius Himmelstrup. For en Tønde Hartkorn var 24 Daler i Grunden billigt. Den almindelige Pris for øde Bøndergods var mellem 30 og 40 Daler. Dog kunde det ofte gaa meget lavere; thi man var slet ikke saa forhippet paa Hartkorn den Gang som senere. I 1721 var det f. Eks. ikke muligt at faa solgt 1880 Tønder Hartkorn paa Lolland, uagtet man forsøgte fire Avktioner.

Efter at Gaarden havde ligget øde i 54 Aar, kunde det sagtens være lidt usikkert, hvor den Jord egentlig var, som Præsten havde købt. Nu skulde Gaarden bebygges og fæstes bort; men hverken Ejer eller Fæster kunde, trods det lovlige Salg, paastaa Ret til en eneste Strimmel Land uden for Byggetofte. Det var altsaa nødvendigt at optage retsligt Syn. Retten udmeldte som Synsmænd Morten Hansen, der boede i Nr. 3 Skeby, sammen med en Mand fra Hessum og to Mænd fra Eskelund. Disse fire Mænd paaviste saa Jord, Gaarden tilhørende, paa 114 Steder i Sognet og tilføjede ret forsigtig, »at de ikke vide, om der i den lange Tid, Gaarden har været øde, nogen Jord kan være forkommet«. Der blev paavist Jord paa Degnekrogen, paa Krogspield, Allands Agre (o: Agerlængen), Hylkeagre, Grafsager, Tufeng, Lindø, Bogø, Blankens Spield, ved Skeby Bro, ved Ny Led, Trøborg, Ølund, Gjerskov. Badstuen, Bjermelykke, Tornbjerg, Vikær (o: Vidiekær), Enggaard, Badskær, Bjergnæs o. s. v.

Seks Dage før sin Søns, Kapellanens, Bryllup solgte Præsten Jorden til ham (i 1736), og efter dennes Død i 1765 som Præst i Herrested solgtes den til hans Broder, Krigsraad Laurs Schebye paa Østrup, fra hvilket Gods den er overgaaet til Selveje. Ved Udskiftningen voldte det naturligvis noget Kvakleri at faa Gaarden ud af Fællesskabet, saasom den havde to Ejere.

— Den midterste af de tre Gaarde i Byen tilhørte Ørridslevgaard, ligesom til sine Tider dens øde Nabo havde gjort. Det kneb — naturligvis — med at udrede Landgilden, og Stævninger fik Fæsteren Hans Mortensen sig i den Anledning adskillige af. Men han blev ogsaa stævnet for det, som værre var. Han havde en Nat foretaget sig en liden Køretur. Men den Tur kom han til at fortryde. Samme Nat var der nemlig rømt en Karl fra Einsiedelsborg Mølle. Det blev ubehageligt for Hans. Thi det blev

oplyst, at den natlige Køretur netop var gaet til hin Mølle, at Hans der havde taget Karlen op og kørt for ham. Det kedeligste for Hans var dog, at han ogsaa havde taget sig en god Portion Sul og Mel fra Møllen med paa Vognen. I 1691 blev han stævnet af sin Nabo, Provsten. Og det uagtet det ikke var længere end i otte Aar, at han havde glemt at udrede sin Smaaredsel. Der var Folk i Eskelund og Hessum, som havde glemt det i seksten Aar. Men det hjalp jo ikke Hans. De fik alle deres Hukommelse opfrisket. Smuk kan hans Gaard for øvrigt ikke have været. Den manglede Fod under femogtyve af sine Vægge. Men hvo havde ogsaa alle sine Vægge staaende paa Fod? Man hørte sandelig ikke til de daarligste, naar man kun manglede femogtyve.

Morten Hansen overtog Fæstet 1701 efter sin Fader og døde 1730. Gaarden havde i 1704 Stuehus paa toogtyve Fag, rundbygget, med Korsstue, der som en Kors-Arm gik ud fra Huset, paa tre Fag, en nordre Længe paa sytten Fag med Port, en østre Længe paa fjorten Fag, alle i god Stand, hvorimod vestre Længe paa sytten Fag manglede en Aas og fjorten Alen Fod. Inventariet bestod af to Trævogne (om Ordets Betydning se Side 37, Noten), en Plov, en Harve, hvori de halve Tænder vare af Træ, de halve af Jern (dette var meget almindeligt). Besætning: ni Heste, fire Køer, fem Ungnød, to Kalve, otte Faar, fem Ungsvin. Hver Herregaard var Skifteret paa sit Gods, og Ridefogden paalaa det at være Skifteforvalter. Da nu i 1730 Ridefogden kom for at holde Skifte efter Morten — var alting klappet og klart mellem Maren og en Ungkarl fra Esterbølle, Rasmus Gabrielsen. Han overtog baade Gaard og Enke mod Nedsættelse i Landgilde, Frihed for Indfæstning og, til Hjælp for de brøstfældige Bygninger, tre smaa Ege fra Æbelø til Sul og Fod, en El til en Aas og en Bøg til en Vogn. Gaarden maa siden 1704 være bleven forsømt og have været lidt klam at overtage, naar saa gode Betingelser kunde opnaas. Da Maren igen blev Enke i 1762, havde hun siddet i Gaarden i 60 Aar. Saa nød hun i de seks Aar, hun endnu levede, sin Aftægt hos sin Datter, der var gift med Selvejer Johannes Larsen i Ølund.

I 1771 overtog Anders Ibsen Gaarden, og med ham kom den til den Familie, der endnu sidder i den. Atter

var der Afslag paa Landgilden, et Tegn paa, at Landet stadig gik tilbage. I Aftægten havde de gamle iblandt andet forbeholdt sig Frugten af en bestemt Abild i Haven, hvad der er værd at lægge Mærke til, da der ellers ikke vides meget om Gaardenes Omgivelser. Anders havde været Væver paa Østrupgaards Stavn, var født 1743, altsaa nu 24 Aar gammel, var altsaa nu i høj Grad skikket til at »tjene Kongen og springe Soldat«. Men Herremanden forstod sine Sager. Han var jo Krigsraad, og han gav den 24aarige Karl Attest paa, at han »formedelst Alder og Svaghed« var uduelig til Kongens Tjeneste. Og saa kunde der ingen sige noget dertil. Stakkels Anders var dog ikke svagere, end at han giftede sig anden Gang ti Aar efter, i Aaret 1781, og kun to Maaneder efter den første Kones Død, og hans Alder forhindrede ham ikke i at bygge om paa Gaarden tyve Aar efter, at han havde overtaget den, hvorom han satte Minde i to udskaarne Bjælker, til Dels oven i Købet paa Latin. Men det Sprog har dog vistnok hans Nabo maattet hjælpe ham med. En Sten ved Gaarden bærer hans Navnebogstaver og Dødsaar 1811.

Ølund indtil 1772.

I det Aar 1653 boede en Mand i Ølund, hed Knud Andersen. Han sad smaat i det. Det gjorde saa mange andre ogsaa. Der var ikke noget mærkeligt ved den Ting. Da en Odense-Købmand i det Aar stævnedes ham for Gæld, var der samme Dag 57 andre paa Tinge af samme Grund. Aaret efter, i 1654, blev han tillige med Chr. Pedersen i Skeby, ham med Stakkarlene, stævnet af sit Herskab, Laurids Skinkel, for Landgilde; men ogsaa den Stævning var gaaet ud til adskillige flere. Knud mente rigtignok, at Herskabet kunde lade sig nøje med, at hans Nabo Hans havde sagt god for ham; men det kom ikke til at gælde; thi heller ikke Hans kunde betale de 10 Daler. Det var i Marts. Og i April maatte Knud til Tinge igen. Men denne Gang gjaldt Stævningen ham alene. Det var Ørridslev Bymænd, der gerne vilde have ham i Tale om, hvad Hjemmel han havde til det Gærdsel, han havde hugget i

Vøjremose. Næste Aar, i 1655, var det en Gjerskovmand, der vilde tale paa Tinge med Knud. Han vilde have 16½ Daler af ham, som Knud skyldte ham. Knud sagde rent ud, at det var Løgn. Han skyldte ham dem ikke. Saa trak Gjerskoveren sine Bevisligheder frem. Og Knud blev dømt. Saadan rent ud en Hædersmand var Knud altsaa ikke. I 1656 havde han Fred. Men i 1657 stævnedes hans nye Herskab, Axel Walkendorf paa Ørridslevgaard, ham for 17 Daler Landgilde og tog næste Maaned Dom over ham til Fæstets Forbrydelse. Der var Brøst for 70 Daler paa Tag, Vindskier, Ler paa Væggene og, hvad der i den Tid saa sjælden nævnes, ogsaa paa Vinduer, hvorved dog naturligvis ikke mentes fine Vinduer med Glasruder, men kun Luger. Af Landgilde var der i syv Aar intet blevet erlagt til rette Tid; sit Korn havde Knud ikke efter Ordre kørt til Svendborg; tre Aars Rytterskat var han i Restance med. Axel havde været nødt til selv at lade hans Korn aftærskes. Hovningspengene for sidste Jul havde han ikke betalt. Sin Havre til Mortensdag sidstledet havde han ikke ydet o. s. v. — Knud blev altsaa jaget bort. Men Junker Axel vandt intet derved. Thi saa slet som Gaarden var, vilde ingen fæste den, saa den kom til at ligge øde. Og da Krigen kom i næste Aar, var det en Selvfølge, at Gaarden vedblev at være øde. Og øde vedblev den længe at være.

I 1664 sad Bonden Peder Hansen som Fæster paa Fru Ide Grubbes Gaard i Ølund og sad der til sin Død, og denne kom ikke, før han i Aaret 1726 var 85 Aar gammel og havde ti Børn. Knuds gamle, øde Gaard var i Mellemtiden gaaet over til Fru Ingeborg Friis, sal. Niels Friises til Hesselager.

— Og hun solgte den til Peder Hansen den 28. Marts 1676 til evindeligt Ejendom.

Saaledes kom der til at ligge en Selvejergaard i Ølund. Dette er Frøkorntet til Ølundgaard. Nu kom det an paa, om det kunde spire, eller om den nye Selvejergaard atter engang i Tidernes Løb skulde synke tilbage til at blive Fæste. Det skete med saa mange. Peder blev boende i sin Fæstegaard, hvor der var bedre Hus, og drev Gaardene under eet. Hans Fæstegaard blev for Resten snart kongelig, blev lagt ind under Ryttergodset, og Bonden i Gaarden blev altsaa »Rytterbonde«.

I Nabogaarden skete der i 1693 noget, der gjorde Opsigt. Der blev holdt Bryllup. Det var i Skeby Sogn en sjælden Begivenhed. I 1687, 88, 89 og 90 havde der intet Bryllup været i hele Sognet, og i Ølund havde der fra 1664 til 1693 kun været to. Men selv om Bryllupper havde været nok saa hyppige, vilde dette i 1693 have gjort Opsigt; thi det var en Enkemand paa 74 Aar, der giftede sig med en netop lige saa ungdommelig Enke. Peder var 22 Aar yngre end Brudgommen og har vel nok faaet rørt sine Ben i Dansen, om end ikke i den vilde og gale Polskdans, som dengang havde fundet Indpas. Men til Forrider har han ikke kunnet bruges længere. Forriderne, som de brugtes dengang og endnu ned i vort næstforrige Slægtled, skulde fare af Sted i susende Firspring frem og tilbage mellem Toget og Kirken eller Gildesgaarden for at melde, hvor langt man var kommen. Den Hestekur var Peder nu for gammel til.

Ved Ryttergodsavktionen 1718 fik hans Fæstegaard igen privat Herskab. Det blev Ørridslevgaard. Peder var nu »Tjener« hos Amtmand Iver Andersen. Énhver Fæstebonde kaldtes »Tjener« hos sit »Herskab«. Peder var straks om sig og sikrede sin Søn Rasmus Fæstet, dog at han selv skulde beholde Gaarden sin Livstid. Herskabet vilde nødig gøre ham imod; thi i hans Ejendomsraad havdes der jo den altid ellers saa vanskelige Sikkerhed for Landgilden, og paa den anden Side var det i høj Grad af Vigtighed for Peder, at hans to Gaarde kunde blive sammen.

Rasmus overlevede dog ikke sin Fader i mere end 6 Aar og døde 35 Aar gammel. Hans mange Søskende vare dels gifte, dels ude at tjene. Lønnen for en Karl et Sommerhalvaar var dengang 1 Tønde Byg, 1 Skæppe Havre, 5 Alen Vadmél, Hørgarn til en Skjorte samt et Par Sko eller hvad andre Naturalier, man kunde blive enig om, sva- rende i Værdi dertil.

Ejendomsgaarden havde Rasmus indløst fra sine Søskende. Hans Enke, Karen hed hun, Datter af vor gamle Bekendt, Morten Hansen fra Skeby, og dennes Kone Maren Hansdatter, lovede nu paa Skiftet sine tre smaa Døtre i Arv efter deres Fader hver 20 Daler samt for Ejendomsgaarden hver 22 Daler 1 Mark 5¹/₂ Skilling — et lidet lysteligt Indblik i, hvad Gaarden var værd, og den

havde dog 5 Tønder 7 Skæpper Hartkorn. Fæstegaarden var 2 Tønder Hartkorn større.

Karen var 32 Aar gammel. Saa ung en Enke, Selvejerinde, med en god Fæstegaard oven i Købet, — det kunde aldrig blive af lang Varighed. Saa kom da ogsaa Ladefogden paa Herskabsgaarden, Laurs Johansen, han var 38 Aar gammel, og giftede sig med hende, da Rasmus havde været i Jorden i tre Maaneder. Laurs fik Fæstebrev den 13. Oktober 1734 mod aarlig Afgift 32 Daler og uden Hovning. Det var Margrethe Elisabeth Rosenvinge, sal. Justitsraad Ivers, der gav ham saa gode Kaar. I 1750 maa han vel have været Hovedmanden for den Køredæmning med Sluse, som i det Aar blev lagt ved Rørdam som Genvej mellem Ølund og Gjerskov. I 1757, kort efter Heinens Giftermaal med veuve de Himmelstrop, skaffede Laurs sin Søn Johannes Laursen (eller, som han kaldte sig, snart Larsen, snart Lauridsen) Fæstebrev fra Heinen saaledes, at Sønnen skulde tiltræde, naar en af Forældrene døde. Bygningerne vare i god Stand. Af-tægten, som med Tiden skulde ydes, vidner ogsaa om gode Forhold: hver Maaned 2 Skæpper Rugmel, 2 Skæpper malet Malt og 5 Mark Dansk, Korsstuen med Ildsted, 8 Læs Tørv, og, ligefrem Luksus, en Himmelseng med stribet Omhæng. Laurs vilde ikke ligge i Alkove. Af Himmelsenge var der ikke mange blandt Bønderne i de Dage. Dog var der, underligt nok, en anden Ejendom i Ølund (men det var rigtignok 23 Aar senere), hvori der stod to saadanne Senge, og det endda i et Bol, der alt i alt var 80 Daler værd og kun havde 1⁷/₈ Tønde Hartkorn.

Skrive kunde Johannes naturligtvis ikke: det var der jo ingen, der kunde. I 1762 flyttede Karens Moder til dem fra Præstens Nabogaard. Hun lukkede sin Datters Øjne 1765, og selv sov hun hen i 1768. I 1765 traadte det nye Fæstebrev altsaa i Kraft. Laurs flyttede ind i Korsstuen, Johannes overtog Gaardene, 28 Aar gammel, giftede sig med Ane Sophie Christiansdatter Schiøtt fra Vierne († 1788) og fik sit første Barn to Aar efter.

I 1770 foretog han sig et vigtigt Skridt. Herskabsgaarden havde Aaret i Forvejen faaet en ny Ejer, Niels Kragh Lange, der var i uafbrudt Pengeforlegenhed. Deraf benyttede Johannes sig og købte sin Fæstegaard af ham. Han gav 1400 Daler for den. Kammerjunker Finecke til

Dallund havde hjulpet Johannes med 800 Daler mod første Prioritet. Saaledes var der nu i Ølund en Selvejergaard paa 15 $\frac{1}{8}$ Tønde Hartkorn. Det er Frøkorntet fra 1676, som rigtignok havde været 94 Aar om at spire, men nu viste Liv og Grøde. Den Glæde opnaaede gamle Laurs at se. Han døde to Aar efter i sin Alders 76. Aar.

Ølundgaard 1772—1799.

Johannes viste sig ogsaa paa anden Maade som en fremmelig Mand. Han forstod, at Fællesskabet duede ikke. Han vilde være ene Mand paa sin Selvejerjord og ikke pløje og høste efter Bylavets Ordre. Straks Aaret efter Købet var han om sig for at faa Jorden afrundet ved Magelæg med Naboherskaberne Böttigersholm (Hofmangave) og Harridslevgaard, hvad der ogsaa lykkedes. Og saa skyndte han sig med at indhegne sin Jord paa Birken Dil.

I 1789 forsvandt hans ældste Søn. Det hændtes ikke saa sjældent i de Dage, at saadant et ungt, kraftigt Menneske pludseligt blev borte. Og ingen vidste, hvor de vare blevne af. Det skete gerne hen ad Sessionstiden til. Den forduftede Kristian var da heller ikke kommen værre til Ulykke, end at han viste sig aldeles uskadt i Ølund igen to Aar efter, i 1791, da der skulde holdes Skifte efter hans Fader. Paa Boet tilfaldt der hvert af de fire Børn 1147 Daler. Kristian selv var siden godt kendt i Kjøbenhavn, hvor han i mange Aar ejede »Store Svanemølle« paa Hjørnet af Nørrebro og Jagtvejen. Men da havde han taget Navn efter sin Fødeby og hed Hr. Kristian Ølund; og »Ølunds Mølle« var en Benævnelse, der kendtes langt bedre i Hovedstaden end Store Svanemølle, formodentlig ogsaa fordi »Svanemøllen« i kjøbenhavnsk Tale altid betød Møllen paa Strandvejen, hvis rette Navn var »lille Svanemølle«.

Der kunde godt kigges ind ad Vinduerne hos Johannes, ligesom tidligere et Par Gange i Præstegaarden. Men hvad der blev at se, adskiller sig kun lidet fra, hvad der ogsaa nu til Dags ses i en rigtig gammeldags Gaard. Foruden Sovekammeret, som havde de to reglementerede Alkovesenge og en Bilæggerovn, og som var det eneste Værelse, der kunde opvarmes, saa at de altsaa opholdt

sig der Dag og Nat, var der tre Værelser. I »Mellemstuen« stod der tre Stole med Læderbetræk, to Træstole, en lang Bænkekiste, et rundt Ege-Slagbord, et Fyrretræs-Skab, en Egedragkiste og paa denne en Tepotte af Tin. Gamle Laurses kære Himmelseng var bleven blaamalet, men stod nu ubrugt oppe i Storstuen.

Ejendommen uden Besætning blev ved Avktion solgt i 1792 for 4300 Daler og gik indtil 1799 gennem to Hænder. Markus Achton lod den opmaale. Den havde 155 Tønder Land, stod ham altsaa i noget over 27 Daler 4 Mark pr. Tønde Land. Det siges ogsaa, at det er ham, der opførte det nuværende Stuehus.

I 1796 skete Udskiftningen. Det er den, som har lagt den snorlige Vej fra Hessum til Ølund. Den gik rigtignok over Vand, som dog ved Lavvande i Fjorden ofte trak sig bort og paa sit bredeste næppe var meget over 100 Alen. Saa ringe som dette Vand var, har dog en Mand, som døde i 1877, 85 Aar gammel, fisket mange Flyndere der. Som Dreng havde samme Mand Lov til at tage en Hest i Stalden med sig over Vandet paa sin Skolevej til Hessum for at komme tørskoet over; men saa skulde han lade Hesten løbe hjem, og paa Vejen fra Skole skulde Drengen vade. Ølundgaards Kort af 1794 viser med al ønskelig Tydelighed de skadelige Følger af Fællesskabet. »Lunden« fortjente knap sit Navn. Der laa kun nogle lange, tynde, yderlig forhuggede Strimler af Bevoksninger, spredte omkring fra de sydligste Tornbjergsagre og næsten op til Gaarden, saa at Stormene havde frit Spil med, snart sagt, hver en Stump af Skoven. Skoven paa Lammesø blev indhegnet af Achtons Eftermand Wendelboe.

Ølundgaard efter 1799.

Den nye Ejer gav i 1799 Wendelboe 7600 Daler for Gaarden. Hans Enke solgte den i 1830. Men i Mellemtiden var der sket store Forandringer; thi det er først fra denne nye Ejers og hans Enkes Tid, at der egentlig kan tales om en »Ølundgaard«. Den nye Mand var Niels Engelsted. Han var født 1756, døde paa Gaarden 1816 som Generalmajor og Kommandør af Dannebrog. Baade han og hans Enke Cornelia Marie Abel ere begravede paa Otterup Kirkegaard, hvor deres Grave nær vare blevne

sløjfede i 1888. Det vilde være at beklage, om de ikke skulde blive holdte i Hævd, da Engelsted dog faktisk er den eneste i Fædrelandshistorien bekendte Mand, hvis Grav Kirkegaarden ejer.

I Gaardens Have satte hans Enke ham et Minde af Træ, der senere er blevet afløst af en Stenstøtte. Hans Hovedbedrift er bleven fremstillet i et Kobberstik. Han ses der i Slaget mellem Syck og Rahlstedt i Holsten 1813, den 6. December, indviklet i Kamp med tre Kosakker paa een Gang. Den gule Springer, der bar sin Herre uskadt ud af Kampen, havde siden sine gode Dage hjemme paa Ølund. Hvis der paa Billedet er nogen Portrætlighed, har Engelsted dengang været ret gammel af Udseende og hvidhaaret, uagtet han ikke var mere end 57 Aar gammel. Alle tre Kosakker maatte bide i Græsset for de sikre Hug af Dragonsablen, som Obersten førte imod dem. Et Lansesød, som var rettet mod hans Hoved, undgik han ved en rask Bøjning, saa Lansen kun stødte Sjakoen af, hvorfor han ogsaa paa Kobberstikket ses med bart Hoved, det hvide Haar flagrende om det rynkede Ansigt, medens han gengælder Lansesødet med et rasende Hug af den lange og svære Pallask. Dragonerne, som ilede til, kom for sent. Obersten havde klaret for sig selv, og han klarede Sagen for dem med; thi Regimentet var afskaaret, og det var ingen let Sag at sno sig frem gennem det af Fjenden besatte Land. Men han førte sine fyenske Karle af Sted, hurtigt og snildt, femten Miles March i tredive Timer, og saa vare de frelste naaede til Rendsborg. —

Der har før i disse Fortællinger været berørt, at Agnete Skinkel havde en Gaard i Ølund, 3 Tønder 5 Skæpper Hartkorn (se Side 43, Linie 13, og Side 45, Linie 4 og 16). Denne Gaard kom i 1805 i Engelsteds Eje. Dermed gik det saaledes til. Gaarden, der i 1661 blev pantsat af Agnetes Fader, Laurids Skinkel, var i Grunden værdiløs for Agnete, da den ikke betalte sin Landgilde. Hun solgte den i 1684 til Roseneje, og til dette Gods hørte den endnu, da det i 1784 blev gjort til Stamhus med Navn Hofmangave. Den svarede, eller rettere skulde svare, aarligt i Landgilde tre Daler tre Mark i Penge, tre Tønder Byg, et Lam, en Gaas, to Høns. Den vedblev at høre til Hofmangave indtil 1805. Da foretog »den gamle Kancelliraad« paa Østrupgaard en betydelig Omsætning i Fæstegods. Deriblandt

var der ogsaa Gaarde, som han købte fra Hofmangave, to i Gjerskov, to i Otterup, en i Ørridslev, to i Ølund, alle syv i alt omtrent $60\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn. De to Ølund-Ejendomme vare nuværende Nr. 3 samt Agnetes gamle Gaard. Men denne sidste solgte han $\frac{1}{4}$ Aar efter til Premiermajor Engelsted. Lille var Gaarden, kun paa 25 Tønder Land; men — det var dog nu den tredje Gaard, som føjedes til i Ølundgaardens Knippe, der nu indsluttede omtrent 205 Tønder Land. I 1811 forøgedes Ejendommen ved Inddæmning, hvorved Sohoved og Lammesø blev landfaste. —

I 1650 havde Kongen endnu to Gaarde i Ølund. Af dem var Anders Pedersens den ene, og en Del af den var Selvejendom, men kan næppe siges at have været en Mønstergaard; thi Bygningernes Brøstfældighed beløb sig til netop det halve af, hvad hele Selvejendommen var værd (48 Sletdaler), hvori dog ikke var medregnet 2 Tønder Hartkorn, som laa paa Bederslev Mark. Hans Madsen, den dygtige Bonde i Skeby, var med til at vurdere den. I 1651 døde Anders, og Hans Pedersen laugbød*) Gaarden og var villig til i Samfrændeskifte at lade den blive regnet for 50 Sletdaler. Det var intet Under, at Hans daarligt kunde betale de 10 Daler for Knud Andersen (se Side 141, Stykke 2), naar hans hele jordiske Ejendom var 50 Daler værd og tilmed i samme Aar var brøstfældig for 15 Daler. I 1688 sattes hans samlede Gaard til godt 11 Tønder Hartkorn, hvoraf Selvejendommen udgjorde 1 Tønde 7 Skæpper 2 Album; Resten tilhørte Bodil, sal. Morten Mikkelsens. Hun tillod i 1690 Hans at bortfæste Bederslevjorden for 8 Daler aarlig. Bodil kunde naturligvis ikke holde paa denne Gaard mere end paa alle de andre, hun af Navn besad. Den kom til Harridslevgaard og Bøttigersholm, kom altsaa med ind i Johannes Laursens Magelæg i 1773, var allerede i 1764 paaboet af den Familie, i hvis Besiddelse den forblev indtil December 1895, og er efter Matrikel af 1844 Nr. 3 i Ølund.

For den langt mindre Del, som i 1688 og en god Tid senere var et lille jordegent Bol, var Kampen for Tilværelsen dog for haard, og den blev Fæstebol. I Tidens Løb kom den til at blive ejet af Præsten i Herrested,

*) At laugbyde er at byde til Salg inden for Arvingernes Kreds.

Hans Schebye, der før havde været Præst i Skeby. Han solgte den i 1757, mærkeligt nok, atter til Selvejendom. Det er denne lille Ejendom, som i 1780, havde to Himmelsenge. Der var naturligvis kun to Stuer, og ingen af dem havde Kakkellovn. Men fryse behøvede man ikke. Der stod jo en Himmelseng i hver Stue og i den ene Stue tillige en Hotteseng med Fjælle foran. Dette Bol holdt sig paa sit gamle Hartkorn. I 1812 købte Engelsted det for 2000 Daler. Hans Enke fik sin Fæster i Agnetes gamle Gaard, Henning Olsen, til at opgive sit Fæste og i Stedet for dette at overtage Bolet — uden Landgilde og med Ret for Kr. Klausen til at overtage Bolet naar som helst. Fik Henning kun et godt Bol for en lille Gaard, saa fik han det da ogsaa uden at skulle betale en Øre om Aaret for sin nye Jord. Det var Kr. Klausen, der fik Lov til at tage Hest med paa sin Skolevej og har fisket Flyndere i Kistelykken. I 1878 kom Bolet til at danne Kernen i en ny Gaard i Ølund, da det blev solgt til H. Kr. Poulsen for 11000 Kr.

Engelsted døde 1816. Hans Enke var en virksom Kone. Aaret efter hans Død var hun beskæftiget med Byggeri; thi hendes Navn og Aarstallet 1817 staa over Indkørselsporten. Dette Byggeri staaer netop i Forbindelse med Hennings Flytning; thi Agnete Skinkels Gaard laa i Vejen for al Udvidelse af Engelsteds. Dens Bygninger laa umiddelbart Nord for Fruens nye Port, bleve derfor Aaret efter med kongelig Bevilling nedrevne og Jorden lagt ind under Ølundgaard. I December Termin 1830 oprettedes Købekontrakt mellem Fru Engelsted og Forpagter Lars Petersen paa Egeskov om Ølundgaard, i alt 21 Tønder 3 Skæpper Hartkorn. Skøde fik han i 1832. Petersen forøgede i 1833 Arealet med 74 Tønder Land ved Inddæmning. I December 1853 gav han for 30000 Daler Skøde paa Gaarden med Besætning til Hans Petersen Hvenegaard (født 1814), gift med hans Datter. Dermed overgik Gaarden til den Familie, som endnu ejer den.

Kirkerne.

Størst af de to Kirker er unægtelig Otterupkirken. At den er saa fugtig og kold, skyldes vel nok for en Del

dens Underlag. Den staar paa først ca. to Alen skarpt Grus, derunder $\frac{1}{2}$ Alen meget haardt Sandler, som hælder mod N.-V., derunder skarpt Grus, mod N.-V. omtrent to Alen, men i S.-O. og paa Bakkens sydvestlige Side samt i Øst $5\frac{1}{2}$ Alen dybt, og derunder i det mindste to Alen hvidt Ler. Men hertil kommer, at Kirken ikke staar paa Toppen af Bakken, saa at den modtager Vand fra det højere liggende Land. Selve Bakketoppen vilde dog ikke have været et bedre Sted, saasom den er overordentlig fugtig.

Kor og Skib er i lige Linie fra Øst 41 Alen langt, $7\frac{1}{2}$ Alen højt, Muren $1\frac{1}{2}$ Alen tyk, Taarnet 15 Alen langt, 21 Alen højt, de to Overgavle i Taarnet 14 Alen høje. Over Vaabenhuset Fjælleloft. I Materialhuset intet Loft. Sehesteds i 1718 til Kirken skænkede Altertavle, malet paa Kobber af R. Coffre, er i 1863 ombyttet med et Maleri paa Lærred, Jesus i Gethsemane, knælende ved et Vandfald, som Gethsemane Have vilde glæde sig højlig ved nogen Sinde at have ejet. Koret og Skibet have seks Fagdobbelte Trævinduer i alt andet end kirkelig Stil. Taarnet har i sin vestlige Ende tre Fag enkelte Blyvinduer, som dog paa Grund af den Sehestedske Begravelse ikke gøre den fulde Nytte. I 1884 fik Kirken en Ovn, hvorved den kun vanskeligt kan opvarmes. Ovnen er beregnet efter 25000 Kubikfod Rum. Fra Advent 1896 er der gjort et heldigt Forsøg paa at forbedre Forholdet ved at afsondre Taarnrummet fra Kirken med et tykt Tæppe. — Stolestader i Kirker havde fra først af ingen Sæder, men vare, som Ordet lyder, Stader, bestemte til, at man skulde staa i dem. Prædike-Stolen er jo ogsaa en Stol, men har intet Sæde. Staderne i Skeby Kirke udmærke sig baade i Skønhed og Bekvemhed ved at være i høj Grad tarvelige. I Otterup Kirke have Staderne alle ret kønt Snitværk paa Endestykkerne, og det Stade, hvorigennem Indgangen til Prædikestolen er, har desuden Snitværk paa det østlige Sidestykke. Der er fem af Endestykkerne, som have ud-skaarne Aarstal, »Anno 1637«, »1638«, »Sandte Migrelis Dag«, »Anno 1638« og »Anno 1700«. Paa hvilken Tid Sæderne bleve anbragte i Skeby og Otterup Kirkestole, vides ikke; men saa længe siden, at vore Oldefædre kunde sidde ned i Kirken, behøver det ikke at være. I Skamby Kirke var der engang Skandale, som drejede sig om Retten til »at staa« i nogle bestemte Kirkestole, saa at det

for den Kirkes Vedkommende vides, at der ikke fandtes Sæder i dens Stole dengang. Og det var i 1712.

Den kongelige Gave, som Chrf. Sehestedt fik i 1685, da han fik Kirketienderne foræret, gjorde hverken han eller hans Børn til Skamme. De udstyrede navnlig deres egen Sognekirke smukt. Straks Aaret efter fik Kirken et nyt Døbebækken. Aaret derpaa, i 1687, blev Alterkalken omgjort, i 1710 kom der Sølvstager paa Alteret, i 1718 Altertavle, Disk og Sølvkande, i 1720 en ualmindelig kostbar Messehagel*), i 1735 en Lysekrone af Messing.**)

Kirkens Opførelsestid sættes til omtrent ved det tolvte Aarhundredes Midte, altsaa nogenlunde Valdemar den 1stes, den Stores, Tid. Den har været bygget dengang af huggen Kamp paa en Sokkel. I den senere Pavetid har den været nedbrudt lige til Grunden og atter opført af de gamle Sten, saa vidt de vilde strække til. Den blev da gjort til et overalt lige bredt Rum med fire spidsbuede, ikke lige store, Hvælvinger med Ribbemønster.

Ved vestre Ende blev der endvidere opført et meget anseligt Taarn, hvis underste Parti dannede en Forlængelse af Kirken, men med en Hvælving, der baade i Højde og Bredde overgik Kirkens Hvælvinger betydeligt. Omtrent samtidigt er Vaabenhuset, som oprindeligt var enkelt, men allerede før 1590 var dobbelt som nu, saa at Halvdelen brugtes til Materialhus, men i 1650 har været delvis nedbrudt og genopført. Taarnets Mure ere ikke lidet tyndere end Kirkens; dets Vindeltrappes Vinding er rigtig, saa at et Menneske, der gaar opad, har Trappens Kerne til højre, hvilket var nødvendigt i Fejdetid, naar Opgangen skulde forsvares mod en indtrængende Fjende, der havde faaet Taarndøren sprængt. I Aarene 1600 og 1601 foretoges der Byggearbejde ved Otterup Kirke, hvorved der brugtes Hugsten. Muligt er det Stræbepillerne, som da bleve satte.

I 1684 forsynede Skeby og Otterup Kirker sig med

---

*) Messehaglen er kantet med Sølvgaloner og har et meget bredt Kors af samme Materiale. Paa dette Kors er anbragt et svært Krucifiks af massivt Sølv. Kristusfiguren paa Krucifikset er sølvforgylt, støbt over Form. I det massive Sølvkors er paa Bagsiden dybt indgraveret Søbladevaabnet og Indskriften »Jomfru Fridericka Wilhelmine Sehestedt. Anno 1720«. (Om hende se Side 51, sidste Linie.) Krucifikset er 10¹/₂ Tomme højt.

***) Om Prædikestolene se Side 77 og 29, begge forned.

Tagsten fra Gjerskovgaards Ruin og betalte 8 Mark pr. 100. Da Otterup Kirke var taalelig velhavende, er det vel ikke urimeligt, at den tidligere har haft Blytag. Lunde Kirke vari Slutningen af Pavetiden langt fattigere end Otterup Kirke og havde dog Blytag endnu ind i 1696, i alt Fald paa Koret og den største Del af Sydsiden, men havde tidligere haft mere Bly. Dog allerede før Reformationen havde den fordærvede Pavekirke længe ikke haft den moralske Myndighed, der hørte til for at modsætte sig Adel og Kongemagt, der altid vare og ere saa lystne efter Kirkegods. Allerede Kong Hans forstod det Haandværk at være Kirkerøver. I 1508 bortførte han til Kjøbenhavn alene fra Fyen 264 Kirkeklokker, i alt 205450 Pund Metal, formodentlig til at støbe Kanoner af. Det kunde tænkes, at Otterup Kirke har maattet af med en Klokke ved den Lejlighed.

Døbefonten stod forhen paa en rigtigere Plads end nu, i Taarnet, og det er Chrf. Sehestedt, der flyttede den op i Koret i 1686. Altertavlen forestillede i 1590 Korsfæstelsen og havde Apostelbilleder paa Fløjene. — Hans Mule († i September 1602), den første, der kendes som Ejer af Nislevgaard, gav Kirken Kalk og Disk, vistnok i 1578. Det er ikke ganske den Kalk, der nu er i Brug; thi den blev omgjort i 1687; men der er dog noget tilbage af den, f. Eks. et Krucifiks, $1\frac{1}{8}$ Tomme højt, som sidder paa den Kalk, der nu bruges. Paa dennes Fod melder en Indskrift om, at Krucifikset er gjort 1578 og har siddet paa den gamle Kalk. — Alterstager har en Kirke med Otterup Kirkes Indtægter naturligvis ikke savnet i Pavetiden. Og naturligvis have de været for indbringende et Ran til at overleve Reformationen. Og saa maatte man i en snæver Vending hjælpe sig, som man kunde bedst. Nød lærte mangan nøgen Kirke den Kunst. Man huggede bare et Par store, grove Jernlyseplader ind i Altertavlens Fod. Saa var den Sag i Orden. Og i den Orden stod Sagen vistnok lige til 1710. — Kirkeladen (Kirkens Lade til Landgildekorn og Tiende) var naturligvis som alt andet Tilbehør til Kirken i Forfald efter Reformationen. Men i 1638 kunde den slet ikke mere. Den blev revet ned, og dens Tagsten fik Oplagssted i Kirken. Det var i det hele forunderligt, hvor lille Følelsen for Kirkebygningernes Hellighed var. Endnu i 1807 klages der af Stiftsøvrigheden i Fyen over, at der i Kirkerne, nogle faa

undtagne, findes Byggeemner oplagte, og Klagen gentages 1809. — Adskillelsen mellem Mandssiden og Kvindesiden i Kirkerne begyndte 1577 i Kjøbenhavn og trængte derfra ud over Landet. Der er i Otterup Kirke 49, i Skeby Kirke 44 Kirkestole. — Paa Nordsiden af Kirken, oppe ved Koret, ses Tilmuringen af »Herskabets Dør«, gennem hvilken »Herskabet« uden at behøve at komme i Berøring med den gemene Hob kunde begive sig ind i den med Fortræksgardiner forsynede Herskabsstol. Denne Stol er nu borttagen, som godt og vel er. —

— Skeby Kirke er formentlig fra først af opført nogenlunde paa samme Tid som den i Otterup, oprindelig et Skib og et Kor af raa og kløvet Kamp til Hovedemne, medens Hjørnekvadrene vare tilhuggede. Henimod, som det synes, Pavetidens Slutning har man nedbrudt Koret og forlænget Skibet 26 à 27 Fod imod Øst, hvor det afsluttedes med en Kamgavl med Blindinger. Denne Forlængelses østlige Del fik en ikke høj Krydshvælvning og indrettedes til Kor. Klokken er uden Indskrift eller Tegn, men efter Formen at dømme meget gammel. Den oprindelige Kirke har altsaa været meget lille, taarnløs og uanselig. Men ogsaa Sognet var lille, stærkt opfyldt med Skov, ubeboede Øer, Vandløb, Sumpe, uden stor Befolkning. Endog 60 Aar efter Reformationen anslaaes Sognet til kun 30 Tiendeydere (Otterup Sogn lige saa mange). Akkurat 100 Aar derefter opgives Antallet til at være, i begge Sognene tilsammen, 36 Helgaarde, 11 Halvgaarde og 8 Bol, hvad der er endnu mindre. Svenskekrigens Ødelæggelser vare jo i Mellemtiden farne hen over Landet. — Endnu i 1590 var Kirken kullet. Den havde endnu, trods det mere end halve Aarhundrede efter Reformationen, sin ærkekatolske Altertavle, som viste, at Skibby Kirke havde heddet »St. Annæ Kirke« og, hvad der i et skibsfarende Sogn var meget forstaaeligt, været indviet til Skibsfartens Helgeninde. Døbefonten stod paa sin rigtige Plads i den vestre Ende af Kirken. Naar den er flyttet, vides ikke. Paa Kirkegaarden hang Klokken i en Galge. Kirkeladens Fundament kan endnu ses. Efter Kirkegaardens Udvidelse ligg Grundstenene af Laden i Vejen for Gravning sydligt for den vestre Kirkegaardslaage. Men i 1590 vare naturligvis baade Lade og Galge forfaldne. I 1581 havde Mogens Eriksen (af Ørridslevgaard) givet Kirken

Kalk og Disk, dog ikke dem, der haves nu. Disse ere aldeles karakterløse Sager fra en langt senere Tid. Ligstenen over Hans Skinkel og hans sidste Frue er sat, men slet sat, i Vaabenusets Mur. To andre Ligsten, fra den romanske Tid, ere i 1883 indsatte, ogsaa slet, i Taarnet inde i Kirken. I 1594 var Klokkegalgen falden ned. Der blev ikke ringet til Kirke. Klokken havde Ferie. Den stod inde i Kirken paa Gulvet. I 1595 lod Niels Hansen Skinkel Taarnet opføre, og til Minde derom blev 300 Aar derefter, i 1895, Aarstallet sat i Taarnmuren. Niels og hans Haandværkere vare imidlertid ikke videre kyndige i at bygge Kirketaarne. De havde ingen Ide om, at i og ved en Kirke skal alt helst have en Betydning, om det saa er Kamgavlene. Disse danne Kirkens Kroning. Men det, der er den aandelige Kirkes Krone, er Herren og hans Apostle, og derfor er der aldeles bestemt Regel for en Kamgavl ved en Kirke. At Otterup Kamgavle vare urigtige, anede Niels naturligvis ikke. Hvorfor har han da ikke engang set sig for efter disse? Han har bygget aldeles vildt, ud af sit eget Hoved. Ikke engang Verdenshjørnerne brød han sig om. Og i det Punkt kunde dog Otterup Kirke have vist ham til Rette. Men Niels satte frejdigt Taarntaget paa tværs. Den Art Kunster kan for Resten vor Tid godt gøre ham efter. Man har i 1887 givet Skeby Kirke Staldvinduer, som ikke engang ere indrettede efter Kirkesynsloven; og paa sin nye Vaabenusgavl har Kirken faaet Kamme, der ikke give Niels Skinkels noget efter. — I 1599 byggede Niels ved Kirkens østre Ende med grundig Ringeagt for Kirkens Symmetri den i sig selv vakre, hvælvede lille Tilbygning, som staar der endnu, og som skulde, efter Nielses Tanker, være hans Families Gravkapel for lange Tider. At Kamgavlene ogsaa her vare byggede i Blinde, forstaar sig af sig selv. Hvorledes Kapellet saa ud ikke mere end 38 Aar efter, er fortalt Side 27, sidste Stykke. Under Skinklernes tiltagende Fattigdom blev dets Tilstand værre og værre. I 1685 var Sehestedt bleven »Kirkepatron«. Men Gravkapellet kunde selv den enevældige Konge ikke forære ham. Det tilhørte en Familie som privat Ejendom. Saaledes som det stod hen, blev det dog mere og mere til Skandale. Over 300 Tagsten vare borte; Hvælvingen truede med at falde ned; Mur og Grund havde givet sig ud fra Kirken. Alle

Vinduer vare borte; Tømmeret trængte til Fornyelse. Tyve havde været derinde. Dette sidste var saa meget værre, som der fra Kapellet var Dør ind til Kirken. Det maa vel netop have været for at kunne anbringe denne Dør ved Siden af Alteret, at Niels Skinkel havde opført Kapellet i Flugt med Kirkens sydlige Side uden Hensyn til dets Forhold til Kirkens Længdeakse. Da nu i 1693 uagtet Chr. Sehesteds retslige Stævninger ingen af Skinklerne meldte sig — sært nok; thi fattige vare jo ikke alle Efterkommerne af Laurids Skinkel — tilfaldt Kapellet Nislevgaard, som dog kun opnaaede at faa Vedligeholdelsens Byrde; thi Sehestedterne krænkede ikke Skinklernes Fred. Først længe efter, da Kisternes Tilstand gjorde det nødvendigt, bleve de førte ud af Kapellet og nedsatte i Kirkegaarden. — I Kirkens nordre Kormur sidder et Egeskab, stærkt jernbeslaaet, og med en kunstig Laas, der kræver to Nøgler. Skabet er fra 1676 og kostede fra nyt 40 Mark 8 Skilling, deraf Træet 6 Mark, Snedkeren 8 Mark, frem og tilbage til Smeden i Bogense 2 Mark, Smedeløn 24 Mark, Indmuring 8 Skilling. — I 1671 fik Skeby og i 1678 Otterup Kirke et Varmeapparat. Det var et Ildkar, et Bækken til glødende Kul, dejligt til at varme Fingrene over, naar disse under Datidens meget lange Gudstjenester vare blevne for valne. Det var den dygtige Præst Hans Jørgensen, som fik de Bækkener skaffede. Men ogsaa sine Sognefolks Fødder havde han Medlidighed med. Det var saa koldt at staa paa de raa, fugtige Lergulve. Først fik Kvindfolket Hjælp. Det var i 1672. Men fem Aar efter erobrede »Karlestolene« sig ogsaa Gulvfjælle. Kirkens Midtergang derimod nøjedes med Ler og maatte derfor stadigt »opfyldes«. — Som Ambassadør i Paris 1728—31 havde Chr. Sehestedt Ret til luthersk Gudstjeneste i sit Hjem, og han havde da haft et Krucifiks (Korset af Oliventræ?) med en Elfenbens-Kristusfigur staaende paa sit Hus-Alter. Efter sin Hjemkomst skænkede han det til Skeby Kirke, hvis eneste Alterpryd det var indtil 1863. Da fik Kirkens Alter en paa Lærred malet stor Altertavle, Jesus i Gethsemane, med Apostlene sovende tæt ved, ikke »omtrent et Stenkast« borte. Billedet synes desuden ikke just at antyde Fuldmaanetid, uagtet Natten mellem Skærtorsdag og Langfredag altid nødvendigvis falder netop paa den Tid. — Der fandtes tidligere i Kirken fire Ting,

som den nu er fri for: Familien Schebyes Begravelse, som der blev lidt Ulejlighed med, fordi Familien Høst, vildledt af Benævnelserne »Præstebegravelsen«, ogsaa nedsatte Lig deri — en Skriftestol — et Pulpitur for Skolebørnene, opsat 1740, stod endnu 1774 — samt Taarntrappen, der nu er ført op fra Vaabenhuset.

Kirken er $30\frac{1}{2}$ Alen lang, $11\frac{1}{2}$ Alen dyb, $6\frac{3}{4}$ Alen høj; Muren $1\frac{3}{4}$ Alen tyk; Taarnet 10 Alen langt, $13\frac{1}{2}$ Alen dybt, $16\frac{1}{2}$ Alen højt, Muren $1\frac{1}{2}$ Alen tyk, dets to Halvgavle 7 Alen høje med 1 Alen tyk Mur. Alterstagerne ere gode gamle Kirkestager af Kobber. I 1863 fik Kirken nye, ikke smukke, højst ubekvemme Stolestader; i 1883 kom Kakkelovnen; i 1885 udvidedes Kirkegaarden.

— Hvor man kom til at faa sin Plads i Kirken, var i ældre Tid en Sag af den vældigste Betydning og gav ved mange Lejligheder Lidenskaberne frit Løb i Guds Hus. I hver Stol var Pladsen ved Væggen den simpleste, og de øverste Stole vare de fineste. Endnu i 1846 maatte Stiftsøvrigheden skride ind og holde »Omtokningsforretning« i Otterup Kirke. Tiderne skifte. Nu ere de øverste Stole netop de mindst søgte.

Kirkernes Ejendom.

Skeby og Otterup Kirkers Ejendom i Pavetiden kan ikke med Sikkerhed angives. Saa meget staar dog fast, at hver af dem havde sin Tiende og sin Præstegaard (i Otterup: Anneksgaarden) og et for dem begge fælles Degnebol i Hjørlev. Hver af de to Kirker har haft sin Tiende til sin egen Raadighed. Underligt vilde det dog have været, om hermed var nævnt alt. For det første har Kirken sikkert ejet begge Præstegaardenes Fæstegods og Præstekoven, ogsaa i Pavetiden. Men efter Pavetiden vare Kirkerne rigere, uden at der findes Spor af, at Kongerne efter Reformationen skulde for Skeby-Otterups Vedkommende have gjort Brud paa deres Sædvane at plyndre Kirkerne og i Stedet derfor have overlæst disse to Kirker med Gaver. Der kan vistnok uden Fare for nogen Fejlregning gaas ud fra, at hvad de to Kirker ejede i 1537, have de ogsaa ejet i 1535. Efter 1536 indtraadte der jo et formeligt Kapløb mellem Konge og Adel om, hvo der kunde rive bedst til sig af Kirkegodset. Det var

Plyndringer i det smaa og Plyndringer i det store, Messehagler, Alterstager, Kirkeklokker, Bøndergaarde, Herregaarde, alle Bidrag modtoges. Tiender vare lige saa lidt sikre som Alterbrødsæsker. Alt kunde bruges. Kongen slog straks et stort Slag og indkasserede alle Bispenses Tiender, og de hedde nu ligefrem Kongetiender. Fremdeles erklærede Kongen ogsaa alle Kirkerne for sine, og saa rev han en Bunke af dem ned, hvorved han baade sparede at vedligeholde dem og fik de nedrevne Kirkers Kirketiender til frit Brug. For ikke at tale om Klosterkirker og Købstadkirker, der forsvandt i Massevis, saa blev der blot af Landsbykirker et Antal paa 49 borte af dem, der stode i 1524. Følgen af den Tids og senere Tidens Kirkerov er bleven den forargelige Prutten i Rigsdagen, naar Datidens Synder skulle sones og en ny Kirke rejses. Egense Kirken og Hasmark Kirken ere denne Egn's Eksempler paa, at det er lettere at rive ned end at bygge op.

Altsaa: hvad ejede Kirken i Skeby og Kirken i Otterup kort efter 1536?

Det første, som vides derom, er, at den 9. Februar 1551, altsaa femten Aar efter Reformationen, forlenede Kong Kristian den 3die Hans Skinkel til Gjerskov med Herligheden, Arbejdet og al anden uvis Indtægt af fem Kirkegaarde i Skeby og Otterup Sogne, hvormed se Side 10, Stykke 2. Disse fem Bøndergaarde tilhørte altsaa Kirkerne.

Skeby Kirke var den fattigste af de to. Da der, endnu i Pavetiden, i 1525 paa Herredag i Odense blev udskrevet Landehjælp, hvortil Biskopperne ogsaa gave deres Samtykke, at Kirkerne maatte bidrage, sattes »Skyby, Egense, Østroepe, Allusse og Lunde« Kirker hver til 10 Mark, men »Hialstrop, Nordoppe, Otterop og Lyngby« Kirker hver til 20. — I 1579 ejede Skeby Kirke af Jordegods kun de før omtalte Anparter i den østligste Gaard i Byen Skeby og i en Gaard i Ølund (nu Nr. 4), hvoraf den lønnede Provsten med tre Ørtug Biug (à 12 Skæpper) og Præsten med et Pund Biug (omtrent 3½ Tønde), saa at den selv fik saa godt som intet undtagen Udgift, naar Landgilden udeblev. Dog havde Kirken desuden to Stumper ubebygget Jord paa Kærtingehøj. Denne Jord var fæstet af Ane Bild, siden af hendes Sønnesøn Laurids Skinkel og synes ogsaa i Mellemtiden at have været fæstet

af Gjerskovgaard i Claus Uckes Tid. Naturligvis fik Kirkerne ikke deres Landgilde regelmæssigere ind, end Herremændene fik deres. Skebygaarden skyldte i 1623 for syv Aar, Kærtingehøj for tre Aar og Gaarden i Ølund for et Aar. Og i den Tid, Hans Madsens Gaard laa øde, var der jo ingen Mulighed for Landgilde fra den Gaard.

Otterup Kirke var mere velhavende. Den ejede i Nislev en Gaard paa $5\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn med Landgilde $5\frac{2}{3}$ Tønde Biug, en Gaard i Ørridslev, $2\frac{7}{8}$ Tønde Hartkorn (1 Pund 10 Skæpper Biug), en Part i en stor Gaard i Hjorslev (se Side 70, sidste Stykke), nu Nr. 11, desuden en Gaard i Hjorslev paa 3 Tønder Hartkorn og en ubebygget Jord, Nørtofte og Søndertoft. Disse to sidste, Tofterne, kunne ikke have været smaa. De gave aarlig i Landgilde 1 Ørt Biug. I Otterup ejede Kirken en Gaard paa over 14 Tønder Hartkorn (efter gammel Matrikel Nr. 3. Efter ny Matrikel er den Nr. 4 og har lidt over $7\frac{1}{4}$ Tønde Hartkorn), Anneksgaardens $7\frac{1}{8}$ og Degnebolets $4\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn. Af alt dette ejer Kirken nu — intet. Tofterne laa bekvemt for Nislevgaard, havde lige fra Hans Mules Tid været fæstede af Gaarden og bleve i 1667, ingen vidste med hvad Bevilling, byttede med et af Nislevgaards Huse i Gjerskov. Da dette siden i Rækker af Aar laa øde, tør det vel siges, at det ikke var Kirken, der vandt ved det Bytte.

Degnebolet var og er i Grunden mere end et Bol, men kaldtes saaledes saa vel i Matriklen som andensteds. Det staar nu matrikuleret for 3 Tønder 2 Skæpper 1 Fjerdingkar $1\frac{3}{4}$ Album og havde i 1688 i Hartkorn 4 Tønder 4 Skæpper 2 Fjerdingkar 1 Album. Da gammelt og nyt Hartkorn aldrig kunne ventes at stemme, synes Hartkornet at være uforandret fra 1688 indtil nu; i alt Fald ser det da ikke ud til at være forøget. Dette maa gøre mistænksom mod den Tradition, der findes om Jorden. Efter den skal Embedet oprindelig kun have haft »Hedemarken«, omtrent 7 à 8 Tønder Land, som sagdes at være den egentlige Skolelod, medens de øvrige 17 Tønder Land kaldes »den gamle Degnejord« og siges at være komne til Embedet derved, at »Herskabet« paa Nislevgaard havde en Huslærer, der var meget afholdt af dem, en cand. phil. Theodor von Haven Thrane, som de efter Degnen Jens Nielsen Warbergs Død (1791, den 15.

November, 70 Aar gammel) gjorde til Degn, ved hvilken Lejlighed de forøgede Embedet med 17 Tønder Land. Thrane døde den 17. Juni 1795 og blev efterfulgt af sin Broder Jens, der ogsaa var Student († 1838 efter at være fratraadt den 12. November 1827). — Det er nu ret besynderligt, at »den gamle Degnejord« skulde være en yngre Degnejord, tillagt Embedet efter den tidligere. Hedemarkens Areal kan heller ikke naa op til Hartkornet i 1688, hvad det dog efter Traditionen skulde. En Forklaring kunde maaske søges i, at Gaven skulde være givet netop ved Udskiftningens Tid. Embedet havde megen Jord ogsaa langt nede i Skeby Sogn. Størrelsen har ikke staaet Folk i Almindelighed klar, og da nu ved Udskiftningen al denne Jord viste sig, samlet oppe i Hjorslev, at udgøre 17 Tønder Land, forstod Folk ikke dette uden som en Gave fra Herskabet, uagtet det netop var »den gamle Degnejord«. Paa den Maade kommer Navnet til at passe. Udskiftningen skete rigtignok i 1787, og Theodor Thrane blev ikke Degn før i 1791; men i Skeby Sogn blev Udskiftningen ikke endt før i 1796. At de to Jordlodder ere komne til Embedet ad forskellig Vej, derpaa tyder i øvrigt den Maade, hvorpaa Skatterne udredes, idet Kommunen betaler Skatter af Hedemarken, men Læreren af »Degnejorden«. Hvorledes det nu ogsaa forholder sig, saa er i alt Fald Læreren i Hjorslev ikke længere Bruger af Kirkegods, men af Kommunegods. — Præstegaarden var jo ogsaa Kirkegods, men Kirken og hvad dens var, kaldte Kongen jo for sit. Det hjalp saa engang Præsterne ind i en Klemme, som de sidde i endnu — og som hedder Indløsningssum. Det blev Provst Hans Jørgensen, som nødvendigheden maatte gøre Begyndelsen.

Men Kirkerne havde jo ikke blot Gaarde, der kunde ranes. Kirkerne havde jo ogsaa Tiender. Man begyndte med at nøjes med Bortfæstninger af dem. Skeby Kirketiende var i Skinklernes Tid fæstet af dem, i 1579 for 1½ Ørte Rug, 11½ Ørte Byg. Stor var Indtægten jo ikke. Taarnet, som blev bygget i Sommeren 1695, skyldte Kirken i 1614 endnu 500 Mark paa og fik i det Aar den Restsum eftergivet af Niels Skinkel. Hans Søn Laurids Skinkel havde Tienden i Fæste for 11 Pund Rug à 20 Skæpper og 16 Pund Byg à 24 Skæpper. Efter hans Død betalte hans Søn Werner 80 Mark i Stedsmaal (Indfæstning) af Tienden, og da han

døde i 1672*), stedte hans Søster Karen den ogsaa for 80 Mark; men i 1682, da Tienden igen blev fæsteledig efter hendes Død, kunde det baade mærkes, at Skinklerne vare borte, og at Landet begyndte at rette sig lidt efter Svenskekrigen, om end kun ganske smaat. Da fik Provstens Datter Margrete Tienden, men maatte give 84 Mark i Stedsmaal. Fru Sophie Parsberg, Laurids Skinkels Enke, havde rigtignok i 1673 ansøgt Kong Frederik den 3die om, at han vilde lade hende faa Skeby Konge- og Kirketiende »til Nødtørft for sig og sine Børn i Stedet for 100 Tønder Hartkorn, som Laurids af salig Kongen havde faaet til Eje fra Ribe Domkirke, men siden vare udlagte til kongeligt Ryttergods, samt fordi hendes Søn Werner kun havde haft sin Tiende at nyde to Aar før sin Død«. Hun fik til Svar, at Kirken kunde intet undvære, og Bispen vilde vel intet undvære. Til Forklaring heraf dette: at den 29. Oktober 1677 havde Biskop Thomas Kingo faaet kongelig Bevilling paa Kongetienderne af ti Sogne, deriblandt Østrup, Hjadstrup og Skeby, for hans Livstid († 1703). I al sin Ubetydelighed giver denne Smule Ansøgning fra Fru Sophie en ret god Forestilling om, hvorledes der 150 Aar efter Reformationen tænktes om og handledes med det, som dog efter Aarhundreders Hævd og Retsdokumenter i hele Masser aldeles ustridig var Kirkens lovlige Eje. Skeby Kirketiende kunde passende anvendes, ikke til Kirkens Behov, men til Underhold for en Adelsfamilie, og Ribe Domkirke maatte skaffe sig upassende Indtægt ved at lejes ud til Markedsbutikker, fordi Ryttere og Heste aade dens Gods.***) Og nu i vor Tid maa Ribe Domkirke tiltigge sig Tilskud fra Rigsdagen, fra den samme Statskasse, der ranede dens lovlige Gods og aldrig har givet Ranet tilbage.

Men hvad der i 1673 blev nægtet den fattige Sophie Parsberg, det, og mere end det, blev givet den ikke fattige Chrf. Sehestedt 12 Aar efter, da ikke blot al Skeby-, men ogsaa al Lumby- og Otterup-Kirkes Ejendom |— tillige med Retten til at udnævne deres Præster og Degne — blev foræret ham.

*) I 1670 ansloges en Tønde Rug og Byg til 1½ Daler, en Tønde Havre til 4 Mark.

**) Ogsaa i St. Knud i Odense blev der holdt Marked, f. Eks. i 1671 og oftere. Andre Kirker delte samme Skæbne.

Kirkernes Røgnskab.

Efter 1685 vedkom Kirkernes Indtægt og Udgift naturligvis ingen uden »Kirkepatronen«. Hvad han brugte Pengene til, det blev hans Sag. At han i Begyndelsen gav Kirkerne, til Dels endog rige, Gaver, det var Tak værd; thi det var rent ud Skænk og Gave. Regnskab for Brugen af Kirkens Tiende kunde og kan den Dag i Dag ingen fordre, og hvad han gjorde med Kirkens Bøndergaard blev hans Sag.

Anderledes forholdt det sig før 1685. — I Pavetiden paasaa den gejstlige Øvrighed, hvorledes Pengene bleve anvendte. Som en ringe Levning af sin fordums Glans havde Otterup Kirke ud af Reformationsplyndringen endnu i 1590 bevaret to Messehageler, der endda begge betegnes som »smukke«. Den ene har vel været bestemt til udelukkende Brug ved enkelte Lejligheder, maaske i Fasten, maaske ved de store Højtider. — Efter Pavetiden vare Skeby-Otterup-Kirker — med Rette eller Urette — Statens Ejendom fra 1536 til 1685, og nu var det altsaa Staten, der skulde holde Regnskab. Regnskab — hvis man kan kalde det saaledes — blev der ogsaa holdt. Stiftsskriveren førte det, Provsten tilsaa det, Lensmanden »hørte« det. Det var lige kummerligt i Førelsen og Synet og Hørelsen. Udestaaende Penge stode Aar efter Aar uden Renter; ja, selve den udlaante Sum kan forsvinde af Regnskabet, f. Eks. 613 Mark, som St. Hans i Odense laante af Otterup Kirke 1671 og muligens skylder Kirken endnu. Kapitelstaksten staar i den ene Kirkes Bog urokket fra 1664 til 1676 og eksisterer i den anden Bog slet ikke for Havrens Vedkommende o. s. v. Regnskabet tager det som en selvfølgelig Udgift, at der i hver Kirke bruges et nyt Klokketov til 6 Mark hvert Aar og to nye Vokslys hvert Aar til i Almindelighed 24 Mark (Havren kostede i 1675 kun 3½ Mark). Mon det ikke var »Stiftsskriversportler«? Merte Urne fik Tienden i Fæste den 9. Juni 1652; men Regnskabet synes ikke at kende Fæstebrevet før i 1677, og i det Aar fortæller Stiftsskriveren, saa Provsten kunde se det og Lensmanden høre det, at denne Tiende »iche hafuer verred« betalt i mange Aar. Følgen af, at Fæstebrevet var bragt for Lyset, blev den, at Sehestedt kom i Gæld til Kirken og til alle dem, der stode i Forbindelse med den. For Tiende skyldte han i 1685 efter Regnskabet 893 Mark 13 Skilling, men i Virke-

ligheden mere. Stiftsskriveren havde udlagt 145 Mark 1 Skilling, Kirkeværgen og Præsten ligeledes 145 Mark 6 Skilling, efter Revisionen af en afdød Stiftsskriveres Regnskab fordredes 305 Mark 13 Skilling og »gammel Gæld« 92 Mark 2 Skilling. Da Chr. Sehested i 1685 fik Patronatsret, var det altsaa en ret god Gave, som f. Eks. blot for Otterup Kirkes Vedkommende beløb sig til adskillige Bøndergaarde og Huse, en meget stor udslettet Gæld og en aarlig Tiende. Paa Skeby Kirke tjente han langt fra saa meget. — Degnen fik Betaling af hver Kirke, for at »sno« Kirkens Lys, mæje, feje o. s. v. Majningen bestod i at føre »Maj« ind i Kirken, o: at »udmæje« Kirken med Maj Maanedes friske, grønne Grene. Men Betalingen var, som hele Regnskabsvæsenet, ikke til at lide paa. Indtil Regnskabseftersynet i 1677 fik han f. Eks. af Otterup Kirke 8 Skæpper Byg. I 1677 forandredes det til 2 Mark. Det varede i to Aar. Saa fik han — baade de 2 Mark og de 8 Skæpper Byg. Det varede i fire Aar. Saa mistede han igen Bygget. For at holde den Art Orden i Pengevæsenet fik Stiftsskriveren 15 Mark, som Eftersynet i 1667 dog nedsatte til 5 Mark. Sit Tilsyn dermed maatte Provsten lade sig nøje med at faa 1 Mark 8 Skilling for; men saa fik han 6 Mark af hver Kirke for sin Visitats. Det hele er et Billede af den Maade, hvorpaa dengang alt Statsregnskab blev ført.

Selvfølgelig har det faaet en ganske anden Skik paa sig, da Kirkernes Formue blev privat Ejendom. Der stod f. Eks. Østrup Kirke i Otterup Kirkeregnskab siden 1669 for et Laan paa 50 Daler, og fra 1669 indtil 1685 havde der aldrig været Tale om Renter eller Betaling. Men nu kom der den 23. Januar 1690 en Stævning, og Østrupgaard maatte som Østrup Kirkepatron ud med Kapital, Rente og Rentes Rente, 107 Daler 4 Mark 12 Skilling.

Regnskabsbøgerne have naturligvis adskillige andre, nu besynderlige, Poster. For at hente fra Odense og bringe tilbage til Byen en Murer med hans Redskaber betaales 2 Mark for hver Tur.*) Naar en Prinsesse skulde have Bryllup, maatte Kirkerne udrede deres Del af hendes Udstyr, »Prinsessestyr«, som altid var en tung Byrde. Naar

*) I 1701 kostede en Vogn i travl Sædetid fra Odense til Hasmark 3 Mark 6 Skilling. Almindelig Vognleje fra Odense til Herredstinget i Otterup eller Bladstrup var omtrent 2 Mark 8 Skilling.

en Kirke i Danmark (undertiden ogsaa i Norge) brændte, støttede de andre Kirker den med et »Brandstød« af 12 Mark. Præstegaardene fik i lige Tilfælde oftest et Stød paa 6 Mark.

Skolevæsen.

Pavetiden havde aldeles forsømt Undervisningen. Af mange Grunde varede det ogsaa en Stund, før Lutherdommen kunde komme rigtig med. Men hvad man kunde, det gjorde man. I 1564 vilde man endog have lærde Degne. Biskopperne fik Befaling til at afsætte de Degne, der hverken kunde forstaa Latin, synge eller skrive. Naar Degnen om Søndagen havde ringet første Gang, slog han »femten Klemt til Børnelærdom«. Saa vidste Kirkebyens Børn, at det gjaldt dem. Men ved Skeby Kirke maa det vel nok have været baade dem fra Ørridslev og fra Skeby. De skulde i Kirken have en Time i Katekisme og Psalme, hvad Degnen dog ogsaa nok kunde opsætte til efter Tjenesten, saaledes som det f. Eks. vides at være hændt i Skamby. Det var dog kun Ungdommen nær ved Kirken, der fik hele fire Timers Lærdom om Maaneden. Saasom Lærdommen ogsaa skulde dryppe paa de andre, gik Degnen engang om Maaneden til hver af de andre Byer og søgte at faa Børnene samlede en Timestid i en eller anden Gaard. Altsaa i kort Begreb: ingen Skolebygninger, ingen Læsning, ingen Skrivning, ingen Regning, ingen Læsebog. Gyldne Dage uden Skolemulkter! Og i Skole kun een Time om Maaneden! I Kirken gik Degnen op og ned ad Gulvet og læste en å to Linier af et Psalmevers højt, og saa sang han de to Linier, og saa sang Menigheden med, og saa læste han de to næste Linier af Verset, og saa sang han dem, og Menigheden sang med, og saadan blev man ved, Verset ud, og til sidst fik man sunget hele Psalmen. Det gik meget lettere, end nogen vilde tro nutildags. Folk havde ikke Hovederne fulde af Politik og Avisnyt og Generalforsamlinger o. s. v., og det lidet, der bød sig frem til at huskes, lærtes hurtig nok. Uden nogen Sinde at have lært et Bogstav eller ejet en Bog var Menigheden hjemme i en Mængde Psalmer og det meget ofte langt længere Psalmer end dem, vi bruge nu.

Den første lutherske Degn i Sognene, hvis Navn nu kendes, var Niels, »deghen i Hiorsløff«, som paaskrev en Udskrift af Lunde Herreds Tingbog i 1562. Han kunde altsaa skrive og har vel ikke haft Grund til at være bange for at blive afsat i Kraft af Bestemmelsen af 1564, som ovenfor blev omtalt. — I 1590 var det Johannes, som var Degn. Han fik et godt Lov paa sig af Biskoppen og Menigheden. — Peder Hansen Degn, der i 1640 brugte Degneboligen uskikkeligt (maaske Smugkro, Side 23, Anm.), i 1671 var Vidne paa Tinge (om Daaes-Tornen Side 55, Stykke 5) og døde tre Maaneder efter, 93 Aar gammel, havde allerede fra 1657 ladet sin Søn Niels varetage Embedet; men Folk vare ikke rigtig flinke til at give ham, hvad hans var, saa at der kunde skyldes ham Indtægter for fire Aar. — I 1698 saa det ud til, at Hjorslev skulde hæve sig højt i boglige Kunster; thi »med det gunstige Herskabs naadige Tilladelse« nedsatte en Latinskoledreng fra Odense sig i Byen for at bibringe Bønderbørnene sin Visdom; men han døde efter to Maaneders Forløb, og dermed forsvandt Haabet. Stor vilde vel i alle Tilfælde ikke Hjorslevs Lærdom være bleven, selv om denne Latinskoledreng havde blomstret. Paa Odense Gymnasium blev endnu 20 Aar derefter Geografibogen færdig med Danmark i 52 Ord; om Norge havde den 29 og om Sverige 23 Ord. Naar dette nu var Omfanget af den Viden, som Læreren medbragte, kunde han næppe overbebyrde Børnenes Hjerner med i alt Fald dette Skolefag. Og den Slags Lærere var det ogsaa, der hist og her paa Herregaardene bleve holdte som Huslærere. Om Agnete Skin-kels Skønskrift og Retskrivning har der før været Tale (sit Navn skrev hun Angenete). Folk i Almindelighed klarede sig udmærket gennem Livet uden saadanne ærgerlige Vidtløftigheder som Læsning og Skrivning. I 1706 fandtes der paa det ganske Fyen kun to Skoler uden for Byerne. I Allesø var det i 1656 kun Præsten, der kunde læse. — Om Sogneskole var der ingen Lov før i 1739, og det tog, som med Skoleloven af 1899, to Aar, før den traadte i Kraft. Og dog krævede den saa lidt. To Linealer og to Blækhuse i hver Skole — det var tilstrækkeligt. Vilde man endelig have sine Børn saa ekstra lærde, at de skulde lære at skrive og regne, saa var det en frivillig Sag, og man maatte da ogsaa betale Læreren særskilt for

det. Det, man fik uden særlig Betaling, var Læsning og Religionsundervisning. Det syner af saa lidt og er dog et umaadeligt Fremskridt. Der træder dermed tre helt nye Ting ind i Verden: et Skolehus i hvert Sogn, en Lærer i hvert Sogn, Læsning i hvert Sogn, — man havde hidtil hverken kendt til Skolehuse eller Lærere eller Læsning. Skolebørnene havde tvungen Kirkegang, hvorfor da Skeby Kirke ogsaa fik et særligt Pulpitur for dem i 1740. Den første »Skoleholder« i Hessum hed Suhr. Han var kaldet af »Skole-Ejeren«, Justitsraad Himmelstrup paa Ørridslevgaard, dog kun som Skoleholder, ikke som Kirkesanger. Sin Degn havde Skeby Sogn fælles med Otterup; han boede i Hjorslev, og det var der, at Degnens Skole laa. Suhr afløstes i 1776, 67 Aar gammel, af Hoff, som aldrig fik nogen Ros for sin Undervisning. I 1810 erklærede Provsten ham for umulig, hvad ikke var underligt; for han var 69 Aar gammel og havde aldrig kunnet stort; men man kunde ikke faa fat i nogen, der var bedre, saa han kom ikke til at gaa af før i 1813, og da gik han af med Pension af Fattiggassen og tog Bolig i Hessum næsten lige over for Skolen i det nu nedrevne »Hofhus«. Han havde oplevet, at der i 1806 kom en ny Skolelov, som ogsaa behøvede to Aar til at komme i Kraft. Og da i 1808 Skolen i Hessum blev undersøgt, fandtes der i Skolen følgende: et langt Bord med en Bænk paa hver Side og en kort Bænk til Læreren, en Bilægger, en Geografi, en Bibelhistorie, en Læsebog, og — det var alt. Endogsaa de to befalede Blækhuse vare fraværende. Der var altsaa ved det Aar 1808 ikke et Barn i Skeby Sogn, der i Skolen lærte at føre en Pen.

I Hjorslev, hvor Degnen siden 1741 tillige var Otterup Sogns Skolemester, var der i sin Tid naturligvis ogsaa blevet opført et Skolehus. Degnebolet havde maattet afgive Grunden. Man fristes til at spørge: hvorfor? Billighed talte dog for, at Sognet forsynede Sognets Børn med Skolegrund, snarere end at Læreren skulde gøre det. — Degnen var fra 1741 ophørt med sine Søndagstimer i Kirken o. s. v. Der kiledes nu løs paa Lærdommen hver eneste Dag og ikke blot een Time, men adskillige Timer hver Dag. —

Den sidste Degn, som ikke tillige var Skoleholder, hed Jørgen Hansen, født i 1662 i Skeby Præstegaard, ældste Søn af Provst Hans Jørgensen. Som saa mange af

Degnene i ældre Tid var han Student. Men hans For-
 mand, gamle Frands Ibsen, vilde ikke vige sit Sæde, uagtet
 han dog var lidt til Aars, saasom han var 69 Aar gam-
 mel, og i 1704 maatte der en Provsteret til, hvor det da
 blev godtgjort, at i Aaret 1700 var Jørgen bleven kaldet
 af rette Øvrighed, nemlig »Herskabet«. Morsomt nok
 havde Hessum Skole i 1852 en Historie af samme Slags.
 Da sad der i Skolen der en ikke ubetinget heldig Lærer
 Gregersen, Hoffs Eftermand, som paa ingen Maade vilde
 ud af Huset, uagtet han var afskediget, og det morsomste
 var endda, at Hessumboerne holdt med ham, og Gregersen
 veg kun for Magten og Herredsfogden. Men vige maatte
 baade Frands Ib og Gregersen dog til sidst. Beboerne
 byggede Gregersen Hus i Klingskov, og for Resten fik han
 48½ Tønde Korn i Pension. Frands slap ikke saa godt.
 Hus fik han dog. Thi Herskabet overlod ham Grund dertil
 paa Otterup Gade ved Kirken, med Kaalhave, og Jørgen
 lovede at bygge Huset, otte Fag med Tørveskur, lovede
 at føde ham en Ko, Brændekørsel, to Dages Hostkørsel
 og 12 Daler aarlig, og Kapellanen, Jørgens Broder, lovede
 at »tale Frandses Ord til Menigheden om at lade ham faa
 hans Restans« — men det var det hele. Paa det levede
 saa Frands til 1708 og hans Enke endda syv Aar til. Jørgen
 flyttede altsaa i 1704 ind i Degnebolet. Det var i god
 Stand. Det var dog ikke, fordi gamle Frands havde været
 saa omhyggelig med det; tværtimod var han Aaret i For-
 vejen bleven dømt for Mangel paa Omhu, og da Frands
 var stridig, havde »Herskabet« som Kirkepatron ladet
 Husene istandsætte paa hans Bekostning. Stuehuset var
 seksten Fag langt med Korsstue paa fire Fag, og der
 var en østre og en vestre Lade paa henholdsvis 22
 og 13 Fag. Disse tre Bygninger vare brøstfældige paa
 mindst 88 Alen Rem, 110 Alen Fod, 12 Spær, 16 Stolper
 o. s. v. Skorsten, Ovn og Vinduer nævnes ikke. Brøsten
 ansloges til 63 Daler 5 Mark 8 Skilling. Rigdom paa
 Værelser var der altsaa ikke. Og saa brød Jørgen endda
 Korsstuen ned, saa der blev kun en »Lillestue« og den
 »store Stue« tilbage. Gift var han ikke i Begyndelsen, saa
 det kan hverken have været for Bekvemmelighedens eller
 den kvindelige Hjælps Skyld, at hans Broder Kapellanens
 Kone i 1705 og 1706 foretrak at ligge i Barselseng i
 Degnebolet fremfor i Præstegaarden, hvor da i alt Fald

hendes Svigermoder var. Jørgen giftede sig ikke før i 1710. Da var han 48 Aar gammel; men han sørgede for at faa sig en Kone paa 19 Aar, Ane Margrethe Jørgensdatter Jerck fra Vordingborg. Da Jørgen efter 15 Aars Ægteskab døde i 1725, havde han fem Heste, tre Køer og fjorten Faar i Besætning. Karlen fik 10 Daler 4 Mark, Pigen 4 Daler og Drengen 2 Daler 4 Mark i aarlig Løn. Hele Jørgens Bo vurderedes til 141 Daler 1 Mark 10 Skilling, deraf seks Sølvskeer 12 Daler. De maa have været temmelig tynde. Han havde fem Tinfade, fjorten Tintallerkener, otte Træstole, to Borde, et Stueværk, to Bøsser, syv Par Lagener, tre Par Pudevaar, to Duge, tre Smaaduge, to Haandklæder af Drejl, tre af Blaargarn, to Vogne, en ny Sadel (2 Daler) o. s. v. Børn havde han ingen af. Til Deling mellem Arvingerne blev der 38 Daler 3 Mark 2 Skilling. Den Arv var der fire til at dele. — Det skal siges til Herskabets Ære, at den Trafik med de kirkelige Embeder, som »Patronerne« mangan en Gang dreve andre Steder i Landet, aldrig kendtes her. Vi fik aldrig en af Herskabets aflægs Tjenere eller Kuske til Degne. I Hjorslev Degnebol sad der altid Studenter eller Kandidater i Filosofi, indtil i 1827 Radoor flyttede ind som den første Seminarist, ikke udnævnt til Degn, men til Kirkesanger og Skolelærer. Degnenes Tid var forbi. Degnebolene bleve solgte til Fordel for det almene Skolefond. Det var et nyt Vikingetog, som Staten foretog ind paa Kirkens Grund. Degnebolene tilhørte Kirken. Hvor kunde da Staten blive Sælger? I alt Fald vilde man vel nutildags kunne blive enig om, at Staten ikke havde Spor af Ret til at sælge et Sogns Degnebol til Fordel for Sogne i andre Landsdele. Men det var netop det, som Staten gjorde. I Hjorslev har der gennem Tidernes Løb været en Række Omstændigheder (det vilde blive for vidtløftigt at komme ind paa deres Enkeltheder her), som hidtil have holdt deres Haand skærmende over Degnebolet. Men hvorfor skulde man ikke engang i Tiden kunne faa Bugt med det?

Gehejmerraadinden paa Ravnholt maatte jo bøje sig for Skoleloven af 1739 og bygge Skolehus i Hjorslev. Og da hun havde det færdigt før Mikkelsdag 1741 og i Januar 1742 havde naaet at faa købt de befalede to Linealer og to Blækhuse og en Bibelhistorie o. s. v., saa at Skolegangen var begyndt den 5. Januar 1742, mente hun, at hun burde

slippe for den Mulkt, som Stiftsøvrigheden vilde paalægge hende for Sendrægtighed i at gøre Loven Fyldest. Og da den nye Skolelov kom med sine skrappere Fordringer i 1806, fandt ikke heller det fire Fags Skolehus, som hun i sin Tid havde bygget, Naade for Skolekommissionens Øjne. Der var betydelige Udsættelser. Der var værre end i Hessum Skole. Der var meget fugtigt. Der var meget for lavt. Og efter saaledes at have givet ondt af sig fandt Kommissionen, at Huset var — godt nok, især — da Sognet var saa lille. Som om dette kunde bøde paa Lavheden og Fugtigheden. Paa den Tid var der i hvert af Skeby-Otterup Sogne 364 Beboere. Af Bøger fandtes der i 1808 i Skolen i Hjorslev en Geografi, tre Læsebøger, tre Bibelhistorier. Degnen, Jens Thrane, bad om at faa lidt mere Brændsel end de femten Læs Tørv, som han ikke altid fik, og bad om en passende Løn for Skrivning og Regning i Stedet for de tre Skilling om Ugen, han nu fik for et Barn, naar det lærte at skrive, og de 4 Skilling om Ugen, han fik, naar Barnet skulde baade skrive og regne. I Oktober 1809 var man naaet saa vidt, at der var nogle af Børnene i ældste Klasse, der havde — begyndt — paa Skrivning og Regning. — I 1844 holdt de første Landkort deres Indtog i Skolerne. Indtil da havde man lært Geografi uden Landkort — eller, hvo veed? — maaske slet ikke lært Geografi.

Til et Overblik kun endnu nogle Aarstal. Hjorslev gamle Skolehus blev efter langsommelige Forhandlinger ombygget i 1820 og fik et Inventarium af Skoleborde, som for Kuriositetens Skyld burde have været opbevarede for et Museum, da Skolen paa ny ombyggedes i 1895. I Skeby Sogn førtes der Forhandlinger i det uendelige om Skolevæsenet, især paa Grund af den stærke Bebyggelse paa Klintebjerg, der gav mange Børn en alt for lang Skolevej. Enden derpaa blev Opførelsen af Gjerskov Skole i 1876.*) Men da Skeby Sogn nu havde to Skoler, maatte Otterup Sogn ogsaa have to, og saa kom Ørridslev Skole i 1878. Hessum Skole brændte i 1887 og blev genopført, men i flere Maader for knebent. — Den i 1884 oprettede Realskole fik i 1895 eget Hus.

*) I Anledning af denne Skoles Opførelse skete der en Vejmaaling, hvorved det viste sig, at der var $\frac{1}{4}$ Mil fra Hessum Skole til Gjerskov 3 a og atter $\frac{1}{4}$ Mil derfra til Klintebjerg 3 d.

Udskiftningen.

Hvorledes her saa ud før 1796, kan Nutiden daarligt gøre sig et Begreb om. Vil man dog anstille et Forsøg derpaa, saa maa man først og fremmest i Tankerne fjerne de Grøftevolde og Pile, der nu findes overalt. Dernæst maa der i Stedet for vor Tids brogede Afveksling i Kornsorters og Foderurters Farver, Mark efter Mark, Lykke efter Lykke, tænkes dette, at enhver Bys Jord kun havde tre Farver: een umaadelig Rugmark, een umaadelig Byg- (eller Havre-) Mark og een umaadelig Græsjord. Ingen enkelt Bymand ejede nogen af disse tre »Vange«. De vare fælles for hele Byen. Byen drev »Trevangsdrift«. Efter fælles Aftale paa Bystævnet begav paa fastsat Dag alle Byens Plove sig ud paa Rugvängen, og hver Mand pløjede i Rugvängen de spredte Stykker, der vare hans. Men Rug skulde han saa i den Vang det Aar. Og saaledes gik det i Byens Spændetrøje med Bygvängen, og saaledes gik det med Høsten. Hvor snæver Trøjen var, viser f. Eks. en Ørridslev Bylov af 1653, hvorefter ingen Mand maatte have mere Sommerkvæg, end hvad han om Vinteren havde haft paa Foder; men dersom han en Sommer ikke havde saa meget Kvæg, som hans forholdsmæssige Del af Byens fælles »Græsbed« kunde ernære, skulde de andre Bymænd »fornøje ham efter fire Mænds Sigelse«. — Gødning var der ikke stor Ulejlighed med. Saadan noget som en Tolvtedel af de to Vange fik lidt Gødning at smage; de øvrige Dele af Byens Agerland maatte nøjes med, hvad de kunde huske fra sidste Gang, da det var deres Tur; thi saa vidt var man, at det gik paa Tur, og at Vangene skiftede, saa hver Vang kun hvert tredie Aar blev udlagt til samme Brug. — Skoven fedede Svinene. — Byen holdt sig en fælles Byhyrde (Hjuren), som f. Eks. i Ølund i 1650 fik i Løn to Tønder Byg, hvad der tykkes at være noget lidt, især da Kvæget kom meget tidligt ud og blev »bundel ind« om Efteraaret meget sent. Om Morgenen gik Hyrden med sine Hunde gennem Byen, og ved Lyden af hans Horn kom Kreaturerne styrtende ud fra alle Gaardes og Huses lave, beklumrede Stalde. De skulde ud at more sig og have det godt, meget bedre end nogen stakkels formalket Ko nogen Sinde faar det nu, hvad de da ogsaa lønnede ved at give meget bedre Smør, end nogen Mejeridamp kan centrifugere ud af

dem. Turen gik ud paa Overdrevet. Vangene laa selvfølgelig nærmest ved Byen. Men uden om dem, derude, hvor maaske tre, fire, fem Byers Jorder gik i eet, derude laa de store Overdrev og dannede tilsammen et eneste vidtstrakt, evigt upløjet, duftende Blomstertæppe, bestrøet med kølige, skyggefulde Smaalunde og Krat. Derude gik man saa frit uden Tøjr med sine Kalve og nød Livet, saa lang Dagen var. Men det var en rar Ting ogsaa at faa noget at drikke. Derfor holdt Bymændene et godt Vandingssted i stor Agt, f. Eks. »Søen« ved Hessum og »Kokilden« paa Ørridslev Overdrev, og dette saa meget mere, som den nye Indretning, at hver Mand har sin Brønd, ikke kendtes. Den første Brønd, der nævnes i en Bondegaard i Lunde Herred, fandtes i Fremmelev 1710. (Dette maa ikke misforstaas, som om Brøndgravning hidtil havde været ukendt her til Lands. Paa Slotte og Herregaarde fandtes der Brønde, endog med Springvand, mange Aar før). Kun paa de to Vange, som netop det enkelte Aar vare Kornvange, maatte Kvæget ikke komme. Men naar Høsten var forbi og hver Mand efter Bystævnets Ordre havde kørt ind, saa erklærede Bystævnet, at »Ævret var opgivet«, og saa gik Kvæget lige lukket, hvor det vilde.

Paa hver af de tre Vange havde hver Bymand sine Agre, ofte med en »Forslet«, en »Aavending«, til Høavl. Dog laa disse Agre ikke for hver Mand paa eet Sted, hvor maaske al den bedste Jord var; men man laa »til Rens« (Agerrener) med hverandre, ja, saasom det ofte ikke var een By, men to, tre, fire Byers Jord, der var i Fællig*), saa kunde en Mands Agre, som f. Eks. den østligste Gaard i Byen Skeby, komme til at ligge paa 114 forskellige Steder. Hjorslev havde f. Eks. Jord paa Kulsbjerg, altsaa ikke endda saa langt fra Raagelundsbækken; Hjorslev Degn havde ikke blot Jord paa Hedemarken lige over for sit Hus, eller, en Del længere borte, paa Ørkebyjorden, eller paa Dagstrup Hede. Nej, han maatte ogsaa ned til »Degnekrogen« ved Hessum, hvor han havde fem Stykker Jord, som — naturligvis — ikke laa samlede; han maatte ud paa Al-Engen (Agerlængen), ved Skeby Bro, paa Møl-Øret (Malør**), ved »Søen«, paa Stenshøj og nær-

*) Se om Fællesskab f. Eks. Side 85, Stykke 2, og Side 60, Stykke 2.

**) Rimeligvis det Malør ved Skeby, ikke det saakaldte »Store Malør«, som den oprindelige Del af Gjerskov By ligger paa. Hvad vi nu

mere Ølund o. s. v., henved 40 Steder. Anneksgaarden havde sine 38 Tønder Land paa 78 Steder, ved Raagelund, paa Galgedilen og Stageageren, hvor Herredets Rettersted var, paa Bagnebjergsdil, hvor den havde 5½ Tønde Land, naturligvis ikke paa eet, men paa femten forskellige Steder, paa Flintager, paa Hjorslev Mark, paa Gaasedilen ude paa Ørkebymark o. s. v. Præstegaarden havde blandt andet tre Skæpper Land ved Iglekær i Ørridslev, havde Jord i Ølund, en Eng i Al-Eng, hvor der kunde tages 1 (siger og skriver eet) Læs Hø, Jord ude paa Præstholm o. s. v. Dens Styrke var imidlertid den 12 Ørte Land store Lykke Vest for Gaarden, som Præsten ved en hel Række Magelæg havde erhvervet Særeje til, saa den ikke laa i Fællig og derfor allerede før 1667 var »indstenet«. Østrupgaard havde Part af sin Herregaardsjord i Fællig med Hjorslev paa Dragelykken ved Stationsvejen og var desuden i Fællig med Bønderne i Østrup, Dagstrup, Lunde og Ørridslev. Disse Eksempler fra smaa og store Ejendomme, Bondejord, Præstegaardsjord og Herregaardsjord, maa sagtens være tilstrækkelige.

Det er let nok at slaa Krøller paa Næsen ad Fortiden og hvad man kalder dens Daarskab. Fortiden slaar ikke igen, men tager taalmodigt mod sine Børnebørns højvise Haan. Ikke usandt er det dog, at i gamle Dage var der ogsaa Folk, der kunde tænke. Og der havde virkelig været Tider, da Fællesskab og Trevangsdrift vare de eneste mulige Dyrkningsmaader. Noget andet er det, om Folk, dels af Vane, dels af Ængstelse for det uprøvede, hvis Gavnlighed dog altid er uvis, af Frygt for de Ofre, som en stor Forandring altid medfører, vedblive i det gamle, efter at det har overlevet sig selv.

At f. Eks. hver Mand, der kunde faa fat i Tang fra Kattegattet eller endog blot fra Fjorden, hvor Vandet dog var halvt brakt, selv sydede sit Salt, hvoraf Forbruget for 300 Aar siden var indtil Overdrivelse stort; at man byggede Bulhuse, helt og holdent af Tømmerstokke; at man sved Trækul i uhyre Mængder; at man vedblev at bruge de brændselslugende aabne Arner og Skorstene i Stedet for Ovne: alt dette var der intet at sige til, saa længe Skovene sloge til. Men da disse toge af, og

---

kalde et Møl, hed tidligere et Mal, i Flertal Møl. Endelsen »ør« (ogsaa i Korsør o. s. v.) er Øre, Halvø.

Bederslev Bakker begyndte at fyge med Sand, fordi ingen Skov længere holdt fast; da Enebærodden begyndte at fortjene sit Navn, fordi Skovens Tid var forbi; da Lindø ikke længere havde Linde eller i alt Fald Træer; da Bogø ikke længere havde Bøge; da den store Skov paa Gjersø, som kunde fede 80 Svin med sine Olden, var forsvunden; da Nylund ikke længere var Lund, men aaben Mark, og Vesterlunde og Østerlunde ogsaa havde mistet deres Lunde — og da saa Folk, trods Regeringens Advarsler, vedbleve med af gammel, gammel Vane at syde Salt, sætte uendelige Masser af Fyldetømmer i Husene, svide Trækul o. s. v. og saa nu stjal det Tømmer og stjal det Brændsel, de ikke længere selv ejede — ja, da vilde det rigtignok have været bedre, om man havde brudt med de gamle Vaner.

Det havde nu fortsat sig, dette med Fællesskabet, saa længe, at det havde overlevet sig selv. Regeringen gav Forordning efter Forordning; men Folk holdt fast. Det, som nu blev forlangt, var en hel Revolution. Hele Byen var jo een Familie og havde handlet, pløjet, høstet, købt Tjære (Tjæregilde) o. s. v. i godt Familieskab, hvor alle støttede alle. Nu skulde alle vende alle Ryggen og baade gaa og staa alene. Men Forordningerne virkede dog hver som et enkelt Hug paa en vældig Stamme. Det begyndte med, at de større Gaarde trak sig ud af Fællesskabet. Præsternes fremskredne Indsigt havde begyndt allerede mere end et Aarhundrede i Forvejen. Nu fulgte efterhaanden andre, f. Eks. Johannes Laursen i den senere Ølundgaard 1773. De store Gaarde fik deres »Enemærker« ud. By og By imellem begyndte man at ville have hver sit. Herremændene søgte at blive Eneherrer i de Byer, hvor de havde de fleste Gaarde, Nislevgaard i Hjorslev og andre Byer (se Side 71, Stykke 1 midtvejs), Ørridslevgaard i Ørridslev o. s. v. (se Side 104, Linie 12 forneden), for at de saaledes lettere kunde gøre Bønderne lige i Hartkorn byvis, og naar saaledes, Hug efter Hug, Træet var rede til at falde, foregik Udskiftningen af Byernes Jord, Mand og Mand imellem, for Nislevgaards Gods og Degnebolet i 1787, for Skeby Sogn i 1796.

Men det var en dyr Historie. Selv en Ejendom paa 4½ Tønde Hartkorn slap ikke ud af Fællesskabets Bur under 41 Daler 4 Mark 12 Skilling, hvilket var mange Penge i de Tider. Udgifterne trykkede i den Grad, at Gaardfæsterne paa Nislevgaard, hvis Herskab havde lagt

Pengene ud for dem og endnu i 1804 ikke havde faaet Udlægget betalt, tilbøde at give frit Afkald paa al Jord, som de i Anledning af Udskiftningen havde maattet afstaa til Husmændene, hvis Herskabet vilde eftergive Udlægget af Pengene.

Landmaalingsens Arbejde var stort. Det var begyndt i Skeby Sogn i 1794; men før 1796 var man ikke færdig til, at Slaget kunde staa. Og saa gjorde Tropperne i Sognet Oprør. Skulde den store Udskrivning gøre sin fulde Nytte, maatte nogle melde sig til frivilligt at rykke ud i Marken. Men det var der ingen, der vilde. Alle vilde de blive inde i Byerne. Ingen vilde være »Udflytter«, ikke engang mod Tilbud om mere Jord, end han ellers kunde faa. Hvor kunde det falde et ordentligt Menneske ind at bo paa Lindø eller Klintebjerg eller oppe i Skoven? At Lodsens siden 1746 maatte bo paa Klintebjerg, var slem nok for ham; men netop derfor var det bedst, at andre toge sig i Agt for at komme til at dele hans Skæbne. Saadan at blive skudt ud af Byen var jo at blive et Udskud. Værst blev det i Gjerskov, som ved Stranden og de gamle Herregaardsmarker var afskaaret fra sin Jord. Men ingen Overtalelse hjalp. Saa blev da ogsaa Udskiftningen paa mange Steder helt maadeligt gjort, og det svier til Nutiden.

At følge Udskiftningen Skridt for Skridt vilde være alt for vidtløftigt. Spredte Bemærkninger ere alt, hvad der her kan blive Plads til, og da bliver det bedst at indskrænke sig til Skeby Sogn, saasom det var der, at det gik livligst til. Man begyndte i Skeby. Præstegaarden gjorde ingen Ulejlighed. Den var jo til Dels allerede udskiftet. Det gik ogsaa fredeligt med dens Nabo. Men saa kom det. Og det kom med Kraft; thi det var Stormagter, der rykkede i Ilden. Den østligste Gaard i Byen tilhørte Østrupgaard. Men Nislevgaard havde sin Krigserklæring rede. »Fra denne Bondegaard kræver Nislevgaard sig udlagt og udskiftet 1 Tønde 3 Skæpper 3 Fjerdingkar 2 Album, som er Skeby Kirkes Ejendom.« Østrupgaard var forberedt, rustet til Flankeangreb og havde grovere Skyts, »kræver sig udlagt og udskiftet af Lorenz Klingenberg's Gaard i Østrup under Nislevgaards Gods 3 Tønder Hartkorn, som er Østrup Kirkes Ejendom« — og — »kræver sig udlagt og udskiftet som Østrup Kirkes Ejendom

under Nislevgaards Gods i Eghoved 3 Skæpper 1 Fjerdingkar 2 Album, hvor Kirkejorden ligger i den store Mark paa Erik Hessels Agre 24309 □ Alen og paa Al-Engs Hutter 134 □ Alen. Der køres op med de hundredaarige gamle Skøders svære Skyts, med kongelige Gavebreve, med private Skøder, med Magelægspapirer, og der kommer færende den moderne Tekniks Landmaalerattester. Slaget blev holdt gaaende paa denne ene Gaard mere end een Dag. Og da der saa skulde afstikkes nye Grænser for hver eneste Mands Gaard i Eskelund og i Hessum o. s. v., o. s. v. — thi af alle en Ejendoms Jorder var der kun to Stykker, en Mand var sikker paa: det var hans Bytoft og hans Gravsted — saa gjaldt det for hver Mand om at være paa sin Post mod Fjenden. Om det saa var Vejene, saa kom de i Vejen og bleve puffede til Side og rettede og strakte af de krigsførende Magter. Og hvad det betyder, naar der kommer Spørgsmaal om en Vej, det viste sig paa ny et halvt Aarhundrede efter, da Klintebjergvejen skulde lægges og gerne vilde gøre sig lækker for Skeby Sogn og faa Lov til at slippe igennem der, men ikke maatte. Kommunens Vejjudgift, der i Aaret 1899 anslaaes til 2930 Kr., vilde være bleven adskillig mindre grov og Sognets Hovedlængdevej dog adskillig mere fin, hvis Klintebjergvejen havde faaet Lov til at styre den Kurs, den vilde. Og i 1796 var Modstanden større. Men den sejrede til Lykke kun delvis. Paa mange Steder i Sognene kom Ordsproget til sin Ret, at den lige Vej er den bedste. De Stumper lige Vej, der findes i Sognene, skrive sig væsentlig fra Udskiftningen. Og en helt ny Vej anlagdes. Der var paa de nye Udskiftningskort afsat en ny, lige Hessum-Gjerskov Vej, som endnu slet ikke var afstukket i Marken. Og den gav man en Sidevej Vest ud over Mellemdilen og Kirkelykken til Eghoved og videre til Vøjremose som Odensegyde for Gjerskov, Hessum og Ølund, hvorimod den gamle Odensevej gennem Skoven blev nedlagt.*) Med alt dette fulgte ydermere, at selve Byskellene bleve forandrede. Intet fik Lov til at være i Ro.

Det nyttede unægteligt ikke at stikke Folk et Kort over Jorderne i Haanden, Folk, som hverken kendte Bog-

---

*) Det henstilles som en Gisning, om det er denne gamle, oprindelige Vej, der har givet Skoven Navnet Vejslund.

staver eller Tal. Men der var noget andet, som alle kendte, og som hjalp. Det var de gamle, fra Fædrene nedarvede, Stednavne. Hvert Barn kendte Ørnehøj i Otterup Kirkemark, vidste, hvor Vrangebæk, Essenagrene, Ulvegravshøj og Sølappen laa, kendte Kalvehaven, Kongstofferne, Stadbjerglykke, Espenkilde, Æveagre, Rollehøj, Overhede, Ræveholm, Vivholm, Barnebjerg, Kabotkrogen, Oksenbjerg, Kirkebroagre, Gydens Krog, Fall Agre, Tudse Mose, Skatte Maal, Tykke Enge, Dyng Enge, Pils Enge, Mules Plet, Kils Mose, Blinketsbjerg, Kisager, Hønsbanken, Bjelme-lykke, Hørgaderne, Kistelykke, Almenakke, Rueagre, Sælesnap, Kærtingehøj, Bøen, Præstholm, Skinneagre, Hylletofterne, Hvalpekærsagre, Kattekæret, Brasenagre, Tue- maal, Bjergnæs, Sullekrog, Kattehutterne, Kælemaal, Sylte- maal, Flaskemaal o. s. v., o. s. v. Alle og enhver var hjemme i, hvor hver Dil og Hutte og Holm og Ager og Krog var. Nutiden er i Færd med at glemme det.

Landmaalerhær og hele Trosset havde overfaret By efter By. Slaget var endt. Paa den aabne Mark, der nylig genlød af Kampen, hørtes nu kun et brægende Faar og et Udgangsøgs ensomme Trampen. Men der kom en Følge af Slaget, som Landmaalerne ikke havde tænkt paa. Før havde der været Markfred; thi Marken var Byens fælles Mark. Nu kom Mark-Ufreden, og hver maatte til at hegne sit. Men Hegn vare jo dyre. En Favn Hegn at opsætte med forsvarligt Dige og Grøftning kostede 6 Skilling paa Arbejderens egen Kost, og Gærdselet kunde ikke regnes ringere pr. Favn end 4 Skilling. Det gik saa vidt, at Staten maatte sætte Præmie for den, der satte det meste Hegn. I den Grad vare disse blevne en hidtil ukendt Nødvendighed.

Men lidt efter lidt fik Landet dog sit nye Udseende. De sidste af de mange Smaalunde forsvandt, efterhaanden som Overdrevene kom under Dyrkning. Hessum Nordenhave og Sønderskov, ja, hele Lunde Herred fortjente til sidst ikke deres Skovnavne. Hegnene forsvarede Lykkerne, hist en Lykke med Rug, her med Græs, der med Byg, i Stedet for de store Vange og de vældige Overdrev. Og Kvæget — stod tøjret.

Inddæmningerne.

Den næstældste Inddæmning paa Egnen vedkommer egentlig ikke Skeby-Otterup Sogne, men bør dog medtages for Naboskabets Skyld. Major Johan Didrik Lange, Ejer af Bøttigersholm (Hofmangave), gjorde den Ø, hvorpaa Gaarden laa, landfast i 1756 ved at sætte to Dæmninger, hvorved der ogsaa indvandt 150 Tønder Land.

Den første Dæmning i Skeby Sogn var Koredæmningen ved Rørdam 1750 (Side 144). Den efterfulgtes af den allerede Side 5 antydede ved Nylund, hvorved Skibstedet spærredes og tørlagdes. Det indvundne Areal kan ikke opgives; thi maaske burde ogsaa Lavningen mod Nord eller en Del deraf regnes med. Justitsraad Hansen, der ejede Ørridslevgaard 1798—1804, har anlagt Dæmningen, kort efter at han overtog Ejendommen. Volden angives til at have været tre Alen høj og har strakt sig temmelig ret Syd til Nord fra Nylunds Nordøst-Hjørne til Østerlundes Spids i en Længde af godt 250 Alen. Skibstedet, som nu blev Land, fordelte han mellem de tilgrænsende Fæstebønder, tre i Ørridslev, to i Egense. Ved den store Inddæmning af hele Egensefjord i 1818 blev Hansens Dæmning overflødig, men blev naturligvis staaende, indtil Odense Fjord i 1826 gennembrød Elias Møllers Vold, hvorved Vandet ogsaa gik over Hansens Dæmning, saa at de salte Vover endnu engang bølgede i den gamle Vikingehavn. Da blev man nødt til at stikke Hul paa Havnens Dæmning for at skaffe Vandet bort igen; Hullet forblev aabent; og i Løbet af de senere Aar er lidt efter lidt Dæmningens Fyld brugt andensteds. — Efter Hansen fulgte Elias Møller, »den gamle Kancelliraad«, som Ejer af Ørridslevgaard og dermed kom der Fart i Inddæmningernes Historie. I Begyndelsen gik han dog frem med Forsigtighed, prøvede sig frem i mindre Foretagender og forenede sig endda med andre om Udførelsen. Østrupgaard havde han ejet i tolv Aar og Ørridslevgaard i fem, og sine Planer med deres Gods og Hovedgaardsjord havde han tilendebragt, og saa vovede han sig til at erobre Land fra Havet.

I 1809 forbandt han sig med Nislevgaard, som dengang var Hovedejer i Gjerskov, om to Dæmninger ved Klingskov paa 681 og 144 Alen. De kostede 1400 Daler. Af det tørlagte fik han det, som laa Østrupgaard nærmest.

Klingskov og Klintebjerg bleve landfaste, og en hel Mængde Eng blev fri for Vand.

I 1811 forenede han sig med Engelsted og Nislevgaard om tre Dæmninger, i alt 1504 Alen. Lammesø og Sohoved bleve landfaste, 82 Tønder Land tørlagdes.

Omtrent fra 1812 siges Kirkebjerg-Dæmningen at være.

I 1816 havde Gjerskovmændene længe nok gaaet og set paa disse Historier. Lige uden for deres Porte havde man jo ladet Land vokse op af Fjordens Vande. Saa sluttede syv Gaardmænd og seks Husmænd sig sammen. Gjersø, hvor saa meget af deres Jord laa, kunde gøres let tilgængelig, og mere Jord kunde endda vindes. Det skete. Gjersø blev landfast, og 63 Tdr. Land ekstra erobredes fra Fjorden. Det Arbejde fik de Glæde af, uagtet det kunde knibe med Vedligeholdelsen af Vejen derover, som Sognet ikke gerne vilde have paa Vejregulativet. Men Mindestøtten, som de rejste, fik de ingen Glæde af. Thi paa den havde Jernstøberen snakket over sig om noget, som han kaldte Samuels Ordsprog.

Det var altsaa i 1816. Men imedens sad gamle Kancelliraad Elias Møller der ovre paa den anden Side af Skoven og havde store Planer for. Mangen en Ejendomsbesidder drev som et Vrag efter Statsbankerotten i 1814. Men Elias Møller havde set Stormen komme. Sine Prioriteter rundt om i Gaardene havde han i Tide opsagt, trukket ind alt, hvad af rede Penge han kunde overkomme, og hans Skib laa trygt i Havn. Medens Dønningerne endnu gik højt; medens ingen hverken havde Penge eller kunde rejse Penge; medens Rigsdalersedlerne af og til i Kaadhed bleve brugte til at tænde Tobakspiber ved, saasom Sedlen dog var omtrent værdiløs; medens Fallitterne af store Købmandshuse hørte til Dagens Orden — var Elias Møller i Færd med Planer, hvis Udførelse maatte koste henad en halvandet Hundrede Tusinde Kroner og i Virkeligheden kun kom til at koste en 10000 Kroner mindre. Det drejede sig om intet mindre end at tørlægge hele Egense Fjord.

Egense og dens Fjord.

Det vrimler her paa Egnen med Skovnavne: Raage-lund, Ny-lund, Kalve-have, Norden-have, Sønder-skov, Ø-lund, Rosen-høj, Bukke-lund, Vester-lunde, Øster-lunde, Bog-ø, Lind-ø*), Gjer-skov, Bille-skov, Toppe-lund, Klinge-skov, Gud-skov, Om-ris, Vejs-lund, Heste-have, Eng-have o. s. v. — Til disse Skovnavne hører ogsaa Egense. Dette Navn betyder nemlig Ege-næs, ligesom Bogense betyder Bøge-næs.

I 1374 paa et Danehof i Nyborg samtykkede Rigets Biskopper i at give Egense Kirke 40 Dages Aflad, og Bevillingen gentoges i det følgende Aar. Det var Pavetidens Maaede, hvorved en trængende Kirke blev hjulpen paa Føde. De bodfærdige strømmede fra vide Omkredse til, hvor Aflad, Syndsforladelse, var at faa, hvad der kastede Penge af sig baade til vedkommende Kirke og til Stedet i Almindelighed.

I 1536 traadte Statskirken i Pavekirkens Sted. Statskirken hjalp ikke trængende Kirker paa Føde. Statskirken rev dem hellere ned. Ogsaa Egense Kirke fik sin Dødsdom 19 Aar efter, at den var kommen under landsfaderlig Omsorg. Hvorfor den alligevel fik Naadensaar, og det endda mange, vides ikke. Den overlevede sin Dødsdom i alt Fald i 33 Aar og har været Hovedkirke med Norup som Anneks og Præsten boende i Egense. Men før 1606 var Egense Kirke nedbrudt. Tomten kendes endnu. Døbefonten blev sat over i Egense Præstegaard, hvor Præsten endnu i nogen Tid vedblev at bo. Ved en meget uheldig Forsømmelse blev, da Præsteboligen i 1635 forlagdes til Norup, Døbefonten staaende i Egense Præstegaard, og Fonten undgik da heller ikke adskillig Nedværdigelse, sank endog ned til at blive Andetrug. Ved Indvielsen af den nye Hasmark Kirke paa den 1. Adventssøndag 1892 var den atter, efter snart 300 Aars Vanhelligelse, kommen til Ære og Værdighed i det nye Gudshus. At Egense var Hovedby i Sognet, var saa aldeles naturligt, da det var den By, der havde Skibsfart.

Egense Fjord, en lang og i gamle Dage ikke flad-vandet Arm af Odense Fjord, i meget gammel, dog ikke

*) Dog er det ikke sikkert, at Lindø har Navn efter Lindetrær; thi Ordet Lind kan ogsaa betyde »et vandrigt Drag«, og den Afledelse af Navnet vilde efter Stedforholdene passe særdeles godt.

forhistorisk, Tid ikke en Fjord, der endte inde i Landet ved Egense, men flere Sunde, der oppe ved Klinte og flere Steder stode i Forbindelse med Havet, var ikke uvigtig i Oldtiden og langt senere. I 1880 fandt man langt inde, helt oppe i Vester-Enden ud for Storhøj, Resterne af et Fartøj, der havde været omtrent 35 Fod langt, bygget af Egetræ, der endnu var saa godt, at der blev brugt deraf til Bygningstømmer Noget Birkebrænde, som fandtes i Skuden, var ogsaa endnu tjenligt. Arbejderne benyttede Fundet, som derfor aldrig blev ordentlig undersøgt. Det vilde maaske have været muligt ved Skibets Bygning o. s. v. at være kommet under Vejr med, fra hvad Tid Skibet omtrent var, og til hvad Tid Fjorden altsaa havde været sejlbar for Fartøjer af den Størrelse.

I Fjorden ligge flere Øer, der høre til Skeby Sogn. Flere af Sognets Byers Jorder ligge ved dens Bredder. Hvad som helst, der angik Fjorden, maatte i mange Maader faa Indflydelse paa Sognets Forhold. I 1590 laa Bogø og Lindø allerede skovløse hen i Enebærbuske; Lammesø, Klintesø og Gjersø havde endnu rigelig med Skov. Hverken den ene eller den anden Gruppe af Øer brugtes dog til andet end Græsning, hverken dengang eller i langt senere Tid. Men i 1590 var Vandet saa dybt, at i Stormvejr kunde man ikke komme over, og tit maatte »Hjuren« blive derovre. Senere hen imod vor Tid blev det jo anderledes. Vandet blev lavere og lavere. Det gamle Sejlløb Nord om Bogø og Lindø havde tabt al Betydning. Smutløbet ind til Skibsstedet brugtes ikke mere. Huse begyndte fra 1801 at vise sig derovre. Men at bo derude i Vandene var ikke lysteligt; thi Vandet kunde være baade for dybt og for lavt. By-mændene, som havde Jord derovre, kørte igennem, som de bedst kunde, hvor der just var lavest eller nærmest.

Inddæmningerne (Fortsættelse).

Denne gamle Ven, Egensefjorden, der med sine dejlige Fisk gav saa mangt et billigt Maaltid, skulde man nu af med; thi Kancelliraaden vilde have den. Det blev en Stritten imod og en Gøren Vanskeligheder næsten værre end ved Udskiftningen 22 Aar i Forvejen. Med Undtagelse af Hofmangave, Nislevgaard, Pastor Hansen i Skeby, Ølundgaard og et Par enkelte Gaardmænd lagde alle

Mand sig i Selen for at skabe saa mange Hindringer som muligt. Det lykkedes at ærgre og drille Kancelliraaden dygtigt; men det lykkedes ikke at standse ham. Aaret 1817 gik hen med Forberedelser. Der skulde samles mange Penge og skaffes mange Arbejdsredskaber og bygges nogle Boliger for Opsynsmænd. Et af disse sidste Smaahuse, tæt ved Præstegaarden, staar nu uden Tag, Vinduer og Døre; Vind og Regn fortære de lerklinede Vægge, og Strandens Vogterdrenge fortære Havens Frugter.

Den 6. April 1818 begyndte Arbejdet. Den 2. December stod det færdigt. Et vældigt Foretagende, tre travle Fjerdingaar for Elias Møller. 300 Alen svær Dæmning var sat af Hofmangave, som derved vandt 40 Tønder Land ved Romsø. 2301 Alen lige saa svær Vold blev sat af Møller. Kronprinsen var derude den 12. Juni, medens Arbejdet var i Gang, og var derude baade i Maj og Juni 1823, og i Mellemtiden fik Møller i 1820 Landhusholdningsselskabets store Guldmedaille. Fra oven manglede det ham saaledes ikke paa Anerkendelse. Men fra neden vedbleve Drillerierne. Møller havde vundet omtrent 1100 Tønder Land og ladet det dybeste af Fjorden være en Sø. Det tørlagte blev nu tilsaat, og til Øerne skulde Vejen paa Køredæmningen følges. Men det vilde Hessummændene ikke. De havde før kørt gennem Vandet, hvor de lystede, og de vilde nu køre over Møllers Græsjord, hvor de lystede. Men til sidst betog Herredsfogdens Mulkt dem Lysten.

I strengere Forstand var Kæmpeforetagendet ikke lykkedes. Kanalerne og Pumpemøllerne vare for smaa. Vandet kunde ikke fjernes fra de lavere Steder. Græsset maatte ofte slaas under Vand og rives sammen til højere liggende Punkter for at vejres. Koldfebre rasede hvert Foraar i alle Omegnens Byer, naar Dunsterne fra det opvarmede Mudder snege sig gennem Gaardene. I 1870 bleve endelig disse Mangler afhjulpne. Koldfebrene forsvandt, Søen mellem Bogø og Romsø gror mere og mere til, Stranden kan holdes tør, milevidt fra komme Folk til Græs- og Kornavktioner. »Stranden« blev Østrupgaards bedste Aktiv, men et Aktiv, som hele Egnen nødtigt vilde undvære.

Den næste Inddæmning var mere beskeden. Den gik for sig ude bag ved Gjersø i 1821 og gjorde den lille »Bagø« landfast.

Endelig satte i 1833 Ølundgaard den 960 Alen lange Galthoveddæmning og fik derved 74 Tønder Land.

Udskiftning, Jernbanestation og Inddæmning ere vel nok de tre Ting, som i Løbet af omtrent det sidste Aarhundrede mere end noget andet have forandret de to Sognes Udseende. Men ogsaa Livet er blevet et andet. Børnene vade ikke længere over Vand paa deres Skoleveje fra Skoven, fra Ølund, fra Klintebjerg o. s. v. Ved »Skeby Led« behøver man ikke længere at trække Strømperne og Træskoene af for at komme over. Den gamle, lange Kirkesti fra Gjerskov, som omhyggeligt fulgte Højdedraget, fordi der var ufremkommeligt alle andre Steder, er borte. Man dyrker sin Jord bedre. Man bor bedre. Man kører med bedre Vogne og bedre Heste paa bedre Veje. Men samtidig ere Fordringerne til Livet stegne. I Modsætning til vor Tids Unøjsomhed kan det være godt at se, hvad Forfædrene nøjedes med.

Hvorledes vore Forfædre boede.

En Del af de to efterfølgende Afsnit gælder hele Herredet og ikke blot Skeby-Otterup alene, da disse to Sogne for sig ikke vilde kunne frembyde et tilstrækkeligt Materiale af Eksempler til at begrunde Fremstillingen.

I 1777, da Generalløjtnantinde Juul døde paa Nislevgaard, fandtes der i den store Herskabsgaards Fadebur fra gammel Tid endnu f. Eks. Tinfade, Tintallerkener, et Træfuttel med smaa Træbægere, Kransefade*) og andre saadanne Sager. De havde i sin Tid været fine nok til at komme paa Kongernes Bord. Nu vare de ikke fine nok til et Herregaardsbord; men de fik dog Lov til at staa i Fadeburet. Man var endnu ikke kommen saa vidt, at man havde skaffet dem bort af Ærgrelse over den Plads, de toge op til ingen Nytte. —

Og hvo kan sige, naar de sidste Tintallerkener o. s. v.

---

*) Et Kransefad er bestemt til at sættes paa Bordet lige fra Køkkenilden. Før at Fadets Bund ikke skulde sværte og brænde Dug og Bord, hørte der til Fadet en løs Krans af Metal, forsynet med Fødder, og denne tjente til Underlag. Overalt, hvor man spiser sin Mad lige fra Gryden eller Stegepanden, er man endnu nødt til at redde sit Voksdug og sit Bord paa en lignende Maade ved et Underlag.

forsvandt fra vore Bønderbyer? Der er jo langt vigtigere Ting, som skrives i Glemmebogen. Hvo vil om nogle Aar huske, at det var i 1832, at en Brand gav Anledning til den første Udflytning af Gaarde i Hjorslev (3 a og 4 a), og at 4 a, hvis Udhuse nu nok for den største Del ere dødsdømte, dengang fik Rundbygning paa seks Fag og fik Udskud, eller huske, at den sidste Gaardfæster, som er død i Skeby-Otterup, Jens Peder Larsen i Hjorslev 4 a, døde i Oktober 1898, hvorefter hans Gaard fra April 1899 blev lagt ind under Nislevgaard, eller huske, at den første Udflytning af en Gaard i Ørridslev (6 a) skete i 1858, hvorefter den næste Udflytning i Ørridslev (nemlig 23 a) lod vente paa sig lige til 1890, medens der indtil Aar 1900 ikke var udflyttet en eneste Gaard i f. Eks. Otterup og Hessum? Og naar fik i det hele taget Landsbyernes Gaarde deres nuværende Form af fire sammenbyggede Længer? Og naar forsvandt den sidste lerklinede Gaard? Og naar kom det saa vidt, at hver Gaard og hvert Hus sendte sin Røg i Vejret fra en Skorsten og hentede sit Vand fra sin egen Brønd?

Thi ingenlunde altid har det været en afgjort Sag, at en Mand, naar han opførte en Gaard af nyt, forsvarede sin Gaardsplads med fire sammenbyggede brede Murstenslænger, saa at Vogne kun kunde komme ind gennem Porte i Længerne, og at han saa forsynede Stuelængen med flere Skorstene, Kakkellovne og Komfur. Nyt er det jo allerede, hvis Møddingen ikke, som i de »gode gamle Dage«, ligger midt i Gaarden. Nyt er det, hvis Beboerne ikke ved Dag og Nat kun bebo en eneste af Gaardens Stuer, og hvis den Stue saa ikke vender Ryggen til al frisk Luft fra Mark og Have og vender Ansigtet til Gaarden og Møddingen. Nyt er det, om en Mand overalt i sin Stue kan gaa oprejst. Ja, selv Vinduerne have endnu ikke overalt lært at dreje sig paa Hængsler.

Derimod er det ikke længere nyt, at Straatag bindes med Halm og ikke med Vender (Vøjre, Vidier, Tækkekæppe). Dette Tag, udelukkende af Halm, er nu det gamle. Halmbaand have givet Plads for Traad, og det rigtig nye er Jerntraad. Nyt er det, at Halmens i Aarhundrede efter Aarhundrede ubestridte Enevoldsmagt som Husdække lidt efter lidt viger for Stentage. — Lidt efter lidt viger det gamle for det nye. Naar vil den sidste Alkoveseng sidste Gang faa Lov

til at lukke sine Døre? Naar vil den sidste Halvdør ind til Forstuen faa udtjent? Naar holdt det første Komfur sit Indtog? Naar hjalp Trækket fra den første Vindovn (modsat Bilæggerovn) paa Luften i en Stue? Hvor i Sognets Bøndergaard blev det første Fjællegulv lagt? Hvor straaede den første Petroleumslampe gennem et Vindue ud i Vinteraftenens Mørke? Hvor blev et Fad dampende Kartofler første Gang sat paa en Gaardmands Bord? o. s. v. i en Uendelighed. Alle saadanne Forandringer ske i den Grad efterhaanden, at ingen lægger Mærke til, naar hver enkelt af dem er gennemført over hele Linien. Men under deres stille, umærkelige Indtrængen ere til sidst baade Byen og Livet i Byen blevne helt forandrede.

Hvorledes saa nu Boligerne i Landsbyerne ud i gamle Dage? I disse Fortællinger bliver det ikke muligt at gaa længere tilbage end til Slutningen af Kong Kristian den 4des Tid eller endog lidt senere; og de Bygninger, som Bønder og Præster dengang boede i, vare lerklinede. Bylaget klinede Væggene op, og man holdt Klinegilde. Saadanne Mure vare skrækkelig vaade, og man søgte at jage Fugtigheden ud af dem ved Tørverøg! Forskellen mellem dengang og nu er i det hele saadan, at der nu ikke findes en Hytte saa ringe, at Folk jo dog bo bedre der, uendelig bedre, end den rigeste Gaardmand boede dengang, selv om han gik med sølvknappet Vest og Sølvspænder i Knæbukserne, eller Konen endog gik med Sølvmatter i sit Snøreliv, hvilket var Tilfældet f. Eks. i 1705 i en Gaard i Næsby med tretten Heste, atten Stykker Kvæg og femten Faar. — Den gamle Form for Gaardene, den første, som træffes i Lunde Herred paa den Tid, da man kan begynde at vide nogen Besked, er for Stuehusets Vedkommende denne, at der strengt taget kun fandtes een Stue — den kaldtes ogsaa den store Stue —, hvori man altsaa altid var, Dag og Nat, og som gik gennem hele Husets Bredder. Her var Gaasebænken, her var det svære Egebord, her sov Manden og Konen, Børnene, Karlene, Pigerne og en Del af Gaardens firbenede Ungdom. Ved Stuens vestlige Ende var der en Tværvæg med to Døre. Den ene førte til Forstuen, den anden til »Lillestuen«. Dette er Modellen for Beboelsen i Gaarde og Huse indtil ned forbi Aar 1700. Køkkenet o. s. v. kendtes ikke.

Men Bygningerne vare desuden opførte efter et helt

andet Princip end Nutidens. I vor Tid hviler Taget paa Langvæggene. Fortiden lod Taget hvile paa Gavlene. Man satte i hver Gavl en Sul, det er, en lodret Støtte, oftest af Eg. Den er her paa Egnen ikke fæstet i Jorden, men staar paa en Sten, er paa sin Vej op til Gavlspidsen stærkt støttet af Bjælkeværket og Ranker og ender foroven i en Tap eller, dog sjældnere, i en Kløft. Paa Sulernes Hoveder hviler saa fra Gavl til Gavl Aasen, som ofte er af Eg, men ogsaa af Elm. Til Suler og Aase er der oftest brugt udsøgt Træ. Var Huset for langt til, at een Aas kunde spænde fra Gavl til Gavl, anbragtes der Hjælpesuler i Husets Længdeakse. Aase og Suler forbandtes foroven ved »Stødbaand«, 3—3½ Alen lange, der gaa paa skraa ligesom Ranker; hver Hjælpesul havde to, hver Gavlsul kun een. Ved Aasen lode Spærene sig ikke koble. Men man slap nemt fra det. I Spæret, tæt ved den øverste Ende, satte man en Tværnagle, og den Krog kastedes over Aasen, saa Spæret hang løst ned derfra. Dets nederste Ende lod man hænge aldeles frit ud over Langvæggen eller dennes Rem. Spærene vare altsaa virkelige Hængetræer, og hvis Naglen i den øverste Ende paa en eller anden Maade svigtede, var der ofte intet i Vejen for, at Spæret skød sig igennem Halmbaandene og kom til at staa paa Jorden uden for Huset. Bjælkerne ere indtappede i Stolperne omtrent $\frac{3}{4}$ Alen fra disses øverste Ende med saa lang Tap, at denne som Bjælkehoved endda rager et Stykke ud uden for Stolpen, og i Bjælkehovedet er der ofte for Sikkerheds Skyld en Tværnagle. Døren til Tærskeloen lignede undertiden langt snarere en Slags Luge end en Dør. For at holde paa Kornet under Tærskningen havde den i saa Fald ikke Halvdøre, men i Stedet for den nederste Halvdør stødte man paa Husets Væg, der hævdede sig en Alen over Gaarden med et Ekstraløsholt som et umaadelig højt Dørtrin. Sværheden af Tømmeret veksler naturligvis. En Egesul paa 6½ Alen kostede i 1692 i Almindelighed 3 Mark; men der er Suler paa over 8 Alen, snorlige, kanthuggede, i Brysthøjde 39 Tommer i Omfang, og i Mandshøjde oven over Bjælkerne 36; men Bjælkerne ere ofte satte urimelig lavt, saa at der kun er 2½ Alen fra Husets Fod til Bjælken. Dette og Bygningernes Snæverhed, der kan gaa ned til 6½ Alen indvendigt Tværmaal for et Stuehus, ere de almindelige Ulemper i de gamle Gaardes

Konstruktion. Lumby Præstegaards Sulhuse have bedre Forhold i Højde og Bredde. Der findes en Gaard i Gjer-skov, som er opført efter Brand 1809. Da er der her blevet brugt Suler; i den ene Længe, som er 8 Alen i indvendigt Tværmaal, staa de sædvanlige Suler med deres ukoblede Hængetræer; i den anden Længe, Kornladen, som er 12 Alen 10 Tommer indvendigt Tværmaal, er denne Bredde opnaaet ved ikke at bruge Enkeltsuler i Husets Længdeakse, men Dobbeltsuler, lodrette, men ikke gaaende til Mønningen, hver med sin Aas, den ene Række Suler 8 Alen 7 Tommer høje, den anden noget lavere. (De svære Nylundssuler ere 8 Alen 10 Tommer høje). Samme Fremgangsmaade blev brugt i 1855 i en Gaard i Hjørsløv i Kornladen, hvor der mellem Sulerne indbyrdes er 5 Alen 4 Tommer, og fra hver Sulerække til nærmeste Væg 3 Alen 3 Tommer. Ved denne Konstruktion kunne Spærene kobles. Hanebjælker findes der ikke i Sulhuse; Skorstenen kunde paa Grund af Aasen ikke sende Piben op igennem Mønningen, uden at der vilde blive et Stykke Mønning, der ikke var godt støttet.

Tagene havde endnu en Ejendommelighed. De havde Udskud. Saadan fandtes i 1695 endog paa Herregaarden Uggerslevgaards nyopførte, ti Fag lange Stuehus. Lave vare Husenes Mure. Endnu lavere syntes Husene derved, at Bjælkerne sade saa langt nede paa Stolperne. Men Udskuddet bragte Huset til paa lidt nær at blive borte under sit Tag, der skød sig langt ud over Muren og næsten naaede Jorden, hvorved der uden for Huset dannedes et Slags Halvtagsskur, som paa Grund af Husenes Korthed og Smalhed var særdeles nyttigt. Endnu findes der hist og her et Udskud i disse Sogne. Nyttige som de kunde være, berøvede de imidlertid Huset al Skønhed og Anselighed paa samme Tid, som de forbøde Brugen af Vinduer. Man havde Valget. Hvor man vilde have et Udskud, der kunde man ikke have et Vindue. Det er derfor ikke saa underligt, at der i den tidligste Tid, hvorom der vides nogenlunde Besked angaaende disse Sogne, saa sjælden tales om Vinduer. Hvor der f. Eks. fra 1650 til omtrent 1730 paaales Brøstfældighed ved Bøndergaardene, kommer alt for, deres Vægge og Suler og Tag, deres Stolper og Remme og Fag, deres Bjælker og Vindskier og Aase, deres Fod og Spær, deres Baase, kort sagt, alt muligt oppe og

nede; men aldrig er der en Rude i Stykker, og et Vindue er, hvor det en enkelt Gang nævnes, ensbetydende med en Luge.

Husene have paa Grund af Vindforholdene og Bekvemmelighedshensyn vistnok allerede tidlig faaet ordnet sig saaledes, at der kunde tales om det østre, vestre og nordre Hus. Saaledes træffes de i alt Fald mindst fra 1650. Men der tales saa sjælden om Porte paa Bøndergaardene, at det vilde være ubesindigt at tro paa sluttede firlængede Gaarde. Paa Ørridslevgaards Gods fandtes der i 1690 kun een Gaard, hvorom det kunde siges, at »Stuehuset og det vestre Hus ere byggede i hinanden«. Derimod tales der oftest om Længerne saaledes, at man ledes til at tro, at de laa spredte. Et Kroghus nævnes f. Eks. vistnok ikke før i 1690, selv hvor der er optaget Syn paa over 60 Ejendomme rundt om i Lunde og Skam Herreder. Naar der i Emmelev allerede i 1651 omtales en Gaard med endog mere end een Port, saa giver det grundet Anledning til at tro, at dette netop er en Tvillinggaard, altsaa i og for sig en Undtagelse fra den almindelige Form for Gaardene. I 1704 havde Hans Hansens Hus i Weyslund en Kroglade; i en Gaard i Ørridslev var det søndre Hus et Kroghus, i en anden Gaard vare to Huse byggede sammen. Men just dette, at man noterede disse enkelte Tilfælde, viser, at de vare sjældne. Ogsaa længere hen i Tiden vedblev det at være ganske almindeligt, selv i firlængede Gaarde, at Stuehuset laa frit, maaske tæt nok op til Udhusene, men dog saaledes, at der ved hver Ende var »en Slippe«. Brandassurance kendtes jo ikke, og det var godt at have de farlige Ildhuse liggende saaledes, at man i paakommende Tilfælde kunde komme til fra Gavlene. De i Gjerskov i 1696 byggede Gaarde fra Nislevby havde Stuehusene liggende frit, Nr. 2 og Nr. 5 endnu staaende saaledes, at uagtet indvendigt Indretningen er forandret, saa kan dog Anlægget skønnes. Højden til Bjælkerne er omtrent $3\frac{1}{2}$ Alen, Husets Tværsnit i Nr. 2 er 10 Alen, i Nr. 5 kun 9 Alen, dets Længde i Nr. 2 er femten Fag, i Nr. 5 kun tolv Fag, der formodes, dog usikkert, at have været oprindelig fordelte i fem Fag Storstue, tre Fag Lillestue, fire Fag Bryggers o. s. v. Sulhuse mener man, at de ikke have været. — De sammenbyggede firlængede Gaardes Antal indskrænkedes desuden meget derved, at særdeles mange

Gaarde i det hele kun havde tre Længer. I Ølund var i 1794 netop kun den nuværende Ølundgaard firlænget, og rundt om i de andre Byer traf man saare ofte paa Gaarde med kun tre Huse. Det kom an paa Stedforholdene, hvilken Længe der kom til at mangle. Verdenshjørnerne har man ikke kunnet tage saa meget Hensyn til, som man vist gerne vilde.

Almindeligt, dog maaske ikke uden Undtagelse, vare Gaardene rundbyggede, det vil sige, at Gavlene ikke dannede rette Vinkler med Langvæggene, men at det skarpe Hjørne, som bød Vanskelighed for Tækningen, var afskaaret med fra to indtil otte Fag, hvor der saa oftest for hvert andet Fag dannes en ny Vinkel. Et Par meget interessante Eksempler paa dette sidste staar endnu, og af mindre store Afskæringer findes der ikke faa. Ogsaa i saadanne Gaarde fandtes der hyppig et Hjørne eller to, som ikke var rundbygget, men havde en Slippe. Godt opførte og vel vedligeholdte maa de rundbyggede Hjørner, især naar de indbefattede flere end to Fag, have frembudt et meget mere tiltalende Syn, end de senere retvinklede, skarpe Hjørner formaaede. De mange Vinkler, de mange symmetrisk brudte Linier gjorde et blødere, et mindre stift Indtryk, gave et langt rigere Spil af Lys og Skygge. Men for Benyttelsen af Husene var den Bygningsform ikke heldig, og dette desto mindre, jo flere Fag der vare indtagne i Rundbygningen. Navnlige, hvor der i Rundbygningen var en Gennemkørselsport, bleve de tilstødende Ender af Laderne utilbørlig skæve, saasom Gennemkørselens og Ladens Vægge umulig kunde komme til at danne rette Vinkler. Man satte da ofte et Skillerum, der ved Gaardsiden fik Stolpe fælles med Porten og derfra gik ret tværs over Laden til dennes Ydervæg. Der fremkom derved et komisk Rum. Det dannede en rigtig langstrakt Trekant med en dygtig spids Vinkel mod Gaardsiden. Her, tæt oppe ved Spidsen, i Gennemkørselens Væg, var saa Døren ind til Trekanten, og Rummet fik intet andet Lys, end hvad der kunde snige sig ind gennem et lille Hul, som var anbragt over Døren. Hvor dette Rum var Karlekammer, hvad det undertiden var, havde Karlen jo rigtig nok faaet sig en Slags Stue, som han var eneraadig over; men han har vist ofte tænkt, at der dog var hyggeligere ved Ovnen inde i »Stuen« hos de andre.

En meget interessant Ejendommelighed frembyde »Tvillinggaardene«, det er, firlængede Gaarde, beboede af to Familier, der ikke havde noget som helst ellers fælles, ikke engang Gaardspladsen i den af de fire Længer indrammede Gaard. Gaardspladsen var delt i to aldeles adskilte Dele, i nogle Gaarde ved en Slags Væg af sammenstampede Tjørn, i andre ved en Længe, hvori der dog ikke fandtes nogen Forbindelse mellem de to Gaardsrum; atter i andre dannedes Adskillelsen ved en Blanding af Længe og Tjørnevæg. I Otterup By laa der en Tvillinggaard, som har staaet endnu i Mands Minde og allerede stod der i Aaret 1704. Da havde Stuehuset 22 Fag, hvoraf Laurids Nielsen havde de 16 i den østre Ende. Vestre og søndre Lade, hver paa 15 Fag, vare Peder Jensens, østre Lade paa 22 Fag tilhørte Laurids. Mellembygning fandtes i 1704 ikke. I Ørridslev, Otterup Sogn, har der ogsaa i Mands Minde været Tvillinggaard; Rester af Stuehuset staa endnu med Sul 8 Alen, $2\frac{1}{2}$ Alen mellem Bjælke og Fod, $6\frac{1}{2}$ Alen indvendigt Tværmaal. Denne Gaard kendes fra 1690. Da havde den kun Mellembygning paa 5 Fag. Stuehuset havde 21, østre Længe 18, søndre og vestre Længe hver 23 Fag. I 1729 havde den ene Mand i Gaarden Storstue, Vinterstue, Øverste-Stue, et Kammer Syd for denne, det nordre Kammer, Forstue, Bryggers og Karlekammer. Mellembygningen havde endnu kun 5 Fag. Underbalance i hans Bo 26 Daler. Paa samme Tid var der mange Længer i almindelige Gaarde, som vare lige saa lange og endda længere, saaledes i Ørridslev en Gaard med Stuehus 24, Laderne 25, 15 og 21 Fag, en anden Gaard med Stuehus 21, Laderne 18, 23 og 23 Fag o. s. v., saa at Tvillinggaardenes Længer aldeles ikke vare mere udstrakte end de enkelte Gaardes. Morsom er Ligeegyldigheden for Symmetri i Gaardens Form, en Skavank, som endog kongelige Slotte lede under.

Om Tvillinggaardenes Alder kan der foruden de to allerede anførte Aarstal endnu kun erindres om Sandsynligheden af, at der laa Tvillinggaard i Emmelev i 1651. — Om deres Udbredelse kan dette siges, at der i Otterup Sogn netop kun laa de to allerede omtalte, og at der i Skeby Sogn slet ingen har været (i 1681 omtales i Gjerskov en Gaard, hvori der bor to Mænd — maaske en Tvillinggaard?). Ellers kendes der i Herredet een Tvillinggaard

i hver af Byerne Norup, Østrup, Dagstrup og Brandsby, men ingen i Egense, Hasmark, Hjadstrup, Bladstrup. Der laa ingen i Allesø og Nørre Broby Sogne, een i Lumby Sogn (Stige Hauge, Tanggaard), to i Lunde Sogn, nemlig en i Beldringe og en i Tostrup. Medens denne Bebyggelse med Tvillinggaarde altsaa er meget spredt, er det saa meget mere paafaldende, at der i den ene og ikke saa overmaade store By Emmelev var hele tre af disse underlige Gaarde. Ikke engang i Tvillinggaardene var det altid Tilfældet, at Længerne havde Kroghus i alle fire Hjørner. — I alt Fald i den ene Emmelev Tvillinggaard, paa $7\frac{3}{8}$ Tønde Hartkorn, var Skattebogen fra gammel Tid fælles; men begge Beboere stode i Bogen og betalte ogsaa hver for sig.

Fra et Stuehus kunde der skyde sig en lille Knop ud i Haven eller Gaarden paa 3, sjældent flere Fag. Den hed Korsstuen. Alle Gaarde kom ikke saa vidt; men sjældne vare Korsstuerne dog ikke ved Aaret 1700.

Inde i Stuen, som faktisk er Gaardens eneste Beboelsesrum, ser det underligt ud, men ikke just hyggeligt. Den moderlige Jord er Stuens Gulv, og Renhed paa Gulvet er derfor vanskelig nok. Loft over Stuen findes ikke. Man ser lige op i Taget. Deroppe findes da ogsaa Forklaringen over, at der muligvis ikke fandtes Vinduer i Væggene. Thi der oppe sidder Stuens Vindue, Lyren, som dog ikke havde Glasrude, men Blærerude, og kunde aabnes nedenfra. Lidt paa denne Side af Aaret 1650 findes der i Stuen Hottesenge med Dyner; men Karlekammer og Pige-kammer kendes ikke. Alle have sovet i den ene Stue. — Det er først ved Aar 1720, at Skorstenene faa Magt. Indtil da synes man i Almindelighed at have hjulpet sig med sin fædrene Arne midt paa Gulvet, hvor Ilden brændte frit, tjente til Stuens Belysning, til Varme og til Madlavning, lod sin Røg sværte alt og til sidst slippe ud gennem Lyren. Det er nemlig først ved 1720, at Synsmændene over det kongelige Bøndergods notere ethvert Hus, hvor Tilstanden var anderledes. Indtil da er det ved retslige Syn kun Tag og Fag, hvorom det drejer sig i Stuehuset. Kun hvor det nye, der hed Ovn, Esse og Skorsten, var brandfarligt i sin Brøstfældighed, blev det paatalt. Hvor der ingen af disse Ting fandtes i en Gaard, kræve Synsmændene ikke, at de skulle skaffes. Og hvad forstod en Synsmand ved

de Ord: Ovn, Esse, Skorsten? Til at begynde med faar Ovnene, som kun er lerklinet, Navn af Bageovn; men da denne gav mere Varme i Stuen, fortrængte den Arnen og stod heller ikke som Arnen midt paa Gulvet. Hvor Ovn nævnes, nævnes ogsaa Esse. En ny Esse kostede 2 Daler. Men hvad var en Esse? En Skorsten blev ikke nødvendig, fordi man fik Ovn. Ovnens Røg kunde lige saa godt som Arnens finde Vej op til Lyren. I 1717 synes der at begynde ligesom lidt fastere Bund at staa paa, fordi det ser ud til, at hver en eneste Ovn er bleven optaget i Synsforretningen. Og da nævnes der i 55 Beboelser (42 Gaarde, 13 Huse) paa det kongelige Bøndergods kun ti Ovne, og af disse ti havde kun to en Skorsten. I een Gaard forlangtes det, at Essen skulde forhøjes over Taget med 20 Sten (2 Mark). I en anden skulde Skorstenen forhøjes over Taget med 50 Sten (3 Mark). I en tredie, hvor Skorsten ikke nævnes, maa Esse og Ovn »nedtages« og opsættes af nyt (4 Daler). Det ser altsaa ud til, at Esse og Skorsten vare Navne, der ere brugte i Flæng. I 1720 er der dog endnu fastere Bund; thi da siges det udtrykkeligt, at alle Ovnene ere medtagne. Men mellem 1717 og 1720 ligger den store Ryttergodsavktion, og der holdes i 1720 kun Syn over otte Beboelser, tre Gaarde i Brandsby, hvoraf to firlængede, en trelænget, alle med forsvarlig »Ovn og Esse«, en i Emmelev ligeledes, hos en Husmand i Bladstrup behøvede »Loftet og Skorstenen« Hjælp, et Hus i Højrup havde »Ovn uden Esse«, og i to Beboelser i Fremmelev, en Gaard og et Hus, er Ovn ikke nævnt — men heller ikke forlangt. — Ogsaa ad anden Vej faas det samme Resultat om Stuehuset. Nu om Stunder vilde vel alle være enige om, at af en Gaards fire Længer er Stuelængen den dyreste at bygge færdig med alt sit Udstyr af Fjælle til Vinduer, Døre, Loft og Gulve, sin Maling, sine Kakkelovne, Tapeter, sit Komfur o. s. v. Nu traf det sig netop, at der i 1720 skulde bygges en Gaard helt af nyt. Og da ansloges Omkostningen saaledes: Stuehus 25 Fag = 100 Daler, østre Længe 15 Fag = 88 Daler, vestre Længe 31 Fag = 160 Daler, saa at Stuehuset er det billigste. Men der nævnes heller ikke iblandt Bygnings-emnerne en eneste Mursten til en Skorsten eller en eneste Fjæl til et Vindue, et Loft eller et Gulv. Sligt kunde altsaa i 1720 endda nok undværes i en splinterny Gaard.

I Hasmark laa der saa sent ned i Tiden som 1762 en Gaard med kun een Stue; men fattige vare Folkene ikke; thi Manden havde en Brystdug med tolv Sølvknapper, og Sølvspænder havde han ogsaa. Ganske i Forbigaaende kan det jo noteres, at uden Skorsten trives Kakkellovne ikke godt, og at saadanne naturligvis ikke fandtes. »Stuen» optog hele Husets Bredde, og det gør jo Storstuen, dens Arvetager, den Dag i Dag, ogsaa hvor Huset er meget bredere, end det dengang var.

»Lillestuen«, som nu skal paa Tale, var et i alle Maader ejendommeligt Parti af Huset. Den laa i Nordvest-hjørnet bag ved Forstuen, optog altsaa ikke hele Husets Bredde og fortjente derfor sit Navn. Men da Skillevæggen var mellem den og Ildstedet (Arnen eller Ovnen), saa fik Lillestuen ingen Varme, kunde altsaa heller ikke bebos. Men saa kunde den tjene til andet Brug. Thi fik den ingen Varme, saa slap den til Gengæld for det skorstensløse Ildstedes Røg, der fyldte »Stuen«, og derved blev Lillestuen det selvskrevne Oplagssted for alle Husets bedste Ting, for »Melbingen« o. s. v. Og da der her alligevel ikke kom Røg eller Gnister, saa kunde der her lægges Loft. Og Loft blev der lagt. Lys kom der saa ikke fra Lyren; men hvad gjorde det? Man boede der jo ikke. Fordi kun Lillestuen fik Loft, er der i Reglen, hvor Loft nævnes, kun Tale om een Tylt Fjælle til et Loft i et Hus.

Skorstene og Glasruder vare ingenlunde ukendte Ting i Sognet. Man saa dem jo hver Dag, naar man kom til Hov paa »Gaarden« hos Herskabet. Overdrevent dyre vare de heller ikke. Skorstenen, hvor den fandtes, nævnes altid som lerklinet og havde kun Mursten over Taget. Vinduer kunde man have uden Ruder. Skodder eller Luger gjorde Nytte og gav efter Behov Lys og Luft eller Skærm for Regn og Storm. Imidlertid gives der ingen Regel uden Undtagelser; men hvis det, der her er anført som Reglen, virkelig er det almindelige og det gældende, ville Undtagelserne kun yderligere bekræfte Reglen. Det vil altsaa være paa sin Plads nu, da Reglen kendes, ogsaa at fremdrage nogle Undtagelser.

I 1653 var der en Mand i Lunde, der gik paa Af-tægt. I Kontrakten betingede han sig, at han vilde have Lillestuen til at bo i. Men nu var en Lillestue jo netop ikke til at bo i. Derfor maatte Manden i Kontrakten ud-

trykkelig fordre, at der skulde lægges Loft over Lillestuen og sættes Skorsten. I den Gaard fandtes der altsaa indtil 1653 intet Loft og ingen Skorsten; thi en Lillestue, som denne har været, vilde kun findes ved Siden af en Røgstue. Og dette er 40 Aar, før der paa 61 kongelige Fæstegaarde i disse Herreder nævnes en eneste Ovn, Esse eller Skorsten. — Nærmere ved Aar 1700 blive selvfølgelig Undtagelserne mere og mere hyppige. Om en Gaard i Nislev i 1677 vides det f. Eks., at den havde baade Skorsten og 26 Vinduer (det er: Luger) og Esse og Kølle og Storstue og Korsstue og »Gavlhus« og en Lille-Stue. Saa længe før Aar 1700 var det en meget fin Gaard. Den Mand har ikke for intet boet lige op ad en Herregaard og vidst, hvordan man kunde gøre sig det bekvemt. Men han skulde hellere ladet de Kunster fare og holdt sig til Jorden. Et af hans Udhuse, paa fire Vægge, laa plat ned paa Jorden. Essen og Køllen vare revnede og trueede med at falde. Hvert et Vindue var kassabelt. Stuehus og de Udhuse, der ikke allerede vare faldne, vare faldefærdige. — I 1696 er der i Ejby en Gaard med Skorsten. — I 1697 er der i Hasmark en Gaard med 18 Fag Stuehus, hvor der var Skorsten i den store Stue, og hvor Manden derfor havde kunnet give ogsaa denne et Loft. Betegnende for Skovbestanden var Loftet af »savskaarne Egebrædder«. Ovnen var i denne Gaard bleven til en Bageovn uden for Huset og havde sit eget tre Fags Tag. Ovenpaa denne Ovn var der en »Esse«; men der maa vel nok have været et andet Ildsted, hvortil »Skorstenen« hørte. Stuehuset i denne Gaard vurderedes til den nette Sum af 120 Daler. Ogsaa endnu ses jo i gamle Gaarde denne Bageovn stikke sin puklede Ryg ud af Væggen med sin Paraply over Puklen. — I 1698 var der af 47 kongelige Fæstegaarde een, hvor der nævnes Skorsten, og een, hvor der tales om Port. I 1699 holdes der Syn over et nyt Hus i Lunde. Det er et Sulrum af fem Fag med to Gavlsuler à 9 Alen, lagt med 16½ Trave Langhalm, har to Døre, hængte med Hængsler, Stabler og Klinke af Jern. I Stuen er opsat en Skorsten af Ler, muret over Taget med 50 Mursten. Stuen har fire Vinduer (Luger) i to Karne og en Jernstang tværs over Midten af Vinduerne for at holde dem lukkede sikkert indvendigt fra. — Samme Aar saa det fælt ud i Allesø Præstegaard. Den havde rigtignok Skorsten (dog

kun een, saa at den store Stue maaske har været den eneste beboede og har tjent baade som Dagligstue, Folkestue, Sovekammer, Studereværelse, Karlekammer o. s. v.). Dog kan Skorstenen jo have staaet i Krogen mellem »Stuen« og Korsstuen eller ved Lille-Stuens Væg ind til »Stuen« og have haft Ildsted i to Stuer; men Maden maa man da have kocht i den ene af disse to. Vinduer havde Gaarden i alle tre Stuer, baade den store Stue og Lille-Stuen og Korsstuen; men hver en Væg og baade Esse, Ovn og Skorsten maatte fra øverst til nederst klines op af nyt. — Et gammelt Gadehus i Lunde blev i Aaret 1700 pyntet op med Skorsten, Loft og seks Vinduer. — Et af nyt i 1703 i Lumby opført Hus for en Underofficer ved Landmilicen var paa seks Fag og blev særdeles fint udstyret med Loft, Trævinduer og tilmed — Kakkellovn (af Kakler), altsaa ogsaa Skorsten. — Thi det er nu, ved Hundredeaarsskiftet, at det nye, som hedder Kakkellovn, begynder at vise sig. Det synes, som om den første saadan Indretning hos en Bonde inden for de Grænser, hvori dette Overblik væsentlig bevæger sig, findes omtalt som staaende i en Korsstue i Bolbro (i et Dødsbo 1698, hvor der, efter at alt var betalt, fremkom det meget store og usædvanlige Overskud af 200 Daler, altsaa et særdeles velhavende Bo). Men saa findes der heller ingen Kakkellovn nævnt igen før i 1705 i et lille, men forholdsvis meget velhavende Bo i Sanderum. — Ved 1705 er det ogsaa, at Karlene begynde at vises ud af »Stuen« og ud i et nyt Rum, der nu begynder at nævnes. Det er Karlekammeret; men det førte Navn af Svendeherberget, og naturligvis gik det langsomt med Indførelsen af denne nye Skik. Hidtil havde Svenden sovet i Stuen sammen med de andre. Hvorfor kunde det ikke blive ved? Og altsaa lod man det oftest blive ved. Det var jo Fædrenes Skik. — I 1709 var der i Trøstrup-Korup en ganske ualmindelig velstaaende Familie, hvad der viste sig i, at der i Dødsboet var det ligefrem overvældende rige Overskud af 340 Daler, og desuden lagde sig for Dagen i, at de ejede en Sølvske og et Sølvbæger (det var rigtignok lille), og at Manden gik med Lædertrøje med Sølvknapper. I denne flotte Gaard var der rigtignok Skorsten; men af Kakkellovne var der ingen, og saa var Manden endda foruden Fæstebonde ogsaa Selvejær af en Gaard til 303 Dalers Værdi. — I 1704 lod

Frøstrup optage Syn paa sit nye Gods Ørridslevgaard, i alt 24 Gaarde og Huse. Da fandtes der f. Eks. i Stensby en Gaard med to Porte (Tvillinggaard?), i Otterup Tvillinggaarden, hvor det er ret pudsigt at se, hvor langt mere fremmeligt der var i den ene Del af Gaarden end i den anden. Den ene havde f. Eks. Træharve (d. e. Ramme og Tænder og Bolte af Træ), men dog ogsaa en Træharve med tre Jernbolte. Den anden havde drevet det til at have Jernharve (d. e. Rammen af Træ, men Tænderne af Jern). Derimod var der ingen af dem, der havde Ringe paa Hjulene eller noget Slags Jernbeslag paa Vognene. I Ørridslev var der to Gaarde med Ovn; men de manglede Esse (Skorsten?). En tredje Gaard i Ørridslev havde Port, men var i den Grad brøstfædig, at den ikke kunde sættes i Stand, men maatte rives ned. Dog kunde en Del af det gamle Tømmer nok bruges, og saa vilde dens 65 Fag Hus koste at opføre — 33 Daler 2 Mark. Naar den Sum skulde deles mellem alle Husene, kan der ikke være blevet ret meget tilovers til at lave Beboelsesindretning for, opføre Skorstene o. s. v. Stuehuset var paa 15 Fag. — Samme Aar var der paa det kongelige Fæstegods lagt Mærke til, at der af de godt 50 synede Gaarde og Huse var 15 i ret god Stand. — Men i ingen af disse to Synsforretninger paa et privat og et kongeligt Gods i samme Aar (1704) over rigeligt 74 Beboelser er der nævnt en Skorsten eller et Vindue, og det vilde dog være mærkeligt, om ikke hist eller her en lerklinet Skorsten eller et gammelt Vindue havde haft en Skavank. Nøjagtige kunne Synene ikke have været, hvis disse 74 Beboelser have haft Skorstene og Vinduer. To Aar efter blev der i Lumby synet et Stuehus, der var opført af nyt efter en Brand. Det havde faaet fire Vinduer (d. e. Luger) à 1 Mark 8 Skilling. En forfalden Gaard i Allesø blev samme Aar synet. Et Vindue var i slet Stand (atter 1 Mark 8 Skilling). Der behøvedes en ny Sul paa 6½ Alen (1 Daler) og en Tylt Fjælle til Loftet (6 Mark). Den østre Længe havde Port. Paa Pugholm vare i 1718 alle Bygninger lerklinede. Der var Masser af Ruder (à 2 Skilling) og fem Skorstene. Men Pugholm stod jo ogsaa paa Højde med Herregaardene og havde tidligere været Herregaard. I 1719 havde en Gaard i Stensby seks Trævinduer i Stuehuset. Fra 1719—1731 (begge indbefattede) var der paa Nislevgaards Gods 13 Døds-

boer. Kun i to var der Karlekammer; med andre Ord: Karle, Piger, Børn, Husbond, Madmoder sov alle i skøn Samling i »Stuen« i alle de andre 11 Beboelser, og kun i tre af de 13 var der foruden »Stuen« og Lillestuen endnu et Kammer. Men ingen af disse 13 Bønder ejede en Kakkellovn.

Disse mange Eksempler, som det maaske nok kan have været noget trættende at komme til Ende med, ere her meddelte, for at Læseren saa at sige kunde komme til at se med sine egne Øjne. Resultatet synes altsaa at være dette, at det er omkring Aaret 1700, men rigtignok især i den paafølgende Række af Aar, at Udviklingen hen imod det nye skrider ind, dette nye, som vi nu allerede længe have trukket os bort fra som gammeldags og forældet.

Morsomt nok er det at faa Øje paa, at Lillestuen nultidags i Grunden har faaet Overmagten over Storstuen. Denne sidste var indtil for omtrent halvandet Hundrede Aar siden det, som egentlig hed og var »Stuen«. Kom der en fremmed til Gaarden og man bød ham at komme indenfor i »Stuen« og sidde ned, saa var det den store Stue, den fordums Røgstue med Arnen, som mentes. Det var jo i Virkelighed den eneste, der kunde bebos. Det var den, der havde Lys og Varme; det var den, der havde Bord og Bænk. Og det er denne samme Storstue, der nu aldrig bebos. Lys har den nu faaet skaffet sig nok af, meget mere end før; men Kulden knuger den; den oplives ikke længere af Hjemmets Arnested. Den er skubbet ned til at være det, som Lillestuen var, det kolde Oplagsrum for mange Ting. Kun en Gang imellem, naar Dugene bredes til Fest, og Gæsterne lidt efter lidt komme til Sæde ved de lange Borde, vaagner Storstuen op til sin gamle Ære; men med Andendagsgildet er den Glæde forbi, og Storstuen begynder sit ensomme Liv forfra. Et Minde om sin fordums Magt bevarer den dog ved at brede sig tværs over hele Huset, lige som den gjorde i gamle Dage.

En Mærkelighed ved de gamle Gaarde var deres næsten fuldstændige Mangel paa Metal. Man brugte saa lidt Jern som muligt. Der har allerede været nævnt Trævogne, Træharver o. s. v., hvor der ikke fandtes en eneste Smule Jern ved Vognen eller Harven. Endog Dørenes Lukke var af Træ. Muldfjællen i Ploven var en virkelig Fjæl, Ploven selv var af Træ, Spadens Blad ligeledes, kun

de yderste Spidser og Kanter plumpt beslaaede. Langt ned i Tiden vedblev Sletten at være den nu desværre forsvundne Husflids Hjem. Alt, hvad der kunde frembringes hjemme, uden fremmed Hjælp, eller højst ved Bylagets Hjælp, blev frembragt hjemme. Blev det uundgaeligt nødvendigt at anskaffe noget af det dyre Jern, saa købte man selv det fornødne, bragte det til Smeden, trak selv Bælgen og hamrede med. Ogsaa for Jernets Vedkommende er det omkring ved Aaret 1700, at det nye bryder ind, f. Eks. med en Jernbolt i Stedet for en Trænagle, en Jerntand i Harven. Derfor fremdroges det ogsaa i 1699 i Synet over det nye Hus i Lunde som noget, der burde have særegen Omtale, at Hængsler og Klinke vare af Jern, og at der var Jernstang for Vinduerne (se Side 192, Linie 4 og 6 fra neden). I den aabne Skorsten, hvor vor Mor lavede Mad, var noget Jern rart at have; imidlertid er det paafaldende, hvor lidt af det, vi nu kalde Køkkentøj, der findes i Dødsboerne fra ældre Tider. Man maa have hjulpet sig med meget lidt. Selv Grydekrogen, som der sikkert nok trængtes til i enhver Skorsten, mødes ikke overalt. Dog gælder det ogsaa saa vel om Grydekrogen som om Ildskuffen og Ildklemmen, at disse Metalsager nævnes hyppig fra omtrent Aar 1700.

Tallerkener vare naturligvis ingen Nødvendighed og vedbleve længe at være en Overflødighed. Hvor de fandtes, vare de ikke af Ler, men af Tin eller Træ, og man havde saa godt som altid flere Fade end Tallerkener; men de ere saa sjældne, at de imellem 1698 og 1710 kun fandtes i 13 Boer af 67. Naturligvis var den rige Gaard i Næsby (Side 183, midtvejs) en af disse 13. Alt var nu rigtignok ogsaa grumme fint der. Der var foruden »Stuen« og Lillestuen tillige et lidet Kammer og en Stue, der hed Øverstestue, og man traf i den Gaard, hvad man ellers i 1705 aldrig kunde træffe, i alt Fald ikke samlet paa eet Sted. Man forbavses over to Lysestager (deres Materiale nævnes ikke). Af Tintøj var der fem Fade, fire Tallerkener, to Smørbrikker og to Saltkar. Der var endda to Vandbækkener til at vadske sig i. Men man har jo Lov til at nære en Mistanke om, at til daglig Brug vare de ikke. Saa var der intet at sige til, at den rige Mand i Næsby kun ejede eet Haandklæde og een Dug. Kakkellovn havde han jo ikke; saa hvad Varme angik, maatte han

lade sig nøje med, hvad den aabne Skorstens Ild kunde skaffe ham. —

Efter 1720, da den udmarvende, Landets Saft og Kraft fortærende Krig var endt efter at have udpint Riget lige fra 1709, kan der mærkes et Opsving. Boligerne blive større; der føjes et »lille Kammer« eller en »Øverstestue« til i manges en Gaard. Lillestuen faar Navn af Vinterstuen, er altsaa allerede nu ofte den, der har Skorstensilden til sin Raadighed. Den gamle »Stue« begynder at blive Nutidens kolde Storstue. Men alt dette er kun Begyndelser, er ikke Reglen. Fremgang over hele Linien kan umulig ventes, saa længe det ret almindelige er, at en Mand ikke kan betale, hvad han skylder, og dette vedblev at være Tilfældet i lange Tider. —

— Der skal nu, men kun løseligt og ligesom i Flugten, nævnes et og andet fra Tiden efter 1720. Man vil derved let føle, at noget nyt er i Færd med at arbejde sig frem. Dette nye er til Dels det, som nu kan huskes kun af de gamle, fordi den senere Tids jagende Opfindelser og Fremskridt allerede have fejlet det bort. Til Dels har det dog holdt sig i Brug endnu, om end ikke uden Forandring.

Der høres f. Eks. ikke lidt mere Tale om Metal, naar man kommer paa vor Side af Aar 1720. Der træffes jævnlig f. Eks. Messinglysestager. Sivstolene blive hyppige hen ad 1760. Hist og her er der Pige kamre; dog laa endnu saa langt ned i Tiden som i 1734 en Pige i en Gaard i Egense i Storstuen. I 1719 fandtes der Haandklæde (dog kun eet) hos en slet ikke rig Mand i Ørridslev (han havde ved sin Død 100 Daler Underbalance, saa Rigdom trykkede ham ikke). I 1738 siges det udtrykkeligt om en Gaard i Hessum, at Skorstenen, som har Kedelring og Kedelkrog, staar i Storstuen. Det nye er her Skorstenen og Metallet. Det gamle er Storstuens Brug som baade Dagligstue og Køkken. I 1739 har en Gaard i Ørridslev f. Eks. en Hængelysekærte over Bordet, fem Trætallerkener, Haarseler til Vogn. Kærten er det nye, Trætallerkenerne og Haarselerne det gamle. I 1743 ligeledes en Gaard i Ørridslev, hvis Bagplov havde to Jern, og som desuden havde to Harver, endog med to Jernbulle i hver, og blandt hvis Indbo der nævnes hele tolv Trætallerkener, tre Træsaltkar og en Lysekærte. I 1751 har en Gaard i Badstrup ikke mindre end tre Haandklæder, og Blandingen af gammelt og nyt

viser sig i, at der baade er Stentøjsfade og ditto Tallerkener og tillige Trætallerkener; men endnu morsommere viste Overgangen fra det gamle sig samme Aar i Ørridslev, hvor man i en Gaard havde Tallerkener baade af Tin, Træ, Stentøj og Ler, og hvor man havde fire Kroghuse, saa at det var en virkelig sammenbygget firlænget Gaard, og den havde drevet det til at prange med to Sølvsker; men Livet i Gaarden var i gammel Stil; man sov i »den store Stue«, og Lillestuen var som fra fordums Tid kun et Pulterkammer. Det samme Forhold træffes i Hessum 1762 og i samme Aar hos Præstens Nabo, der for Resten var den rigeste Mand i Sognet, men ogsaa en dygtig Mand. Det viste sig f. Eks. i, at han er den første Bonde her, der ejede en Tromle. En gammeldags Mand var han: Gaasebænken og Sengen havde paa gammel Vis deres Plads i »den store Stue«, og Lillestuen var Pulterkammer; men en fin Mand var han tillige og havde en stadselig, rød-tribet Bænkedyne (nu vilde vi kalde det for et Bænkehynde) liggende paa Husfaderbænken. — Det vedblev altsaa — som naturligt er — rundt om i Gaardene at være en Blanding af gammelt og nyt. Men helt nye Ting kom jo frem i disse nysnævnte Gaarde og lode ane, at vort Aarhundrede nærmede sig. I 1772 havde en Gaard i Ørridslev endog Senge i tre Stuer, baade i »den forreste Stue«, »Øverstestuen« og »Lillestuen«, foruden at der var baade Pige- og Karlekammer; men det gamle var der ogsaa, fem Tinfade og fem Tintallerkener, ved Siden af det nye, otte hollandske Stentøjstallerkener. Og i 1772 viser der sig — en Lampe! Den har Egense Æren af at møde op med. Tarvelig maa den have været; af Blik var den, Lampeglasset og Skærmen har den ikke haft; men det er der jo ogsaa nu om Stunder ikke paa enhver Lampe. Dens Indretning maa i øvrigt ikke tænkes at have været saaledes som nu endog de tarveligste Lampers. Der var hverken Brænder eller Petroleum. En aaben Blikkskaal med en Klump Tælle og deri som Væge et Stykke Siv eller noget tvundet Garn: det har vel nok været det hele. Imidlertid, tarvelig eller ikke, en Lampe var det, og den meldte sig som den første af mange Efterfølgere. — Allerede Aaret efter mødte i Østrup en Gaard frem med Jernlampe (af samme Indretning). Man føler, at Oplysningens Tidsalder er i Færd med sit Daggy. Det vil

have sin Interesse at sammenligne dette med det Indblik hos den velhavende Provst Hr. Hans, som der gaves ved det Aar 1708 (Side 119, Stykke 2). Lighederne ere der. Der er Lysestager, ingen Lamper; Lergulvene; Bænke, næsten ingen Stole; de kalkede Vægge; de lave Stuer; Manglen af Prydelser paa Væggene o. s. v. Men Ulighederne ere der ogsaa og ere lette at faa Øje paa.

Tilbageblik.

Hvis man beslutsomt vender Ryggen til Nutiden og gaar et Par Skridt ud i de Tider, der ere henrundne, men rigtig store Skridt, saadant et halvt eller helt Aarhundrede for hver Gang, man løfter Foden, kan det lade sig gøre at samle det hele i et lettere Overblik over Livet i gamle Dage, dog at det ogsaa her maa blive ikke Skeby-Otterup alene, men Herredet i sin Helhed, hvormed der kan tales.

Altsaa først et lille Skridt ud i Fortiden, til imellem 1830 og 1840, da de vare Børn, som nu omtrent ere gamle. Hvor er dog alt forandret! Et andet Forhold mellem Tyende og Husbond. Mindre, meget mindre Løn for Tyendet; men mere Tilfredshed, fordi de færre Penge dengang sloge bedre til. Mere Ro i Sindene, mere Simpelhed i Gilderne; men ikke derfor mindre Lystighed og Glæde. De hjemmelavede Klæder vare endnu gode nok til Hellig og Søgn. Vævene ere i Gang, og man drager til Odense for at afsætte, hvad Husfliden har frembragt, og man gaar maaske til Lægen med det samme for at faa Raad for en gammel Skade; thi Læge var der ikke i Otterup før 1870 og Apotek ikke før 1872, og en Odense-tur er en omstændelig Historie; thi intet Lokomotiv fløjter ved Otterup før 1882. Derimod har Huggehuset et stort Ord at give med i enhver Gaard. Ingen Landkøbmand frister. Ingen Bager, ingen Brygger, ingen Æggesamler kører fra Dør til Dør. Ingen Mejerivogn opløjer Vejene.*) Man kerner selv, man bager selv. Man kan være født

*) Den 1. September 1884 aabnede Hans Knudsen (Ørr. 8 a) sit Fællesmejeri. Fra den 1. November 1895 gik det over til et Andelsforetagende.

i Gjerskov og være bleven gammel uden at have været i Otterup. Folkefester for Sygekasse o. s. v. kendes ikke. Fæstegaardene ere de fleste.*) Men Selvejerne havde allerede begyndt at udstykke deres Ejendomme, saa at nu 35 Familier dreve Jordbrug i Skeby Sogn, hvor der forhen boede 16 Familier, og saa var der desuden 14 jordløse Husmænd. — I 1826 var der i Skeby Sogn 275 Mænd, 259 Kvinder, i alt 534 (i 1890 fandtes der i alt 763). — Rug, Byg og Havre vare de almindelige Kornsorter. Kun sjælden saa man Vikker eller Kartofler (se Side 183, Linie 7); derimod vare Kløver og Rajgræs ikke længere ubekendte. Det var en Fordel for Sognet, at kun den mindste Del kom til Hovarbejde. Hovbønderne og de større Gaarde paa omtrent otte Tønder Hartkorn holdt fem à seks Heste og et Føl, otte à ti Køer, tre à fire Ungkvæg, otte Faar. Der beregnedes en Dags Arbejde paa Gaardmandens Kost for en Skæppe Lands Behandling hos en Husmand. I Haverne fandtes kun Grønkaal og uforædlede Frugttræer, Elle, Pile og Asketræer; dog havde enkelte Gaardmænd i Skeby, Gjerskov og Ølund ved Pastor Hansens Anvisning og Hjælp faaet anlagt bedre Haver; ligesaa Lærer Gregersen i Hessum. Roer, Rødder, Buskfrugt dyrkes ikke. Der er kun lidt levende Hegn i Voldene. De fleste Gaarde bruge Brak og Tværpløjning. Vejene i begge Sogne holdes slet, ere om Vinteren vanskelige at passere, mangle Grusning. — I Otterup Sogn tiltager Beboernes Antal ligeledes ved Selvejernes Udstykninger. I 1826 fandtes der 278 Mænd, 252 Kvinder, i alt

*) I Gjerskov var der af Selvejere tre Gaarde, et Hus; Nislevgaard havde syv Gaarde, fem Huse, Østrupgaard fem Gaarde, fem Huse. I Ølund var der dengang af Selvejere tre Gaarde, to Huse; til Nislevgaard laa en Gaard, til Østrupgaard en Gaard og et Hus. I Hessum var der af Selvejere to Gaarde, to Huse; til Østrupgaard laa seks Gaarde, et Hus. I Skeby tilhørte to Gaarde Østrupgaard. Ørridslev, Skeby Sogn, havde af Selvejere to Gaarde, tre Huse; til Østrupgaard laa tre Gaarde, 24 Huse; til Ørridslevgaard seks Huse. I Ørridslev, Otterup Sogn, var der af Selvejere fem Gaarde, seks Huse; en Gaard laa til Nislevgaard; tre Gaarde, ti Huse laa til Østrupgaard; otte Huse laa til Ørridslevgaard. I Hjorslev laa ti Gaarde og ti Huse, alle til Nislevgaard; fem Huse til Østrupgaard. I Otterup vare fem Gaarde og tre Huse Selvejere; Nislevgaard havde den gamle »Kirkegaard« (Nr. 4); til Østrupgaard laa en Gaard; Hofmangave og Østrupgaard havde hver et Hus.

530 (i 1890 431 + 458 = 889). Folk havde ofte en halv Ager med Hør. Haverne vare som i Skeby Sogn. Den mest yndede Køkkenurt er Peberrod; men da Bønderne ikke dyrkede den, maatte de skaffe sig den fra Odense eller fra Herregaardene. Otterup Sogn havde 85 Boliger, deraf 43 Huse med og 5 uden Jord (i 1897 154 Boliger, hvoraf 110 Husmænd). De fleste i Otterup Sogn vare Hovbønder og stode i Reglen tilbage for Skeby Sogn som Agerdykere. Alle Hovbønder holde fem å seks Heste og til Salg et å to Føl. For Plov bruges altid fire Heste, medens Selvejerne lade sig nøje med to eller tre i en Hammel; der holdes seks å otte Køer, otte Faar o. s. v. — Foreninger til Landbrugs og Kvægavls Fremme kendes ikke. Een Forening træder i Stedet for alle andre. Det er Bylaget, et Gaardmandslag og et Husmandslag. I hver By ere saa nogenlunde alle forenede ved Familiebaand af en eller anden Art.

— Et nyt Skridt tilbage, igen rigelig 50 eller 60 Aar, saa at vi staa ved 1760 eller 1780. — Se Dig om! — Men dette er jo et fremmed Land. Gamle Danmark er blevet borte. Tværtimod. Nu, efter dette andet Skridt tilbage, staar Du i det gamle Danmark. Det Danmark, som Du til daglig staar i, er, til Lykke for Dig, et nyt Danmark, et ungt Danmark, forynget af Oplysnings og Folkefriheds Sollys. Se Dig om i det gamle Danmark. Du har sunget om Danmarks dejligst Vang og Vænge; men Du har aldrig kendt disse Vange. Nu nærmer Du Dig til dem igennem Overdrevene. Usselt, lavt, tyndt, skident staar Kornet. Øde er der overalt. Uden for Byerne træffer Du knap en Menneskebolig. Oppe i Skoven fjæle sig (i 1774) netop kun de seks Skovfogedhuse. — Ikke engang ved Kokilden laa der en Hytte. Kokildedilen i Tinghusmarken nævnes allerede 1671 tillige med Kildemosekrogen. Men Hus laa der ikke før i 1772. I Otterup Mose kom det første Hus endda ikke før i 1846. — Krikker, lave og slet plejede, eller, rettere sagt, slet ikke plejede, slide møjsommeligt smaa, snævre, knortede Pindevogne med Hjul, der skrige efter lidt Tjære, hen ad smalle, dybt udkørte, krogede Veje. Forhuggede Skovstumper, Rester af Kratskov ses, saa at sige, overalt, strække sig ned i Hestehaven til Vandløbet. Overdrev, Skove, Vange, Haver, alt vimler af løbende og flyvende Vildt i Flokke, som ingen

tør pege ad med et ladt Gevær. Alle Øerne ligge frit og ubeboede ude i Egense Fjord og Odense Fjord, hvori deres Træer og Buske spejle sig. Til Ølund, Gjerskov, Skeby, Hesium kommer man ikke uden at vade over Vand en eller flere Gange. Klingskovs gamle Træer besøges kun af Skovtve.

Et nyt Skridt tilbage! Efter det forrige Skridt hører der rigtignok lidt Mod dertil. Lad det ske alligevel. Et rask stort Skridt, der lægger endnu 100 Aar bag ved Dig, saa at Du staar ved Aar 1660 eller i Nærheden, lidt foran eller lidt bagefter.

Men hvad er dette? Var det forrige en grundig Overraskelse, saa smager dette nye rent ud af Trolddom og Hekseri. Dette nye, der nu omgiver Dig, kan ubetinget ikke være Danmark. For blot at nævne en eneste Ting: hvor er Danmarks Stolthed, de danske herlige Bøgeskove, at finde? Men hvis det nu ogsaa er en eller anden os ellers ubekendt Afkrog af Landet, saa er det i alt Fald ikke Skeby-Otterup Sogne. For atter blot at nævne en eneste Ting: hist henne i en Sump ligger der et Slot med Taarn og Spir, og et saadant findes ikke i Skeby-Otterup. Rigtig; det findes ikke; men det fandtes, og Johan Friises Borg, Ørridslevgaard, er det Slot, der fængsler Dit Øje. Brede Vande og Sumpe gennemskære Sognet og adskille det fra Nabosognene. Kvindevad og Horsebæk slynge sig bredt og dovent mellem Sivene; Ulve tude i Tykningerne; vilde Svin og halvville Heste gennembyrede forskrækkede Buskene. Og ikke et Menneske at se. Saa maa der være tryggere inde i Byerne. Men er dette virkelige en dansk Landsby? Her er en Bunke forrevne Halm-tage, som for det meste naa ned til en halvanden Alen fra Jorden, og der kan jo nok et og andet Sted ses et Hul i et af Tagene, hvorfra der hvirvler sig en Røg i Vejret, uden at den kommer fra en Skorsten; men hvad man kalder en Bolig for civiliserede Mennesker, kan dette dog ikke være. Og dog er det Menneskeboliger. Disse lave, uhumske Skure, fulde af Røg, ond Stank og Utøj, det er den gamle Bondebolig, i hvis forpestede Røgstue alt fik Rum: Mand, Kone, Karl, Pige, Børn, Gæs, Lam, Grise o. s. v., alt i uskøn Forening.

Vejene, som førte til disse Landsbyer, vare ikke holdte ved lige ganske som Nutidens Veje. Traf to Vogne hinanden, saa maatte den ene ikke blot, som i Nutiden, holde

til Siden, men i bogstavelig Forstand køre »af Vejen«, det vil sige ud af Vejen, ind paa Marken. Endnu i 1778 kunde selve Odensevejen være livsfarlig at passere i Tøbrud, især dog ved Antons Hus, der var blevet opført i Sommeren 1768 »mellem Digerne« paa Lunde Mark som Vogterhus for Nislevgaards Enemærke, hvor »Bækken gaar i Syd og Nør Norden for Huset«. Derfor var der ogsaa tit nok Tale om Vejarbejde og Broarbejde og Vejopsynsmænd, og naturligvis vrimdele det paa Tinge med Klager over »onde« Veje. I 1651 klagede Ørridslev Mænd over deres Kirkevej, for saa vidt Hjorslev og Otterup skulde holde den ved lige. Om Vinteren kunde de ikke komme til Kirken, saa ond var Vejen. Der var saaledes ingen Forskel mellem Tilstanden paa Hovedveje og Biveje. Men i øvrigt maa det mindes, at Slettens Landevej fra Odense gennem Lumby, Hjorslev, Otterup og videre ud i Verden jo er af helt ny Oprindelse. Det er nutildags, at der er noget til, der kalder sig for Jydby. Det er ikke saa længe siden, at man i Stedet for dette kun kendte nogle Huse, der hed Gydehusene, fordi de laa ved Gyden. Den ældste Vej mellem Sletten og »Onse« gik over Allesø Refsgyde og Broby Sandvaad, Korup og Villestofte; men den var bleven forladt omtrent 1513. Kong Hanses Dronning Kristine, der ligesom sin Mand højlig yndede det især dengang, før Vandets Forsvinden og Skovenes Formindskelse, baade ved Skønhed, Bekvemhed og Sikkerhed udmærkede Næsbyhoved, tog fast Ophold der efter Kongens Død, indtil hun kort før sin egen Død flyttede ind til Odense, hvor hun i 1521 stiftede det sidste Kloster, der overhovedet blev oprettet i Danmark, nemlig St. Claræ Kloster, den nuværende Bispegaard i Klaregade. Hun ønskede sig en bedre Forbindelse mellem Næsbyhoved og Odense end den ikke uovertræffelige, som hun forefandt. Kong Valdemar den 4de havde allerede forlængst anlagt Cluset-Dæmningen. Denne gjorde hun nu fuldstændigere ved at føre den indtil Anlægget af de senere Veje saa godt kendte »Jordbro« fra Odense forbi Næsbyhoved Søs nordlige og østlige Bred, indtil »Jordbroen« naaede Valdemars Dæmning. Denne nye Vej kom i høj Grad Sletten til gode. Naar der i det foregaaende og efterfølgende tales om Odensevejen, er det naturligvis ikke vor »Slettens Landevej«, der er ment.

Fortidens Hovedveje havde deres gode Grunde til ikke at være i skønnere Orden end Bivejene. Vejregulativerne vare rent ud meningsløse, sete fra vor Tids Synspunkt, men i øvrigt ikke en Smule mere meningsløse her end f. Eks. i England. Et Par Tilfælde blandt de mange kunne fremdrages. Hasmark skulde udbedre Dalskov Bro. Det var en af deres Vejparter. Saa faldt de gode Mænd i 1656 paa at gøre Strike. Men der er Høg over Høg. Til Straf fik de Forbud imod at køre ad den Vej til Odense. De fik Ordre til at bruge Lunde Vej, som de have erklæret for at være deres rette Sognevej (det er: Vej fra Købstaden til Sognet). Nutiden stirrer uforstaaende paa et saadant Forbud og en saadan Ordre. Man fatter ikke engang, hvorledes deres Overholdelse kunde kontrolleres. Datiden blev dog ogsaa hurtigt klar over, at selv om nu Hasmarkerne kørte ad Lunde, saa forbedredes derved ikke Dalskov-Broen. Altsaa vilde Delefogden have dem dømt til at udbedre den Bro alligevel. Men det vilde de ikke, med mindre de saa slap for Arbejde paa Lunde Bro. Til sidst vare de dog saa uforsigtige at vedgaa, at de ogsaa brugte Vejen fra Lumby til Dalskov, og saa fik de Dom, at de skulde sætte begge Broerne i Stand. Lunde Bro var oftere paa Bane. I 1729 blev det slaaet fast, at nu skulde der dog virkelig gøres Alvor af det og tages fat paa Broen ved Landevejen ved Lunde Smedie. Aar efter Aar kom der jo Folk til Skade paa det Sted. Broen skulde og maatte i Orden. Der skulde lægges en helt ny Bro; men man vilde have den lagt paa samme Sted, hvor der altid før havde været Bro, og hvor det ikke var mere end 10 Aar siden, at man kunde se Stumperne af Bropillerne. Paa en Hovedvej havde der altsaa manglet en Bro i, hvo kan sige hvor mange Aar, før de sidste Stumper af Pillerne forsvandt, og dette var saa endda omtrent 10 Aar siden. Naar nu hertil føjes, at Gjerskov f. Eks. havde en af sine Vejparter foran Cluset, og at Skam Herred havde en ditto fra Cluset til Odense By, saa er det vel klart, at den Art Vejregulativer maatte give Veje, der vare meget onde. Kong Kristian den 4de, der ikke plejede at fare med Lempe, udskrev i 1596 i een Ægt ikke mindre end 516 Bøndevogne. Man ynker de arme Udgangsøg, der maatte slæbe de sidste af disse Vogne frem ad slige Veje. Og de Reparationer, som disse

Veje fik, vare højst mærkværdige. Danmark førte engang en meget kort Krig, der endte i August Aar 1700. En af Krigsforberedelserne bestod i, at der i Oktober 1699 blev kundgjort paa Tinge, at da Marchen allerede var bestemt, og da Kongen personlig maaske selv vilde følge efter, skulde Vejene uopholdelig sættes i fuldstændig Orden. Dette, at Kongen selv kom, det var en Trumf, der skulde vinde Spillet. Og hvad hjalp det saa? I Lunde Herred var indtil Juni 1700 Grundforbedringen sket saaledes, at man havde taget Ler og løse Sten fra Kanterne af Vejen og kastet op paa Vejens Midte, saa at Vejsynet erklærede: »Vejen er farlig at passere, og to Vogne kunne paa mange Steder ikke komme forbi hinanden«. Det var, hvad Fuldkommenhed Slettens Hovedvej blev drevet op til ved en Kraftanstrengelse.

Men nu Markerne? Hvorledes staar det til med dem? Hist henne gaar der et Par Folk med en mærkværdigt udseende Landbrugsmaskine. Kommer den nærmere, saa viser den sig at have svære, bredfælgede Hjul og at være en »Bagplov«, der behøver to Mand til sin Betjening og ikke kan hales gennem Jorden af mindre end otte à ti Heste. Men disse ere rigtignok knap ni Kvarter høje. Mændene, der tumle med den klodsede Indretning, forsikre, at en almindelig Høst regnes til fire Fold. Og Provsten inde i Skeby Præstegaard giver dem Ret og føjer til, at »Misvækst indtræder tit og ofte«. Mændene klage over, at det slet ikke er deres egen Jord, de pløje, men Herremandens, og sige, at Hoveriet bliver strengere og strengere. Det have de endog faaet Dom for. I 1656 havde Delefogden forlangt, at Kronens Fæstere skulde ikke blot som hidtil køre det utærskede Landgildkorn til Odensegaard (Slottet), men ogsaa tærskede det der. Saa vare Allesø Mænd faldne til Føje; men Egense Mænd mente, at de ikke burde tærskede, fordi de havde saa lange Ægter, og Østrup Mænd havde svaret, at de ikke evnede mere Hovning, end de allerede gjorde, og den var tung nok, og de give nu dobbelt Skat, og de maa age 30 Læs Ved til Odense; men Herredsfogden, der for Resten selv var Bonde og boede i Næsby, hvorhen de altid maatte age deres Fogedkorn og Skriverkorn, havde dømt, at en Fæstebonde skal lystre, og altsaa skulde de tærskede, naar de tilsagdes.

Heraf maa dog ikke sluttes, at Bonden var retsløs. Saaledes havde Eyler Høgh paa Dallund hittet paa at skaffe sig en Biindtægt ved at fjerne Hegnene fra Ulkendrup Markerne, saa snart Kornet var i Hus, og derpaa optage de omliggende Byers Kvæg, naar dette umistænksomt kom ind paa hans Jord. Bønderne fandt sig nogle Aar deri; men saa søgte de Tinget, og Herredsfogdens Dom gik straks Adelsmanden imod. I 1657 fik ligeledes Ørridslev Mænd Ret mod Laurids Skinkel, der paa lignende Vis brugte Eghoved til Fælde for Bondekvæg, og 30 Aar i Forvejen var det samme sket imod Claus Ucke. Men naar selve Kongen, f. Eks. i 1657, forbød enhver Fæster paa Krongodset i Lunde Herred at sælge nogen Hest, der egnede sig til Krigsbrug, eller naar der kom kongeligt Forbud mod at sælge Kvæg eller at sælge Korn, saa var der rigtignok ingen Redning, og den Art kongelige Kundgørelser kom tit og ofte.

Af Herredets Tilstand i Almindelighed, som for Resten er et endda ikke ugunstigt Billede af hele Landets, kunne nogle enkelte Træk maaske give et Indtryk. I 1633 f. Eks. tog Jens Hansen en øde Gaard i Lunde i Fæste. Siden rømte han fra den. Saa laa den igen øde. Nogen Tid efter overtog Anders Rasmussen den, havde den en Stund, og han drog saa fra den. Ingen vilde nu fæste den. Omsider fik Herskabet Hans Pedersen til at tage den. Men ogsaa han fortrak derfra. Gaarden laa atter øde, trods Herskabets Tilbud om at ville pløje for Fæsteren og levere ham frit Sædekorn. Hvor mange Aar af Gaardens Historie er der her fortalt? — 4, siger og skriver fire, Aar. — Et andet Billede. Til Forstaaelsen af dette nye Billede er det nødvendigt at minde om, at der var en Uting i Landet, som hed Mølletvang. Enhver Fæstebonde var nødt til at lade male kun paa Herskabets Mølle, saa at f. Eks. ingen Fæster paa Hindsholms Krongods havde Lov til at søge Mølle nærmere end i Nyborg, en Nislevgaards-Fæster i Gjerskov skulde til Nislev Mølle o. s. v. Altsaa skulde Lunde Herreds Krongods male paa Næsbyhoved Mølle, lige meget, om man boede i Egense, Hjorslev, Gjerskov, Lumby, Næsby eller hvor som helst. Afstand og Tidsspilde toges ikke i Betragtning. Saa meget til Indledning. Nu klagede i 1650 Næsbyhoved-Mølleren over, at Bønderne ikke efter deres Pligt lode male

hos ham. Bønderne nægtede det ikke, men kom med tre Forsvarsgrunde: for det første kunde de slet ikke komme til Møllen for Vand paa Grund af Broernes Tilstand, for det andet var Møllestalden borte, som de skulde sætte deres Heste udi, og for det tredie var Møllegaarden saa fuld af Møg, at de ikke kunde vende uden Fare for at vælte; men kunde de tre Ting blive rettede, saa skulde de nok komme. — Et tredie Billede. Kronens Bønder havde det over hele Landet bedre end andre Herskabers. Hvorledes saa det ud i Lunde Herred hos disse Bønder, de bedst stillede iblandt alle? For ikke at give et falsk Billede maatte der helst ikke tages Tider, der enten vare Krigstider eller lede under Følger af Krig. Men det lader sig ikke gøre; thi et slikt Tidsafsnit af antagelig Længde gaves overhovedet ikke inden for vort begrænsede Tidsomraade, saa at der i Stedet for de allergunstigste Tider maa tages et Tidsrum, der maatte i alt Fald siges ikke at høre til de værste. Altsaa tages omtrent 20 Aar (1637—56) umiddelbart før den svenske Krigs Ulykker. Billedet bliver saa dette: i 1637 er der paa Krongodset i Lunde Herred 15 brøstfældige Gaarde, hvoraf to i Allesø endog slet ikke kunde vurderes, men fik som Skudsmaal i al Korthed »duer intet«. Tretten Aar efter ere de 15 blevne til 70, efter nye fire Aar er det 73, to Aar efter er det 85, en uafbrudt og rivende Tilbagegang blandt de bedst stillede Fæstere, — og saa — kom Kringen. Og efter den kom Misvækstaar anstigende, 13 Aar af Misvækst i de næste 66 Aar, og iblandt dem mange Aar med Kvægpest. I 1719, under den store Krig, fik man f. Eks. paa Nislevgaards Gods intet Sted Udsæden ind igen, og dette gentog sig ofte nok. — Den korte svenske Krig forvandlede i de 28 Maaneder, den varede, Landets Udseende. I Skeby-Otterup blev der to Herregaarde ødelagte; i hver en By undtagen Otterup og Nislev laa en Gaard øde (Eskelund var jo endnu en særlig By); Fødslerne i Sognene, nu 50 om Aaret, naaede ikke over 15; Selvejernes Antal i Sognene sank ned fra $5\frac{1}{2}$ Gaard til 1. Øde Gaarde gik ned i Pris til 10 Daler pr. Tønde Hartkorn; Krongodset, som i disse Sogne ved Krigens Ende bestod af 13 Helgaarde (en i Skeby, fem i Hessum, en i Eskelund, to i Otterup, tre i Hjorslev, en i Ørridslev) samt en Halvgaard i Ørridslev og Part i en Gaard i Ølund, maatte Kronen, hvor Gaardene

vare øde, søge at faa besat ved at tilstaa den nye Fæster (f. Eks. i Eskelund) Frihed for at svare noget af Gaarden i fire Aar. Dette ikke lille Gods var 28 Aar efter Krigen svundet ind til fire Gaarde, tre Huse og to Gaardparter, og da der var gaaet 34 Aar efter Krigen, maatte der gives en almindelig Nedsættelse af de alligevel uerholdelige Skatterestancer; 12 Aar efter dette maatte selve Landgilderne nedsættes; og saa erklærede Amtsforvalteren endda Aaret efter, altsaa i 1707, at ingen Bonde kunde uden sin visse Ruin betale, hvad han skyldte.

Det saa besungne gamle Danmark er et Land, som det unge Danmark, det, hvori vi leve, til Lykke ligner grumme lidt. Endnu kun eet Billede fra hin Tid. Paa et vist Punkt i en Families Historie, nemlig ved et Dødsfald, naar der skal holdes Skifte, plejer Sandheden med Hensyn til Familiens Pengeforhold ubønhørligt at komme for Dagen. Hvad fortælle nu Dødsboerne i hin Tid? De fortælle, at f. Eks. mellem 1688 og 1717 kun 23 Boer i Herredet ud af 144 ikke vare fallit, og at nogle af disse 23, som kunde dække Boets Gæld, vare i den Grad paa Fallittens Rand, at hele Overskuddet kun beløb sig til 1 Daler. Af de 144 Boer havde kun tre ingen Afgiftsrestancer. Boer, hvis hele Værdi, efter at alt var opgjort, beløb sig til henholdsvis 54, 51 og 24 Daler, kunde opvise Restancer paa henholdsvis 524, 673 og 840 Daler. Det almindelige Skifteresultat er en Fallit paa 200 Daler, og dette med en Kapitelstakst (i 1688) Rug og Byg hver 8 Mark, Havre 3 Mark 8 Skilling.

Det blev lidt uhyggeligt, dette, som frembød sig for Beskuelsen ved dette Skridt tilbage i Tiden.

Mon det bliver lysere, hvis der gøres endnu et Skridt, endnu længere tilbage? Om det for hele Landet bliver lysere eller ikke, kommer ikke disse Fortællinger ved. For Skeby-Otterups Vedkommende er der kun — mere eller mindre tyk Taage. Selv en hel Landsbys (Ørkebys) Skæbne kunde jo ende i Taage, uden at man nogen Sinde havde faaet at vide noget egentligt om den. Der kan i Taagen snubles over et og andet Navn; men til Navnet knytter der sig gerne saa grumme lidt, f. Eks. hine første Ejere af Gjerskovgaard og Ørridslevgaard. Stene holde længere ud end Mennesker; men selv hine gamle Munkesten nede i Ølund talede saa utydeligt gennem Taagen.

Tyk, tyk Taage ligger der ogsaa over den gamle Bygning, hvis Grundvold udgravedes i 1878 ved Korsvejen i Skoven, og som, af Menneskeværker at være, var noget af det ældste her med Undtagelse af de egentlige Oldtidsrester, som i disse Sogne ere saa faa og smaa.

Der laa ved Korsvejen, netop hvor Vejene krydsedes, en lav Forhøjning, omgivet af en tilsvarende Fordybning. Da der her i 1878 blev ryddet Stubbe, fandtes der inden for Fordybningen en ringformet Grundvold af Kampesten, hvorover der laa store røde Mursten i Lag. Efter denne Beskrivelse, som blev givet af dem, der ryddede Stedet, kunde der nok være Tale om Lighed med de ældste, faste Adelsborge, der ikke bestode af andet end et Taarn med en Grav om, og hvis Dør sad saa højt oppe, at man kun kunde naa derop ad en Stige, saa at Taarnet var utilgængeligt, naar Stigen var trukket op. Beliggenheden vilde have været god, gemt i Skov og bag de mange Øer og mangfoldige, snart lave, snart dybe Vandløb. Et Sagn vil fortælle, at Ørridslevgaard i sin Tid har ligget i Skoven. Men Taagen er for tæt. Intet vides.

Kun eet er der, som hæver sig op af det Taagehav, hvori Skeby-Otterup indhyles omtrent ved Aar 1550. Det er de to Kirker. De løfte deres kronede Gavle op over Taagerne, endda i Aarhundreder længere tilbage. Gennem Taagerne er deres Klokketone det eneste, der taler tydeligt. Det er, som vilde de indprente os, at alt jordisk forgaar, og at kun Guds Rige bestaar.

